

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI

KIRSAL YERLEŞMELERDE SOSYAL DİNAMİKLERLE ŞEKİLLENEN
KAMUSAL MEKAN KURGUSU: BURSA ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Buket KÖSA

OCAK 2024

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI

KIRSAL YERLEŞMELERDE SOSYAL DİNAMİKLERLE ŞEKİLLENEN
KAMUSAL MEKAN KURGUSU: BURSA ÖRNEĞİ

Buket KÖSA

Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde
"YÜKSEK ŞEHİR VE BÖLGE PLANCISI"
Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 05 / 01 / 2024

Tezin Savunma Tarihi : 29 / 01 / 2024

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Dilek BEYAZLI

Trabzon 2024

ÖNSÖZ

“Kırsal Yerleşmelerde Sosyal Dinamiklerle Şekillenen Kamusal Mekân Kurgusu: Bursa Örneği” isimli bu tez Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Programı’nda hazırlanmıştır.

Tez çalışması sürecimde desteğini, ilgisini, sabrını ve tecrübelerini eksik etmeyen, kapısı her daim açık olan tez danışmanım Prof. Dr. Dilek BEYAZLI’ya en derin teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, çalışmalarım, bütün kararlarım ve en zor anlarım en büyük destekçim olan babam Tarkan KÖSA, annem Neşegül KÖSA ve canım kardeşim Poyraz KÖSA’ya varlıkları için teşekkür ederim. Hayatta olsaydı benimle gurur duyacağına emin olduğum babaanneme de teşekkürü bir borç bilirim.

Hayatımda önemli bir yeri olan dostum, aynı zamanda da meslektaşım Arş. Gör. Gamze MESTAN’a her zaman yanımda hissettirdiği ve akademik hayatımda bana hep destek olduğu için çok teşekkür ederim.

Tez çalışmamda, kırsal yerleşmeleri keşfetme sürecimde yanımda olan ve mesleki kimliği sayesinde mekânı farklı perspektiflerden deneyimlememi sağlayan kıymetli arkadaşım Mimar Burcu İNKAYA’ya destekleri ve katkıları için çok teşekkür ederim.

Tez çalışması sürecinde desteklerini esirgemeyen KTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü’ndeki değerli hocalarıma ve asistan arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak bu çalışmayı desteklenmeye değer gören Bursa Büyükşehir Belediyesi kurumuna teşekkür ederim.

Bu çalışmayı ‘Çalışan ve üreten köy halklarına’ ithaf ediyorum. Biz kentlilerin yaşamlarını sürdürebilmesinde en büyük emeğe sahip olan üretici köy sakinlerinin yaşam alanlarına önem veren çalışmaların ve daha yaşanabilir kırsal çevrelerin artması dileğiyle....

Buket KÖSA

Trabzon 2024

TEZ ETİK BEYANNAMESİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kırsal Yerleşmelerde Sosyal Dinamiklerle Şekillenen Kamusal Mekân Kurgusu: Bursa Örneği” başlıklı bu çalışmayı baştan sona kadar danışmanım Prof. Dr. Dilek BEYAZLI'nın sorumluluğunda tamamladığımı, verileri/örnekleri kendim topladığımı, deneyleri/analizleri ilgili laboratuvarlarda yaptığımı/yaptırdığımı, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 29/01/2024

Buket KÖSA

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ.....	III
TEZ ETİK BEYANNAMESİ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET.....	VII
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	IX
TABLolar DİZİNİ.....	XII
SEMBOLLER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	XIII
1. GENEL BİLGİLER.....	1
1.1. Giriş.....	1
1.2. Çalışmanın Amacı.....	2
1.3. Çalışmanın Kapsamı.....	4
2. KIRSAL YERLEŞME, KAMUSAL ALAN VE KAMUSAL MEKAN.....	6
2.1. Kırsal Yerleşme.....	6
2.1.1. Kırsal Alanın Mekânsal Sorunları ve Değişimi.....	14
2.1.2. Kırsal Alanın Sosyal Sorunları ve Değişimi.....	17
2.1.3. Kırsal Alanın Ekonomik Sorunları ve Değişimi.....	23
2.1.4. Kırsal Alanlara İlişkin Yasal Düzenlemeler ve Politikalar.....	26
2.1.5. Yeni Kırsalcılık Yaklaşımına Göre Kırsal Yerleşimler.....	32
2.2. Kamusal Alan.....	35
2.2.1. Kamusal Alan Yaklaşımları.....	37
2.3. Kamusal Mekân.....	41
2.3.1. Kamusal Mekânın Tarihsel Gelişimi.....	45
2.3.2. Kamusal Mekân Türleri.....	54
2.3.3. Kamusal Mekânın Nitelikleri ve Kalite Kriterleri.....	63
3. YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	73
3.1. Kavramsal Çerçeve: Kırsal Yerleşmelerde Mekan Kurgusu ve Kamusal Mekan.....	73
3.1.1. Kırsal Yerleşme Düzeni.....	74
3.1.2. Yerleşme Düzenini Oluşturan Öğeler.....	89
3.1.3. Kırsal Yerleşmelerde Kamusal Mekanlar.....	91
3.1.4. Kırsal Yerleşmelerde Kamusal Mekân Değerlendirme Kriterleri.....	95

3.2. Metodolojik Çerçeve	100
3.2.1. Örnek Kırsal Yerleşmelerin Seçimi	100
3.2.2. Örnek Kırsal Yerleşmelerin Konumu	103
3.2.3. Örnek Kırsal Yerleşmelerin Nüfus Yapısı	106
3.2.4. Araştırmanın Yöntemi.....	107
4. BULGULAR VE İRDELEMELER.....	114
4.1. Kırsal Yerleşmelerde Sosyal ve Ekonomik Yapının Analizi	114
4.1.1. Kumyaka Kırsal Yerleşimi Sosyal ve Ekonomik Yapının Analizi.....	114
4.1.2. Kozluören Kırsal Yerleşimi Sosyal ve Ekonomik Yapının Analizi	119
4.2. Kırsal Yerleşmelerde Mekânsal Yapının Analizi.....	124
4.2.1. Kumyaka Kırsal Yerleşimi Mekânsal Yapının Analizi	124
4.2.2. Kozluören Kırsal Yerleşimi Mekânsal Yapının Analizi	131
4.3. Kırsal Mekânın Mülkiyet Hiyerarşisi Bağlamında Kamusal-Özel Alan İlişkiseliliği	137
4.3.1. Yapı Adası Temelli Değerlendirme	137
4.3.2. Parsel Temelli Değerlendirme	140
4.3.3. Yapı-Sokak-Parsel İlişkisi.....	143
4.4. Kırsal Yerleşmelerde Kamusal Mekân Perspektifi	153
4.4.1. Kırsal Kamusal Mekân Türleri	153
4.4.2. Kullanıcıların Kamusal Mekân Algısı ve Kullanım Tercihleri.....	166
4.5. Kırsal Kamusal Mekanların Kalitesi ve Kalite Bileşenlerinin İlişkiseliliği	177
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	183
6. KAYNAKLAR	194
7. EKLER.....	201
ÖZGEÇMİŞ	

Yüksek Lisans Tezi

ÖZET

KIRSAL YERLEŞMELERDE SOSYAL DİNAMİKLERLE ŞEKİLLENEN KAMUSAL MEKAN KURGUSU: BURSA ÖRNEĞİ

Buket KÖSA

Karadeniz Teknik Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Dilek BEYAZLI
2024, 200 Sayfa, 20 Sayfa ek

Kırsal yerleşmeler sahip oldukları kültürel değerler, gelenek ve görenekleri, üretim ilişkileri ve yaşam biçimleri ile toplumun önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. Kırsalın yaşadığı değişim süreçleri ve kır-kent ayrımının bulanıklaşmaya başlaması durumu, mekân bilimcilerin yalnızca kentlerde yaptığı çoğu kavramsal tartışmaları kırsalda, kırsala özgü şekilde ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu kavramlardan biri olan “kamusal mekanlar” da kırsal yerleşmeler özelinde ele alan tez çalışmasıyla, kırsal yerleşmelerin kamusal mekân kurgularını ortaya koymak ve özgün kriterler ile bu mekanların kalitelerinin incelenmesi hedeflenmiştir. Çalışma, aynı zamanda farklı sosyal dinamiklere sahip kırsal yerleşmelerin kamusal mekanlarının da bu dinamikler bağlamında değişip değişmediğini sorgulayan örnek alan çalışması şeklinde kurgulanmıştır.

Bursa merkez ilçe kırsal mahalleleri arasından belirlenen örneklemeler, Kumyaka ve Kozluören yerleşmeleri olup çalışma, kırsal yerleşmelerdeki kamusal mekanların değerlendirilmesine yönelik bir öneri niteliğindedir. Elde edilen bulgular, kırsal yerleşmelerdeki kamusal mekanların sosyal dinamiklerle olan ilişkisini açıklamakta ve mekânsal yapı ile sosyal yapı arasındaki etkileşimleri vurgulayarak ilişkisel bir perspektif sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal yerleşme, Kamusal alan, Kamusal mekân, Bursa kırsal yerleşmeleri

Master Thesis

SUMMARY

**PUBLIC SPACE CONFIGURATION SHAPED BY SOCIAL DYNAMICS IN RURAL
SETTLEMENTS: THE CASE OF BURSA**

Buket KÖSA

Karadeniz Technical University
The Graduate School of Natural and Applied Sciences
Urban and Regional Planning Graduate Program
Supervisor: Prof. Dr. Dilek BEYAZLI
2024, 200 Pages, 20 Appendix

Rural settlements constitute a significant component of society with their cultural values, traditions, production relations, and ways of life. The ongoing processes of change in rural areas and the blurring of the rural-urban distinction necessitate spatial scientists to address conceptual debates, typically conducted in urban contexts, in a manner specific to rural environments. This thesis focuses on rural settlements, aiming to elucidate the configurations of public spaces in these areas and to examine the qualities of these spaces with unique criteria. The study is structured as a case study that questions whether public spaces in rural settlements undergo changes in the context of different social dynamics.

Selected samples from rural neighborhoods in the central district of Bursa, namely Kumyaka and Kozluören settlements, constitute the basis of the study, which proposes an evaluation of public spaces in rural settlements. The findings shed light on the relationship between public spaces in rural settlements and social dynamics, presenting a relational perspective by emphasizing the interactions between spatial and social structures.

Key Words: Rural settlement, Public realm, Public space, Bursa's rural settlements

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1. Tez akış diyagramı.....	5
Şekil 2. Kırsal yerleşim sistemi (Avcı, 2016'dan geliştirilmiştir).....	9
Şekil 3. Kırsal alana yönelik yasal düzenleme ve politikalar (Tez çalışması kapsamında üretilmiştir).....	26
Şekil 4. Yeni Şehircilik kentsel kırsal arası ölçekler sınıflandırması/ The Urban Transect (Steuteville, 2016).....	33
Şekil 5. Kentsel mekânın mülkiyet hiyerarşisi	43
Şekil 6. Konut alanındaki mekanların mülkiyet hiyerarşisini tanımlayan diyagram (Gehl, 2011).....	44
Şekil 7. Korint şehrine ait agora planı ve Atina'daki Antik Yunan agorasının yeniden inşası (Gökgür, 2017 ve URL-1).....	45
Şekil 8. Roma döneminden forum örnekleri (URL-2).....	46
Şekil 9. Rönesans dönemi ideal şehirleri ve Rönesans Meydanı (Venedik, İtalya San Marco Meydanı) (URL-1 ve URL-3)	47
Şekil 10. Paris kamusal mekânları (19.yüzyıl) (Url-4)	48
Şekil 11. Le Corbusier'in tasarladığı Voisin planı (Url-5)	49
Şekil 12. 20. yüzyıl kentlerinin taşıt odaklı gelişimi (Url-6).....	50
Şekil 13. Kamusal mekânın tarihsel gelişim süreci (Tez çalışması kapsamında üretilmiştir)	53
Şekil 14. Kamusal Mekân Türleri (BM-Habitat, 2016'dan Türkçeleştirilmiştir).....	60
Şekil 15. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi (McLeod, 2018, s. 1).....	65
Şekil 16. Literatürde yer alan kamusal mekân kalite kriterleri ve göstergeleri (Tez çalışması kapsamında üretilmiştir)	70
Şekil 17. Kamusal mekân kalite kriterlerine dair anahtar kavramlar (Tez çalışması kapsamında üretilmiştir)	71
Şekil 18. Yol kenarı köy-yerleşim örnekleri (Sharp, 1946).....	76
Şekil 19. Meydan köyü-yerleşim örnekleri (Sharp, 1946).....	77
Şekil 20. Kıyı köyü ve Planlı köy (sırasıyla)-yerleşim örnekleri (Sharp, 1946).....	78
Şekil 21. Köy morfolojilerinin yaygın örnekleri (Bunce, 1982).....	79
Şekil 22. Kırsal yerleşme türleri ve dokuları (Tez çalışması kapsamında üretilmiştir)	88
Şekil 23. Kırsal yerleşme düzenini oluşturan öğeler (Tez çalışması kapsamında üretilmiştir)	90

Şekil 24.	Kırsal yerleşmeler mekânsal kodlar, sosyo-kültürel ve ekonomik kodlar, kamusal mekân kalite kodları ve bileşenleri (Tez çalışması kapsamında üretilmiştir)	95
Şekil 25.	Belirlenen alt bileşenlerde kullanılan araştırma yöntemleri (Tez çalışması kapsamında üretilmiştir)	99
Şekil 26.	Kırsal yerleşmelerin seçimindeki aşamalı süreç	101
Şekil 27.	Kumyaka'nın il ve ilçe içerisindeki konumu	104
Şekil 28.	Kozluören'in il ve ilçe içerisindeki konumu	105
Şekil 29.	Kumyaka kırsal mahalle nüfusunun yıllara göre değişimi (TÜİK)	106
Şekil 30.	Kozluören kırsal mahalle nüfusunun yıllara göre değişimi (TÜİK)	106
Şekil 31.	Kamusal mekânın kalite bileşenleri	109
Şekil 32.	Kumyaka sakinleri ile anket çalışması katılımcı profili	110
Şekil 33.	Kumyaka yerleşimi katılımcıların ikamet durumu, süresi ve sebebi	111
Şekil 34.	Kozluören sakinleri ile anket çalışması katılımcı profili	112
Şekil 35.	Kozluören yerleşimi katılımcıların ikamet durumu, süresi ve sebebi	113
Şekil 36.	Siği-Kumyaka köyü kadınları dayanışma derneği (URL-8)	115
Şekil 37.	Kumyaka yerleşimi sosyo-kültürel ve ekonomik yapı incelemesi	117
Şekil 38.	Kumyaka cami avlusunda gerçekleşen aşure dağıtımı	118
Şekil 39.	Kumyaka köy meydanında gerçekleşen lokma dağıtımı	118
Şekil 40.	Kozluören kadınlarının ekonomideki ve köy yaşamındaki varlığı (Murat Yıldız: köy muhtarı fotoğraf arşivi)	120
Şekil 41.	Kozluören sosyo-kültürel ve ekonomik yapı incelemesi	121
Şekil 42.	Kozluören'de 'kadınların bir günlük köyün yönetimini devralma' şenliği (Kaynak: URL-9 ve URL-10)	122
Şekil 43.	Kozluören güreş şenlikleri (Kaynak: Murat Yıldız (köy muhtarı) fotoğraf arşivi)	123
Şekil 44.	Kozluören ahududu festivali (Kaynak: URL-11 ve Murat Yıldız (köy muhtarı))	124
Şekil 45.	Kumyaka yerleşim düzeni (Kıyı köyü)	125
Şekil 46.	Kumyaka yerleşimi-mekânsal yapı incelemesi	126
Şekil 47.	Tescilli bina örnekleri, Ağustos 2023	127
Şekil 48.	Tescilli anıt yapılar (Sırasıyla Başmelekler Kilisesi ve Anıt hamam), Ağustos 2023	128
Şekil 49.	Kumyaka kırsal imaj şeması	130
Şekil 50.	Kozluören yerleşim düzeni (Dağ köyü)	131
Şekil 51.	Kozluören yerleşimi-mekânsal yapı incelemesi	132
Şekil 52.	Eski doku özellikli bina örnekleri, Ağustos 2023	134

Şekil 53.	Tescilli bina (Eski hamam), Ağustos 2023.....	134
Şekil 54.	Kozluören kırsal imaj şeması.....	136
Şekil 55.	Kumyaka yapı adası incelemesi.....	138
Şekil 56.	Kozluören yapı adası incelemesi	139
Şekil 57.	Kumyaka parsel biçimlenişi analizi.....	141
Şekil 58.	Kozluören parsel biçimlenişi analizi	142
Şekil 59.	Kumyaka yapı-sokak-parcel ilişkisi analizi	145
Şekil 60.	Kumyaka yapı-parcel-sokak ilişkisine dair görseller.....	146
Şekil 61.	Kozluören yapı-sokak-parcel ilişkisi analizi.....	148
Şekil 62.	Kozluören yapı-parcel-sokak ilişkisine dair görseller	149
Şekil 63.	Kumyaka'daki çıkmaz sokaklar	150
Şekil 64.	Kozluören'deki çıkmaz sokaklar	151
Şekil 65.	Kumyaka kamusal-özel alan ilişkiselliği	152
Şekil 66.	Kozluören kamusal-özel alan ilişkiselliği.....	152
Şekil 67.	Kumyaka kamusal mekanlar.....	155
Şekil 68.	Kumyaka kamusal mekanlara ait görseller.....	156
Şekil 69.	Kumyaka köy meydanı	157
Şekil 70.	Kumyaka köy meydanı ve çevresi.....	159
Şekil 71.	Kumyaka köy meydanı ve çevresine ait görseller	160
Şekil 72.	Kozluören kamusal mekanlar	162
Şekil 73.	Kozluören kamusal mekanlara ait görseller	163
Şekil 74.	Kozluören köy meydanı.....	164
Şekil 75.	Kozluören köy meydanı ve çevresi.....	165
Şekil 76.	“İmece İftarı” etkinliğinde köy meydanının kullanımı (URL-13).....	166
Şekil 77.	Kumyaka kamusal mekanların “kullanıcı odaklı” analizi	169
Şekil 78.	Kozluören kamusal mekanların “kullanıcı odaklı” analizi.....	172
Şekil 79.	Kumyaka'da katılımcıların evleri dışında kullandıkları mekanlar	173
Şekil 80.	Kozluören katılımcıların evleri dışında kullandıkları mekanlar	175
Şekil 81.	Anket kapsamında kalite bileşenlerine dair elde edilen bulguların ilişkiselliği-1	181
Şekil 82.	Anket kapsamında kalite bileşenlerine dair elde edilen bulguların ilişkiselliği-2	182
Şekil 83.	Kamusal mekânın kalite bileşenleri arasındaki ilişkisellik.....	190

TABLULAR DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1. OECD ve EUROSTAT'ın kırsal alan tipoloji yaklaşımları	12
Tablo 2. Kırsal alanın mekânsal özellikleri, sorunları ve değişimi.....	16
Tablo 3. Dönemler, nüfus yoğunluğu ve göç (Güreşçi, 2010).....	18
Tablo 4. Kırsal alanın sosyal özellikleri, sorunları ve değişimi.....	22
Tablo 5. Kırsal alanın ekonomik özellikleri, sorunları ve değişimi.....	25
Tablo 6. Yeni Kırsalcılık ve Yeni Şehircilik Kavramlarının Karşılaştırılması.....	34
Tablo 7. Habermas, Arendt ve Sennett kamusal alan yaklaşımlarının karşılaştırması.....	41
Tablo 8. Açık kamusal mekân sınıflandırması (Carr vd., 1992; Yeang, 2000)	55
Tablo 9. Sandalack ve Uribe (2010) & Stanley vd. (2012) tarafından geliştirilen açık kamusal mekân tipolojisi	58
Tablo 10. Carmona (2010) tarafından geliştirilen kentsel mekân türleri.....	61
Tablo 11. Farklı kategorilerdeki kamusal mekanlara dair kriterler	63
Tablo 12. Kentsel mekânda kullanıcı ihtiyaçları	66
Tablo 13. Köy Tiplerinin Özellikleri (Türkdoğan (1997)'dan geliştirilmiştir).....	83
Tablo 14. Kırsal yerleşme düzenini sınıflandıran yaklaşımlar	84
Tablo 15. Kırsal yerleşmelerde kamusal mekanlar (Soszyński ve Kamiński (2022)'nin çalışması temel alınarak üretilmiştir)	92
Tablo 16. Kamusal mekân kalite kodlarına yönelik ana bileşenler ve alt bileşenlerin tanımı	97
Tablo 17. Kumyaka'da yer alan kamusal mekanlar ve kullanıcı grupları	168
Tablo 18. Kozluören'de yer alan kamusal mekanlar ve kullanıcı grupları.....	171
Tablo 19. Kumyaka kullanıcılarının kamusal mekân algıları ve kullanımları.....	174
Tablo 20. Kozluören kullanıcılarının kamusal mekân algıları ve kullanımları	176
Tablo 21. Araştırmada kullanılan kalite bileşenlerinin tanımlayıcı istatistikleri	179
Tablo 22. Araştırmada kullanılan ana kalite bileşenleri arasındaki ilişki.....	180
Tablo 23. Kumyaka ve Kozluören yerleşmelerinin sosyal ve mekânsal yapı karşılaştırılması.....	185
Tablo 24. Elde edilen bulgular neticesinde çalışma alanlarına yönelik öneriler	191

SEMBOLLER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
A&DS	: Architecture and Design Scotland
BM-Habitat	: Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı
CABE	: Commission for Architecture and the Built Environment
DETR	: Department of the Environment, Transport and the Regions
DQI	: The Design Quality Indicator
EUROSTAT	: Avrupa İstatistik Ofisi
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
PPS	: Project for Public Spaces
SPSS	: Statistical Package for Social Sciences
TÜİK	: Türk İstatistik Kurumu

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Giriş

Kırsal yerleşmeler; kendilerine özgü mekân organizasyonları, ekonomik faaliyetleri ve sosyal yapıları ile hem belirgin bir çeşitlilik sergileyen hem de kentlerden farklılık gösteren yerleşim alanlarıdır. Geray (1974) kırsal yerleşmeyi “ekonomisi tarıma dayanan, geniş aile yapısının, yüz yüze komşuluk ilişkilerinin var olduğu, bu nitelikleriyle kentsel yerleşmelerden ayrılan toplulukların yaşadığı yerleşmeler” olarak tanımlamaktadır. Bu yerleşmelere “köy” adı verildiğini ve “diğer yerleşmelerden ayrı coğrafya, ekoloji alanlarında yerleşmiş, kendisine özgü bir işgücü, toplumsal örgütlenmesi, kültürü, geçmişi bulunan, kentten az nüfuslu toplum birimleri” olarak nitelendirilebileceğini ifade etmektedir. Özensel (2015) ise kent toplumları ile kıyaslandığında yatay ve dikey mobilitenin çok daha sınırlı olduğu köy toplumlarında, ekonomik ve sosyal farklılıkların oldukça az olduğunu ifade etmektedir. Bunun nedenini ise kent ortamında eğitim fırsatları, meslek çeşitliliği ve mekânsal alanlarda yer değiştirmenin çokluğu gibi durumların köy toplumlarında çok kısıtlı olması ile açıklamaktadır. Kırsal yerleşmeler bu gibi tanımlar çerçevesinde; homojen toplumsal yapıları, güçlü sosyal ilişkileri, hâkim ekonomik sektörün tarım olması, kendi içerisine dönük ve dışa kapalı yerleşim yerleri olmaları tanımlanmaktadır.

Günümüzde küreselleşmenin de etkisi ile kır-kent sınırı belirsizleşmiş ve kentlerdeki işlevsel, mekânsal ve ekonomik çeşitlilik kırsalda da görülmeye başlamıştır. Küreselleşme, hiçbir toplumu dışarıda bırakmadan sosyal, ekonomik ve çevresel yaşamı her yönden etkilemekte ve farklı sosyal yapılar arasında da etkileşim yaratmaktadır. Hızla küreselleşen modern dünyanın sosyal yapı üzerindeki dönüştürücü etkisi, kırsal alanlarda da değişimlerin yaşanmasını kaçınılmaz hale getirmektedir (Özensel 2015; Çiftçi Yeşiltuna, 2016; Nerse ve Türk, 2017).

Kırsal alanlarda yaşanan değişim süreçleri ve bu değişimlerle birlikte ortaya çıkan yeni dinamikleri anlamak için bu alanlarda özel olarak ele alınması gereken bazı kavramlar bulunmaktadır. Bu kavramlardan biri de "kamusal mekanlar"dır. Kamusal mekanların mekânsal organizasyondaki yeri, türleri ve kalitelerine dair çalışmalar sıklıkla kentsel alanlar özelinde ele alınmakta ve kırsal yerleşmelerde özelinde eksik kalmaktadır. Kırsal yerleşmelerde özelinde de bir değerlendirme yöntemi ve bakış açısı sunması çalışmanın

özgün değerini ortaya koymaktadır. Çalışma, Bursa ilinde seçilen örnek iki kırsal yerleşme üzerinden gerçekleştirilmiş olsa da elde edilen bulgular Türkiye'nin farklı bölgelerindeki kırsal yerleşmeler için de değerli bir temel oluşturabilecek niteliktedir. Çalışmanın belirlediği bileşenler, kırsalın mekânsal, sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını ve kamusal mekân kalitesini değerlendirmek amacıyla kullanılabilir ve bu da genel bir perspektif sağlamak adına önemli bir adımdır.

1.2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; kırsal yerleşmelerde kamusal mekân kurgusunun şekillenmesinde, kamusal mekanların fiziksel özelliklerinde ve kullanım biçimlerindeki farklılaşmada sosyal yapının etkisini kurgusal, biçimsel ve işlevsel bağlamda incelemektir. Çalışma kapsamında kırsal yerleşmelerde kamusal mekanlar incelenirken, kentlerde kamusal mekanların ele alınışında kullanılan parametrelerin yanı sıra kırsalın sahip olduğu özgün doku ile özdeşleşen ve çalışmanın odak noktasında yer alan fizik mekân kurgularının farklılaşmasında temel teşkil eden sosyal dinamikler göz önünde bulundurulmaktadır. Kır-kent arasındaki keskin ayrımın bulanıklaşmaya başlaması, kırsal yerleşmelerin mekânsal ve sosyal karakterlerinde dönüşüm yaşamaları ve belirli kalıplar çerçevesinde ele alınan kırsalın günümüzde bu kalıplaşmış ifadelerden sıyrılarak bir değişim ve dönüşüm süreci yaşaması gibi sebepler kamusal mekanların yalnızca kentte değil kırdaki da ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu noktada, kırsal yerleşmelerde sosyal yapının ve toplumsal karakterin değişmesi, dönüşmesi veya çeşitlenmesinin kamusal mekanları nasıl şekillendirdiği çalışma kapsamında ele alınmaktadır. Kırsalda kamusal mekân kurgusu ve bu kurgunun sosyal dinamiklerle nasıl farklılaştığını ortaya koymak adına temel araştırma soruları;

- Kırsal yerleşmelerde sosyal yapıdaki farklılaşmanın kamusal mekanlar üzerindeki etkileri nelerdir?
- Kırsal yerleşmelerde kamusal mekân değerlendirme kriterleri nelerdir?
- Kırsal yerleşmelerde sosyal yapı hangi dinamiklerle ele alınmaktadır?
- Kırsal yerleşmelerde sosyal ve toplumsal yapının kamusal mekanlar üzerindeki etkileri nelerdir?
- Kırsal yerleşmelerde kamusal mekanların sosyal ve toplumsal yapının üzerindeki etkileri nelerdir?

Kent ile özdeşleşen kamusal mekanların kırsal da incelenmesi adına kırsal kendine özgü sosyal, mekânsal ve ekonomik yapısını göz önünde bulunduran değerlendirme kriterlerinin belirlenmesi ve kırsaldaki kamusal mekân kurgusu ortaya konarken sosyal yapıları itibari ile birbirinden farklılık gösteren kırsal yerleşmelerde bu kurgunun nasıl şekillendiğinin tespit edilmesi tezin temel amacıdır. Bu amaç kapsamında çalışmanın temelini oluşturan kavramsal çerçevenin ortaya konduğu literatür araştırmasının ardından, alan çalışması ile belirlenen kriterlerin değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Çalışma alanı olarak Bursa ilinde yer alan kırsal yerleşmelerin tercih edilmesindeki temel sebep; toplu olarak nitelendirilen ve yerleşimin kümelenildiği çekirdek kısmına sahip olan köy tiplerinde, köy sakinleri tarafından ortak alanların kullanımının daha yaygın olmasıdır. Dağınık köy tiplerinde ise köylülerin birbirleri ile ilişkileri ve dolayısıyla da ortak mekanların kullanımı daha zayıftır. Bu nedenle bir ova yerleşimi olarak karşımıza çıkan Bursa ilinde yer alan iki kırsal yerleşme özelinde alan çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu yerleşimlerin seçiminde nüfus değişimi ve ilçe merkezine uzaklık gibi temel parametrelerin yanında coğrafi yapı, hâkim ekonomik sektör ve etkin köken gibi yerleşmelerin kendi içerisinde farklılaşmasına etki eden, bunun yanında mekânsal yapıyı çeşitlendiren parametreler de göz önünde bulundurulmuştur.

Bu çalışma; “Kırsal yerleşmelerin sosyo-ekonomik dinamikleri kamusal mekânı şekillendirir” hipotezi üzerine kuruludur. Buna ilişkin alt hipotezler;

- H1: Toplumun sahip olduğu inançlar, gelenek ve görenekler, adetler ve ritüeller kamusal mekanlar üzerinde etkilidir.
- H2: Kırsal yerleşmenin ekonomik yapısı ve ortak üretim ilişkileri kamusal mekanlar üzerinde etkilidir.
- H3: Kırsal yerleşmenin sahip olduğu yerleşme düzeni ve coğrafi konum kamusal mekanlar üzerinde etkilidir.

Kamusal mekân oluşumunda fiziksel parametrelerin yanı sıra sosyal, toplumsal ve ekonomik yapıdaki değişimlerin ve dinamiklerin de dikkate alındığı bu çalışma kapsamında, mekânsal yapı ve sosyal yapı ilişkisinin kırsal alanda korunarak sürdürülebilmesi adına birtakım önerilerde de bulunmaktadır.

1.3. Çalışmanın Kapsamı

Çalışma, kavramsal ve metodolojik çerçevede iki temel bölümden oluşmaktadır. Teze dair akış diyagramında (Şekil 1) belirtildiği üzere çalışmada genel bilgiler ve sonuç bölümleriyle beraber beş ana bölüm bulunmaktadır. Genel bilgiler kısmında çalışmanın temelini oluşturan ana sorular ve hipotezler belirtilmiş, amaç ve kapsam açıklanmıştır.

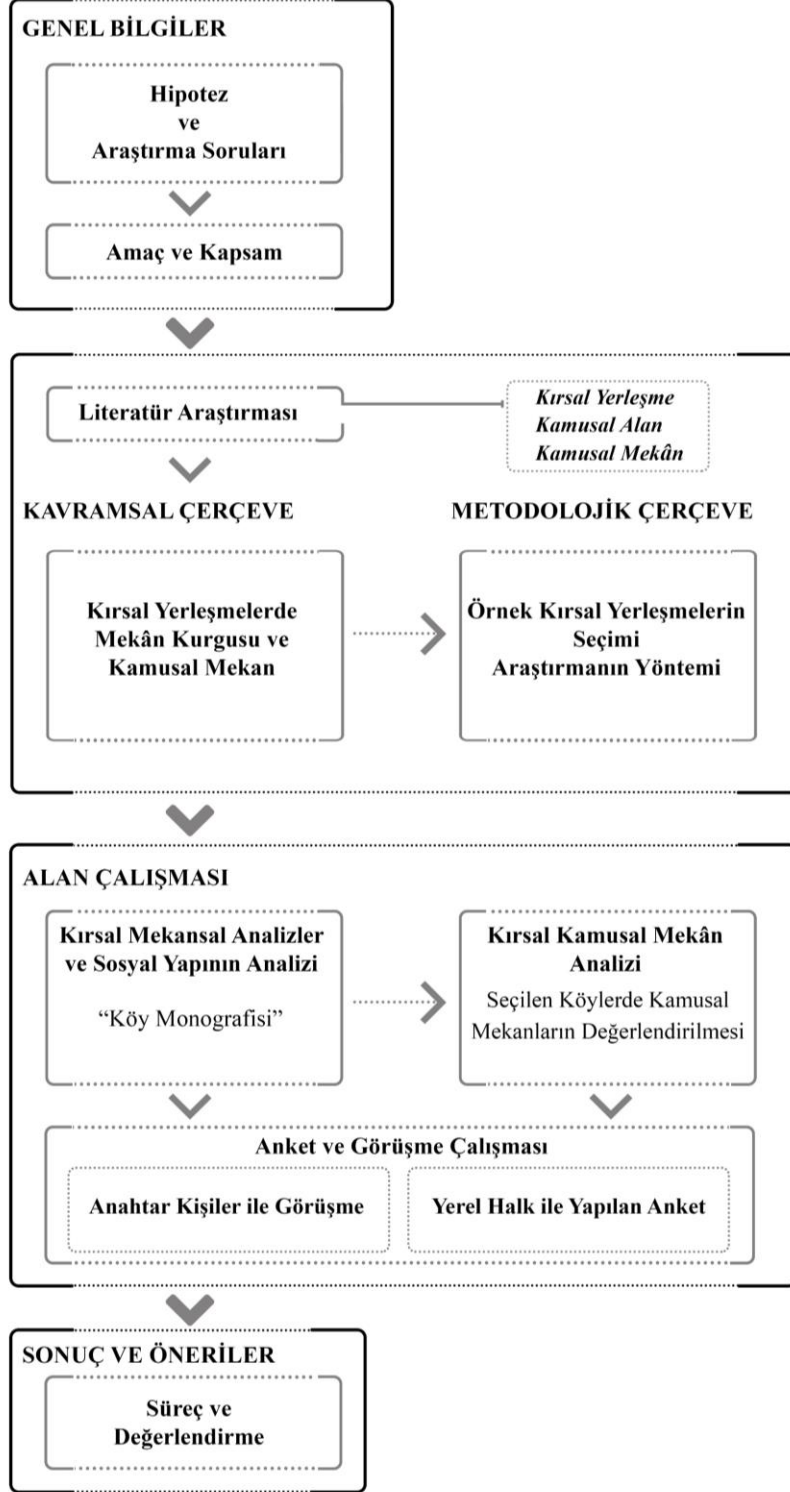
Literatür araştırması ile çalışmanın kuramsal tartışmaların ortaya konulduğu ikinci bölümde ana kavramlar olan “Kırsal Yerleşme”, “Kamusal Alan” ve “Kamusal Mekân” kavramları mevcut yazılı kaynaklar, raporlar ve belgeler çerçevesinde incelenmiştir. Özellikle çalışmanın odak noktasını oluşturan kırsala dair tanımlamalar ortaya konulurken; kırsal yerleşme, köy ve kırsal alan kavramları ele alınmış ve bu kavramların literatürde çoğunlukla birbirinin yerine kullanmasından kaynaklı belirsizliğe dikkat çekilerek çalışma kapsamında bu belirsizlik durumu netleştirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, mekânın oluşum ve ele alınış biçimi bakımından kentlerden farklılık gösteren kırsal yerleşimlerin mekânsal oluşumda etkili olan öğeler ele alınmıştır. Bunun yanında teorisyenler tarafından ortaya konan köy tipleri mekânsal yapıları ve mekânsal yapının sosyal yapıya olası etkileri bakımından incelenmiştir. Sonrasında ise kırsal yerleşme düzeninin oluşmasında önemli bir bileşen olan kamusal mekanların kırsal yerleşmelerdeki örnekleri ortaya konmuştur. Bu inceleme, çalışmanın kavramsal çerçevesini kırsal yerleşmelerde mekân kurgusu ve kamusal mekanlar perspektifinden ele almaktadır. Aynı zamanda kırsal yerleşmeler özelinde incelenecek kamusal mekân değerlendirme kriterleri açıklanmıştır. Bu bölümde son olarak metodolojik çerçeve başlığı altında örnek yerleşmelerin seçiminde kullanılan yaklaşım detaylandırılmış ve bu çalışmanın ele alınmasındaki yöntemler olan; anahtar kişiler ile görüşme, anket çalışması ve mekânsal analiz yöntemlerinden bahsedilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümü olan bulgular ve irdelemeler bölümünde, örnek alan olarak seçilen kırsal yerleşmelerin mekânsal ve sosyal yapısı analiz edilmiştir. Bunun yanında kırsal yerleşmelerin sosyo-ekonomik yapı farklılaşmaları dikkate alınmış ve bu farklılaşmasının kamusal mekân kurgusundaki etkisi irdelenmiştir.

Sonuç ve öneriler bölümünde ise gerçekleştirilen alan çalışmasından elde edilen çıkarımlar ve sosyal yapının kırsal yerleşmelerdeki kamusal mekanlar üzerindeki etkilerine dair bulgular tartışılmıştır. Aynı zamanda kırsal yerleşmelerde kamusal mekanlar başta

olmak üzere mekâna dair ortaya oluşturulacak yeni düzenlemelerde sosyal yapının da göz önünde bulundurulmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Şekil 1. Tez akış diyagramı

2. KIRSAL YERLEŞME, KAMUSAL ALAN VE KAMUSAL MEKAN

Bu bölümde çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturan kırsal yerleşmeler, kamusal alan ve kamusal mekân kavramlarına odaklanılmaktadır. Literatürde kırsal alan ve kırsal yerleşme tanımları sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılmakta ve bu durum tanımlarda belirsizliğe yol açmaktadır. Bu kapsamda ilk olarak kırsal yerleşme başlığı altında kırsal alan, kırsal yerleşme ve köy kavramları açıklanmıştır. Kırsal alanların yaşadıkları sorunlar ve geçirdikleri değişimler de incelenmiştir. Kırsal alanlara dair kavramların, sorunların ve değişimlerin tanımlanmasına ek olarak Türkiye’de kırsal alanlara yönelik yasal düzenlemeler ve politikalar da özet bir biçimde açıklanmıştır. Kırsal alanlara dair mevcut kavramsal çerçeve ve yasal düzenlemelerin ele alınmasının ardından literatürde “New Ruralism” olarak yer edinmiş olan Yeni Kırsalcılık kavramı incelenmiştir. Sonrasında ise tarih boyunca kentsel mekân ile özdeşleşen ve kentlilerin içerisinde var oldukları, iletişim kurdukları ve bir araya geldikleri “mekanlar” olan kamusal alan kavramına değinilmiştir. Literatürde sıklıkla birbiri yerine kullanılan “kamusal alan” ve “kamusal mekân” kavramları ayrı ayrı ele alınmış ve temsil ettikleri bağlamlar kapsamında değerlendirilmiştir. Bu bölümde temel amaç; kırsal yerleşme kavramını açıklamak, kırsal yerleşmeleri günümüzde yaşadıkları değişimlerle ele almak ve kentsel alan ile özdeşleşen kamusal alan kavramının geçirdikleri değişimler bağlamında kırsal yerleşmeler özelinde de değerlendirilme gerekliliğini ortaya koymaktır.

2.1. Kırsal Yerleşme

Uluslararası ve ulusal literatürde kırsala yönelik çok çeşitli tanımların yanında, farklı parametreler çerçevesinde sınıflandırma yöntemleri de ortaya konmaktadır. Araştırmacılar, farklı kurum ve kuruluşlar kırsal alana dair politika üretmek amacıyla kırsalı tanımlamak, sahip oldukları farklılıklar çerçevesinde kırsalı anlamak ve uygun yaklaşımlar ortaya koymak adına tipolojiler geliştirmişlerdir. (Gülümser ve diğ., 2010; Yoloğlu ve Zorlu, 2020). Bu yaklaşımlar çerçevesinde sıklıkla ‘kırsal alan’ terimi tercih edilmekte ve çoğu zaman kırsal alan, kırsal yerleşme ve köy kavramları birbirinin yerine kullanılmakta, bu kavramlar arasındaki farklılıklar dikkate alınmamaktadır.

Geray (1966) yerleşme olayını “insan gruplarının barınaklarını, bunların meydana getirdiği çevreyi, insan hayat ve faaliyetinin cereyan ettiği alanı kapsayan çok geniş bir kavram” şeklinde tanımlamaktadır.

Yılmaz (2019) yaşayanların büyük kısmının tarım dışı faaliyetlerden geçimini sağladığı, yoğun nüfuslu ve organize olmuş yerleşmelerin şehir olarak ifade edildiğini belirtmiştir. Yılmaz’a göre şehir tanımının aksine; “yaşayanların büyük kısmının sanayi ve hizmet sektörleri dışında, ağırlıklı olarak tarım, hayvancılık vb. faaliyetlerden geçimlerini sağladıkları, nüfusu 10.000’den az olan, nüfusun bir arada değil araziye gelişigüzel dağılmış olduğu ve belediye hizmetleri gibi organizasyonların henüz yeterince gelişmediği kesimler de kırsal alanları, yani kasaba, köy ve köy-altı yerleşmelerini oluşturmaktadır”. Buradan kentsel ve kırsal yerleşmelerin hâkim ekonomik sektörleri, nüfus yoğunlukları ve bu nüfusun yerleşim içerisindeki dağılımları özelinde farklılık gösterdiklerini söylemek mümkündür.

Geray (1974) kırsal yerleşmeyi “ekonomisi tarıma dayanan, geniş aile yapısının, yüz yüze komşuluk ilişkilerinin var olduğu, bu nitelikleriyle kentsel yerleşmelerden ayrılan toplulukların yaşadığı yerleşmeler” olarak tanımlamaktadır. Bu yerleşmelere “köy” adı verildiğini ve “diğer yerleşmelerden ayrı coğrafya, ekoloji alanlarında yerleşmiş, kendisine özgü bir işgücü, toplumsal örgütlenmesi, kültürü, geçmişi bulunan, kentten az nüfuslu toplum birimleri” olarak nitelendirilebileceğini ifade eder.

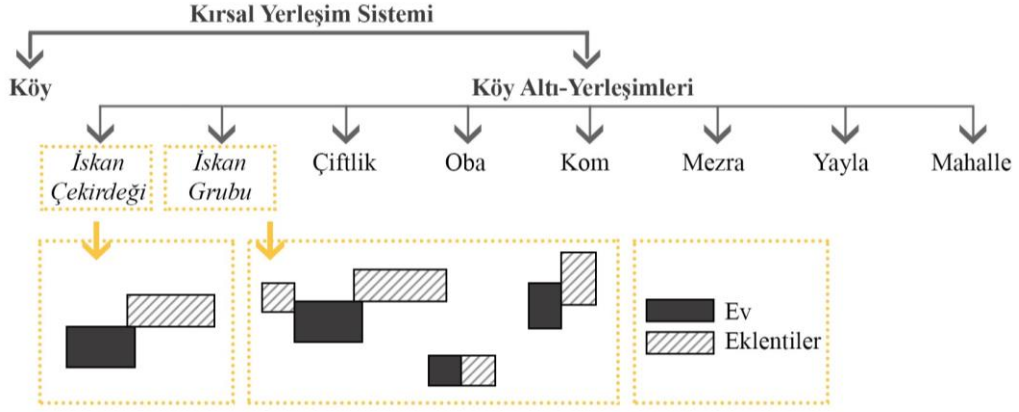
Köy olarak ifade edilen birim, kırsal yerleşmelerin en büyüğü olan ve kırsal karakteri yansıtan sürekli yerleşmelerdir. Kültür ve coğrafya farklılaştıkça köye yönelik getirilen tanımlamada farklılık gösterebilmektedir. Aynı zamanda yalnızca yaz dönemlerinde ikamet edilen ve yaşayanların ekonomik gelirlerini tarım ve hayvancılık üzerinden elde ettikleri yerleşmeler de bulunmaktadır. Bunlar; yayla, mezra veya kışla olarak ifade edilmektedir. Nüfus büyüklükleri bakımından ülkeden ülkeye farklılıklar görülmekte ve bir ülkede 50-2000 kişi yaşayan yerleşmeler köy iken, bir başkasında en az 10-15 ev veya en fazla 5000 kişi yaşayan yerleşmeler köy olarak tanımlanmaktadır (Eminağaoğlu, 2004).

Ülkemizde 1924 tarihli Köy Kanunu’na göre “nüfusu 2.000’den aşağı yerleşmeler” köy olarak kabul edilmektedir. Bu kanuna göre köyün tanımlanmasındaki temel ölçüt nüfus büyüklüğüdür. Keleş (1998) Kentbilim Terimleri Sözlüğünde köyü “yönetim durumu, toplumsal ve ekonomik özellikleri ya da nüfus yoğunluğu yönünden kentten ayırt edilen, genellikle tarımsal uğraşta bulunmak gibi işlevlerle ayrımlaşan ve belirlenen, konutları ve öteki yapıları bu yaşamı yansıtan yerleşme birimi” olarak tanımlamıştır. Özensel (2015) ise mahalli idare teşkilatının en küçük yerleşim birimi olan köyü “genellikle toplumsal,

ekonomik, coğrafi ve nüfus özellikleri ile şehirden ayrılan, düşük nüfus yoğunluğuna sahip kırsal yerleşim birimleri olup ekonomik olarak genelde tarıma dayalı ve iş bölümünün gelişmediği yerleşimler” şeklinde tanımlamaktadır. Özensel (2015) aynı zamanda köy kavramının tanımlanmasındaki sosyolojik temel kriterlerin; “üretim biçimi ve çeşitliliği, kişiler arası ilişkilerin niteliği, kentsel imkanlara sahip olup olmaması, iş bölümü ve uzmanlaşma” olduğunu belirtmektedir. Sonuçta köy; “camisi, okulu, toprak/stabilize veya iyi bir yol gibi ortaklaşa yapıların, bağ, bahçe ve tarlaların buna benzer doğal unsurlar ile ekonomik faaliyetlere katılım, demografik yapı, yardımlaşma, ziyaretler, gelenek ve görenekler gibi toplumsal unsurları çevreleyen birim” şeklinde ifade edilebilir (Nerse ve Türk, 2017).

Ülkemizde köy niteliğine ulaşmamış ve köyden farklı özellikler barındıran kırsal yerleşim biçimleri bulunmaktadır. Bu yerleşimlerden bazıları; oba, kom, mezra, kasaba ve mahalledir (Şekil 2). Yerleşimin başlangıcı olan, tek bir ev ve hanenin ekonomik faaliyetlerini yürüttüğü ahır, ambar, atölye, peynirhane vb. eklenti birimlerin bulunduğu köy altı yerleşim tipi *iskân çekirdeği* olarak nitelendirilmektedir. Birkaç ev ve eklentilerini kapsayan, birden fazla iskân çekirdeğinin bir araya gelmesi sonucu oluşan yerleşim biçimi ise *iskân grubu* olarak nitelendirilmektedir (Özgür, 2010 akt. Avcı, 2016).

Köy altı yerleşimlerin bir diğeri olan oba; çadırlarda yaşamını sürdüren göçebe ailelerden meydana gelen bir topluluğun oluşturduğu yerleşim biçimidir. Kom ise ülkemizde genellikle Doğu Anadolu Bölgesi’nde görülen ve temel geçim kaynağı hayvancılık olmak üzere tarım faaliyetleri de gerçekleştirilen, bir veya birkaç ağıl ile çoban kulübelerinden meydana gelen yerleşim biçimidir. Hayvancılık ve tarım faaliyetlerinin birlikte gerçekleştirildiği köy altı yerleşim olan mezralar, 50’den fazla nüfusu geçindiremeyecek kadar dar bir toprağa sahip olan ve yapılarıdaki temel malzeme türü taş olan yerleşim biçimidir. Mezra yerleşimleri ülkemizde genellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaygın olmakla birlikte geçici ve sürekli ikamet edilen şeklinde iki türü ile karşımıza çıkmaktadır. Kasaba ise kırsal niteliğini kaybetmemesi ile kent olarak nitelendirilemeyecek ancak sanayi ve ticaret faaliyetlerinin de belirli bir oranda gerçekleştirildiği yerleşimlerdir. Nüfusları 1000-2000 ile 10.000-20.000 arasında değişiklik göstermektedir (Özensel, 2015, s. 40-41). Son olarak mahalle ise birden fazla iskân grubunun bir araya gelmesi ile oluşan yerleşim ünitesidir. Mahalleler hem kentsel hem de kırsal yerleşimlerin idari yapılanmaları içerisinde yer almaktadır (Özgür, 2010, akt. Avcı, 2016).

Şekil 2. Kırsal yerleşim sistemi (Avcı, 2016'dan geliştirilmiştir)

Kırsal yerleşme ve bu yerleşmelerin en büyüğü olan köyler ile yapılı çevre ifade edilirken, kırsal alan kavramıyla yapılı çevre ve bunun yanında sahip olunan doğal çevre kastedilmektedir. Bu noktada kırsal alanlara yönelik tanımlama getirilirken kırsal yerleşme ve köy kavramları ile arasındaki farklılık göz önünde bulundurulmalıdır. Sanayi devrimi kırsal alanlara yönelik tanımlamanın zorlaşmasındaki en temel faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayileşme öncesinde iktisadi açıdan ve nüfus açısında egemen konumda olan kırsal alanlar, sanayileşme sonrasında hızlı bir değişim ve dönüşüm süreci içerisinde girmiştir. Şehirleşme faaliyetlerindeki yoğunlaşma sonrasında kır-kent ayrımı ortaya çıkmış ve bu iki unsur karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilmeye başlanmıştır. Kırsal alan en basit şekliyle hem sınırları tanımlı hem de karşıtı olan unsur dikkate alınarak “şehirler dışında kalan” alan olarak değerlendirilmiştir (Bakırcı, 2007, s. 5-7). Tekeli (2016) kırsal alanlara dair “sınırları ve formu belirli olan, noktayla temsil edilen kentlerin dışındaki alanlar” ifadesi ile bu tanımlamayı desteklemektedir. Tekeli (2016) aynı zamanda kent ve kıra dair bu karşılaştırmalı kavramsallaştırmanın “bir karşıtlık ve bu karşıtlığa dayalı bir bütünlük” olgusu ortaya çıkardığını ifade etmektedir.

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı çalışmaları çerçevesinde hazırlanan Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu'na göre; kırsal alanın önce “kentsel alanlar dışındaki mekanlar” olarak tanımlanabileceğini belirtilmektedir. Buna göre; “kırsal alanlarda yaşam ve ekonomik faaliyetler önemli ölçüde doğal kaynakların doğrudan kullanım ve değerlendirilmesine bağlıdır”. Gelişme süreci nispeten yavaş işlemektedir. Geleneksel yaşam biçimi etkindir. Teknolojik gelişme yavaştır, bazılarında da yoktur (T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2008).

On Birinci Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu'na göre ise hâkim iktisadi faaliyetin tarım olduğu, seyrek nüfuslu ve geniş doğal çevreye sahip yerler genel olarak kırsal alan kabul edilmektedir. Bu rapora göre kırsal alan; “doğa-insan ilişkilerindeki yoğunluk, dayanışma üzerine kurulu toplumsal ilişkiler, küçük ölçekli yaşam ve üretim alanları, kentsel merkezlere uzaklık, düşük nüfus yoğunluğu, tarımsal üretimin (bitkisel üretim ve hayvancılık) başat olması, üretime dayalı iş bölümünün ve uzmanlaşmanın gelişmemiş olması, köy temelli bir yerleşimin ve kültürün varlığı” gibi unsurlar üzerinden açıklanmaya çalışılmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Kırsal alanların kentsel alanlardan ayırt edilmesi, sınıflandırılması ve kendi başlarına tanımlanması kolay olmamaktadır. Özellikle daha yoğun sanayileşmiş ülkeler arasında “kırsal” olarak kabul edilmiş tek bir resmi tanım bulunmamaktadır. Bu durum üç temel nedenle ifade edilebilir. Bunlarda ilki, neyin kırsal olduğuna (ve neyin olmadığına) ve “kırsallığı” karakterize eden unsurlara (doğal, ekonomik, kültürel vb.) ilişkin çeşitli algıların varlığıdır. İkincisi ise, analiz edilen "nesne" veya politika ilişkili, özel olarak hazırlanmış bir tanıma sahip olma ihtiyacıdır. Temel coğrafi birimler (idari birim, grid hücre, arsa vb.) düzeyinde ilgili verilerin toplanmasındaki zorluk ise bu nedenlerden sonuncusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuçta yapılan tüm tanımlar her ülkenin sahip olduğu sosyo-ekonomik yapı ile şekillenmekte ve ele alınan parametreler (nüfus yoğunluğu, nüfus kaybı ve artış oranları ile yerleşim büyüklükleri, yerel ekonomik yapı ve yerel peyzaj vb.) ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Buna karşın kırsal alana ilişkin uluslararası düzeyde yapılan OECD ve EUROSTAT'ın tanımları geçerliliği en fazla olan tanımlar-temel tipoloji yaklaşımlarıdır (Gülümser vd, 2010; United Nations, 2011)

OECD kırsalı yerel ve bölgesel olmak üzere iki düzeyde ele almaktadır. Bunun yanında 4 temel kırsallık göstergesi olduğunu belirtmektedir. Bunlar; nüfus ve göç, ekonomik yapı ve performans, sosyal refah ve eşitlik ile çevre ve sürdürülebilirlik ilkeleridir. Bunun yanında ortaya konan tipoloji yaklaşımı temelinde, bölge içerisinde yer alan kentsel merkezlerin “nüfus yoğunluğu” ve “büyüklüğü” kriterlerine dayanmaktadır.

OECD tarafından ortaya konan metodoloji üç ana adımdan oluşmaktadır. İlk adımda nüfus yoğunluğu kilometrekare başına 150 kişiden az ise “yerel birimler” kırsal olarak sınıflandırılır. İkinci adımda ise NUTS3 düzey sınıflandırılmasına göre bölgeler; kırsallığı baskın (predominantly rural), önemli ölçüde kırsal (significantly rural) ve kentselliği baskın (predominantly urban) şeklinde üçe ayrılmaktadır. Nüfusun %50'den fazlası kırsal alanlarda yaşayan bölgeler kırsallığı baskın bölge olarak ifade edilirken, nüfusunun %15-50 arası

kırsal yerel birimlerde yaşayan bölgeler önemli ölçüde kırsal bölge olarak tanımlanmaktadır. Nüfusunun %15'inden azı kırsal yerel birimlerde yaşayan bölgeler ise kentselliği baskın bölge olarak nitelendirilmiştir. Son olarak üçüncü adım NUTS3 bölgelerinde bulunan şehir merkezlerinin büyüklüğünü hesaba katarak sınıflandırmayı gerçekleştirir. Buna göre ilk iki adımda “kırsallığı baskın” şeklinde sınıflandırılan bir bölge, bölge nüfusunun en az %25'ini temsil eden 200.000'den fazla nüfusa sahip bir şehir merkezi içeriyorsa önemli ölçüde kırsal (significantly rural) hale gelir. İlk iki adımda “önemli ölçüde kırsal” olarak sınıflandırılan bir bölge, bölge nüfusunun en az %25'ini temsil eden 500.000'den fazla nüfusa sahip bir şehir merkezi içeriyorsa kentselliği baskın (predominantly urban) hale gelir (OECD, 1994; 1996; 2011).

OECD kırsal bölgeleri, işlevsel kentsel alanlar (functional urban areas-FUA) olarak nitelendiğini alanlara olan uzaklık ve yakınlıklarına göre sınıflandırdığı bir bölgesel tipoloji yaklaşımı da geliştirmiştir. Farklı özelliklere, zorluklara ve politika gereksinimlerine sahip olan kırsal alanlar; işlevsel kentsel alan içindeki kırsal alanlar (rural areas within a FUA), işlevsel kentsel alana yakın kırsal bölgeler (rural regions close to a FUA) ve uzak kırsal bölgeler (remote rural regions) şeklinde üç sınıfta ele alınmıştır. İşlevsel kentsel alan içerisindeki kırsal alanlar şehir merkezinin ulaşım bölgesinin ayrılmaz bir parçasıdır ve gelişimleri FUA içerisinde tamamen entegre edilmiştir. İşlevsel kentsel alana yakın kırsal bölgeler, kentsel alan ile güçlü bağlantılara sahip olmaktadır. Mal akışı, çevresel hizmetler ve diğer ekonomik işlevler bağlamında kentsel alan ile entegre olmasına rağmen işgücü piyasasının bir parçası değildir. Uzak kırsal bölgeler ise kentsel alandan uzakta olmaları nedeniyle bağlantılar mal ve hizmetlerin piyasa değişimi ile sağlanmaktadır. Kırsal bölgenin dışındaki kişisel etkileşimler sınırlı ve seyrek olmakla birlikte bölge içerisinde iyi bağlantılar mevcuttur (OECD, 2018).

OECD tarafından ortaya konan ve uluslararası karşılaştırılabilirlik sağlayan bölge tipolojisi yaklaşımı; kırsal topluluklarda yaşayan nüfusun payına göre kırsallık dereceleri, bölge içinde yer alan kentsel merkezlerin nüfus yoğunluğu ve büyüklüğü kriterleri çerçevesinde şekillenmektedir. Aynı zamanda kentsel alanlara olan uzaklık ve yakınlık da bir parametre olarak ele alınmış ve kırsal alanlar bu şekilde sınırlandırılmıştır.

EUROSTAT tarafından geliştirilen kırsal tipoloji yaklaşımı ise AB kırsalında ortaya konan temel tanımlardandır. Tanım kentleşme derecesine dayanmakta ve NUTS5¹ düzey

¹ LAU-2, köy ve belediyeler

sınıflandırılmasına göre bölgeleri ele almaktadır. Tanıma göre NUT5 düzeyinde nüfus yoğunluğu 100 kişi/km²'den düşük yoğunluklu alanlar “kır” olarak tanımlanmaktadır.

EUROSTAT yaklaşımı Avrupa'daki bölgeleri üç temel kategoride ele almaktadır. Bunlar; yoğun nüfusa sahip olan bölgeler, orta yoğun nüfusa sahip bölgeler ve az yoğun nüfusa sahip bölgelerdir. Yoğun nüfusa sahip bölgeler; kilometrekare başına 500 kişinin düştüğü ve nüfusun en az 50.000 kişi olduğu birden fazla belediyeye sahip bölgelerdir. Orta yoğun nüfusa sahip bölgeler; kilometrekare başına 100 kişinin düştüğü ve nüfusunun en az 50.000 veya bu değere yakın olduğu belediyelerdir. Az yoğun nüfusa sahip olan bölgeler ise; yoğun ve orta yoğun olarak kategorize edilmeyen belediyelerdir (European Commission, 1999).

Tablo 1. OECD ve EUROSTAT'ın kırsal alan tipoloji yaklaşımları

OECD	1.adım	Nüfus yoğunluğu km ² başına 150 kişinin altında ise “kırsal”
		Nüfusun %50'den fazlası (km ² başına 150 kişiden daha az) kırsal alanlarda yaşayan bölgeler “kırsallığı baskın bölge”
	2.adım	Nüfusun %15-50 arası kırsal yerel birimlerde yaşayan bölgeler “önemli ölçüde kırsal bölge”
		Nüfusun %15'inden azı kırsal yerel birimlerde yaşayan bölgeler “kentselliği baskın bölge”
	3.adım	Kırsallığı baskın bölge, bölge nüfusunun en az %25'ini temsil eden 200.000'den fazla nüfusa sahip bir şehir merkezi içeriyorsa► Önemli ölçüde kırsal Önemli ölçüde kırsal bölge, bölge nüfusunun en az %25'ini temsil eden 500.000'den fazla nüfusa sahip bir şehir merkezi içeriyorsa► Kentselliği baskın
EUROSTAT	1.adım	Nüfus yoğunluğu 100 kişi/km ² 'den düşük yoğunluklu alanlar “kır”
		Km ² başına 500 kişinin düştüğü ve nüfusun en az 50.000 kişi olduğu bölgeler “yoğun nüfusa sahip bölge”
	2.adım	Km ² başına 100 kişinin düştüğü ve nüfusunun en az 50.000 veya buna yakın olduğu bölgeler “orta yoğun nüfusa sahip bölgeler”
		Yoğun ve orta yoğun olarak kategorize edilmeyen bölgeler “az yoğun nüfusa sahip olan bölgeler”

AB kırsalına dair bir diğere önemli tanımlama ise Study Programme on European Spatial Planning (SPESP) kapsamında geliştirilen; ev-iş ilişkilerini, kentsel tüketim peyzajı olarak kırsal alanları, kentsel alanlar için doğal kaynak tedarikçileri olarak kırsal alanları ve merkezi yer dinamiklerini içeren bölgesel tipoloji yaklaşımıdır. Bölgeler; kentleşme oranı, kırsal nüfus yoğunluğu, yerleşim büyüklüğü dağılımındaki kontrast derecesi, kentsel yerleşime ortalama mesafe, en büyük şehrin önceliği ve en büyük merkezin büyüklüğü temelinde ayırt edilmektedir. Buna göre;

- Büyük bir metropolün hâkim olduğu bölgeler
- Yüksek kentsel ve kırsal yoğunluklu çok merkezli bölgeler
- Yüksek kentsel yoğunluğa sahip çok merkezli bölgeler
- Metropol etkisi altındaki kırsal alanlar
- Orta ölçekli ve küçük kasaba ağlarına sahip kırsal alanlar
- Uzak kırsal alanlar, şeklinde altı katmanlı bir Avrupa bölge tipolojisi tanımlanmaktadır (United Nations, 2011)

Kırsal alanları ulusal ekonomilerle entegre olma derecesi üzerinden sınıflandıran ve kırsal kalkınmanın tarım politikası üzerinden ele alınmasına dikkat çeken ve 1988 yılında yayınlanan “The Future of Rural Society²” isimli çalışmaya göre kırsal alanlar ulusal ekonomilere entegre olma derecelerine göre üç sınıfta ele alınmaktadır. Bunlar; entegre kırsal alanlar, orta derece kırsal alanlar ve tam kırsal alanlardır. Entegre kırsal alanlar; nüfusun artış gösterdiği, ekonomisi tarım dışı sektörlerle dayanan ancak toprağın kullanımında tarımsal faaliyetin esas olduğu alanlardır. Konum itibarıyla büyük şehirlere yakın olmaları bu alanların özelliklerindedir. Orta derece kırsal alanlar; tarım ve tarım dışı sektörlerin karışımından oluşan bir ekonomik yapıya sahiptirler. Kentsel alandan uzaktırlar. Bu alanlarda büyük çiftliklere rastlanabilmektedir. Tam kırsal alanlar ise; gelir seviyesi ve nüfus yoğunluğu bakımından oldukça düşük değerlere sahiptirler. Aynı zamanda bu alanlarda yaşlı nüfus hakimdir ve ekonomileri tarıma dayanmaktadır. Temel hizmetlere erişim konusunda yetersiz ve sahip oldukları topoğrafya ile çevrelerinden izole bir yapıya sahiptirler.

Kırsal alana dair ortaya konan ulusal ve uluslararası tanımlarda nüfus ve yoğunluk önemli kriterler olarak ön plandadır. Bunun yanında fiziksel çevrenin barındırdığı doğal unsurlar ve başat ekonomik sektörün tarım olması gibi vurgular yapılmaktadır. Buna ek

²European Communities (1988). *The future of rural society*. COM (88) 501.

olarak kırsal alanlar, kentsel alan ile kıyaslanmakta ve buna yönelik tanımlar geliştirilmektedir. Ancak kırsal alanları tanımlayan ve kentsel alandan farklılaşmasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkan sosyo-kültürel yapı ve mekânsal biçimleniş tanımlarda belirleyici olmamıştır.

Kırsal alanlar buldukları coğrafya ile şekillenmekte ancak aynı bölgede yer alan kırsal yerleşmeler bile birbirinden farklılık göstermektedir. Bu farklılaşma kırsal alanlarda özgün birtakım özelliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bunun yanında kırsal yerleşmeler bazı ortak sorunlarla da karşı karşıyadır. Kırsala dair sorunlar mekânsal, sosyal ve ekonomik sorunlar olarak üç kategori çerçevesinde incelenebilir. Aynı zamanda kırsalın geçirdiği değişimleri de bu kapsamda değerlendirmek mümkündür.

2.1.1. Kırsal Alanın Mekânsal Sorunları ve Değişimi

Kent ve kır, yapıları alanların varlığı bakımından birbirinden farklılaşmaktadır. Kırsal yerleşmeler, yapılaşmış çevreden daha baskın olan doğal çevre ile biçimlenmektedir. Bu durumda topoğrafya, yeryüzü şekilleri, vejetasyon, su, ışık vb. doğal çevre elemanları yerleşme dokusunun oluşmasındaki temel elemanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. (Eminağaoğlu, 2004; Nerse ve Türk, 2017).

Kırsal yerleşmelerde dokuyu oluşturan elemanlardan biri de yapılarıdır. Kırsal alanların özgün yerleşim dokusunun oluşmasında, yapıları kullanılan malzemelerin yöreden yöreye farklılaşması etkili olmaktadır. Ancak kırsal alandaki yapılaşmada geleneksel mimari teknikleri ve kullanılan malzemenin terk edilmesi durumu kırsal alanın özgün dokusunu tehdit etmektedir. Karadeniz bölgesindeki geleneksel konut dokusunu ortaya koyan ahşap malzemenin yerini betonarmeye bırakmış olması bu duruma örnektir. Bunun yanında yapıları inşasında yöre halkının alışkanlıkları, gündelik ihtiyaçları ve maliyetin düşük olması gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda toplumsal beğeni değişmektedir. Bu da geleneksel kırsal yerleşme dokusunu oluşturan kerpiç, ahşap ve taş malzemenin yok olmasına ve özgün dokunun tek tipleşmesine neden olmaktadır (Eminağaoğlu, 2004; T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2008). Kırsal mekânı olumsuz etkileyen bir diğer unsur ise göçtür. Kırsalın göç vermesi sonucunda yapıları terk edilmesi, zaman içerisinde bu yapıları köhnemesi ve yaşam kalitesinin düşmesi de sosyal bir sorun olan göçün kırsal mekân üzerindeki olumsuz etkisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kırsal alanın kendine özgü yerleşme dokusunu tehdit eden bir diğer unsur da kentlerin kırsal alanlar üzerinde oluşturduğu baskıdır. ‘Köy’ olarak ifade edilen bir yerleşmenin ‘kent’ olması sıklıkla rastlanılan bir süreçtir. Özellikle kent çeperinde yer alan kırsal alanlar ucuz arsa stoğu olarak görülmekte ve yapılaşma baskısı altında kalmaktadır. Kentlerin yayılması sonucunda kent-kır sınırı belirsizleşmekte, kırsal yerleşmeler özelliklerini yitirmeye başlamaktadır. Bu durum özgün yerleşim dokusuna sahip kırsal mekânın dönüşümünde önemli bir tehdit unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. (Çavuş ve Başaran Uysal, 2018; Çilingir ve Kut Görgün, 2018).

Kırsal alandaki mekânsal sorunların bir diğeri de altyapı ve kamu hizmetlerinin (eğitim, sağlık vb.) gelişmemiş ve eksik olmasına ek olarak kültür altyapısındaki yetersizliklerdir. Kırsal alanlardaki kötü çalışma ve yaşam koşulları hizmetlerin yetersizliği durumunu ortaya koymaktadır. Altyapıda; yol, su temini, kanalizasyon, elektrik ve iletişim ağlarının kıt olmasına ek olarak sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere erişememe durumu kırsalda yaşayan halkın için temel bir problem yaratmakta, bunun sonucunda da kırsal alanlar göç vermekte ve nüfus azalma eğilimi göstermektedir (Surchev, 2010).

Günümüzde kırsal yerleşmelerdeki yoğun nüfus hareketleri, yapılaşmanın artışı, sektörel yapıdaki farklılaşmalar gibi faktörler kır ve kent arasındaki keskin çizginin bulanıklaşmasına, kırsal mekânın değişmesine, dönüşmesine ve farklılaşmasına neden olmaktadır (Nerse ve Türk, 2017). Sektörel farklılaşmanın başında kırsal yerleşmelerde hâkim ekonomik sektör olan tarım sektörünün son dönemde yerini kırsal turizm faaliyetlerine bırakması gelmektedir. Bu durum üretim alanları olarak nitelendirilen kırsal alanların tüketim alanlarına dönüşmesine neden olmaktadır. Kırsal turizm faaliyetlerinde talep artışının yaşanması, tüketimde de artışı beraberinde getirmektedir. Kırsal değerleri kılan ekolojik değerler ve kent ile kıyaslandığında sahip olduğu düşük kapasite göz önüne alınmadan gerçekleştirilen turizm faaliyetleri kırsal mekânı tehdit edici bir unsura dönüşmektedir. Bunun yanında kırsala dönüş ile yaşanan göç ve ikinci konutlardaki artış ise kırsal alanlarda aşırı yapılaşmaya neden olmaktadır. Bu durum kendine özgü geleneksel bir mimari dokuya sahip olan kırsal yerleşmelerin, kentlere benzer bir şekilde gelişmesine ve özgün değer unsurlarını kaybetmesine neden olan mekânsal değişimleri ortaya koymaktadır (Öğdül, 2019).

Kırsaldaki değişimler sonucunda ortaya çıkan bir diğer olgu ise kırsal soylulaşmadır. Kırsal soylulaşma, kırsaldaki tüketim alışkanlıklarını değiştiren bir etki ortaya koymuş ve bu değişim sonucunda; geniş arazilerde müstakil evlerin inşa edilmesi, inşa edilen konutların

köy merkezlerinden izole olması, manzaralı olması gibi tercihlerle geleneksel gelişme kalıpları, yerini tüketim alışkanlıkları ile şekillenen bir mekân karakterine bırakmıştır. Mevcut arazilerin karlı bir şekilde satılması amacıyla daha küçük parçalara bölünmesi gibi tüketim odaklı yaklaşımlar sonucunda ise arazi kullanım düzeni değişmiş, özel mülkiyet sahipliliği artmış, açık alanlar ve tarım arazileri azalmıştır (Başaran Uysal ve Sakarya, 2018). Sonuçta kırsal alanı kentten ayıran mekânsal özellikler; kırsal alanların sahip oldukları sorunlar ve günümüzde geçirdikleri değişim ve dönüşüm süreçlerinin de etkisi ile yok olma durumuna gelmekte ve kırsal kent ile benzer bir mekânsal karaktere bürünmesine sebep olmaktadır.

Tablo 2. Kırsal alanın mekânsal özellikleri, sorunları ve değişimi

Mekânsal Özellikler
Yapılarda kullanılan özgün malzeme (ahşap, taş, kerpiç vb.)
Yapıların insan ölçeğine uygunluğu
İklim koşullarına göre şekillenen açık ve kapalı alanlar
Mekânsal Sorunlar
Geleneksel kırsal dokunun yok olması ve tek tipleşme
Göç sonrasında kırsalın boşalması ile yapıların köhnemesi ve yaşam kalitesinin düşmesi
Kentlerin kırsal alan üzerinde oluşturduğu yapılaşma baskısı
Kentsel yayılma sonucunda kır-kent sınırının belirsizleşmesi
Temel hizmetlere (eğitim, sağlık vb.) erişememe
Mekânsal Değişim
İkinci konut uygulamalarının kırsal alanda yaygınlaşması
Geleneksel mimariye sahip kırsal yerleşmelerin şehirlere benzer şekilde gelişmesi
Kırsal yerleşmelerin doğal karakterinden uzaklaşması, doğal çevrenin tüketilmesi
Geniş arazilerde müstakil konut inşası
Köy merkezlerinden izole gelişen alanlar

2.1.2. Kırsal Alanın Sosyal Sorunları ve Değişimi

Kırsal alandaki sosyal yapıyı ve yaşanan sorunları; nüfus yapısı, yaş yapısı, göç, göç türleri ve ortalama gelir (yoksulluk) gibi temel göstergeler çerçevesinde incelemek mümkündür. Nüfus yapısına bakıldığında, köyler nüfus büyüklükleri bakımından küçük yerleşim yerleridir. Bunun yanında kentlerde nüfus büyüklüğü ile ilişkili olarak nüfus yoğunluğu çok yüksek seviyelerde iken, köylerde nüfus yoğunluğu oldukça seyrek. Nüfus artış hızı bakımından kent ve kır arasında bir değerlendirme yapıldığında ise köylerdeki doğurganlık oranı kentlere göre daha yüksektir. Bu durumun temel sebebini, kırsal kesimde bedensel işgücüne duyulan ihtiyacın doğurganlığı tetiklemesi şeklinde ifade etmek mümkündür (Özensel, 2015).

Kırsal alanlardaki yaş yapısı ise yaşlı nüfusun ağırlıkta olduğu bir ivmeye sahiptir. Nüfus güçlü bir yaşlanma eğilimi göstermekte ve yaşlı nüfus, genç nüfusa kıyasla kırsal alanlarda hâkimiyete sahip olmaktadır. Kırsalda yaşlı nüfusun fazla olmasındaki en temel sebep köylerden kentlere doğru gerçekleşen göç hareketidir. Kontrolsüz ve düzensiz gerçekleşen bu göç hareketi ile kırsal alanı terk eden kitlenin çoğunlukla “atılğan, genç, becerikli ve girişimci” insanlardan oluşması, yetenekli ve nitelikli insan kaynağının kaybedilmesine yol açmaktadır. Genç nüfus azalmakta, kırsal nüfus yaşlanmakta ve yaşanan nüfus birtakım olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir (T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2008; Surchev, 2010; Özensel, 2015).

Kırsal alanlarda hem sosyal hem de ekonomik sorunların yaşanmasında “göç hareketi” önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülke içerisinde bir yerleşim yerinden diğerine gerçekleştirilen nüfus hareketi olarak bilinen iç göç; kırdan kıra, kırdan kente, kentten kıra, kentten kente şeklinde gerçekleştirilebilmektedir (Sürmeli, 2017). Ülkemizde 1950’lerde başlayan ve kırsal kesimden kentlere doğru gerçekleşen göç hareketleri ile kent nüfuslarında ciddi bir artış yaşanmıştır. Bu nedenle 1950 ve sonrası kırdan kente göçlerin yaşanmasında önemli bir kırılmadır. Güreşçi’ye (2010) göre Türkiye’de nüfus yoğunluğunun nüfus hareketi ile ilişkisi üç dönemle ifade edilmektedir. İlk dönem olarak ele alınan 1950’lerde, kırsal nüfus oranı kentsel nüfustan daha fazla olmakla birlikte nüfus çok yoğun az yoğun doğru hareket etmiştir. Bu şekilde bir göç hareketinin yaşanmasında kırdaki ekonomik yetersizliğe bağlı olarak ortaya çıkan iticilik faktörü ve kentlerdeki imkanların (iş, eğitim, sağlık vb.) çokluğu ile gelen çekicilik faktörü etkili olmuştur. İkinci dönem olarak ifade edilen 1950 sonrasında ise kırsaldan kentlere doğru gerçekleşen nüfus

hareketi, nüfus yoğunluğu neredeyse dengeleninceye kadar devam etmiştir. Kentlerin çekicilik yaratan unsurları artarken ve kırsalın iticiliği daha da belirginleşmiştir. Son dönem olan 2000’li yıllara doğru; kırdan kente gerçekleşen nüfus hareketi devam etmiş ve kentsel nüfus oranı kırsal nüfusu geçmiştir. Ancak bu dönemde yaşanan önemli bir kırılma kentin çekici faktörlerinin yanı sıra itici faktörlerinin de belirginleşmeye başlamasıdır. Bu durum yoğun nüfustan az yoğun nüfusa doğru bir hareketlenmenin ortaya çıkmasına ve kentten kıra göçlerin yaşanmasına neden olmuştur (Güreşçi, 2010, s. 78). (Tablo 3).

Tablo 3. Dönemler, nüfus yoğunluğu ve göç (Güreşçi, 2010)

Dönemler	Nüfus Yoğunluğu	Göç Şekli
1950’li yıllar	Kırsalda daha fazla	Kırsaldan kente
1950 sonrası	Kırsalda fazla ama kentsel nüfus oranı hızlı artmakta	Kırsaldan kente
2000’li yıllara doğru	Kentsel alanda daha fazla	Kırsaldan kente-kentselden kırsala doğru bir hareketin başlangıcı
2000’li yıllara doğru►	Kentselden kırsala doğru bir hareket/ counterurbanization (karşı-kentleşme)

Yeniden kırsala dönüş olarak ifade edilen ve “karşı kentleşme (counterurbanization)” olarak adlandırılan nüfus hareketi ile kentte yaşayan nüfusun kırsal alanlara göçü ifade edilmektedir. Bu göç hareketi, kırsal alanlarda meydana gelen sosyal yapıya dair önemli değişimlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Berry’e (1980) göre ülkelerin yerleşim kalıplarını şekillendiren başat süreç olarak kentleşmenin yerini karşı-kentleşme almış, yeni ve farklı bir değişim temposu ortaya çıkmıştır.

Kontuly (1998) çalışmasında karşı kentleşmenin sebeplerini 6 başlık altında özetlemiştir;

1. Ekonomik döngü faktörü: Bu iş döngüsü, savunma, turizm ve madencilikte yerel istihdam, iş ve mülkiyette anapara yatırımlarının piyasada dolaşmasıdır.
2. Ekonomik yapı: İşçi sınıfı artık kırsal alanlarda mekâna dağılmış bir şekilde bulunan iş olanaklarından yararlanabilmektedir.

3. Çevresel faktörler: Şehirlerdeki ev bulma, yaşam maliyetleri gibi sosyal ve çevresel problemleri içermektedir. Şehirlerde yaşanan bu iticilikler kırsalın çekiciliğini oluşturmaktadır.
4. Sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel faktörler: Bu faktörlerden kasıt değişen demografik şartlar, sosyal güvenlik ödemelerindeki yükselmeler, toplumsal değer ve konut tercihlerindeki değişimleri ifade etmektedir.
5. Devlet politikaları: Kırsal gelişimin teşviki veya eğitim, sağlık ve kentlerdeki toplumsal diğer hizmetleri geliştirmeyi kapsar. Böylece kırsal alanlar daha çekici hâle gelmektedir.
6. Teknolojik gelişmeler: Ulaşım bağlantıları ve telekomünikasyonun gelişimi kastedilmektedir. Ulaşım ve iletişimin artması kırsal alanlara yapılan göçleri kolaylaştırmaktadır.

Karşı-kentleşmenin sebeplerinden de anlaşılacağı üzere ekonomide yaşanan yapılanma, sosyal ve kültürel yapıdaki değişim ve teknolojide yaşanan yenilikler ve gelişmeler kırsal alanları daha cazip bir hale getirmektedir. Kır-kent farklılığı azalmaya başlamış ve kentten köye doğru bir göç hareketi ortaya çıkmıştır.

Kırsal alanda yaşanan önemli sosyal sorunlardan bir diğeri de kırsal yoksulluktur. Tarım, kırsal alanlarda aktif faaliyet gösteren sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak tarım sektörü diğer sektörlerle kıyasla düşük katma değer üretmekte ve tarımsal üretimin iklim koşullarından etkilenmesi gibi sebeplerle bu sektörde istihdam edenler milli gelirden düşük pay almaktadır. Bu durumun sonucunda da kırsal alanda yoksulluk ortaya çıkmaktadır. Yaşanan bu sorun karşısında kırsal alanlar ekonomilerini çeşitlendirmeye başlamış ve tarım dışı faaliyetler, sanayi faaliyetleri, turizm, kamu hizmetleri gibi farklı sektörler önemli bir gelir kaynağı haline gelmiştir. Ancak bu durum üretici yapısı ile bilinen kırsal alanların, “yerel” olan tüm maddi ya da soyut değerlerinin tüketimine yol açan bir ekonomik yapıya bürünmesine neden olmuştur. Aynı zamanda sahip oldukları çeşitlilik ile ekonomik fayda sağlayan kırsal kesim için avantaj oluşurken, aynı faaliyet çeşitliliğine sahip olmayan kesim için ise bir eşitsizlik durumu ortaya çıkmakta ve bu alanlar terk edilmeye başlamaktadır (Öğdül, 2019).

Belirlenen temel göstergelere ek olarak kırsal kesimdeki toplumsal yapı; homojenlik/heterojenlik, toplumsal ilişkiler ve toplumsal mobilite (hareketlilik) bakımından da ele alınmalıdır. Toplumsal yapı incelendiğinde kent toplumları; eğitim, meslek, etnik unsurlar, inanç, gelenek ve görenek, dil, vb. unsurlar bakımından farklılaştıkları için heterojen olarak

nitelendirilirken, kırsal toplumlar farklılaşmanın daha az olması nedeniyle homojen olarak ifade edilirler. Ancak günümüzde bu durum değişim göstermeye başlamıştır. Kırsal alanlar küresel ekonomi, siyaset ve kültürün içerisine dahil edilmekte ve homojen bir şekilde ele alınmalarının mümkün olamayacağı bir toplumsal yapı ortaya koymaktadır. Kırsal alandaki sosyal ilişkilerdeki bu değişimin en büyük etkeni insanların iletişimsel faaliyetlerini doğrudan etkileyen küresel dinamiklerdir. Küreselleşme, hiçbir toplumu dışarıda bırakmadan sosyal yaşamı her yönden etkilemekte ve farklı sosyal yapılar arasında da etkileşim yaratmaktadır. Günümüzde hızla küreselleşen modern dünyanın sosyal yapı üzerindeki dönüştürücü etkisi kırsal alanlarda da değişimlerin yaşanmasını kaçınılmaz hale getirmektedir (Özensel 2015; Çiftçi Yeşiltuna, 2016; Nerse ve Türk, 2017). Ceylan ve Somuncu'ya (2018) göre “kırsaldaki örgütlenme biçimi (STK, kooperatif vb.), ulaşımın gelişmiş olması, kent ile kurulan günübirlik temas, kırsalda yaşayan ailelerin çocuklarının üniversite mezunu olması, uzun süre kentte ya da Avrupa ülkelerinde yaşayıp kırsala geri dönenlerin varlığı, TV, internet ve sosyal medya aracılığı ile bilgiye erişimin ve kültürel etkileşimin hızlanması” gibi faktörler kırsalın geleneksel toplumsal yapısından sıyrıldığına işaret etmektedir. Bu nedenle kırsalın kapalı ve homojen bir topluluk özelliği gösterdiğinden bahsetmek mümkün olmamakla birlikte, günümüzde kırsal toplumların daha çeşitli, açık ve hareketli hale geldiklerini ifade etmek mümkündür.

Toplumsal ilişkiler bakımından kent toplumları daha resmi ve çıkar ilişkilerine dayalı olmaları ile bilinirken, kırsal toplumlar; yüz yüze ilişkiler yoğun ve çıkara dayalı olmadan daha çok samimi temellere dayalı şeklinde ifade edilmektedir (Özensel, 2015). Ancak küreselleşme kırsal toplumun homojen yapısını etkilediği gibi toplumsal ilişkilerde de birtakım değişimleri beraberinde getirmektedir. Bu durumun temel sebeplerinden biri; modern öncesi toplumlarda mekân ve yöre çakışırken, modernliğin ortaya çıkışı ile yüz yüze etkileşim durumundan konum olarak uzaklaşılması ve “orada olmayan” kişiler arasındaki ilişkilerin geliştirilmekte olmasıdır. Toplumsal yaşamın mekânsal boyutlarının yerel etkinliklerle belirlendiği düşüncesinden yola çıkıldığında mekân artık yalnızca bulunduğu yöreden etkilenmez ve uzak toplumsal etkilerle de biçim kazanmaya başlar. Bir diğer sebep ise, modern toplumda bireycilik ön plana çıkmakta ve kendi çıkarlarını ön planda tutan bireyci yaklaşım topluma karşı kayıtsız hale gelmektedir. Bu durumda da toplumsal ilişkilerinin gelenek ve göreneklere bağlı olduğu kırsal toplumlardaki ilişkiler zayıflamakta, gelenek ve görenekler etkisini büyük ölçüde yitirmektedir (Çiftçi Yeşiltuna, 2016).

Toplumsal ilişkiler incelenirken kırsal toplumlarda üreten, değerlendiren, pazarlayan, ev içi roller açısından da hem üreten hem de tüketen birey rolünde olan kadının yerinden bahsetmek de gerekmektedir. Gelir eşitsizliği kırsal da önemli bir sorun olarak karşımıza çıkarken bir diğer eşitsizlik ise cinsiyet eşitsizliğidir. Kadının emek yoğun faaliyetlerine rağmen özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadının kırsal yaşama erkekler kadar etkin ve eşit düzeyde katılım sağlamadığı görülmektedir. Bu katılımın önünde tarımsal ve sosyokültürel engeller bulunurken aynı zamanda yasal eksiklikler de bulunmaktadır. Bu durum kırsal alanlarda kadının hem ekonomik hem de sosyal hayatta erkeğin gerisinde kaldığını, eşitlikçi olmayan bir yaşam alanında var olduğunu göstermektedir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve İbank, 2015).

Kent toplumlarına kıyasla yatay ve dikey mobilitenin çok daha sınırlı olduğu köy toplumlarında ekonomik ve sosyal farklılıklar oldukça azdır. Bu durumun temel sebebi; kent ortamında eğitim fırsatları, meslek çeşitliliği, mekânsal alanlarda yer değiştirmenin çokluğu gibi sebeplerle mobilite imkanının artması ve köy toplumlarında mesleki, mekânsal vb. değişimlerin çok sınırlı olması ile açıklanmaktadır. Köy toplumda yer alan bireyler arasında toplumsal sınıf ve tabakalaşma oranı da oldukça azdır (Özensel, 2015). Ancak günümüzde küreselleşmenin de etkisi ile kır-kent sınırının belirsizleşmesi ve kentlerdeki mesleki ve mekânsal çeşitliliğinin kırsalda da görülmesi ile bu şekilde bir toplumsal hareketliliğinin varlığından da bahsetmek mümkün olmamaktadır. Kırsal alanlarda nüfus yapısı, yaş yapısı, göç, göç türleri ve yoksulluk göstergelerine ek olarak toplumsal yapı, toplumsal ilişkiler ve toplumsal mobilite (hareketlilik) kapsamında ele alınan sorunlar ve değişim süreci Tablo 4'te ifade edilmiştir.

Tablo 4. Kırsal alanın sosyal özellikleri, sorunları ve değişimi

Sosyal/Toplumsal Özellikler
Nüfus Büyüklüğü
<i>Kırsalda az-Kentselde fazla</i>
Nüfus Yoğunluğu
<i>Kırsalda az-Kentselde fazla</i>
Nüfus Artış Hızı
<i>Kırsalda az-Kentselde fazla</i>
Yaş Yapısı
<i>Kırsalda yaşlı nüfus fazla (atılğan, genç, becerikli ve girişimci nüfusun kente göçü ile)</i>
Göç Hareketi
<i>Kırdan kente göç hareketi► Kentten kıra göç hareketi (Counterurbanization)</i>
Toplumsal Yapı
<i>Homojen► Homojenliğin zayıflaması (Heterojenliğe geçiş)</i>
Toplumsal İlişkiler
<i>Yüz yüze, samimi ilişkiler► Bireycilik, zayıflayan ilişkiler</i>
Toplumsal Mobilite (Hareketlilik)
<i>Sınırlı yatay ve dikey mobilite► Çeşitlenen mesleki ve mekânsal yapı ile artan mobilite</i>
Sosyal Sorunlar
Kırsal alanların göç vermesi
Yetenekli ve nitelikli insan kaynağının kaybedilmesi
Kırsal nüfusun yaşlanması
Cinsiyet eşitsizliği
Kırsal yoksulluk
Sosyal Değişim
Yeniden kırsala dönüş (Counterurbanization)
Kırsal alana emeklilik, istihdam veya ikinci konut edinme amaçlı nüfus hareketliliği
Kırsal soylulaşma
Homojen olarak nitelendirilen toplumsal yapının daha çeşitli, açık ve hareketli hale gelmesi

2.1.3. Kırsal Alanın Ekonomik Sorunları ve Değişimi

Temel ekonomik uğraşının tarım ve hayvancılık olduğu kır toplumlarında, farklı iş kollarının yoğun olduğu kent toplumlarına kıyasla mesleki açıdan farklılaşma oldukça sınırlı düzeydedir. Aynı zamanda kırsal alanlara dair genel özellik daha az iş kolunun var olması nedeniyle ortaya çıkan işgücü fazlasıdır. Kırsalda ortaya çıkan yeni işler genellikle vasıfsız işçilere yönelik olmakta, işin niteliği ve ücreti nitelikli işçilere hitap etmemektedir. Bu nedenle de nitelikli olarak ifade edilen kesim kentlere göç etmektedir. (Surchev, 2010; Özensel, 2015).

Kırsal alanlarda hâkim ekonomik faaliyetlerin tarım, ormancılık ve balıkçılık gibi birincil kaynak endüstrileri olduğu kabul edilmiştir. Ancak üretimde artış göstermesine karşın tarım sektöründeki büyüme oranı sanayi ve hizmet sektörlerinin gerisinde kalmaktadır. Bu durumun temel nedenleri; tarım sektörünün diğer sektörlerle kıyaslandığında düşük katma değer üretmesi, tarım ürünlerinin iç ve dış fiyat hadlerinin gerilmesi ve tarım ürünlerine olan gelir esnekliğinin düşük olması şeklinde ifade edilebilir. Tarım sektörü, kırsal toplumda başat ekonomik sektördür ancak bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Tarım ürünlerinin düşük fiyatları nedeniyle kırsal kesimde yaşayan halkın düşük gelire sahip olması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Temel mallara olan talebin lüks mal ve hizmetlere kıyasla daha yavaş büyümesi, alıcı (veya alıcı grubu) sayısının az olması nedeniyle fiyatların kasıtlı olarak düşük tutulması bu durumun temel sebepleridir. Diğer bir sorun da tarımsal üretim ile gelen ekonomik güvensizliktir. Olumsuz doğal koşulların (hava durumu vs.) bile tarımsal üretim üzerinde yarattığı etki, insanların gelirlerindeki tutarsızlığa bir etken olmaktadır. Tarıma dayalı üretim yapısından kaynaklanan bir diğer sorun ise tarım topraklarının verimli üretimine engel olan, tarım arazilerinin küçük ve parçalı olması sorunudur (Bunce, 1982; T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2008; Surchev, 2010; T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve İbank, 2015).

Tarımda modern teknolojilerin kullanılması, kuru tarımdan sulu tarıma geçilmesi gibi yenilikler ekonomik olarak köylünün gelişmesine yol açan önemli yenilikler olmuştur. Ekilen arazinin artması, verimli tohum ve yeni ürün türlerinin ekilmesi ile çiftçilerin gelirinde önemli bir artış gözlenmiştir. Ancak tarımda makineleşme sonucunda işgücü fazlalığı ortaya çıkmış ve atıl işgücü meydana gelmiştir. Tarımsal üretimde teknolojik girdilerin kullanılması ile köylü tarımdan kopmaya başlamış ve ekonomilerini

çeşitlendiremeyen kırsal yerleşmelerde bu durum nüfusun kentlere göç etmesine yönelik itici bir faktör haline gelmiştir (Özensel, 2015).

Kırsal alanlarda ekonominin çeşitlenmesi, ekonomik faaliyetlerin gelişmesi ve yaygınlaşması hem köylüler arasında hem de aile içerisinde ekonomik ilişkilerdeki değişimde (aile bireylerinin birbirine bağımlılığının azalması vb.) büyük rol oynamıştır. Aynı zamanda üretimde kalite ve oran olarak artış gözlemlenmiştir. Kırsal alanda ekonominin çeşitlendirilmesi ve istihdam yaratılması, köylünün kırsalı terk etmemesi için de önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Köylüyü desteklemek, kırsal kalkınmayı sağlamak, gelir adaletsizliğini gidermek ve kente göçü önlemek gibi amaçlara sahip kırsal kalkınma politikaları tarımsal üretimi önemli ölçüde desteklemektedir (Özensel, 2015). Ancak son dönemlerde tarım politikalarının yanında teknolojideki, tüketim alışkanlıklarındaki ve iletişimdeki gelişmeler sonucunda kırsal alanlardaki ekonomik faaliyetler çeşitlilik göstermeye başlamıştır. Sanayi faaliyetleri, kamu hizmetleri, turizm vb. tarım dışı faaliyetler kırsalda etkin olmuştur. Bu sektörel geçiş ile birincil sektör olan tarım yerini ikincil ve üçüncül sektörlerle bırakmaya başlamış ve doğal çevrenin tüketilmesi sorunu ortaya çıkmıştır.

Kırsalda ekonomik çeşitlenmeyi sağlayan faaliyetlerden biri de kırsal turizmdir. 1970'ler ve 80'lerde kırsal turizmin neredeyse doğal veya korunan alan statüsüne bakılmaksızın çok sayıda kırsal alana yayılmış bir faaliyet haline geldiği görülmüştür (Lane ve Kastenholz, 2015). Kırsal alanlarda ekonomik anlamda önemli bir değişime neden olan kırsal turizm ise bu etkisinin yanı sıra çevreye verdiği zarar ve sömürücü etkisi nedeniyle sıkça eleştirilmektedir. Bu durumda, kırsal alanda ekonominin çeşitlendirilmesinde çevresel değerlerin dikkate alınmaması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesinin kırsal alanlar üzerindeki değiştirici etkisine ek olarak büyük ölçekli kamu yatırımlarından olan havalimanı, otoyol, kentsel altyapı tesisleri gibi uygulandıkları alanda dönüştürücü etkisi olan yatırımlar da kırsal alanın değişiminde ve çok işlevli hale gelmesinde önemli bir role sahiptir. İstanbul'da Üçüncü Havalimanı ve Kuzey Marmara Otoyolu projelerinin gerçekleştirildiği alanın çevresinde yer alan kırsal yerleşmelerin geçirdiği mekânsal dönüşüm, büyük ölçekli kamu yatırımlarının kırsal üzerindeki dönüştürücü etkisine verilebilecek örneklerden bir tanesidir (Kantürer, 2016; Ögdül, 2019).

Ulaşım imkanlarının gelişmesi, kır ve kent arasındaki etkileşimi artıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum aynı zamanda kentle olan ekonomik bütünleşmeyi de

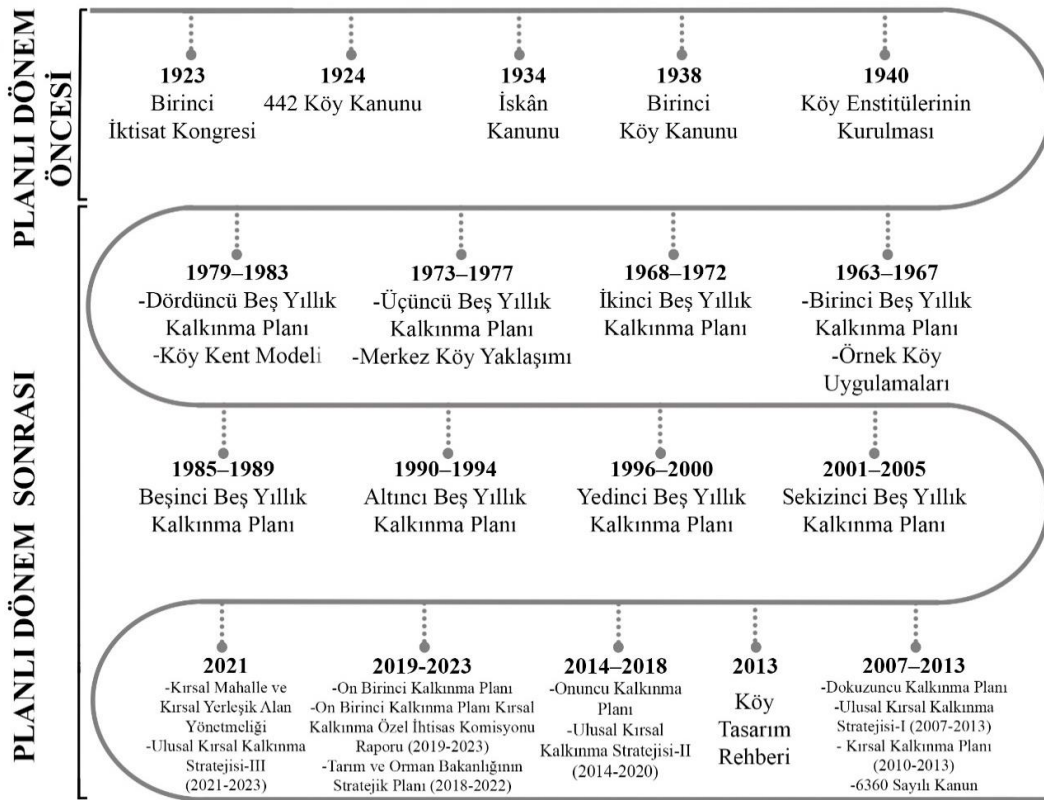
etkilemektedir. Kapitalist üretim ve tüketim süreçlerinde pazara yönelme ve pazarla bütünleşme önemli bir faktördür. Ulaşımdaki gelişmeler sayesinde kırsal alan pazarla bütünleşmiş ve “geçimlik üretim” yapan köylü, “pazar için üretim” yapmaya başlamıştır. Bunun sonucunda da “tüketim için üretimin yerini pazar için üretim” almıştır. Sonuçta kentlerde gerçekleşen kapitalist paradigmalara yönlendiriciliğindeki üretim biçimi kırsala taşınmış ve hem yapısal hem de kültürel birtakım dönüşümler tetiklenmiştir (Özensel, 2015). Kırsal alanın ekonomik özelliklerine ek olarak var olan ekonomik sorunları ve değişim süreci Tablo 5’te ifade edilmiştir.

Tablo 5. Kırsal alanın ekonomik özellikleri, sorunları ve değişimi

Ekonomik Özellikler
Hâkim ekonomik sektör tarım
Mesleki farklılaşma oldukça sınırlı
İş bölümü ve uzmanlaşma fazla gelişmemiş
İş kollarının azlığı nedeniyle fazla işgücü varlığı
Ekonomik Sorunlar
İşsizlik
Ekonomik temeli, düşük katma değer üreten tarım sektörünün oluşturması
Halkın düşük gelire sahip olması
Ekonomik güvensizlik
Tarım arazilerinin küçük ve parçalı oluşu
Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesinde çevresel değerleri sömürücü kırsal turizmin ön planda olması
Ekonomik Değişim
Birincil sektör olan tarımın yerini ikincil ve üçüncül sektörlere bırakması
Sanayi faaliyetleri, kamu hizmetleri, turizm vb. tarım dışı faaliyetlerin kırsal alanda etkin olması
Büyük ölçekli kamu yatırımlarının kırsalı dönüştürmesi
Tarımsal inovasyonun gelişmesiyle tarımın topraktan kopma eğilimi
Ulaşım imkanlarındaki artış sonucunda kent ile bütünleşen kırsal, üretimin kapitalist paradigmalara gelişmesi

2.1.4. Kırsal Alanlara İlişkin Yasal Düzenlemeler ve Politikalar

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi itibariyle kırsal yerleşmelerdeki uygulamalar ve çalışmalar önem kazanmıştır. Kırsal alana ve kırsal kalkınmaya yönelik gerçekleşen bu durumu Cumhuriyet ile gelen modernleşme ve çağdaşlaşma düşüncesinin etkisi olarak yorumlamak mümkündür. 1960’lı yıllar ile planlı döneme giren Türkiye’de, ulusal kalkınma planları üretilmiş ve bu planlarda kırsal alanlara yönelik stratejiler geliştirilmiştir. Bu kapsamda kırsal alanlara yönelik yasal düzenlemeler ve politikalar Şekil 3’te belirttiği gibi planlı dönem öncesi ve sonrası şeklinde incelenmiştir.

Şekil 3. Kırsal alana yönelik yasal düzenleme ve politikalar (Tez çalışması kapsamında üretilmiştir)

Cumhuriyet’in kuruluşu sonrasında tarımda ve kırsal alanda birtakım düzenlemelere gidilmiş ve bu alanların yasal olarak desteklenmesine yönelik uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Nüfusun önemli bir kısmının köylerde ikamet etmesi nedeniyle ekonominin tarıma dayalı olması, ulusal kalkınmada da tarım ve kırsalın öncelikli olmasına neden olmuştur (Gülçubuk vd., 2015). 1924 yılında çıkarılan 442 Sayılı Köy Kanunu kırsal

alanlara yönelik atılan ilk önemli yasal adımdır. Köy Kanunu köye bir yönelik tanımlama getirmekte, köyü bir bağımsız organ olarak tanımakta ve kırsal yerleşmelerin idari kimlik kazanması amacıyla özel mülkiyet hakkı getirmektedir (Bakırcı, 2007). Kanun çok fazla değişiklik göstermeden günümüzde de uygulanması nedeniyle önem taşımaktadır.

Köy Kanunu'na göre; “Cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ ve bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil ederler.” Kanun kapsamında köy yerleşmesine dair gerçekleştirilen bu tanım kırsal alanda ön planda olan tarım sektörüne dair üretim alanlarına da atıfta bulunmaktadır. ‘Orta malları’ olarak belirtilen alanlar halka mal edilmiş alanları ifade etmektedir. Köy halkının mera, otlak vb. yerlerde hayvanlarını otlatmak için kullandıkları bu alanlar ne kamuya ne de şahsa aittir. Bu ifade dönemin mekâna dair aitlik anlayışını ortaya koymaktadır. Kanun aynı zamanda köyün sınırları, yönetsel yapısı, fiziksel/ mekânsal bileşenleri hakkında da bilgi vermektedir. Kanunda köylerin ekonomik ve sosyal gelişimine olanak sağlayacak bazı hükümlerin yanında mekânsal yapılanmasına dair bazı hükümler de bulunmaktadır (Kutlar, 2015; T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2008).

Köy Kanunu'nda mekânsal olarak yapılması gereken işler; mecburi olan işler ve köylünün isteğine bağlı olan işler şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Köylünün yapması zorunlu uygulamalar köydeki altyapının düzenlenmesi ve iyileştirilmesini kapsamaktadır. Kanunda bunlar; köye içilecek su getirmek, pis suların kuyu, çeşme ve pınar sularına karışmaması için üstü kapalı akıntı yapmak, köy meydanından geçecek yol yapmak vb. şeklinde detaylandırılmıştır. Bunun yanında kırsal yerleşmeler için önemli kamusal mekanlardan olan köy meydanı, köy odası ve konuk odası yapımı gibi işler de köylünün zorunlu işleri arasında yer almaktadır. Köy yolları ve meydanlarının etrafına, su kenarlarına ve mezarlıklara ağaç dikimi de zorunlu işler arasındadır. Aynı zamanda bir bahçesi olan, köyün en havadar noktasına inşa edilecek ve köy maarif idarelerinin izin vereceği örneğe uygun bir mektep yapmak da kanuna göre zorunlu işlerdendir. Kanunda dönemin kırsal yaşamını yansıtan ve sosyal yapıyı ortaya koyan maddeler de yer almaktadır. Köy halkından askerde bulunanların ya da öksüzlerin tarla, bağ ve bahçelerinin sürülmesi ve harmanlarının kaldırılması, köyde su basması meydana gelirse birleşerek selin yolunun değiştirilmesi ve bir köylünün başına bir felaket geldiğinde ona yardım edilmesine dair ibarelerin zorunlu işler içerisinde yer alması kırsal yerleşmelerdeki toplumsal yapının birliktelik ve dayanışma temelli olduğunu ortaya koymaktadır.

Köy Kanununa getirilen ek maddeler ile Köy Yerleşme Planlarının hazırlanmasına dair karar da önemli bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Köy yerleşik ve gelişme alanını kapsayan plan, köy muhtarı ve ihtiyar meclisinin olumlu kararı sonrasında bağlı bulunulan mülki amirden talep edilir. Valilikçe talebin uygun görülmesi halinde ise Köy Yerleşme Alanı Tespit Komisyonu, köyün halihazır ve gelişme durumuna göre konut ve genel ihtiyaçları dikkate alan köy yerleşme planını düzenler. Plana yönelik bir itiraz gelmediği takdirde plan valinin onayı ile kesinleşir ve Tarım Orman ve Köyisleri Bakanlığınca³ uygulanır.

Köy Kanunu'nun yanı sıra 'Birinci İktisat Kongresi, İskân Kanunu ve Birinci Köy Kanunu' gibi yasal düzenlemelerde plansız dönemde kırsal alana yönelik gerçekleştirilen düzenlemeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu düzenlemelere dair ortak nokta, dönemin itici gücünün tarım sektörü olması nedeniyle toprak sahibi olmayan köylünün topraklandırılmaya çalışılması olarak ifade edilebilir. 1940 yılında kurulan Köy Enstitüleri ise kırsal alanda eğitimin sağlanmasını amaçlayan bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Akyüz'e (1989) göre Köy Enstitülerinin kuruluş amacı; köylerde bulunan yaygın bilgisizlikle mücadele etmek, köylerin ekonomik ve sosyal yapısında eğitim kanalıyla düzeltilmeler ve gelişmeler sağlamaktır.

1924-1950 dönemi olarak ifade edilebilecek dönemde gerçekleştirilen uygulamalar genel olarak tarım sektörünün geliştirilmesi, kırsal alanda eğitimin yaygınlaştırılması, köylünün eğitilmesi ve üretici yapısının artırılmasına yöneliktir. 1950 sonrası ise sanayileşme ile kırdan yaşayan nüfusun kentsel alana göç etmesi ve kırsal alanların terk edilmeye başlama sürecidir. Tarımda makineleşme sonucunda kırdan kente göç hızlanmış ve kentleşme süreci başlamıştır. Kentlere yaşanan yoğun göç dalgası nedeniyle kırsal alanların kalkınmasına yönelik arayışlar gerçekleşmiştir. 1963 yılında ülke stratejik planlarının üretilmeye başlaması ile planlı döneme geçiş yapılmış ve kalkınma planları bünyesinde kırsal kalkınmaya dair stratejiler üretilmiştir.

1963 yılında birinci beş yıllık kalkınma planı ile başlayan ve beş yıllık periyotlarda hazırlanan Ulusal Kalkınma Planları kapsamında kırsal alanlara dair dönemin koşulları kapsamında ortaya çıkan sorunlara yönelik çözümler üretilmeye çalışılmış, stratejiler ve politikalar üretilmiştir. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı dışındaki planlarda kırsala dair geliştirilen politikalar 'kırsal kalkınma' olarak ele alınmamış, 'toplum kalkınması- köy

³ Bu bakanlığın güncel ismi (2022 yılı) T.C. Tarım ve Orman Bakanlığıdır.

kalkınması, kalkınma öncelikli yöreler, bölgesel gelişme ve köy kalkınması' gibi başlıklar kapsamında incelenmiştir.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında (2001-2005); kırsal alana yönelik politikalar "Bölgesel Gelişme Hedef ve Politikaları" başlığı altında yer alan kırsal kalkınma bölümünde ele alınmıştır. Kırsal kalkınma, kavram olarak doğrudan ilk kez bu planda yer almıştır. Bölgesel ölçekli hedefler; bölgelerarası dengesizliklerin ve gelişmişlik farklarının en aza indirilmesi, geri kalmış yörelerin refah düzeylerinin yükseltilmesi ve metropollere büyük yük getiren göç eğilimlerinin istikrarlı bir dinamiğe kavuşturulması şeklindedir. Bölge planlama çalışmalarına devam edileceği de plan kapsamında vurgulanmaktadır. Kırsal alana ilişkin ana hedefler ise; istihdamın artırılması, gelir artırıcı ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi, merkezi nitelik taşıyan kırsal yerleşim birimlerinde altyapının geliştirilmesi, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, etkili örgütlenme ve katılımcılığın desteklenmesi şeklindedir. Ayrıca plan kapsamında 'Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nun yayınlanması da kırsal alanlar adına önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Rapor kapsamında 'sürdürülebilir insani gelişme açısından kırsal kalkınma stratejileri' başlığı altında ve sürdürülebilir gelişme ilkeleri çerçevesinde, makro ve mikro ölçekte kırsal alana dair öneri yaklaşımlar getirilmiştir (Çelik, 2005; Yenigül, 2016).

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Onuncu Kalkınma Planı (2014-2017) ve On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) uyum süreci içerisinde olması durumundan etkilenmiştir. Özellikle Dokuzuncu Kalkınma Planı, AB'ye üyelik sürecine katkı sağlayacak temel strateji dokümanı olarak tasarlanmıştır. Bu süreç içerisinde kırsal alan politikalarımızda birtakım yenilikler yapılmıştır. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi belgeleri ve Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013) bu yenilikler kapsamında hazırlanan belgeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dokuzuncu Kalkınma Planında (2007-2013); 'bölgesel gelişmenin sağlanması' başlığı altında 'kırsal kesimde kalkınmanın sağlanması', alt başlık olarak belirlenmiş ve kırsalda kalkınmanın sağlanabilmesi adına birtakım faaliyetler gerçekleştirilmiştir. AB süreci, tarımsal yapının hızlı değişimi ve kırsal kalkınma projelerine bir çerçeve oluşturulması adına 2006 yılında hazırlanan ve yürürlüğe konan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS) de bu faaliyetler içerisinde yer almaktadır. Strateji belgesi kapsamında kırsal alanlara dair önemli bir ifade bu alanların tanımlanmasına yöneliktir. 'Kırsal alanlar, 20 bin ve daha fazla nüfusa sahip kentsel yerleşmeler dışında kalan alanlar olarak kabul edilecektir' ifadesi ile kırsal alanın yalnızca nüfus kriteri doğrultusunda bir tanımı ortaya konmuştur. Ulusal Kırsal

Kalkınma Stratejisinin (2007–2013) temel amaçları ise; kırsal kalkınma faaliyetlerine bütüncül bir politika çerçevesi oluşturmak, 2006 yılında hazırlanması ve uygulamaya konulması öngörülen “Ulusal Kırsal Kalkınma Planı”na esas teşkil etmek, ulusal ve uluslararası kaynaklarla finanse edilecek kırsal kalkınma program ve projelerinin hazırlanması ve uygulanmasında ilgili kesimlere perspektif sağlamak, şeklindedir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı kapsamındaki önemli bir gelişme de üst ölçekte alınan kararların yerleşim ölçeğinde karşılığını bulması için kırsal yerleşim planlamasının gerçekleştirilmesidir. Kırsal yerleşim planlamasında, plana dair esas ve kriterlerin kırsal alanın özellikleri ve kırsal toplumun ihtiyaçlarına göre belirleneceği ve plan yapımında gelişmekte olan merkezi yerleşim birimlerine, turizm bölgelerine, koruma alanlarına ve afet riski yüksek yörelere öncelik verileceği belirtilmiştir.

2007-2013 dönemindeki bir diğer gelişme de 2012 yılı itibari ile 6360 Sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile büyükşehir olan illerde köylerin mahalle olarak nitelendirilmesi ve kırsal statülerini kaybetmesidir. Yasa kapsamında il özel idareleri ve köyler büyükşehirlerde kaldırılmıştır. Büyükşehir olmayan illerde ise il özel idareleri ve köy birimleri devam etmiştir. Büyükşehirlerin mücavir alanları genişlemiş ve köyler mahalleye dönüşmüşlerdir. Yasa sonrası kır ve kent arasında idari anlamda bir fark kalmaması ve köyde yaşayanların yasal çerçeve kapsamında kentli olması gibi durumlar; tarım topraklarının arsa olarak kullanılması, kültürel değerlerin kaybolması, içme ve kullanma suları için ücret ödenmesi, vergilerin, harçların artması vb. birçok sorunu da beraberinde getirecektir. Bu sorunlar da kırsal kesim için yaşantılarını sürdürmede zorluklar yaratacak, kırdan kente göçün önüne açacak ve tarımsal üretimi etkileyeceği gibi verimli tarım topraklarının sanayi, konut ve turizm amaçlı kullanımlara dönüşümüne neden olacaktır. Kanunun getirdiği en kritik değişimin ise Köy Kanunu’nda tanımlanan ‘orta mallarının’ belediyeye geçmesi ve bir yapılaşma kararı getirileceği zaman 3194 Sayılı İmar Kanunu’nun uygulanacak olmasıdır. Bu noktada sahip olduğu özgün değerleri ile var olan kırsal alanların yalnızca idari olarak köy statülerini kaybetmeleri değil aynı zamanda kimliklerini kaybetmeleri durumu ile karşı karşıya kalınmaktadır (Kutlar, 2015; Özensel, 2015; Kut Görgün ve Yörür, 2017).

6360 Sayılı Kanun’un ardından kırsal alanlara dair önemli bir yasal düzenleme de Köy Tasarım Rehberlerinin İmar Kanunu’nda yerini alması olmuştur. Kırsal alanlarda tasarım ve kırsal mekânın organizasyonunda özgün değerlerini göze alma noktasında kritik bir adım

olan Köy Tasarım Rehberlerinin yasal mevzuata eklenmesi 12.07.2013 tarihli değişiklikle, 3194 Sayılı İmar Kanunu'nun 8. Maddesine getirilen ek maddeler ile gerçekleşmiştir.

Ülkemizde köy tasarım rehberlerine dair ilk uygulama ise Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi iş birliği ile Kastamonu'nun köylerinde gerçekleştirilmiştir. Yine, 2015 yılında TÜBİTAK 1007 KAMAG Projesi kapsamında Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Selçuk Üniversitesi yürütücülüğünde tamamlanan ve tez danışmanının da iş paketi yürütücüsü ve araştırmacı olarak yer aldığı Koruma Amaçlı Kırsal Alan Planlaması: Bir Model Önerisi (KOKAP, 2015) içerisinde yer alan “Yerel Koşullara Uygun Ev Planları Üretilmesi ve Tasarım El Kitabı Hazırlanması” iş paketi kapsamında kırsal yerleşimlere ilişkin çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Çalışmaların 2015 yılında gerçekleştirildiği düşünüldüğünde, köy tasarım rehberlerinin ülkemizde yeni ancak kırsal yerleşmeler için bir o kadar da önemli bir adım olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum kırsal tasarım disiplini adına da oldukça önemli görülmektedir.

Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alan Yönetmeliği ise kırsal alanlara yönelik en güncel yasal düzenleme olarak, 15 Nisan 2021 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğe göre “kırsal yerleşim özelliğinin devam edip etmemesi, şehir merkezine olan uzaklık, kentsel hizmetlere erişim imkânının olup olmaması, yapılaşmasının kırsal nitelik taşıyıp taşımadığı, imar mevzuatına göre yerleşik ve gelişme alanları içinde olmaması, sosyoekonomik olarak kırsal özellikler taşıyıp taşımadığı” gibi unsurlardan bir veya daha fazlası ile benzeri hususlar dikkate alınarak kırsal mahalleler tespit edilecektir. Kırsal mahalle veya yerleşik alan olarak belirlenen yerlerde, yönetmelikte detayları ile ifade edilen birtakım vergi indirimleri ve harç muafiyetleri uygulanacaktır. (Karalezli, 2021; T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2021). Bu durum 6360 sayılı yasanın yürürlüğe girmesi ve köylerin mahalleye dönüşmesi ile yasaya dair ortaya atılan eleştirilerin haklılığını ortaya koymaktadır. Köylerinde kent statüsüne getirilmesi ile içme ve kullanma suları için ücret ödenmesi, vergilerin ve harçların artması sorunları sonucunda kırsalda yaşayan kesim zorluk yaşamış, tarımsal üretim etkilenmiştir. Aynı zamanda köy tüzel kişiliğinin korunması gerekmiş, kendine özgü yapısı ile kentten ayrılan kırsal alanların bu özgün dokusu tehlikeye girmiştir. Bu nedenle ‘Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alan Yönetmeliği’ne ihtiyaç duyulmuştur. Ancak yönetmelik bu eksikliği gidermekten oldukça uzak kalmıştır. Vergi ve harçlara yönelik indirim ya da muafiyet sağlamanın dışında kırsal alanların sosyal, mekânsal veya ekonomik yapısı ve bunların nasıl korunması veya sürdürülmesi gerektiğine dair herhangi bir bilgi vermekten yoksundur. ‘Kırsal mahalle veya kırsal yerleşik alan’ niteliği, kırsal için yalnızca bir isim değişikliğinin

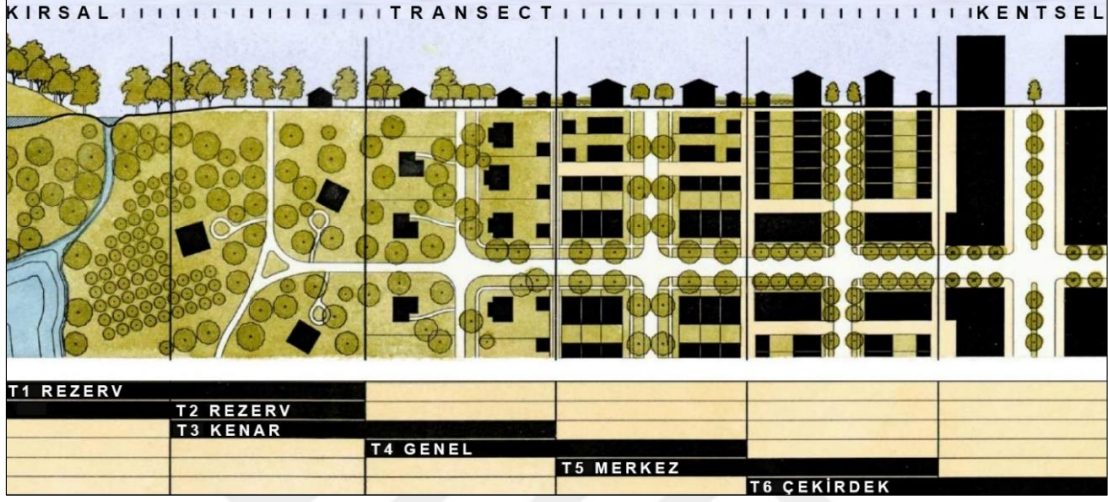
ötesine gidememekte, 6360 Sayılı Kanun'un eksikliklerini veya kırsal yerleşmeler üzerindeki olumsuz etkilerini giderici bir rol üstlenememektedir. Bu nedenle kırsal alana yönelik hem dünyada hem de ülkemizde geliştirilecek olan yasal düzenlemeler ve yaklaşımların günümüz koşullarında kırsalın eksikliklerini giderici ve sorunlarını iyileştirici, aynı zamanda değişen koşulları da göz önüne alan yenilikçi yaklaşımları benimsemesi gerekmektedir.

2.1.5. Yeni Kırsalcılık Yaklaşımına Göre Kırsal Yerleşimler

Geleneksel kır-kent karşıtlığının yerini alan yeni bir kır-kent tartışması, Yeni Kırsalcılık ve Yeni Şehircilik yaklaşımları olarak karşımıza çıkmaktadır. Kraus (2006)'a göre Yeni Kırsalcılık, Sürdürülebilir Tarım ve Yeni Şehircilik arasında köprü oluşturmaya yönelik bir çerçevedir. Sürdürülebilir tarım ile kentler, çevresinde yer alan kırsalın ekolojisine ve ekonomisine olan bağlılıklarını daha derin hale getirmektedir. Yeni Şehircilik yaklaşımı ise tarım arazilerinin ve doğanın önemini kabul eder ancak kırsal alanları canlandırmaya ve güçlendirmeye yönelik uygulamaları tam olarak ele almamaktadır. Bu noktada Yeni Kırsalcılık yaklaşımı, şehirlerin ve metropol bölgelerin ekonomik, çevresel ve kültürel canlılığı için vazgeçilmez yerler olarak kentsel kenar kırsal alanların korunması ve geliştirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmiş modellerden de yararlandığı öne sürülmekte, tarımsal bağlamda 'Garden City' ve kendi kendine yeterlilikte eko-köyler örnek alınan modeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaklaşım kentsel ve kırsal alanlar arasındaki simbiyotik ilişkiyi beslemektedir. Odak noktasındaki alanlar ise kentsel etki içindeki kırsal alanlar olarak tanımlanmaktadır. Yeni Kırsalcılık, kentleşme etkisi içerisindeki kırsal alanlarda tarım arazilerinin dönüşümünü azaltmak için bu arazilerin korunmasını kalkınma planları ile ilişkilendiren bir çerçeve sunmaktadır. Bu yaklaşım temelli bir kalkınma yaratmak için en önemli faktör, tarım alanlarının korunması adına tutarlı bir politika ortaya koymaktır (Kraus, 2006; Azadi ve diğ., 2012; Newman & Saginor, 2016).

Yeni Şehircilik akımı ile ortaya konan ve "kentsel kırsal çevreleri içeren bir ölçekler sistemi" olarak ifade edilen önemli bir mekânsal kavram 'transect' olarak adlandırılmaktadır (Şekil 4). Amaç insan çevresinin tüm elemanlarını organize eden bir sistem ortaya koymaktadır. Rezerv, kenar, genel, merkez ve çekirdek şeklinde bir ölçek sınıflaması mevcuttur. Kentsel mekânın en yoğun olduğu bölgeyi çekirdek olarak kabul eden bu sisteme göre kırsal mekânın en yoğun olduğu bölge rezerv olarak nitelendirilmektedir. Kenar olarak

nitelendirilen bölge ise hem kırsal hem de kentsel içermektedir. Bu bölgeler aynı zamanda farklı kentsel yoğunluklara sahiptir (Bressi, 2002; akt. Özdemir ve Zeren Gülersoy, 2006). Yeni Şehircilik tasarımlarına da yön veren bu sistem kır ve kent arasındaki geçişi betimlemesi nedeniyle de önemlidir.

Şekil 4. Yeni Şehircilik kentsel kırsal arası ölçekler sınıflandırması/ The Urban Transect (Steuteville, 2016)

Yeni Kırsalcılık yaklaşımını tanımlayan iki temel özellikten bahsedilmektedir. Bunlardan ilki; gelişmekte olan herhangi bir kırsal alan, çevredeki tarımsal çevrenin ekonomik, ekolojik ve kültürel sistemlerinde kök salmış bir kimlik oluşturmalıdır. İkinci olarak ise arazinin birincil kullanımı, bölgesel vahşi yaşam ve habitat yönetimi alanlarıyla bütünleştirilmiş küçük ila orta ölçekli tarım arazilerinde çiftçiliğe tahsis edilmelidir. Artan yoğunluk, karma arazi kullanımları ve toplumun tüm kesimlerinden sakinler ve ziyaretçilerin erişebileceği kamusal ortamlar yaratılması da bu ilkelerin gerçekleştirilmesine dair temel hedefler olarak belirlenmiştir (Newman & Saginor, 2016).

Yeni Şehircilik yaklaşımı gelişmeyi toplu taşıma merkezli alanlar etrafında yoğunlaştırıp eski kentsel alanlarda yeniden yatırımı teşvik ederken, Yeni Kırsalcılık çevresel bozulma ve sanayileşme riski altındaki kırsal arazileri korumaya odaklanmaktadır. Bu iki yaklaşımın ortak noktası ise artan nüfusun tarımsal ekosistemleri tehdit edecek yerleşik alanların genişletilmesi yönündeki tutumunun bir risk unsuru ortaya koyduğu gerçeğidir. Ancak Yeni Kırsalcılık yaklaşımı tarımsal olmayan arazi kullanımları için tarım

arazilerinin tüketimini en aza indirmeye odaklanmaktadır (Azadi ve diğ., 2012; Newman & Saginor, 2016).

Tablo 6. Yeni Kırsalcılık ve Yeni Şehircilik Kavramlarının Karşılaştırılması

KATEGORİ		YENİ KIRSALCILIK	YENİ ŞEHİRCİLİK
TANIM		Kentlerin ve metropol bölgelerin ekonomik, çevresel ve kültürel canlılığının vazgeçilmez unsuru olan kentsel kenar kırsal alanların korunması ve geliştirilmesi	Şehirlerde, kasabalarda ve köylerde gelişmeyi organize etmek için kompakt, yürünebilir, karma kullanımlı, toplu taşıma dostu ve çok çeşitli konutları içeren bir model
AMAÇ		Kırsal alanların sürdürülmesi	Kentsel alanların sürdürülmesi
KAPSAM		Düşük yoğunluklu çevre birimler	Yüksek yoğunluklu merkezler
FELSEFİ KÖKLER		Katılımcılık	Post-modernizm
SAVUNUCULARI		Çevreciler	Mimarlar
EKONOMİK YAPI	Gelişme	Tarıma dayalı	Endüstriye dayalı
	Tarımsal Tipoloji	Küçük-orta ölçekli çiftlikler	Endüstriyel tarım
	Gıda çeşitleri	Organik, taze, lezzetli, az işlenmiş	Organik olmayan, bayat, tatsız, yüksek işlenmiş
	Servis edilen ana gıdalar	Yavaş gıdalar	Hızlı gıdalar
	Turizm temeli	Doğa yapımı	İnsan yapımı
TOPLUMSAL/ SOSYAL YAPI	Ana hedef grup	Çiftçiler (aktif üreticiler)	Kent sakinleri (pasif tüketiciler)
	Toplum	Daha az üreten, daha az tüketen	Daha fazla üreten, daha fazla tüketen
	Yaşam tarzı	Kırsal yaşam tarzı	Kentsel yaşam tarzı
	Göç yönü	Kentte kıra	Kırdan kente
FİZİKSEL YAPI	Çevre	Tarım Ekosistemleri	Şehirler
	Ulaşım	Yaya/bisiklete dayalı	Otomobil tabanlı

Yeni Kırsalcılık yaklaşımı, kırsal toplulukların ayakta kalmalarını sağlayacak tarım sisteminin desteklenmesi üzerine kurulmuştur. Sanayi devrimi sonrası kente göçün arttığı, kırsal alanların giderek nüfus kaybettiği ve günümüzde de belirli temel sorunlar ve değişim süreçleri ile karşı karşıya olan kırsal yerleşmeler için “Yeni Kırsalcılık” yaklaşımı, tarımsal odaklı bir gelişim ortaya koymaktadır. Yaklaşım kentin kenarında yer alan kırsal alanları

öncelik olarak belirlemektedir. Kent çeperinde bulunan kırsal yerleşmelerde, kentlerin varlığından kaynaklı değişim ve dönüşüm süreçlerinin hızlı bir şekilde yaşandığını söylemek mümkündür. Ancak bu alanların yanında kent ile etkileşimi doğrudan olmayan diğer kırsal yerleşmeler için de öneriler ortaya koymak gerekmektedir. Bu noktada yalnızca kente komşu kırsal alanlarda değil birçok sorunla/değişimle mücadele eden diğer kırsal yerleşmeler içinde günümüzde ve gelecekte nasıl müdahaleler gerçekleştirileceğine dair yeni arayışlar gerekmektedir. Buna ek olarak Yeni Kırsalcılık yaklaşımında, kırsal yerleşmelerdeki sosyal yapının özgün etkisi ve yerleşme düzeninin kırsal mekânı kentsel mekândan farklılaştırıcı yapısı üzerine herhangi bir söylem yer almamaktadır. Yalnızca kentsel kenar kırsal alanlara odaklanan, kırsal yerleşmeler için tarımsal faaliyetin devamlılığının önemi ortaya koyan ancak günümüzde hem mekânı hem de sosyal yapıyı değiştiren ekonomik sektörlerin (kırsal turizm vb.) kırsal alanlar üzerindeki dönüştürücü etkileri üzerinde durmayan Yeni Kırsalcılık yaklaşımı, mevcut dinamikleri göz önünde bulundurmamaktadır. Bu durum kırsal için büyük önem taşıyan tarım sektörüne dair önemli noktalara temas etmesine rağmen kırsalı bütünüyle ele alan bir yaklaşımın ortaya konulmadığını göstermektedir.

2.2. Kamusal Alan

Literatürde public place, public space, public realm, public sphere gibi birçok kelime ile ifade edilen kavramın, dilimizde “kamusal alan” sözcüğü ile karşılığını bulmaya çalışması anlam kargaşasına sebep olmaktadır. Bu kavramsal çelişkiyi ortadan kaldırmak ve kavramların kullanımındaki karışıklığı netleştirmek adına çalışma kapsamında kamusal alan ve kamusal mekân terimleri kullanılacaktır. Kamusal alan kavramı ile soyut bir anlam tarif edilmekte ve terim daha çok sosyolojik, siyasal çalışmalarda kullanılmaktadır. Kamusal mekân ise kavramın mekânsal ve fiziksel karşılığı olarak ifade edilmektedir. Ancak kamusal mekânı insandan -sosyal boyuttan- ayrı düşünmek doğru değildir. Çalışma kapsamında kamusal alan başlığı altında kavramın soyut anlatımı, kamusal mekân başlığı altında ise somut ve fiziksel anlatımının ele alınmasındaki temel sebep kuramsal karışıklığın önüne geçebilmektir. Ancak kamusal mekânda yaşanan bütün değişim ve dönüşümler kamusal alanın birer yansımasıdır. Bu nedenle iki kavram ilişkili bir biçimde ele alınacaktır.

“Kamusal alan” terimini incelemeyen önce bu terim ile ilişki olan “kamu” ve “kamusal” kavramları incelenmelidir. “Kamu” ve “özel” kavramları ilk kez Helenistik Antik Yunan düşüncesinde yer almıştır. Birbirlerinden kesin olarak ayrılmış ve iki farklı yaşam

alanını temsil eden “koine” ve “oikos” olarak nitelendirilen Yunanca kökenli kategoriler ortaya çıkmıştır (Demir Kahraman, 2019). Koine özgür vatandaşların ortak kullandığı alan iken, oikos tek tek şahıslara ait olan alandır ve bu iki alan birbirinden kesin olarak ayrılmaktadır (Habermas, 2000, s. 60). Yunanlıların bilincinde özel alanın karşısında bir özgürlük ve istikrarı temsil eden kamu; konuşmanın gerçekleştiği mahkeme ve meclis görüşmelerine bürünen müzakere ortamında (lexis) oluşabileceği gibi, eylemlerde (praxis) de oluşabilmektedir. Siyasal addedilen eylem (praxis) ve konuşma/söz (lexis) insanın gerçekleştirdiği zorunlu ve halihazırdaki tüm etkinlikler içerisinde Aristoteles’in bios politikos dediği kamusal yaşamı oluşturmaktadır. Kamusal yaşam agorada, pazar meydanlarında ya da savaş oyunlarında gerçekleşmesine karşın fiziki bir mekâna bağlı değildir (Arendt, 1994; Habermas, 2000). Diğer bir deyişle, kamunun var olduğu yerde ortaya çıkan kamusal alan, eylem (praxis) ve söylem (lexis) etkinliğini gerçekleştiren bireyler arasında var olmaktadır.

Türk Dil Kurumu’na göre kamu; “bir ülkedeki halkın bütünü, halk, amme; hep, bütün; halk hizmeti gören devlet organlarının tümü” şeklinde tanımlanmaktadır. Kamusal sözcüğü “kamu ile ilgili” şeklinde ifade edilirken, Türk Dil Kurumu’na göre kamusal alan; “kamuya ait, kamu ile ilgili işlerin yapıldığı yer” olarak tanımlanmaktadır. Özbek (2004) devlet gücünün kullandığı kurumsal yerler kastedilirken “kamu erkinin (otoritesinin) alanı” kavramının kullanılmasının toplum içerisindeki “demokratik katılım ve eleştirel söylem alanı” ifade edileceği zaman ise “(politik) kamusal alan” kavramının kullanılmasının yerinde olacağını ifade etmektedir (Özbek, 2004; s. 33). Bu ifadenin ortaya konmasındaki temel sebep kamusal alanda devlet otoritesinin yürütücü olduğu yargısının doğru olmamasıdır. Aslında kamusal alan; farklı aktörlerin devlete dair eleştirilerini ortaya koydukları, karşılıklı etkileşim ve iletişimlerini sağladıkları, toplu bir vizyon ve eleştirinin yayılma alanıdır.

Devlet sistemi, sivil toplum ve ekonomik sistem arasında arabulucu rol üstlenen kamusal alan, sistemler arasında eylemlerarası geçişlilik ortamı yaratarak hem sosyal farklılaşmayı hem de homojenliği sağlamayı amaçlamaktadır (Gökgür, 2008). Ortaya çıkmasında herhangi bir mekânsal koşul bulunmamakla birlikte, düşüncelerin ifade alanı olan gerçek ya da sanal (dergi, gazete, afiş vb.) bütün araçlar kamusal alanın oluşmasında rol almaktadır. Buna göre kamusal alan terimi mekânsal bir sınırlılık tarif etmek yerine politik bir söylemi ortaya koymaktadır. Kamusalığa dair tartışmaları, mekâna dair çalışmalardan ziyade sosyolojik ve siyaset teorisinin iç görülerinden kaynaklı çalışmalar temellendirmektedir (Demir Kahraman ve Türkoğlu, 2017; Firidin Özgür, 2018). Kamusal

alan kavramına dair tarihsel dönemler boyunca birçok farklı yaklaşım geliştirilmiş ve kavram çeşitli boyutları ile ele alınmıştır.

2.2.1. Kamusal Alan Yaklaşımları

Hannah Arendt, Jürgen Habermas ve Richard Sennett'in yaklaşımları, “public sphere” olarak uluslararası literatürde yer edinen kamusal alan kavramına dair temel perspektifi ortaya koymaktadır.

Habermas (2004) kamusal alanı; toplumsal yaşantı içerisinde kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulabildiği ve herkes (tüm yurttaşlar) tarafından erişilebilir bir alan olarak ifade etmektedir. Bireylerin toplanma, örgütlenme, görüşlerini ifade etme ve yayınlama özgürlüklerine sahip bir biçimde kamusal gövde oluşturarak toplandıkları konuşma durumları, kamusal alanın bir varlık kazandığını ifade eder. Habermas (2004) günümüzde kamusal alanın iletişim araçlarının; gazeteler, dergiler, radyo ve televizyon olduğunu belirtir (Habermas, 2004; s.95)

Habermas (2004) “kamusal” ve “özel” alana yönelik yaklaşımını tarihsel bir bakış açısıyla ele almaktadır. Ona göre Orta Çağ Avrupa toplumunda özel ve kamusal ayrımı mümkün olmamasına karşın prensin mührünün “kamusal” sayılması iktidarın kamusal bir temsiliyetinin olduğunu göstermektedir. Bu nedenle Orta Çağ'daki kamusal alan “temsili kamusal alan” olarak ifade edilmiştir. Feodal otoritelerin (kilise, prensler, soylular vb.) oluşturduğu bu kamusal alan; doğrudan bir yöneticinin varlığına bağlı, kutsal iktidarını halk için değil halkın önünde temsil eden bir anlayışa sahiptir. Feodal otoritelerin özel unsurlar ve kamusal unsurlar şeklinde iki kutba ayrıldığı on sekizinci yüzyılın sonunda din, bireylerin vicdanları ile ilişkili özel bir konu haline almıştır. Kamusal bütçenin prensin özel masraflarından ayrılması; kamusal otoritenin kurumlarının, bürokrasinin, ordunun ve kısmen de olsa hukuki organların prensin özelleşmiş saray alanından bağımsızlaşmaları gibi unsurlar kamusal ve özel ayrımlarının belirginleştiğini ortaya koymaktadır. Soyluların kamusal otorite organlarını, parlamento ve hukuki kurumları oluşturması da feodal tabakaların dönüşmeye başladığını göstermektedir. Kentsel korporasyonlar ve bölgesel örgütler kuran kesimlerin devletten ayrı bir özel alan yaratması sonucunda da burjuva toplumu gelişmeye başlamıştır (Habermas, 2004; s.97-98)

Habermas kamusal alan kavramını burjuva toplumu ile açıklamaktadır. “Burjuva kamusal alanı”; kamusal otorite ile fikir mücadelesine giren, kamusal bir gövde olarak

topllanmış özel bireylerin alanıdır (Habermas, 2004; s.98). Burjuva kamusal alanı “temsili kamusalıktan” farklılaşmakta ve devlet otoritesi ile temelini ekonomik ilişkilere oturtan özel alan arasındaki bir kamu alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Temsili kamusal alanın burjuva kamusal alanına dönüşmesindeki en temel etken “sosyal iletişimin yeni ortamı olan medya”dır. (Odabaş, 2018). Burjuva kesim; kahvehane, salon, akşam yemeği daveti gibi kurumlarda basın ve profesyonel eleştiri organları aracılığıyla bir arada tutulan bir kamusal topluluk oluşturmaktadır (Habermas, 2000; s.126-127). Habermas tarafından tanımlanan bu kamusal alan; kamusal otoritenin baskısından uzak, karşıt görüşlerin özgür bir biçimde ifade edilebildiği, toplumun her kesiminden bireyin katılım sağlayabildiği, “kamuoyunun sağlandığı” birer fikir belirtme ve tartışma alanını ifade etmektedir.

Kamu, kamusalılık, kamuoyu ve kamusal alan kavramlarını tarihsel süreçler bağlamında değerlendiren Habermas, Orta Çağ’ın temsili kamusal alanına dair eleştirel söyleminin ardından kamusal alanı burjuvazi ile ilişkilendirerek tanımlamıştır. Habermas aynı zamanda iletişimsel eylem teorisi ile iletişime dayanan yeni bir kamusal alan modeli ortaya koymuştur.

İletişimsel eylem kavramı; tarafların dili bir araç olarak kullanarak dünyayla ilişki kurma, karşılıklı kabul edilebilir ya da tartışılabilir geçerlilik iddialarında buldukları anlaşma süreçlerini ifade eder. İletişimsel eylem modelinde eylem iletişimle eş tutulmaz. Dil anlaşmaya yarayan bir iletişim ortamı iken eylemleri koordine etmek için birbirleriyle anlaşan aktörler ise belirli hedefleri izlemektedir (Habermas, 2001; s. 129). Habermas kamusal alanda iletişim biçimi olarak iletişimsel eylemi tanımlarken yurttaşların bir araya gelerek fikir alışverişi yapacakları, kamusal meseleleri tartışacakları ve geçici çözüm önerileri üretebilecekleri bir kamusal alanı hedeflemektedir (Biçer Olgun, 2017). Habermas’ın bu yaklaşımına göre kamusal alanın etkin bir biçimde işlemesi, iletişimsel eylemin özüne uygun şekilde gerçekleşmesi ile mümkün olacaktır.

Kamusal ve özel alan kavramlarının ortaya çıkışları tarihsel gelişmelere bağlı olarak ifade edilmektedir. Habermas bunu burjuva kamusunun ortaya çıkışı üzerinden aktarırken, Arendt kamu-özel ayrımını eski Yunan dönemi kapsamında ele almaktadır (Biçer Olgun, 2017). Arendt’in kamusal alan yaklaşımında kamusal alanın ortaya çıkışı, Antik Yunan’ın “polis” şehir devletlerin varlığını sürdürdüğü politik bir toplumun varlığından kaynaklanmaktadır Arendt’e (1994) göre kamusal alan iki fenomen kapsamında ele alınır. Bunlardan ilki kamu (alanın) da ortaya çıkan bütün durumların herkes tarafından görülebilir ve duyulabilir olmasıdır (Arendt, 1994; s.92). Arendt’in (1994) kamusal yaşamı bir

zorunluluk olarak gören, insanların eylemde bulunarak ve kim olduklarını göstererek “dünyada” var olabileceklerini savunan yaklaşımına göre, mesele “maddi insan dünyasında görülmek ve duyulmak” meselesidir (Demir Kahraman ve Türkoğlu, 2017). İkincisinde ise “kamu” terimi ile herkes için müşterek olan, özel olanın dışında kalan “dünya” ifade edilmektedir. Buradaki “dünya” kavramı canlıların üzerinde yaşadıkları sınırlı bir mekândan ziyade insanlar için ortak olan, yaşayanlar arasındaki olup biten, insan elinden çıkma ve insan yapıtı olan şeyleri temsil etmektedir (Arendt, 1994; s.95). Bu yaklaşıma paralel olarak yalnızca agorayı değil “polis”in tamamını kamusal alan olarak gören Arendt’e göre kamusal olmak, insanın politik eylem için sahip olduğu kapasite ile özdeşleşmekte ve bu nedenle her yerdedir.

Arendt (1994) insani yaşamın başkalarının mevcudiyetine dolaylı ya da dolaysız yoldan tanıklık eden bir dünyanın varlığı ile oluşacağını, kamusal yaşamın da bu şekilde mümkün olacağını savunur. Kamusal alanda iş, emek ve eylem üzerinde duran Arendt’e göre iş ve eylemin gerçekleşebilmesi başkalarının varlığını gerektirirken emek buna ihtiyaç duymaz. İnsana has bir ayrıcalık olan eylem, çoğulculuğun ortaya çıkması ile sağlanmakta ve bu çoğulculukta kamusal alandaki etkinlikle mümkün olmaktadır. İnsanlar arasında plansız, kendiliğinden bir biçimde ortaya çıkan eylemlerin gerçekleştiği “yer” ise kamusal alandır (Arendt, 1994; s.57-58). Özel alanı mülkiyet ile ilişkilendiren Arendt, kamusal alanda başkaları tarafından görülme ve duyulmanın önemini vurgularken, özel alanda bunun eksikliği üzerinde durmaktadır. Arendt’e göre tamamen özel bir yaşam sürmek insani yaşam için özsel olan durumlardan uzak kalmak, diğer insanlarla birleşme ve ayrılmanın sağladığı nesnel ilişkiden ve yaşamın kendinden daha kalıcı şeyler başarabilme durumundan yoksun olmak demektir (Arendt, 1994; s.104). Arendt’in mahremiyet alanı olarak ifade ettiği, geç dönem Roma’sına dayandırılan ancak kendine özgü şekilleri modern çağdan önce bilinmeyen içsellik (intimacy) alanına bugün “özel alan” denilmektedir (Arendt, 1994; s.78). Ancak modern dünyada kamusal ve özel alanı keskin sınırlarla birbirinden ayırmak mümkün olmamaktadır. Toplumun (hanenin) ya da ekonomik etkinliklerin kamusal alanda belirgin olması ile öncesinde ailenin “özel” alanına dahil olan konuların “kolektif” hale gelmesi sonucunda bu iki alan birbirine karışmaya başlamıştır (Arendt, 1994; s.71-72).

Kamusal ve özel alanı ele alan Arendt, bunlara ek olarak “toplumsal alan” kavramından da bahsetmektedir. Kamusal ve özel alanın doğuşu Antik kent devletlerinin ortaya çıkışına dayanırken “toplumsal alan” modern çağın doğuşu ile var olmuştur. Toplumsal alan ne kamusal ne de özel alandır. İkisi arasında bir noktada konumlanmaktadır

(Arendt, 1994; s.65). İnsanı odağına alan, bir aradalığı, görünür ve duyulur olmayı, müşterek bir ilişki biçimini kamusal olan ile ilişkilendiren Arendt'in yaklaşımında insan kamusal ve toplumsal alanda var olduğu sürece insandır ve yalnızca özel alana hapsedilmişse insan değildir.

Kamusal alanı Habermas ve Arendt'in yaklaşımlarından farklı bir biçimde ele alan Sennett, 18. yüzyılı kamusal alanın önce yükselişi, ardından da çöküşü olarak tartışmaktadır. Sennett'e (2010) göre insanın toplumsal bir varlığa dönüştüğü 18. yüzyıl, "kamusal" olanın kimleri içerdiği ve "kamuya" çıkıldığında çıkılan yerin neresi olduğu gibi konuların netleşmeye başladığı dönemdir. Burjuva kesimin toplumsal kökenini gizleme çabasından sıyrıldığı ve toplumun çeşitli kesimler ile etkileşime girmeye başlaması ile "kamu" sözcüğü modern anlamını kazanmıştır. Yalnızca "aile ve yakın arkadaş kesimlerinden farklı konumu olan bir toplumsal yaşam bölgesi" değil, "çok çeşitli insanları içine alan, tanıdıklar ve yabancıların oluşturduğu kamusal alan" ortaya çıkmıştır (Sennett, 2010; s. 33). 18. yüzyılın sonuna gelindiğinde ise kamusal alan değişmeye ve dönüşmeye başlamıştır. Sennett (2010) bu dönüşümün temelini büyük devrimler ile sanayi kapitalizminin yükselişine bağlamakta, kamusal ve özel alana dair fikir değişimlerinde etkili olduklarını öne sürmektedir. 18. yüzyılın ideal kamusal yaşamının, 19. yüzyıl sanayi kapitalizmi ve feodal toplumun çökmesi sonucunda değişmeye başladığını ifade etmektedir (Sennett, 2010; s. 36). Ekonomik süreçlerde yaşanan dönüşüm toplumun her kesimine ve her alanına etki etmiş, özellikle kamusal alan bu dönüşüm sürecinden payını almıştır.

Sennett'in ifadelerinden de anlaşılacağı üzere 18. yüzyıldaki kamusal insan kamusal alanı yitirmiş, kamusal alan ise giderek özel alan ile karışmaya başlamıştır. Sennett (2010) günümüzde kamusal yaşamın formal bir yükümlülüğe dönüştüğünü, yabancılar ile kurulan ilişkilerin de formal ve yavan olduğunu ifade etmektedir. Bu durumun sebebi ise yabancıların bir tehdit unsuru olarak görülmesidir. Bir oluru bırakma sorununa dönüşen kamusal yaşama katılım, kamusal yaşamın mekanlarından olan şehirler için de bozulma sürecine zemin hazırlamaktadır (Sennett, 2010; s. 16). Bireylerin kamusal yaşamdan uzaklaştıkları ve kendi iç dünyalarına döndükleri bu süreç aynı zamanda kamusal alan için bir tehdit unsuru haline gelmekte ve "ölü mekanların" ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Habermas, Arendt ve Sennett'in perspektiflerine ait bu yaklaşımlar, inceledikleri dönemlerin toplumsal ve siyasal yapıları ve geçirdikleri dönüşümler üzerinden kamusal alanı değerlendirmişlerdir. Habermas'ın döneminde burjuva toplumunun ön planda olması nedeniyle burjuva kamusunu ele almaktadır. Buna göre; bireyin dayattığı (feodal

otoritelerin) yaklaşımlar çerçevesinde şekillenen kamusal alan, burjuva toplumunun ortaya çıkması ile sonraki dönemlerde de etkisini sürdürecektir bir yapısal dönüşüme uğramıştır. Arendt ise kamusal alanı Antik Yunan'daki kamu üzerinden incelemekte, özel alan ve kamusal alan kavramlarından da bahsetmektedir. Habermas ve Arendt kamusal alan ve özel alanı geçişken alanlar olarak tanımlamaktadırlar. Sahip oldukları bir diğer ortak görüş de kamusal alanın insan için bir var olma alanı olduğudur. Sennett ise neoliberal düzen sonucunda kamusal yaşamın yok olduğunu, “kamusal insanın çöküşü” yaşadığını ifade eder ve bu düzende 18. yüzyılın ideal kamusal yaşamının yok olduğunu ortaya koyar. Her üç yaklaşım da kamusal alanı bir temsiliyet, var olma ve meşrulaşma yeri olarak ifade etmektedir. Politikanın görünürlük kazandığı kamusal alanda politik aktörler sahne almakta ve kamusal alan toplumun tamamını ilgilendiren sorunların görüşüldüğü bir zemin haline gelmektedir.

Tablo 7. Habermas, Arendt ve Sennett kamusal alan yaklaşımlarının karşılaştırması

	Habermas	Arendt	Sennett
Yaklaşım (Ele alınan “kamu”)	Burjuva kamusu	Antik Yunan kamusu	Neoliberal düzen içerisinde “kamunun olmayışı”
Dönem	Feodal toplum	Antik Yunan	Neoliberal toplum
Kamusal-özel alan perspektifi	Kamusal ve özel alan sınırları tanımlı ve geçişken		Kamusal ve özel alanın net sınırları yok
Kamusal alan perspektifi	Temsiliyet, var olma ve meşrulaşma alanı		

2.3. Kamusal Mekân

Kamusal mekânı ele almadan önce “kentsel mekân” kavramından bahsetmek gerekmektedir. Çünkü kamusal mekân, “mülkiyete bağlı” bir sınıflama içerisinde kentsel mekânın bir türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Krier’e (1979) göre kentsel mekân; kentler ve diğer yerleşim yerlerindeki binalar arasında kalan her türlü mekân olarak ifade edilmektedir. Bakan ve Konuk (1987) ise kentsel dış mekânı; “kentsel yapıların dışında

kalan, kent arazisi üzerine kurulu, kentlilerin kullandığı, kentle ilişkili olayların yer aldığı alanların tümü” şeklinde tanımlanmaktadır. Kentsel mekanlar, kentlinin mekânı kullanım biçimine göre farklı boyutlar kazanmaktadır. Kentlerdeki boşluklar “kentsel alan” olarak tanımlanmasına karşın kent içerisinde yer alan bir meydan alanı “kentsel mekândır” (Bakan ve Konuk, 1987; s. 14). Bu tanımlar çerçevesinde parklar, oyun alanları, kent meydanları, caddeler, sokaklar, konut çevreleri vb. kentsel mekân olarak ifade edilebilir.

Toplu yaşamın etkinliklerinin sürdürüldüğü kentsel dış mekanlar; her yaş, cins ve meslek grubunun faydalanmasına olanak sağlayan, kentsel strüktür içerisinde yer alan mekanlar olarak ifade edilmektedir. Bu mekanları mülkiyet bağlamında özel, yarı özel, yarı kamusal ve kamusal mekanlar olarak ele almak mümkündür. Belli bir kişinin ya da grubun özel kullanımına ait olan özel mekanları yapılanmış ve yapılanmamış şeklinde gruplandırmak mümkündür. Konut, işyeri, özel mülkiyete ait tarım, sanayi ve hizmet yapıları yapılanmış özel mekanlar iken; içerisinde yapı bulunmayan arsa, arazi ve bahçe gibi mekanlar ise yapılanmamış özel mekanlar olarak ifade edilmektedir (Öksüz, 2004). Kamusal mekanlardan en önemli farkı mülk sahipliği olan özel mekanlarda halkın erişimi kısıtlanmakta, bu mekanların kullanımları mülk sahiplerinin inisiyatifi doğrultusunda gerçekleşmektedir.

Özel mülkiyette olmasına karşın dışarıdan görünebilen ve başkalarının görsel olarak da yararlandığı mekân, yarı özel mekân olarak nitelendirilmektedir. Sosyal açıdan kent içerisindeki dostlukların kurulduğu, toplumsal eylemlerin gerçekleştiği bu mekanlar boyut olarak küçük olmasına karşın sahip oldukları anlam bakımından oldukça önemlidir (Öksüz, 2004). Apartman düzenine sahip konutlarda balkonlar, bahçe ve park alanları; bahçeli konutların ön ve yan bahçeleri, apartman girişleri ve kapı önü eşikleri yarı özel mekanlara örnek verilebilir.

Mülkiyetinin bir grup kentliye veya kamusal yönetimlere ait olduğu mekanlar yarı kamusal mekanlardır (Öksüz, 2004). Sınmaz’a (2018) göre özel mekân olmayan ve toplumun tümü tarafından kullanılabilen, ancak kullanıcısı tarafından denetlenen ve kontrol edilen mekanlar yarı kamusal mekân olarak nitelendirilmektedir. Avlu, ortak bahçe, otopark, merdiven boşluğu, çıkmaz sokak, kentsel donatıların (hastane, okul, ibadet yeri vb.) avlu ve bahçeleri yarı kamusal mekân olarak nitelendirilmektedir. Yarı kamusal mekanların gündelik yaşantı içerisinde plansız karşılaşmalar, karşılıklı iletişim, komşuluk ilişkilerinde güçlenme sağlamak ve yarı kamusal mekân kısıtlılığı ise özel mekân yönelimini artırmaktadır (Sınmaz, 2018; s. 33). Bu noktada kentlinin sosyal ilişkilerinin güçlendirilmesi

de göz önünde bulundurularak kentsel mekânın düzenlenmesi aşamasında yarı kamusal mekân varlığına dikkat edilmelidir.

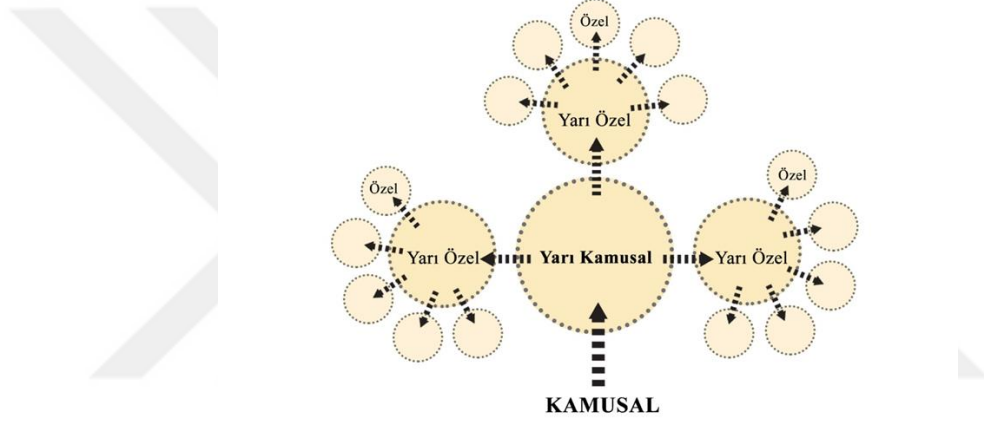
Kentliler tarafından erişiminde ve kullanımında herhangi bir kısıtlılık bulunmayan, serbestçe hareket edilebilen ve kamuya ait olan mekanlar ise kamusal mekân olarak tanımlanmaktadır. Özel mekanlarda olduğu gibi kamusal mekanlar da yapılanmış ve yapılanmamış şeklinde iki gruba ayrılabilir. Kamunun kullanımına açık hizmet, yönetim, sanayi vb. yapılar yapılanmış kamusal mekanlar iken; meydanlar, sokaklar, caddeler, parklar vb. ise yapılanmamış kamusal mekanlardır (Öksüz, 2004). Kentsel mekânın mülkiyet bağlamında sınıflandırılması sonucu karşımıza çıkan “kamusal mekân” ve “özel mekânın” birbirinden keskin sınırlarla ayrılmadığı ve iç içe geçmiş olduğu görülmektedir (Şekil 5). Newman’a (1987) göre yarı özel ve yarı kamusal mekanlar, özel mekân ve kamusal mekân arasındaki geçişi sağlayan, bu doğrultuda da mekânsal bir hiyerarşi ortaya koyan mekanlardır (Newman, 1987; akt. Uzgören ve Erdönmez, 2017; s.43). Bu hiyerarşi aynı zamanda kentsel mekânı geçişken, uyumlu ve esnek hale getirmektedir. Kentsel mekân içerisindeki kamusal ve özel mekanlar arasındaki bağlantıyı sağlamak ve geçirgenliği artıran yarı kamusal ve yarı özel mekânı bu sisteme dahil etmek mekânsal bağlamda daha düzenli ve bağlantılı kentsel çevreler ortaya koyarken, sosyal bağlamda ise bütünlüklü toplumsal ilişkiler sağlayacaktır.

Şekil 5. Kentsel mekânın mülkiyet hiyerarşisi

Krier (1979) bir kentin faaliyetlerinin kamusal ve özel mekanlarda gerçekleştiğini, kamusal mekânın düzenleniş biçiminin, özel konutların tasarımı üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir. Gehl (2011) ise ortak mekanların (communal spaces)

hiyerarşik sistemlerinin tanıtılması ve bu mekanların çeşitli sosyal gruplarla ilişkisi ile bağlantılı olarak, farklı mekanların kamusal ve özel olduğunu çeşitli derecelerle tanımlamanın mümkün olduğunu belirtir. Bir konut alanı üzerinden kamusal derecelerini tanımlayan Gehl'e (2011) göre; balkon ya da bahçe gibi özel açık alana sahip olan konut hiyerarşinin en ucunu temsil eder ve "özel (private)" bir karaktere sahiptir. Konut gruplarının kamusal mekanları kamuya açık olmasına karşın yarı kamusal (semipublic) olarak nitelendirilir. Bunun sebebi sınırlı sayıda konut ile yakın bağlantı kurmalarıdır. Bu yaklaşıma göre mahalle içerisinde yer alan ortak mekanlar biraz daha kamusalken, şehrin meydanı tamamen kamusaldır (Gehl, 2011; s.58-59) (Şekil 6).

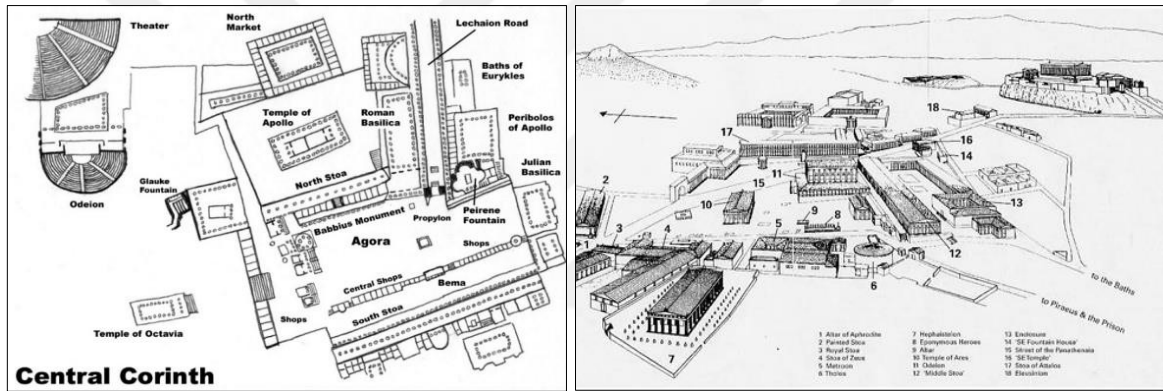

Şekil 6. Konut alanındaki mekanların mülkiyet hiyerarşisini tanımlayan diyagram (Gehl, 2011)

Günümüze gelindiğinde ise kamusal ve özel alanlar arasındaki ayrımın belirginliğini yitirmeye başladığı görülmektedir. Yalnızca belirli sosyo-ekonomik sınıfa özgü bireylere hitap eden mekanlar üretilmeye başlamıştır. Mülkiyeti özele ait olup kamu tarafından kullanılan ve "yeni tip kamusal mekân" olarak ifade edilen alışveriş merkezleri bu durumun en belirgin örneğidir (Gökgür, 2008). Geleneksel kamusal mekânın en temel özellikleri olan herkes tarafından erişilebilir, denetimsiz ve koşulsuz olma özellikleri sorgulanmakta ve kamusal mekân değişim göstermektedir. Bu noktada kamusal mekânı geçmişten günümüze geçirdiği değişim özelinde ele almak gerekmektedir.

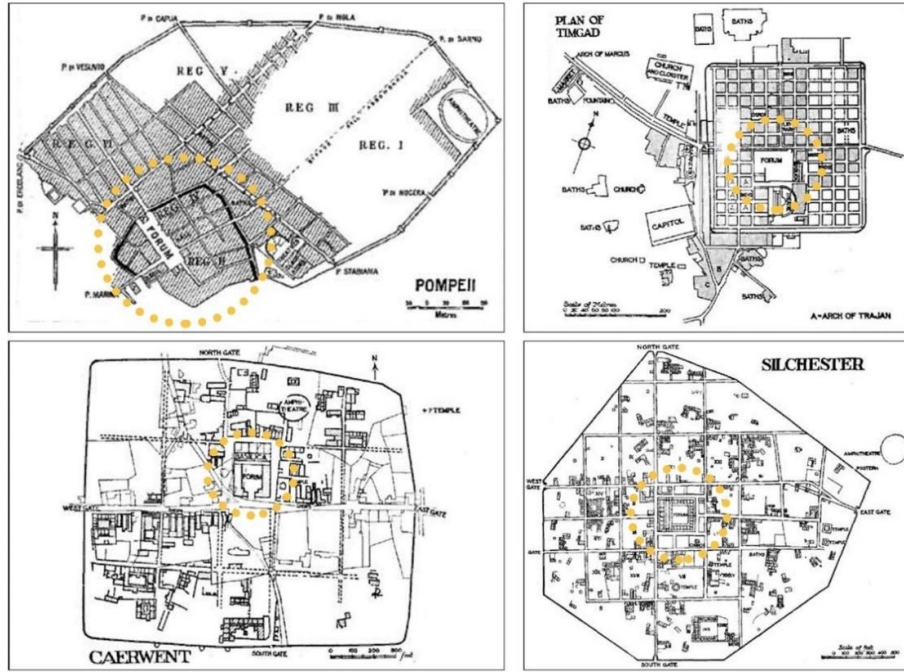
2.3.1. Kamusal Mekânın Tarihsel Gelişimi

Kamusal ve özel ayırımının kökleri Antik Çağ Yunan şehir devletlerinde ortaya çıkmış ve kamusal mekân niteliğine sahip ilk yapılar (agora, stoa, tiyatro, stadyum ve gymnasion vb.) antik dönemde oluşmuştur (Gül vd., 2016). Antik Yunan'ın ilk kamusal mekânı bir toplanma yeri olan "akropol" iken, geç Yunan döneminde "agora" kamusal mekânın temsilcisi haline gelmiştir. Kentin toplumsal merkezini oluşturan ve fiziksel bir mekân olan agora, aynı zamanda kentin siyasal ve yönetsel bağımsızlığının göstergesi olan ve düşüncelerin dolaşımını sağlayan soyut bir mekândır. Geniş bir yol olarak ortaya çıkan ve sonrasında yapılar tarafından çevrelenen agora; üstü kapalı, "stoa" adı verilen ticaret alanlarına, idari binalar ve tapınaklara sahiptir. (Gökgür, 2008; s.24).

Şekil 7. Korint şehrine ait agora planı ve Atina'daki Antik Yunan agorasının yeniden inşası (Gökgür, 2017 ve URL-1)

Antikçağ Roma kentlerinde agoranın yerini "forum" almıştır. Agoranın aksine forum, genellikle kapalı veya yarı açık mekanlardan oluşmaktadır (Donat ve Savaş Yavuzçehre, 2016). Aynı zamanda işlevsel olarak da değişiklik gösteren forumda; pazaryeri, resmi ve dinsel yapılar yer almaktadır. Agoranın sahip olduğu müzakere alanı olma durumu, forumun tapınaklarla çevrili sirk, amfityatro ve odeonlara bağlanan gösterişli mekanlar haline gelmesi sonucu yerini kentliler için bir eğlence alanı olmaya bırakmıştır (Gökgür, 2008; s.25).

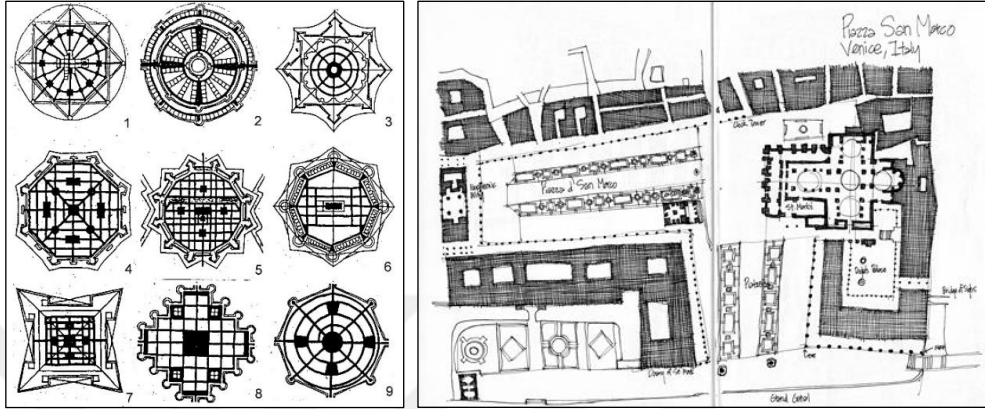

Şekil 8. Roma döneminden forum örnekleri (URL-2)

Orta Çağ'da yağmacı kavimlerin saldırıları ve iç kargaşalar nedeniyle Batı Roma İmparatorluğu çökmüş, kentler yağmalanmış, insanlar kentleri terk etmiş ve kamusal mekanlar büyük ölçüde ortadan kalkmıştır (Gül vd., 2016, s.18). Orta Çağ toplumu; kilisenin, papalığın denetiminde yetki alanlarının kapalı mekanlarda yer aldığı, kent merkezindeki şatoların, katedrallerin ve manastırların duvarlarla çevrildiği, dağınık kırsal yaşama ve tarıma dayalı feodal bir toplum haline gelmiştir (Gül vd., 2016, s.18; Gökgür, 2008, s.26). Kentlerin kırsaldan gelen artı ürüne ihtiyaç duymaya başlaması ve ticaret odaklı bir gelişmenin yaşanması sonucunda da pazaryerleri (marcetus) kamusal mekânın en belirgin örnekleri haline gelmiştir (Donat ve Savaş Yavuzçehre, 2016, s.513). Aynı zamanda pazarlara açılan, insanların birbirleri ile karşılaştıkları ve alışverişte buldukları kentin giriş kapıları da dönemin kamusal mekanları arasındadır. Orta Çağ döneminin kamusal mekanlarını; pazarlar, geçiş alanları ve sınırda bulunan küçük aralıklar olarak ifade etmek mümkündür (Gökgür, 2008, s.26).

Orta Çağ kentinin organik bir gelişim gösteren toplumsal ve mekânsal yapısı, 14. ve 15. yüzyılda Rönesans ile başlayan ve Barok dönemi ile devam eden süreçte yerini geometrik bir planlama ve mekânsal gelişime bırakmıştır. Orta Çağ'da biçimsel bir düzenden uzak olan mimari ve şehircilik anlayışı, Rönesans ve devam eden dönemde perspektif yasalarına sıkıca bağlı bir anlayışa dönüşmüştür (Bumin, 1998, s.71; akt. Uğurlu,

2010, s.45). Bu anlayışa paralel bir biçimde ideal şehir yapısı; şekil, biçim, düzen ve perspektif gibi olgular çerçevesinde kurgulanmıştır (Şekil 9). Kentin önemli kamusal mekanları olan meydanlar, pazarlar ve dolaşım alanları da işlevselliğin değil şekilciliğin ön planda olduğu bir geometriyle oluşturulmuş ve adeta sahne dekoru haline gelmiştir.

Şekil 9. Rönesans dönemi ideal şehirleri ve Rönesans Meydanı (Venedik, İtalya San Marco Meydanı) (URL-1 ve URL-3)

16. ve 17. yüzyıl kamusal mekanları, kralın askeri gücünü gösterge yeri olarak nitelendirilmektedir. Askeri özelliğin korunduğu bu dönemde geniş kaldırımlar ve büyük caddeler açılmış, kamusal parklar düzenlenmiştir (Toussaint-Zimmermann, 2001; akt. Gökgür, 2008, s.26). 17. yüzyıl şehirciliğinin temsili olan krallığa ait meydanlar ise askeri gösterilerin olmadığı zamanlarda sosyalleşme ve eğlence amacıyla halkın kullanımında olan kamusal mekanlardır (Gökgür, 2008, s.26-27). 18. yüzyıla kadar “elit” olarak nitelendirilebilecek bir kesimin hükmünde olan kamusal mekanlar, bu tarih sonrasında burjuvazinin hakimiyeti altına girmeye başlamıştır (Donat ve Savaş Yavuzçehre, 2016). Bu durumu 18. yüzyılın sonlarında başlayan, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam eden ve kamusal mekanlardaki dönüşümün başlangıcı olan Sanayi Devrimi ile açıklamak mümkündür.

Sanayi Devriminin ardından önemli bir hakimiyete sahip olan burjuva sınıf, kentlerin ve kamusal mekanların değişim sürecinde etkili olmuştur. 18. yüzyılın sonundan itibaren yaygınlaşan kapitalist üretim ve bu üretim sürecinden etkilenen kentler ise nüfus bakımından ciddi oranda artış göstermiştir (Harvey, 2013). Kentlerin yayılma dönemi olan 19. yüzyıl, 1853 yılında bayındırlık işlerinin başına geçirilen Hausmann'ın ortaya koyduğu hijyen teorilerine dayalı, yeni bir cadde ve sokak anlayışına hâkim olmuştur. Paris'in yeniden

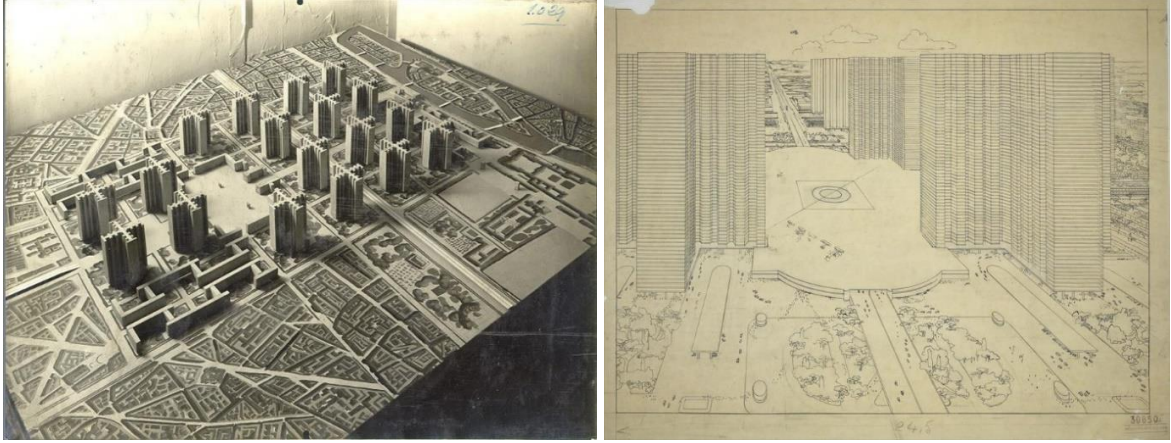
inşasında etkili olan bu anlayışı; geniş bulvarlar, meydanlar, tiyatro alanları, ağaçlar ve sokak lambaları ile desteklenmiştir. Kamusal mekânlarda bina ve cadde ilişkisi ön plana çıkmıştır (Harvey, 2013; Toussaint-Zimmermann, 2001, akt. Gökğür, 2008, s.27). Sanayi devriminin getirdiği kapitalist düzen sonucunda ortaya çıkan ve kentsel yaşamda özellikle da kamusal mekânda gözlemlenen bu olgulara Paris kenti özelinde değinilmesine karşın, sanayileşen pek çok kentte benzer süreçlerle karşı karşıya kalınmıştır.

Şekil 10. Paris kamusal mekânları (19.yüzyıl) (Url-4)

1914-1918 tarihlerini kapsayan I. Dünya Savaşı sonrası farklılaşmaya başlayan kamusal mekanlar, sanayileşme sürecinin de etkisi ile karşılaşma ve kendiliğinden gelişen ilişkiler mekânı haline gelmiştir. Bu durum sonucunda özel alan, toplumun kendini koruma ve içe dönüş duygusu geliştirirken, kamusal alanda mesafeli ilişkiler gelişmiştir. 20. yüzyılın başı olan bu dönemde kentler işlevsel olarak alt bölgelere ayrılmış, ulaşımda yaşanan gelişmelerin etkisiyle konut-işyeri ilişkisi kamusal mekândan kopmuştur (Gökğür, 2008, s. 27-28). Bu durum hem sosyal hem de mekânsal kutuplaşmaların yaşandığını göstermektedir.

Le Corbusier tarafından 1933 yılında yayınlanan Atina Kartası, geleneksel kamusal mekânı; dolaşım, alışveriş, gösteri gibi amaçlarla kullanılan bir mekâna indirgemıştır. Kamusal mekân yalnızca bir hareket veya ortak kültürel miras mekanına dönüşmüştür (Gökğür, 2008, s. 28). Le Corbusier'in oluşturduğu Voisin planında da önerdiği yüksek katlı yapılar ve geniş caddelerde modernizmin kentteki izleri görülmektedir. Yüksek katlı yapılar ve kentin diğer kısımları ile bağlantı kuramayan açık alanlar aynı zamanda işlevsiz alanların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kamusal mekanlar ise yalnızca birer dolaşım alanı olarak var olmuştur.

Şekil 11. Le Corbusier'in tasarladığı Voisin planı (Url-5)

1950'lerden itibaren kentlerin yaşadığı mekânsal gelişim ve dönüşüm sonrasında geleneksel kamusal mekândan ayrılan yeni kamusal mekân türleri ortaya çıkmıştır (Akkar Ercan, 2016, s. 194). Kültür değişimi ile başlayıp teknolojik devrimlerle ilerleyen değişimler kamusal mekâna da yansımış ve kamusal mekân yok olmaya başlamıştır. 1950-60 döneminde kamusal mekânın bu yok oluş süreci iki temel faktör ile açıklanmaktadır. Bunlar ilki kamusal mekânın önemli temsilcileri olan yollar ve meydanların taşıt odaklı gelişimidir. Kentlilerin toplanma, sosyalleşme ve bir arada bulunma mekânı olan meydanlar otopark alanlarına, geniş caddeler ise hızlı taşıt kullanımına sahip alanlara dönüşmüştür. Diğer bir faktör ise ticaret odaklı gelişme ve işlevsel şehircilik ile yaşanan "kentsel krizin" kamusal mekânı kentlerin temel hedefi haline getirmesidir (Geocarrefour, 2001; akt. Gökğür, 2008, s. 28). Bütün bu gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda 20. yüzyılın ikinci yarısında kentlerin otomobil odaklı gelişmesinin sosyalleşme, tartışma, protesto etme ve fikir beyan etme mekânı olan kamusal mekanların transit geçiş mekanları haline gelmesinde etkili olduğunu söylemek mümkündür.

1970'lerin sonlarından itibaren ise küreselleşme ve neoliberal ekonominin gelişmesi sonucunda kentlerin küresel pazarda yer edinme ve "küresel kent" olma çabaları boy göstermiştir. Bu çabalar sonucunda önce kent merkezlerinde, sonrasında eski sanayi alanları, liman alanları gibi terk edilmiş alanlarda, tarihi yapılar ve kültürel mirasın yoğunlaştığı yerlerde yeniden canlandırma ve geliştirme projeleri üretilmiştir (Akkar Ercan, 2016, s. 196). Ekonomik fayda temelli bu dönüşüm projelerinde kamusal mekanlar önemli görülmekte ve yatırımcılar buldukları kentsel çevrenin emlak değerlerini yükselten kamusal mekanları birer meta olarak ele almaktadır. Kamusal mekân aynı zamanda yerelin pazarlanmasında da

önemli görülmüş, tanıtım ve pazarlama amaçlı geliştirilen etkinlikler (festival, karnaval, vb.) kamusal mekânı popüler kılmıştır. 1980’ler ile gelişen bu süreçte aynı zamanda kültür merkezi, konferans ya da kongre alanlarına yapılan yatırımlarda da artışlar yaşanmıştır. Bu durumun ardındaki temel sebep turizmin gelişmesi, kültürün müzeleşmesidir. Aynı zamanda galeri, müze gibi kamusal yapılar da önem kazanmıştır (Hubbard, 1995, Burgers, 2000; akt. Akkar Ercan, 2016). Alışveriş merkezi, tema parkı, ticaret merkezi gibi yeni tip kamusal mekanlar üretilmiştir. Bu durum toplumun tüketim toplumuna doğru evrilmesine yol açmıştır (Gökgür, 2008; Özcü, 2020). Sonuçta 20. yüzyıl kentlerinde kamusal mekân ekonomik bir olgu olarak ön plana çıkmış, meta olarak görülmüştür. Kentlerin otomobil odaklı gelişimleri de insan odaklı gelişen kamusal mekanların kent içerisindeki öneminin ve etkisinin yok olmasına neden olmuştur.

Şekil 12. 20. yüzyıl kentlerinin taşıt odaklı gelişimi (Url-6)

21. yüzyıl, teknolojinin günlük yaşamda oldukça büyük bir yer kapladığı ve etkilerinin her alanda görüldüğü bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzyılın başı itibari ile başlayan ve ilk on yıl sonrası süreçte ise tamamen günlük yaşam pratiklerini etkisi altına alan teknoloji, mekânsal birtakım gerekliliklerin de ortadan kalkmasına neden olmuştur. Sosyal medya ve e-ticaret gibi kavramlar mekâna dair gerekliliğin azalmasında ve mevcut mekanlar arasındaki ilişkinin zayıflamasında etkin olan somut örneklerdir. İnsanların evden çalışmaları, ortak kullandıkları bir mekâna sahip olmadan sanal bir ortamda iletişim kurmaları, arkadaşlık etmeleri ve ticaret yapmaları gibi durumlar mekândan kopuşu beraberinde getirmiştir (Gül, 2016; Özcü, 2020). Bu yeni trendler sayesinde “kamusal alan” tanımı genişlemiş, mekândan tamamen bağımsız bir kamusalık ortaya çıkmıştır.

Üst gelir grubuna hitap eden, benzer sosyal gruplara benzer yaşam biçimleri sunan kapalı siteler (gated communities) ve küresel kentlerin yeni tip kamusal mekânı olan alışveriş merkezleri, tüketim kültürünün yaygınlaşması ile ortaya çıkan uygulamalardandır. Kapalı siteler sosyal ayrışmanın yaşandığı alanlar olarak karşımıza çıkmakta ve bu alanlarda kamusal bir yaşamdan bahsetmek mümkün olmamaktadır. Aynı şekilde mülkiyetinin özele ait olduğu ancak kamu tarafından kullanılan alışveriş merkezleri de erişimin serbest ve denetimsiz olduğu geleneksel kamusal mekân algısı ile çelişmektedir. Buna ek olarak alışveriş merkezleri ticari bir amaç gütmekte ve kentlinin her ekonomik sınıfına hitap etmemektedir. Bu nedenle günümüz çağdaş şehirlerinde kamusal mekanların özelleştirme ve sermaye baskısı altında, teknolojik yeniliklerin de etkisi ile geleneksel kamusal mekân algısını ve değerini yitirmeye başladıklarını söylemek mümkündür.

COVID-19 pandemisi 2019 Aralık ayında ortaya çıkan küresel ölçekli bir salgındır. Salgının etkileri ekonomik, çevresel ve toplumsal olmak üzere birçok boyutta sürmüştür, insanların yaşam alanı olan kentler ve kentler içerisinde herkes tarafından erişimin sağlandığı kamusal mekanlar da salgından etkilenmiştir (Özcü, 2020). Salgın süresince insanlar evden çalışmaya başlamış ve eğitim uzaktan bir şekilde yürütülmüştür. Bu gibi yeni uygulamalar insanların günlük yaşam alışkanlıklarını etkilediği kadar kentler üzerinde de birtakım etkiler ortaya koymuştur.

Kentliler tarafından sıklıkla kullanılan, vakit geçirilen ve bir sosyalleşme ortamı sunan kamusal mekanlar kalabalık olmaları nedeniyle kullanımdan kaçınılan mekanlar haline gelmiştir. Günümüzde bilgi iletişim teknolojilerinin de gelişmesi sonucu ve insanlar arası iletişim sanal bir boyutta da devam ediyor olması mekân ihtiyacını ortadan kaldırmaya başlamıştır. Pandemi sonrasında ise bu durum daha da belirgin hale gelmiştir. Geçmişten günümüze belirli değişim ve dönüşüm süreçleri geçiren, pandemi sonrasında kullanımı ve yeterliliği sorgulanmaya başlayan kamusal mekanların tasarımında, kullanımında ve yönetiminde COVID-19'un etkilerini kestirmek kolay değildir. Ancak bundan sonraki süreçlerde bu alanları tasarlarken halk sağlığının da göz önünde bulundurulması gerekliliği kaçınılmazdır. Aynı zamanda krizlerin alınacak yeni kararlar üzerindeki yapıcı etkilerine odaklanarak toplumsal birlikteliğin de tekrardan üretilebileceği kamusal mekanlar ortaya koymak gerekmektedir.

COVID-19 pandemisinin kentler üzerinde etkileri olduğu kadar kırsal yerleşmeler ve kırsal toplumda da birtakım etkileri olmuştur. Pandemi öncesinde insanlar tarafından peyzaj varlığı, yerel güvenli gıda üretimi ve dağıtımı, sosyal mesafe olanağı ve geniş erişilebilir

açık kamusal mekân varlığına önem verilmezken, pandemi bu durumu tersine çevirmiştir. Kalabalık nüfuslu şehirlerde ve küçük apartman dairelerinde yaşayan insanlar için bu koşullar değerli hale gelmiştir. Kentsel alanda sosyal mesafe sağlama ve halka açık yeterli yeşil alan varlığı olmaması, aynı zamanda insanların uzaktan çalışma imkanlarına sahip olmaları kırsal yerleşmeleri cazip hale getirmektedir (De Luca vd., 2020). Ancak kırsal alanlar aynı zamanda sahip oldukları doğal değerlerin korunması ve tüketiminin önüne geçilmesi gereken alanlardır. Pandemi sonrası kırsalın sahip olduğu bu değerler ve aynı zamanda kırsal toplumun ortak olarak erişim sağladığı kamusal mekanların özgün değerinin korunması önem taşımaktadır.

Antik dönem, Roma dönemi, Orta Çağ (feodal dönem), Rönesans ve Barok, 16. ve 17. yüzyıl kamusal mekanları, Sanayi Devrimi ve sonrasındaki dönemler, 20. ve 21. yüzyıl şeklinde incelenen kamusal mekanların tarih boyunca gelişimi; ele alınan dönemin toplumsal yapısı ve sahip olduğu gereklilikleri doğrultusunda incelenmiştir. Antik Yunan ve Roma dönemlerinde kamusal mekân siyaset ile şekillenirken, Orta Çağ ve Sanayi Devrimine kadarki süreçte din, sosyal ve kültürel yapı kamusal mekânı şekillendirmiştir. Sonrasındaki gelen dönemler ise neoliberalizm ve küreselleşme gibi unsurların etkisi ile ekonomik temelli bir biçimde kamusal mekân ele alınmıştır. Bu durum kamusal mekânda tüketim ve bireyselliğin ön plana çıkmasına yol açmıştır. 21. yüzyıl aynı zamanda teknolojik gelişmelerin de etkisi ile kamusal mekânı bambaşka bir boyuta taşımış, sanal platformlar ise (e-ticaret, sosyal medya) mekân gereksiniminin sorgulanmasına sebep olmuştur (Şekil 13).

Şekil 13. Kamusal mekânın tarihsel gelişim süreci (Tez çalışması kapsamında üretilmiştir)

2.3.2. Kamusal Mekân Türleri

Kent planlamada kamusal mekân, özel konut ve çalışma alanının aksine sokaklar, parklar, rekreasyon alanları, plazalar ve kamuya açık diğer dış mekanlar anlamına gelen “açık mekân (open space)” olarak tanımlanmaktadır (Blackmar, 2006; akt. Tonnelat, 2008). Bu nedenle literatürde kamusal mekân sınıflamasına yönelik çalışmalar çoğunlukla açık mekân (open space) veya açık kamusal mekân (open public space) şeklinde ele alınmaktadır. Kamusal mekânı “açık, herkesin erişebileceği yerler” olarak tanımlayan ve sınıflandırılması yönündeki öncü çalışmalardan biri olan Carr vd. (1992)’ne göre kamusal mekân türleri 11 başlıkta ele alınmaktadır. Bunlar; kamusal parklar, meydanlar ve plazalar, anıtlar, pazarlar, caddeler, oyun alanları, topluluk açık mekanları, yeşil bantlar ve park yolları, atriyum/kapalı pazaryerleri, mahalle mekanları ve kıyı alanlarıdır. Bu sınıflamada kent içerisinde yer alan farklı ölçeklerdeki kamusal mekanlara vurgu yapıldığı görülmektedir (Tablo 8).

Yeang (2000) açık mekân türlerini; yeşil bant, su bantları, çayırılar, ormanlık alan/doğa koruma alanları, oyun alanları, kilise bahçesi, tahsisli bahçeler, yeşil alan, meydan, plaza, topluluk bahçesi, özel bahçe, çocuk bahçesi, avlu ve atriyum şeklinde sıralamaktadır. Bisiklet ve patika yollarını kapsayan yeşil bant, aynı zamanda doğal yaşamın kent mekânı içerisinde hareketini sağlayan bir mekanlar ağıdır. Bu ağ kırsal alandan kent çeperine oradan da kent merkezine ulaşan akarsuları ve kullanılmayan demiryollarını takip etmektedir. Su bantları yaban hayatı için çeşitlilik sunmanın yanında rekreasyonel amaçlı kullanılan ve hareket koridoru sağlayan göl, gölet, nehir, kanal ve akarsuları içermektedir. Çayırılar ise mahallenin kenarında yer alan doğal otlar ve kırsal öğeleri barındıran gayri resmi bir rekreasyon alanıdır. Doğal halini koruyan, doğa koruma alanı olarak belirlenmiş, zengin yaban hayatına sahip ve sınırlı erişimi olan koruluk alanlar, ormanlık alan veya doğa koruma alanı olarak ifade edilmiştir. Oyun alanları ise sportif aktiviteler (futbol, rugby, golf vb.) için kullanılan ve resmi olarak aktif rekreasyona ayrılan açık mekanlardır. Kamusal mekân türü olarak Yeang (2000) tarafından geliştirilen sınıflamada yer almasına karşın belirli bir toplum yapısına özgü olarak var olan kilise bahçesi, bir kilisenin bitişiğinde yer almakta ve topluluğun bulunduğu mekânın merkezinde yeşil alan sağlamaktadır. Yerel yönetimler tarafından bireylere kiralanmış tahsisli bahçeler ise yarı kamusal bir mekân ortaya koymaktadır. Diğer bir açık kamusal mekân türü olan parklar ise kendi içerisinde de işlev ve konum uygunluğuna göre belirli bir hiyerarşide ele alınmaktadır. Bu hiyerarşi alan büyüklüğü en fazla olandan en az olana doğru sırasıyla; bölgesel parklar ve açık alanlar, metropol parkları, semt parkları,

yerel parklar, küçük yerel parklar ve lineer açık alanlar şeklindedir. Parktan ayrı bir kamusal mekân türü olarak ele alınan yeşil alan ise kırsal yaşamın odak noktası olan ve kendiliğinden yeşil içeren bir tür olarak nitelendirilmektedir.

Yeang (2000) tarafından geliştirilen tipolojinin bir diğer ögesi olan meydanlar; bir şehir bloğundan daha büyük olmayan, önemli binaların önünde yer alan, genellikle sert bir yüzeye sahip ve sivil önem taşıyan formal kamusal mekanlardır. Literatürde meydan ile ilişkili bir biçimde ele alınan plaza ise ofis ya da perakende kullanımındaki ticari binaların peyzaj düzenlemesi ile genişletilmiş ön avlusu ile entegre olan kamusal mekandır. Topluluk bahçeleri, halkın erişiminin kısıtlı olduğu, genellikle konut alanında yer alan bloğun iç kısmında yer alan ve yaşayanlar tarafından yönetilen yarı-özel mekanlardır. Özel bahçeler, bitişik bir düzendeki binaların arsası içerisinde yer alan özel mekanlar olarak ifade edilmektedir. Çocuk bahçeleri ise konut alanlarına yürüme mesafesinde konumlandırılan, çocukların oyunları için ayrılmış ve çitlerle çevrili küçük bir mekandır. Son olarak avlu; araç bakımı/park etme gibi faaliyetler için özel bir açık alan olarak ifade edilirken atriyum; bina sakinleri veya ziyaretçileri için bir cadde veya oturma alanı olarak hizmet veren yarı kamusal veya özel alan olarak tanımlanmaktadır. Carr vd. (1992) ve Yeang (2000) tarafından geliştirilen açık kamusal mekân tipolojileri incelendiğinde Amerikan yaşam tarzını yansıtan mekânsal kullanımların yer aldığı görülmektedir.

Tablo 8. Açık kamusal mekân sınıflandırması (Carr vd., 1992; Yeang, 2000)

Carr vd. (1992)	Yeang (2000)
1. Kamusal parklar	1. Yeşil bant
2. Meydanlar ve plazalar	2. Su bantları
3. Anıtlar	3. Çayırırlar
4. Pazarlar	4. Ormanlık/ doğa koruma alanları
5. Caddeler	5. Oyun alanları
6. Oyun alanları	6. Kilise bahçesi, mezarlık
7. Topluluk açık mekanları	7. Tahsisli bahçeler
8. Yeşil bantlar ve park yolları	8. Park
9. Atriyum/kapalı pazaryerleri	9. Yeşil alan
10. Mahalle mekanları	10. Meydan
11. Su kenarları	11. Plaza
	12. Topluluk bahçesi
	13. Özel bahçe
	14. Çocuk bahçesi
	15. Avlu
	16. Atriyum

Sandalack ve Uribe (2010) türün formun yaratılmasında rehber olduğunu, türlerin genel olmasına karşın kültüre özgü olarak şekillenebileceğini, şekli ve ayrıntılarının da toplumdan topluma değişiklik gösterebileceğini ifade etmektedir. Açık mekân türlerini ise; sokaklar, meydan, park/bahçe/mezarlık, lineer sistem, açık hava spor ve rekreasyon tesisleri, kamp ve piknik alanı, doğal ve yarı doğal yeşil alan şeklinde sıralamaktadır. Kamusal yaşamın önemli bir simgesi olan sokaklar, şehrin deneyimlenmesini sağlayan yaya mekanlarını temsil etmesi nedeniyle farkında olunarak tasarlanmalıdır. Sandalack ve Uribe (2010) tarafından ortaya konan açık mekân tipolojisine göre sokaklar; konut sokakları, ticari sokaklar ve bulvarlardan oluşmaktadır. Kenarında zemin katı perakende kullanımlar, üst katında ise konut ve ofis kullanımları bulunan ticari sokaklarda binanın dışı sokağın içini ifade etmektedir. Bu nedenle binanın arsa içerisindeki konumu, sokak içeriğinde ortaya çıkacak mekanlar açısından önemlidir. Mahalle kamusal mekanının önemli bir parçası olan konut sokakları ise insan ölçeğine duyarlı bir şekilde ele alınması gereken kamusal mekanlardır. Meydanlar; kent meydanı, kilise meydanı, pazar meydanı, üniversite meydanı olarak çeşitlendirilmekte ve genellikle bir bina ilişkili olarak ortaya çıkan kamusal mekân olarak tariflenmektedir. Tüm nüfus tarafından kolayca erişilebilir olması vurgulanan diğer bir açık mekân türü olan park, bahçe ve mezarlıklar ise süs parklarının yanında konut alanlarındaki yeşil alanları ve yayalar için tasarlanmış sert yüzeyleri de içermektedir. Lineer sistem, yeşil koridor ve yol olarak ifade edilen açık mekanlar ekolojik alanlar adına önem taşımaktadır. Özellikle yeşil koridorlar ekolojik alanlar ve rekreasyon alanlarına erişim sağlamaları adına önemlidir ve mevcuttaki yeşil alanlar ile ilişki kurmaktadır. Bir diğer açık mekân türü olan açık spor hava ve rekreasyon tesisleri ise aktif spor ve rekreasyon kullanımları için tasarlanmış mekanlardır. Bazı spor tesislerinin (golf sahası, tenis kortu vb.) ücretli olması durumu kamusal mekanların herkes tarafından erişilebilir ve kamuya ait olma ilkeleri ile çelişmektedir. Bu nedenle kamusal mekanların derecelenmesi farklılaşmaktadır. Bir diğer açık mekân türü olan kamp ve piknik alanları, doğal alanlarla ilişkili ve yol erişimine yakın kamusal mekanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak doğal sistemin korunması ve ekolojik bütünlüğün sağlanması adına önemli bir yer teşkil eden doğal ve yarı doğal yeşil alanlar; orman alanı, otlak alanı, sulak alanlar, açık ve akan su, kanallar ve ekolojik rezervlerden oluşmaktadır. Sandalack ve Uribe (2010), açık mekân türlerine dair bir dil oluşturmanın kamusal mekanları daha iyi tasarlama adına önemini vurgulamış ve geliştirdikleri bu sınıflandırma ile açık mekanlara dair bir tipoloji ortaya koymuşlardır.

Stanley vd. (2012) tarafından ortaya konan açık mekân tipolojisi yedi temel türü kapsamaktadır. Bunlar; gıda üretim alanları, parklar ve bahçeler, rekreasyon alanı, meydanlar, sokaklar, ulaşım tesisleri ve rastlantısal mekanlardır. Bu tipolojinin diğerlerinden en önemli farkı, türlerin mekânsal ölçek sürekliliği kapsamında; şehir ölçeği, orta ölçekli ve konut ölçeği şeklinde kendi içerisinde tekrar kategorize edilmesidir. Şehir ölçeği nüfusun geniş kesimlerine hizmet eden açık mekanları ifade ederken, orta ölçek bir semt ya da mahalle gibi birden fazla konut alanına hizmet sunan açık mekanların yer aldığı ölçektir. Konut ölçeği ise tekil binaların ya da konutların bir araya gelerek oluşturduğu açıklık veya avlu sistemi içerisinde yer alan açık mekanların bulunduğu ölçek sınıflanmasıdır. Tipolojinin bir diğer boyutu ise açık mekân türlerinin “yeşil alan (green space)” ve “gri alan (gray space)” şeklinde kategorize edilmesidir. Al-Hagla'nın (2008) "yeşil alan" ve "gri alan" ayrımı bu yaklaşımda uygulanmış ve yeşil alan ile “kentsel alandaki herhangi bir bitki örtüsü ya da yapı, su ögesi, jeolojik özellikten oluşan bir açık alan” ifade edilirken, gri alan ile “kentsel meydanlar, pazar yerleri gibi sert yüzeyli alanlar” tariflenmiştir (Stanley vd., 2012, s. 1093). Tipoloji özelinde ulaşım tesisleri kategorisinde yer alan türlerin tamamı, caddeler/sokaklar kategorisinde yer alan merkezi bulvarlar ve cadde mekânı, meydanlar kategorisinde ise yalnızca büyük resmi meydanlar “gri alan” olarak belirlenmiştir. Yeşil alanlara gelindiğinde ise gıda üretim alanları kategorisinde yer alan bütün türler, parklar ve bahçeler kategorisinde yer alan büyük resmi park ve bahçe alanı, kurumsal bahçeler, küçük parklar ve mezarlıklar, son olarak ise rastlantısal mekân kategorisinde yer alan doğal özellikler ve yarı vahşi alanlar “yeşil alan” olarak belirlenmiştir. Geri kalan bütün türler ise gri/yeşil alan olarak nitelendirilmiştir.

Literatürde açık mekanlara dair tipoloji oluşturmaya yönelik yaklaşımlar genellikle kent mekanına odaklanmasına karşın Stanley vd. (2012), kırsal ve kentsel alan arasındaki geçişin net olmadığı vurgulamakta ve kır-kent çeperini (nearby peri-urban) de dikkate almaktadır. Bunun yanında tipoloji, kentsel verilere uygulanacak katı bir çerçeve sunmaktan ziyade hem kır-kent çeperine değinmesi hem de sosyal dinamikleri dikkate alan karşılaştırmalı araştırmalar için bir araç olma misyonu ortaya konması bakımından oldukça önemlidir. Sonuçta açık mekânı; form, işlev, ölçek ve arazi örtüsü gibi kriterler ile ele alan bu tipoloji çok yönlü bir bağlam ortaya koymaktadır.

Tablo 9. Sandalack ve Uribe (2010) & Stanley vd. (2012) tarafından geliştirilen açık kamusal mekân tipolojisi

Sandalack ve Uribe (2010)	Stanley vd. (2012)	
Sokaklar	Caddeler/ Sokaklar	Ölçek
Konut sokakları	Merkezi bulvarlar	Şehir ölçeği
Ticari sokaklar	Cadde mekânı	Orta ölçek
Bulvarlar	Yaya yolları	Konut ölçeği
	Patikalar	
Meydan	Meydanlar	
Kent meydanı, plaza	Büyük resmi meydanlar	Şehir ölçeği
Kilise meydanı	Küçük mahalle meydanları	Orta ölçek
Pazar meydanı	İç avlular	Konut ölçeği
Üniversite meydanı		
Park/bahçe/mezarlık	Parklar ve bahçeler	
Bahçeler	Büyük resmi park ve bahçe alanı	Şehir ölçeği
Mezarlıklar	Kurumsal bahçeler	Orta ölçek
Süs parkları	Küçük parklar	
	Mezarlıklar	
	Ev bahçeleri	Konut ölçeği
Lineer sistem, yeşil koridor, yol	Ulaşım tesisleri	
Yollar	Limanlar	Şehir ölçeği
Bisiklet yolları	Havaalanı ve tren istasyonu otoparkı	
Patikalar	Toplu taşıma istasyonları	Orta ölçek
	Şehir kapısı alanları	
	Araç yolları	Konut ölçeği
	Otopark alanları	
Açık hava spor ve rekreasyon tesisleri	Rekreasyon alanı	
Oyun parkları	Stadyumlar	Şehir ölçeği
Spor sahaları	Yeşil kuşaklar	
Golf sahaları	Sahiller	
Kaykay parkları	Spor tesisleri	Orta ölçek
	Oyun alanları	
	Bahçe oyun alanı	Konut ölçeği
Kamp ve piknik alanı	Rastlantısal mekân	
Kamp alanları	Doğal özellikler ve yarı vahşi alanlar	Şehir ölçeği
Piknik ve günübirlik kullanım alanları	Boş alanlar	Orta ölçek
	Geçiş sınırları	
	Binalar arasındaki marjinal boşluk	Konut ölçeği
Doğal ve yarı doğal yeşil alan	Gıda üretim alanları	
Orman alanı	Meyve bahçeleri	Şehir ölçeği
Otlak alanı	Tarım alanları	
Sulak alanlar	Otlatma alanları	Orta ölçek
Açık ve akan su	Topluluk bahçeleri	
Kanallar	Sebze bahçesi	Konut ölçeği
Ekolojik rezerv	Küçük bahçecilik	

Essex Country Council (2007) tarafından hazırlanan Essex Tasarım Rehberi Kentsel Mekân Eki'nde kamusal mekanlar sekiz bileşen özelinde ele alınmıştır. Bunlar; sokaklar, patikalar, meydanlar, cep parkları, rekreasyon alanları, açık mekanlar, parklar ve su kenarlarıdır. Sokaklar; “taşıt yolu, toplanma mekânı, ticari mekân, kamu hizmeti ve geri dönüşüm altyapısı, oyun mekânı ve yeşil rotaları içeren binaların ön cepheleri tarafından çevrelenen mekân” şeklinde tanımlanmaktadır. Sokak ya da yaya yolu olarak tanımlanmayan patikalar ise sokakları, meydanları ve diğer mekanları birbirine bağlama işlevine sahiptir. Diğer bir kamusal mekân bileşeni olan meydanlar oturmak ve sosyalleşmek için uygun, görsel olarak ise durağan olan mekanlardır. Cep parkları ise kentsel bloklar içerisinde yer alan küçük ölçekli mekanlardır. Rekreasyon alanları genellikle daha öncesinde oluşturulan açık mekân planlaması sonucu ortaya çıkan ve spor alanları başta olmak üzere geliştirilen dinlenme ve aktivite mekanlarıdır. Daha formal bir yapıda olan parklar ise açık mekanlar ve spor tesisleri ile ilişkilendirilen, içerisindeki işlevlerin çeşitliliği boyutuna bağlı olarak değişiklik gösteren kamusal mekanlardır. Son olarak su kenarları ise yukarıdaki kamusal mekanların herhangi birini barındırabilecek olan kamusal mekân şeklinde tanımlanmaktadır.

Kamusal mekânı “kamuya ait ya da kamusal kullanımda olan, herkes tarafından ücretsiz olarak kâr amacı gütmeyen erişilebilen ve keyif alınan tüm mekanlar” şeklinde tanımlayan BM-Habitat'a (2016) göre kamusal mekânın altı türü bulunmaktadır. Kamusal mekanları aynı zamanda “fiziksel” ve “fiziksel olmayan” şeklinde gruplayan bu sınıflandırmaya göre fiziksel kamusal mekanlar; sokaklar, kamusal açık mekanlar ve kentsel kamu hizmetleri iken fiziksel olmayan kamusal mekanlar; “kamunun” kendisi, şehrin kendisi ve siber ortamdır. İlk kategori olan “kamusal mekân olarak sokaklar”, çok yönlü yapısı nedeniyle günlük yaşamda en yoğun kullanılan kamusal mekanlardır. Bu kategori; sokaklar, caddeler ve bulvarlar, meydanlar ve plazalar, kaldırımlar, geçitler ve galerileri, bisiklet yolları gibi mekanları içermektedir. Gece gündüz her saat ve herkes tarafından erişime sahip olmaları nedeniyle bu mekanlar tam anlamıyla kamusal ve kamuya aittir. İkinci kategori ise kamusal mekanları düşündüğümüzde ilk aklımıza gelen parklar, bahçeler, oyun alanları, halk plajları, nehir kenarları ve kıyıları içeren kamusal açık mekanlardır. Mülkiyeti ve bakımı kamuya ait olan bu mekanlar ücretsiz olarak herkes tarafından kullanılabilir. Ancak bu mekanlara çoğunluklu gündüz saatlerinde erişilebilmektedir. Üçüncü kategori olan kentsel kamu hizmetleri mülkiyeti ve bakımı kamuya ait, kullanıcıların ücretsiz erişim sağladığı kamusal mekanlardır. Bunlar; halk kütüphaneleri, sivil/toplum

merkezleri, belediye pazarları ve kamu spor tesisleridir. Çoğunlukla bu tesislere gündüz saatlerinde ya da çalışma saatlerinde erişim sağlanmaktadır (BM-Habitat, 2016).

Kamusal mekânın fiziksel olmayan türlerine baktığımızda ilk kategori “kamunun” mekanıdır. Burada kullanılan “kamu” ifadesi halkı değil kamu sektörünün eylem alanını temsil etmektedir. Buna göre “kamunun” mekânı yalnızca mülkler ve mekanları değil vatandaşların birtakım yetkileri devrettikleri, ortak menfaatler için kaynaklara katkı sundukları ve seçilmiş yöneticilere yetkileri emanet ettikleri sosyal bir sözleşmedir. İkinci kategori ise kamusal mekân olarak kentin kendisini tanımlamaktadır. Bu yaklaşım kentin herkese adanmış, herkes tarafından paylaşılan ve herkese emanet edilen fiziksel ve sembolik bir değerinin olması ile ifade edilmektedir. Aynı zamanda kentin bütün sakinleri tarafından ortak olarak kullanılıyor olması da kamusal mekân olma durumunu desteklemektedir. Fiziksel olmayan kamusal mekânın sonuncusu ise siber ortamdır. Kamusal mekanlar bir karşılaşma, etkileşim ve iletişim aracıdır. Aynı şekilde siber ortam da internet ve sosyal ağlar vasıtasıyla sanal bir karşılaşma ve etkileşim sunarken gerçek etkileşimlerin “gerçek” mekânda ortaya çıkması için fırsat yaratmaktadır (BM-Habitat, 2016). Fiziksel kamusal mekâna odaklanan ancak bunun yanında fiziksel olmayan kamusal mekanlara da sınıflandırmasında yer veren BM- Habitat, kamusal mekâna dair ortaya konan bu kategorinin incelemeye açık olduğunu, kamusal mekanların niteliklerinin bölgeler ve sahip olunan kültürler çerçevesinde değişebileceğini öngörmektedir.

Şekil 14. Kamusal Mekân Türleri (BM-Habitat, 2016'dan Türkçeleştirilmiştir)

Kamusal ve özel ayrımını yapmanın gittikçe zorlaştığı günümüzde Carmona (2010), kamudan özele, biçim/işlevden sosyokültürel değere kadar sürekliliği temsil eden dört mekân kategorisinden (pozitif mekân, negatif mekân, belirsiz mekân ve özel mekân) ve yirmi türden oluşan bir kentsel mekân sınıflandırması ortaya koymaktadır. Kamusal mekânın mülkiyet dikkate alınarak ortaya konan bir sınıflama içerisinde kentsel mekânın bir türü olduğu ifadesi Carmona (2010) tarafından ortaya konan bu tipoloji ile örtüşmektedir. Tipoloji kapsamında pozitif, negatif, belirsiz ve özel mekân şeklinde sınıflandırılan kentsel mekân türleri aynı zamanda herkes tarafından erişilebilen ve genellikle devlet mülkiyetinde olan mekanlardan yarı kamusal mekâna ve sonrasında da özel mekâna doğru bir mülkiyet geçişi içerisinde kentsel mekânı ele almaktadır. Türlerin özellikleri incelendiğinde ise yönetime ve mülkiyete vurgu yapıldığı görülmektedir.

Carmona (2010) tarafında oluşturulan tipolojide mekân türleri içerisinde yer alan “kamusal açık mekân”, “kamusal ‘özel’ mekân”, “kamusal olarak benimsenen mekân”, “özel ‘kamusal’ mekân”, “özel görünümlü mekân” ve “özel açık mekân” gibi tanımlamalar aynı zamanda kamusal-özel mekân ifadelerinin günümüz kentsel mekanlarının çeşitlilik gösteren yapıları nedeniyle netliğinin yok olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle “kamusal olarak benimsenen mekân” gibi ifadeler yeni olgular olarak karşımıza çıksa da kentsel mekân içerisinde baskın hale gelmektedir (Carmona, 2010, s.171). Bu durum kamusal mekân türlerinin, kentsel mekanların zaman içerisinde çeşitlilik kazanması ve kullanıcının bu mekanlara dair tutumlarının değişmesi sonucu değişeceğini, dönüşeceğini ve evrileceğini ortaya koymaktadır.

Tablo 10. Carmona (2010) tarafından geliştirilen kentsel mekân türleri

Mekân Türü	Özellikler	Örnekler
Pozitif Mekanlar		
1. Doğal/yarı-doğal kentsel mekân	Devlet mülkiyeti altındaki mekân	<i>Dereeler, doğal görünümler, kıyı kesimleri, kanallar</i>
2. Sivil mekân	Herkese açık, erişilebilir ve çok çeşitli işlevlere sahip	<i>Cadde, meydan, promonat</i>
3. Kamusal açık mekân	Yeşil, kullanılabilir ve geçici olarak kontrol edilse bile herkese açık	<i>Park, bahçe, kent ormanı, mezarlık</i>
Negatif Mekanlar		
4. Hareket mekânı	Motorlu ulaşım için hareket ihtiyaçlarının hâkim olduğu mekân	<i>Ana cadde, taşıt yolu, demiryolu, altgeçit</i>
5. Servis mekânı	Servis gereklilikleri ihtiyaçlarının hâkim olduğu mekân	<i>Araç parkları, servis alanları</i>

Tablo 10'un devamı

Mekân Türü	Özellikler	Örnekler
6. Artık mekân	Genellikle işlevsiz olarak tasarlanan, gelişme sonrası artık olan mekân	'SLOAP' (planlama sonrası artık kalan mekân), modernist açık mekânı
7. Tanımsız mekân	Terk edilmiş veya yeniden geliştirilmeyi bekleyen, gelişmemiş mekân	Dönüşüm mekânı, terkedilmiş mekân, geçici mekân
Belirsiz Mekanlar		
8. Geçit mekanları	İç veya dışta yer alan ulaşım durakları ve geçit mekanları	Metro, otobüs durakları, tren istasyonları
9. Kamusal 'özel' mekân	Görünüşte kamusal dış alan, aslında özel mülkiyete ait ve az ya da çok kontrol edilen	Özel mülkiyetli sivil mekân, işletme parkları, kilise bahçesi
10. Dikkat çekici/cazip mekân	Yabancıların dikkat çekici ve potansiyel olarak istenmeyen hissetmelerini sağlamak için tasarlanmış kamusal mekân	Çıkmaz sokak, kapalı site
11. 'Kamusal' olarak benimsenen mekân	Resmi olarak kamusal ve harici kullanımlar, içselleştirilmiş ve genellikle özelleştirilmiş mekân	Alışveriş merkezi, mega yapılar
12. Perakende mekân	Özel mülkiyete ait ancak halka açık satış mekanları	Dükkanlar, mağazalar, petrol ofisleri
13. Üçüncü mekân	Yarı kamusal toplanma ve sosyalleşme mekânları, kamusal ve özel	Kafe, restoran, kütüphane, kamu binaları, dini binalar
14. Özel 'kamusal' mekân	Kamuya ait, ancak işlevsel ve kullanıcı tarafından belirlenen mekanlar	Kurumsal mekanlar, toplu konutlar, üniversite kampüsleri
15. Özel görünümlü mekân	Fiziksel olarak özel, ancak görsel olarak kamusal mekân	Ön bahçeler, tahsisli bahçeler, kapalı meydanlar
16. Ara mekanlar	Kamusal ve özel alan arasında fiziksel olarak sınırlandırılmış ancak herkesin erişebileceği mekân	Cadde kafeler, özel kaldırım mekânı
17. Kullanıcı tercihli mekanlar	Yaşa veya aktiviteye göre belirlenen (ve bazen kontrol edilen) seçili gruplar için olan mekanlar	Kaykay parkları, oyun bahçeleri, spor alanları
Özel Mekanlar		
18. Özel açık mekanlar	Fiziksel olarak özel açık mekân	Kentsel tarım parçaları, özel ormanlar
19. Dışsal özel mekanlar	Fiziksel olarak özel mekanlar, zeminler ve bahçeler	Kapalı caddeler, özel bahçeler, özel spor kulüpleri
20. İçsel özel mekanlar	Özel mekân veya iş mekânı	Ofisler, evler vb.

Kamusal mekânın türlerini ele alan çalışmalar incelendiğinde her bir çalışmanın belirli kriterler çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Burada kamusal mekânın fiziksel tip ve işlevi üzerinden geliştirilen çalışmaların ağırlıkta olduğu görülmektedir (Tablo 11). Bu çalışmalarda mülkiyetin kamuya ait olması ve herkes tarafından erişilebilir olması konularında ortaklık olmasına karşın kamusal mekân türleri mekândaki yansımaları olan

işlevsel farklılaşmaları üzerinden ele alınmıştır. Bunun yanında mülkiyet ve erişim önemli bir kriter olarak var olmasına karşın Carmona (2010) tarafından ortaya konan tipoloji türleri mülkiyet durumlarını dikkate alarak nitelendirmekte ancak diğer çalışmalarda mülkiyete değinilmemektedir. BM-Habitat (2016) ise kullanıcıların kamusal mekâna gece-gündüz erişimleri üzerinden değerlendirmiş ancak mülkiyeti (kamu-özel) detaylandırmamıştır. İncelenen çalışmalara bakıldığında kamusal mekânda kullanıcı çeşitliliğinin ise sosyal ve kentsel işlevlerin yerine getirilmesi bakımından önem taşıyan bu mekanlar özelindeki kategorizasyonların hiçbirinde belirleyici olmaması dikkat çekici bir eksiklik olarak görülmektedir.

Tablo 11. Farklı kategorilerdeki kamusal mekanlara dair kriterler

Kamusal mekân türlerini çeşitlendiren kriterler	İlgili Çalışmalar
Morfoloji ve işlev	Carr vd., (1992); Yeang (2000); Essex, (2007); Sandalack and Uribe (2010); Stanley vd., (2012); BM-Habitat (2016)
Mülkiyet ve erişim	Carmona, (2010); BM-Habitat, (2016)
Mekânsal ölçek	Stanley vd., (2012)

2.3.3. Kamusal Mekânın Nitelikleri ve Kalite Kriterleri

Ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde 1980'lerden itibaren, kamusal mekanların niteliklerini ortaya koymak adına teorisyenler ve kamusal mekanlar üzerine çalışmalar yürüten kuruluşlar tarafından mekânsal kaliteyi ölçmek amaçlı birçok kriter ve göstergenin ortaya atıldığı görülmektedir.

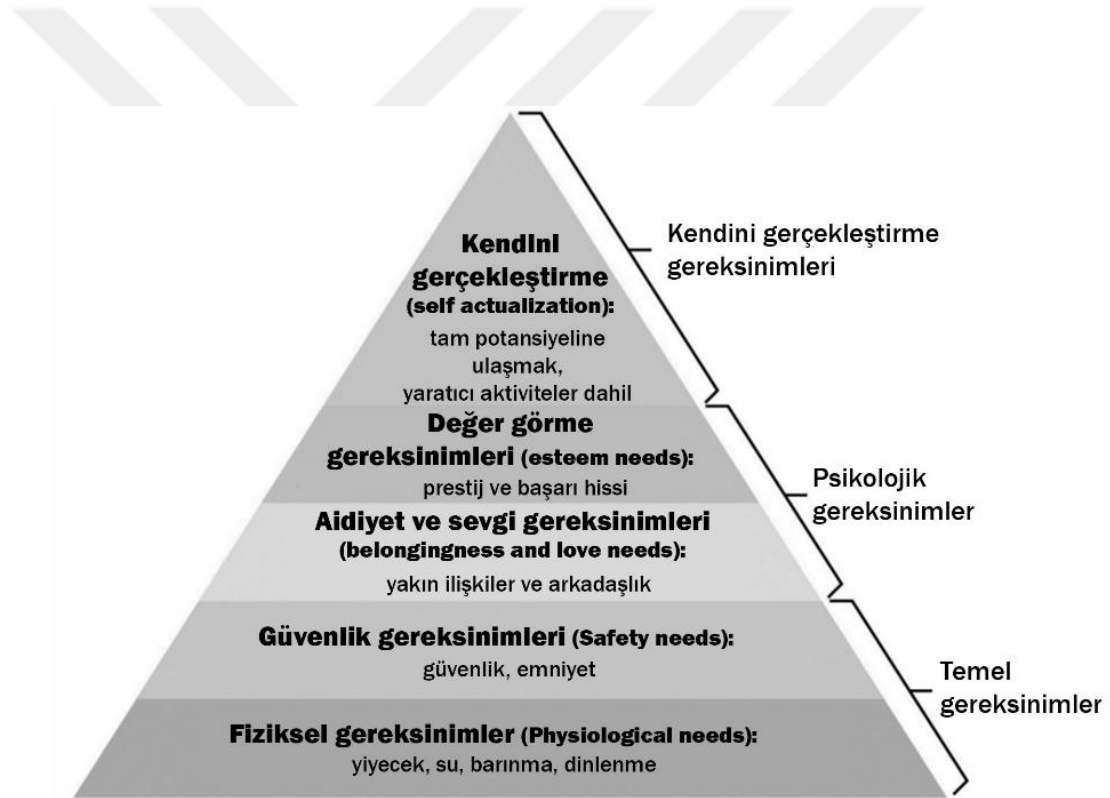
Kalite kavramı Juran (1974) tarafından “bir ürün ya da hizmetin ihtiyaçları karşılama kabiliyetine dayanan özelliklerin toplamı” şeklinde tanımlanmaktadır (Juran, 1974; akt. İnceoğlu ve Aytuğ, 2009). Bu tanım çerçevesinde ihtiyaçları karşılayıcı yönü vurgulanan kavram, birçok alanda ve farklı anlamlar yüklenerek kullanılmaktadır. Mimarlık ve şehircilik disiplinlerinde kalite kavramı “mekânsal kalite” ifadesi ile karşımıza çıkmaktadır. Mekânın kalitesi, kullanıcının ihtiyaçlarını tatmin edip edememe ile ilişkilendirilmiştir. Mimarlık tarihinde çok eskilere dayanan mekânsal kalite tartışmasının ilk olarak Vitruvius’un “Mimarlık Üzerine On Kitap” adlı çalışmasında bina yapımında dikkat edilmesini vurguladığı “dayanıklılık”, “uygunluk” ve “güzellik” öğelerini ortaya koyması

ile gerçeğe geçtiğini söylemek mümkündür (İnceoğlu ve Aytuğ, 2009; Demir 2018). İlerleyen dönemlerde ise tartışma yalnızca bina ölçeği ile sınırlı kalmamış, kentsel ve kamusal mekâna taşınmıştır. Bu noktada insanların her gün kullandıkları, vakit geçirdikleri, fiziksel ya da sosyal ihtiyaçlarını karşıladıkları kentsel mekânlar ve kentlerdeki kamusal mekanların sahip oldukları nitelikler ve mekânsal kalite düzeyleri gibi konular teorisyenler tarafından ele alınmıştır.

Kalite çalışmaları çok eski tarihlere dayanmasına karşın özellikle küreselleşmeyle birlikte bu konu özelindeki çalışmalar önemli hale gelmiştir. Birçok teorisyen, kentsel mekânın kalitesini ele alırken dikkat edilmesi gereken unsurları ortaya koymuştur. Lynch (1981) “A Theory of Good City Form” isimli çalışmasında bir kentsel mekânın kalitesinin ölçülmesi için; canlılık, duyu, uygun olma, erişim ve kontrol şeklinde kriterler önermiştir (Lynch, 1981, s. 235). Jacobs ve Appleyard (1987) “Toward an Urban Design Manifesto” isimli çalışmalarında iyi bir kentsel çevre için gerekli olduğunu ileri sürdükleri hedefler ortaya koymuşlardır. Bunlar; yaşanabilirlik, kimlik ve kontrol, fırsat, hayal gücü ve eğlenceye erişim, gerçeklik ve anlam, toplum ve kamusal yaşam, kentsel özgüven, herkes için çevre şeklinde yedi temel hedeften oluşmaktadır. (Jacobs ve Appleyard, 1987, s. 115-116). Alexander ve ark. (1977) kentler, topluluklar, mahalleler, evler, bahçeler ve hatta odalar için 253 adet biçim (pattern) tanımlamıştır. Kent ölçeğinden mahalle, bina kümeleri, bina, oda ve yapım detayına kadar sıralanan bu biçimler aynı zamanda birbirleri ile bağlantılı bir dil oluşturmaktadır. Bu yaklaşıma göre her bir biçim kendisinden “büyük” ya da “küçük” biçim ile desteklendiği ölçüde var olmaktadır. Alexander ve ark. (1977) tarafından ortaya konan bu yaklaşım biçim olarak nitelendirdikleri kent mekanındaki unsurların birbirleri ile ilişkili olduklarını ve her bir biçimin hem varlığının hem de kalitesinin bir diğerinin varlığı ve kalitesi üzerinde etkin olduğunu söylemektedir.

Kentsel mekâna dair çalışmalara bakıldığında kalite kriterlerinin yanında teorisyenler tarafından kullanıcının gereksinimleri, kentsel mekânda var olurken sahip olabileceği ihtiyaçların da ele alındığı görülmüştür. Kullanıcı gereksinimlerine dair en temel kuramsal çalışmalardan olan Maslow’un “İhtiyaçlar Hiyerarşisi (Hierarchy of Needs)” isimli çalışmasında, ihtiyaçlar zorunluluk durumuna göre derecelendirilmiş ve beş başlıkta kategorize edilmiştir. Hiyerarşinin ilk basamağını oluşturan “fiziksel gereksinimler”; yiyecek, su, barınma ve dinlenme gibi zorunlu ihtiyaçları içerirken, ikinci basamak; korunma, düzen, hukuk gibi bileşenleri barındıran “güvenlik gereksinimlerini” içermektedir. Bu iki basamak temel gereksinimler olarak kategorize edilmektedir. Üçüncü basamak yakın

ilişkiler ve arkadaşlık öğelerini içeren “aidiyet ve sevgi gereksinimlerini” temsil ederken, dördüncü basamak prestij ve başarı hissi gibi öğeleri içeren “saygı görme gereksinimleridir”. Üçüncü ve dördüncü basamak psikolojik gereksinimler olarak kategorize edilmektedir. Son olarak beşinci basamak ise “kendini gerçekleştirme” olarak nitelendirilmekte ve yaratıcı aktiviteler de dahil olmak üzere kişinin tam potansiyeline ulaşması şeklinde ifade edilmektedir (Maslow, 1943; akt. McLeod, 2018). Maslow’un kuramında yola çıkarak kullanıcının kentsel mekandaki gereksinimlerini ele alan Lang (1994) ise bunları; “fizyolojik ihtiyaçlar (hayatta kalma, sağlık, konfor vb.), emniyet/güvenlik ihtiyaçları, bağılılık ihtiyaçları, saygınlık ihtiyaçları, kendini gerçekleştirme ihtiyaçları, bilişsel ve estetik ihtiyaçlar” şeklinde gruplandırmıştır.

Şekil 15. Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi (McLeod, 2018, s. 1)

Carr vd. (1992) insanların kentsel mekandaki ihtiyaçlarını; konfor, rahatlama, doğa ve çevre ile pasif meşguliyet, doğa ve çevre ile aktif meşguliyet ve keşif isteği şeklinde beş kategoride ele almıştır. Zeisel (1995) ise insanların kentsel mekandaki gereksinimlerini; güvenlik, okunabilirlik, mahremiyet, sosyallık, uygunluk ve kimlik olmak üzere altı bileşen özelinde ele almıştır. Carr vd. (1992), Lang (1994) ve Zeisel (1995) tarafından ortaya konan

kentsel mekânda kullanıcıların ihtiyaçlarına yönelik çalışmaların temelinde Maslow'un çalışmasının farklı yorumları olduğunu ve kullanıcının konfor, güvenlik, mekânda sosyalleşebilme, meşguliyet sağlama, kimlikli, okunaklı mekanlara olan gereksinimleri noktasında ortaklaştığını söylemek mümkündür (Tablo 12).

Tablo 12. Kentsel mekânda kullanıcı ihtiyaçları

Carr ve diğerleri, 1992 <i>(Public Space)</i>	Lang, 1994 <i>(Urban Design: The American Experience)</i>	Zeisel, 1995 <i>(Inquiry by Design: Tools for Environment-Behavior Research)</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Konfor • Rahatlama • Doğa ve çevre ile pasif meşguliyet • Doğa ve çevre ile aktif meşguliyet • Keşif isteği 	<ul style="list-style-type: none"> • Fizyolojik ihtiyaçlar (hayatta kalma, sağlık, konfor vb.) • Emniyet/güvenlik ihtiyaçları • Bağlılık ihtiyaçları • Saygınlık ihtiyaçları • Kendini gerçekleştirme ihtiyaçları • Bilişsel ve estetik ihtiyaçlar 	<ul style="list-style-type: none"> • Güvenlik • Okunabilirlik • Mahremiyet • Sosyallik • Uygunluk • Kimlik

İnsanların gereksinimleri ve kentsel mekânın kalitesi birbiri ile örtüşen iki konu olarak ele alınmalıdır. Bunun sebebi kentsel mekân kalitesi ve kentsel mekânda insan gereksinimlerinin doğru orantılı olmasıdır. Mekân kalitesi açısından ileri düzeyde ya da yeterli olarak tanımlanabilecek kentsel mekânlar, insan ihtiyaçlarına cevap verebilen mekanlardır. Ancak kentsel mekân ve yaşam kalitesinin sağlanmasında temel gereksinimler olan fizyolojik ve güvenlik gereksinimlerinin sağlanması tek başına yeterli değildir. Mekân hem geçmiş, bugün ve gelecek arasındaki bir bağlantı kurabilmeli hem de yer, aidiyet duygusu, okunaklılık ve bellek gibi ölçümünün sağlanması kolay olmayan unsurları da barındırmalıdır. Bu sayede kentsel mekânın önemli birer parçası olan kamusal mekanlara, yerel ve kendine özgü kimlikler kazandırılacaktır (Tekeli, 2004; akt. Özer, 2017).

Kentsel yaşamın kamusal mekanlarda meydana geldiği, kamusal mekanların her kesimden bireyin bir araya gelerek etkileşimde buldukları “sosyal mekanlar” olduğu ve toplumun tamamı tarafından kullanıldığı düşünüldüğünde; kamusal mekân herkesin ihtiyacına yanıt verdiği ve bu etkileşimi sağladığı ölçüde başarılı sayılmaktadır. Kamusal

mekanlar aynı zamanda başarılı şehirlerin de hayati bir bileşeni olarak görülmektedir. Bunun en temel sebebi topluluk, sivil kimlik ve kültür duygusu gibi kent yaşantısındaki önemli bileşenlerin oluşmasına yardımcı olmalarıdır (Demir Kahraman, 2014, s. 81; BM-Habitat, 2016, s. 4). Bu noktada etkin kamusal mekanlar ortaya koymak adına geliştirilen, kamusal mekânın niteliğine ve kalitesine yönelik çalışmalar önemli hale gelmektedir.

Whyte (1980) kamusal mekânın başarılı kılınmasını için dört temel kriter barındırması gerektiğini öne sürmektedir. Bu kriterler; ulaşılabilir olma, aktivite çeşitliliğine sahip olma, konfor ve iyi imaj, sosyal etkileşimi destekleyen mekanlara sahip olma şeklinde ifade edilmektedir. Greene (1992) de dört temel kriter belirlemiş ve bu göstergelerin her biri için dört gösterge ortaya koymuştur. Temel kriterler; işlev, düzen, kimlik ve cazibe/çekim olarak ifade edilmektedir (Greene, 1992; akt. İncoğlu ve Aytuğ, 2009). Smith vd. (1997) ise kamusal mekânın kalitesi ve toplum ihtiyaçlarına yönelik altı ana kategori ortaya konmuştur. Bunlar; yaşanabilirlik, karakter, bağlantı, hareketlilik (mobilite), kişisel özgürlük ve çeşitlilik şeklindedir. (Smith vd., 1997, s. 233). Teorisyenlerin yanında bir kuruluş olarak kalite kriterleri ortaya koyan ve 1999 yılında ilk olarak okul binaları ve çevresini değerlendirmek adına kurulan DQI (The Design Quality Indicator), sonrasında çalışma alanlarına kentsel mekanları da eklemiştir. Mekân kalitesini ölçmek için kullanılan kriterler ise Vitruvius'un uygunluk, dayanıklılık ve güzellik kriterleri ile ilişkilendirilerek "işlevsellik", "inşa kalitesi" ve "etki" olarak belirlenmiştir (Url-7).

DQI gibi birtakım kuruluşların da kentlerdeki kamusal yaşamın önemli bir parçası olan kamusal mekanların başarılı veya kaliteli mekanlar olup olmadıklarına dair değerlendirme ölçütleri bulunmaktadır. Bu kuruluşlardan biri olan ve dünya çapında binlerce kamusal mekânı değerlendiren PPS (Project for Public Spaces), bir mekânın başarılı olup olmadığını ölçmek adına dört temel kriter tanımlamaktadır. Bunlar; erişim ve bağlantılar, kullanım ve aktiviteler, konfor ve imaj, sosyallik şeklindedir. PPS'e göre bu dört temel kriteri ve bu kriterler özelinde üretilen göstergeleri sağlayan kamusal mekanlar başarılı olarak nitelendirilmektedir (PPS, 2000). Çekici ve başarılı kamusal mekanlar oluşturmak adına bir diğer çalışma da DETR ve CABE tarafından gerçekleştirilmiştir. DETR ve CABE (2000) kamusal mekân kalitesine yönelik; erişilebilirlik, işlevsellik, kimlik, çekicilik, güvenlik, estetik, iklime uygunluk, algılanabilirlik, bakım-onarım-denetim şeklinde dokuz kriter ortaya koymuştur (DETR ve CABE, 2000, s. 24-25).

Kamusal açık mekanları başarılı olarak nitelendirmek ve daha iyi tasarlanmasına katkı sunmak adına Gehl (2002), üç ana tema ve bu temaların altında 12 gösterge geliştirmiştir.

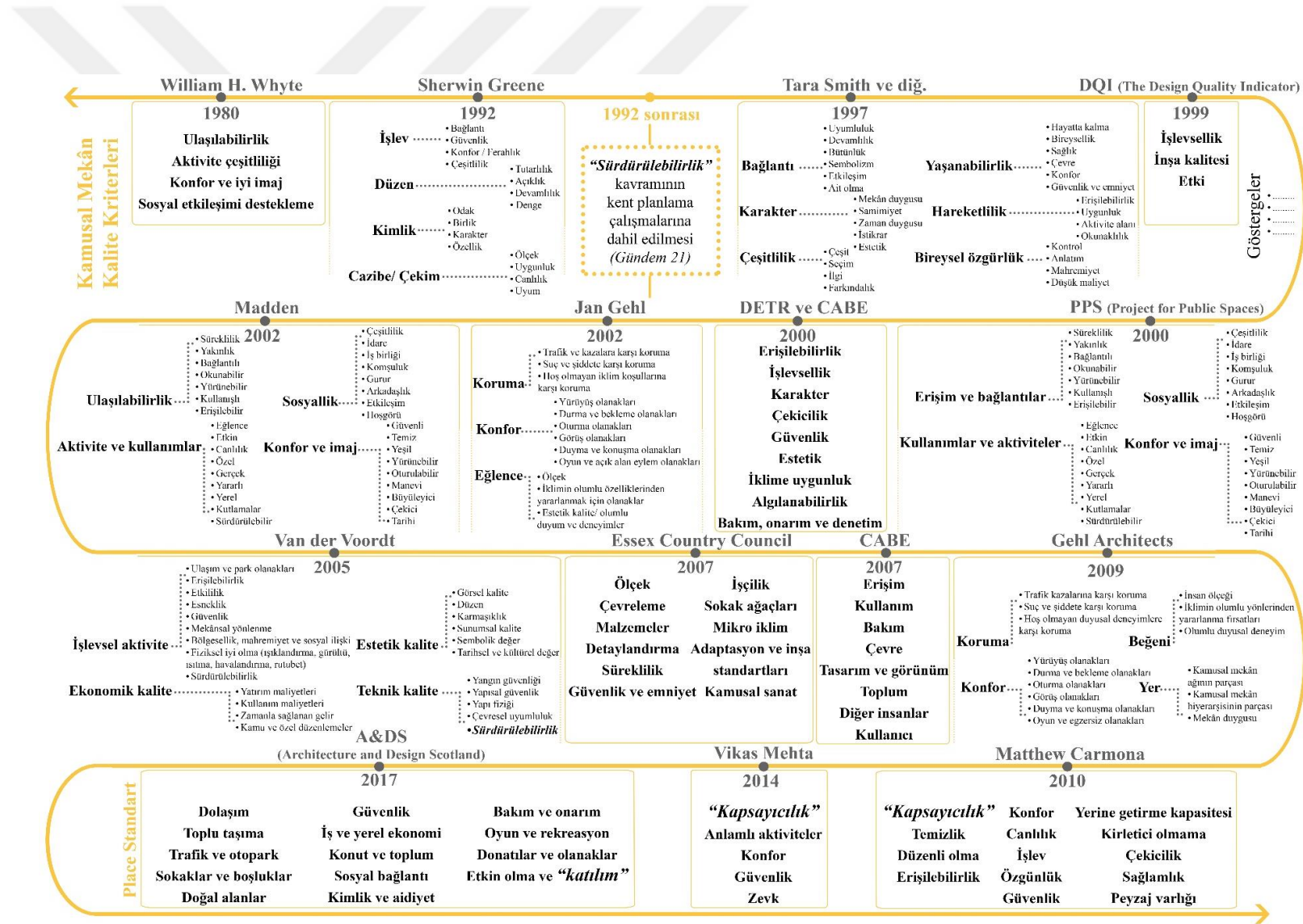
Bu üç ana tema; koruma, konfor ve eğlence şeklindedir (Gehl, 2002, s.11). Sonrasında Gehl Architects (2009) tarafından gerçekleştirilen bir çalışma kapsamında belirlenen tema sayısı dörde çıkarılmış, eğlence kriterinin yerini beğeni ve yer kriterleri almıştır. Ana temalarda yaşanan bu değişiklik sonucunda Gehl (2002) tarafından geliştirilen eğlence ana temasının altında “ölçek” göstergesi yer alırken, Gehl Architects (2009) tarafından ortaya konan beğeni ana temasının altında bu gösterge “insan ölçeği” olarak yer almaktadır. Bu noktada insan ölçeğinin kamusal mekanlardaki önemini vurgulandığını söylemek mümkündür.

Madden (2002) tarafından ortaya konan mekânsal kalite kriterleri; aktivite ve kullanımlar, sosyallik, ulaşılabilir, konfor ve imaj şeklinde dört kriterden oluşmaktadır (Madden, 2002, akt. Demir, 2018). Bu kriterler ilk olarak Whyte, sonrasında da PPS tarafından ortaya konan kriterler ile özdeştir. Bu durum kamusal mekânın ulaşılabilir ve erişilebilir bir konumda yer alması, aktivite ve kullanım çeşitliliğine sahip olması, kullanıcıların sosyalliğini destekleyici bir yapıda olması, konforlu ve iyi bir imaja sahip olması gibi niteliklerinin, başarılı ve kaliteli mekanlar olarak değerlendirilmeleri açısından önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Voordt ve diğerleri (2005) ise kamusal mekân kalite kriterlerini; işlevsel aktivite, estetik kalite, ekonomik kalite ve teknik kalite şeklinde ele almaktadır (Voordt vd., 2005 akt. Demir Kahraman, 2014, s. 81). Madden ve Voordt tarafından belirlenen kriterlere ait göstergelere bakıldığında “sürdürülebilirlik” kavramına yer verilmesi dikkat çekmektedir. İlk kez 1987 yılında yayınlanan Brundtland raporu ile gündeme gelen ve kent planlama çalışmalarına dahil edilmesi 1992 yılında “Gündem 21” olarak bilinen küresel ortaklık teması kapsamında gerçekleşen sürdürülebilirlik kavramı, 20. yüzyılın en önemli kavramlarından biridir. Bu kapsamda 2000’li yılların başında Voordt tarafından ortaya konan kamusal mekân kalite göstergelerinde sürdürülebilirlik kavramının yer alması ve bundan sonraki çalışmalarda da sürdürülebilirlik ile ilişkili kavramlara yer verilmesi (iklime uygunluk vb.), çevresel değerlere dair hassasiyetlerin kamusal mekanlara yansıtıldığını göstermektedir.

Essex Country Council (2007) tarafından hazırlanan Essex Tasarım Rehberi Kentsel Mekân Eki’nde yer alan kamusal mekân kalite kriterleri; ölçek, çevreleme (binalar tarafından kuşatılma durumu), malzemeler, detaylandırma, süreklilik, güvenlik ve emniyet, işçilik, sokak ağaçları, mikro iklim, adaptasyon ve inşaat standartları, kamusal sanat şeklinde belirlenmiştir (Essex County Council, 2007, s. 49). CABE (2007) tarafından ortaya konan “Spaceshaper” isimli çalışma ise kamusal mekâna yatırım yapmadan önce kalitesini ölçmek adına geliştirilmiştir. Çalışma mekânı ziyaret eden kullanıcıların ve profesyonellerin anket

doldurması sonucunda mekâna yönelik bireysel algıları ile kamusal mekân kalitesinin ortaya konulmasını amaçlamaktadır. Mekâna yönelik kalite 8 kategoride gruplandırılmış, 41 özelliğe göre derecelendirilmiştir. Bu sekiz kategori; erişim, kullanım, bakım, çevre, tasarım ve görünüm, toplum, diğer insanlar, kullanıcı şeklindedir (CABE, 2007, s. 6).

Carmona (2010), kamusal mekânın sosyal, ekonomik ve çevresel karakteristiğini yansıtan kalite kriterlerini; temizlik, düzenli olma, erişilebilirlik, çekicilik, konfor, kapsayıcılık, canlılık, işlev, özgünlük, güvenlik, sağlamlık, peyzaj varlığı, kirletici olmama ve yerine getirme kapasitesi olarak tanımlamıştır. Mehta (2014) ise kapsayıcılık, anlamlı aktiviteler, konfor, güvenlik ve zevk şeklinde dört kriter tanımlamıştır. Carmona ve Mehta tarafından ortaya konan kriterler önceki çalışmalarla kıyaslandığında kapsayıcılık kriterinin eklendiği gözlemlenmiştir. Son olarak kamusal mekanlardaki kaliteyi ölçmek amacıyla ortaya konan güncel bir yaklaşım; A&DS (Architecture and Design Scotland) tarafından geliştirilen “Place Standart” isimli çalışmadır. Bu yaklaşım mekânın köklü olması, bir değişim sürecinde olması ya da planlama süreci içerisinde olması fark etmeksizin mekânın fiziksel ve sosyal yapısına ilişkin on dört kriter özelinde şekillenmektedir. Bu kriterler; dolaşım, toplu taşıma, trafik ve otopark, sokaklar ve boşluklar, doğal alanlar, oyun ve rekreasyon, donatılar ve olanaklar, iş ve yerel ekonomi, konut ve toplum, sosyal bağlantı, kimlik ve aidiyet, güvenlik, bakım ve onarım, etkin olma ve katılım şeklindedir. Mekâna dair bu değerlendirme; topluluklar, gönüllü ve kâr amacı gütmeyen organizasyonlar ya da özel sektör olmak üzere mekânı değerlendirmek isteyen herkes tarafından kullanılabilir. Mekânın kullanıcıları tarafından soruların cevaplandırılması ve kriterlere değerler verilmesinin ardından mekân kalite değeri “Place Standart” uygulamasına ait grafiksel gösterim ile ortaya konacaktır. Bu uygulama kapsamında dikkat geçen unsurlardan biri de daha önceki çalışmalarda yer almayan etkin olma ve katılımcılık kriteri ile mekâna dair kullanıcıların da söz haklarının bulunup bulunmaması gibi önemli bir konuyu değerlendirmeye dahil etmesidir (A&DS, 2017). Teorisyenler ve kuruluşlar tarafından ortaya konan kamusal mekân kalite göstergeleri Şekil 16’da özetlenmiştir.

Şekil 16. Literatürde yer alan kamusal mekân kalite kriterleri ve göstergeleri (Tez çalışması kapsamında üretilmiştir)

Kentsel çevrelerin başarısının kamusal mekanların tasarımı ve mekânsal kalitesine bağlı olduğu düşünüldüğünde kamusal mekanların kalitesini ölçmek adına göstergelerin tanımlanması önem kazanmaktadır. Bu noktada; “güvenlik”, “konfor”, “erişilebilirlik”, “yürünebilir”, “iklime uygunluk” ve “sosyallik” gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Bu kavramların çoğunluğu fizik mekânda karşılık bulmasına rağmen fizik mekanla değil kullanıcı ile ilişkili olarak güvenlik ve sosyallik kavramları dikkat çekmektedir. Gökgür (2008)’ e göre kamusal mekanlar, birer toplumsallaşma ve sosyalleşme mekanlarıdır. Bu mekanlarda insanlar; selamlaşmak, yan yana durmak, yer sormak, özür dilemek, danışmak ve bakışmak gibi eylemleri gerçekleştirmektedir (Gökgür, 2008, s. 17). Kamusal mekân aynı zamanda farklı yaşam standartları ve biçimlerine sahip insanları, yerli ve yabancı ziyaretçiler gibi toplumun farklı kesimlerini bir araya getirmeyi sağlayan niteliği ile ön plana çıkmaktadır (Demir Kahraman, 2019, s. 199). Bütün bu eylemlere olanak sağlama nedeniyle kamusal mekânın temel niteliklerinin başında sosyalleşme ve sosyal eylemlere olanak sağlama gelmektedir.

Şekil 17. Kamusal mekân kalite kriterlerine dair anahtar kavramlar (Tez çalışması kapsamında üretilmiştir)

Kentsel çevrelerin başarılı ve popüler olması, kamusal mekânın tasarımı ve kalitesi ile ilişkilidir. En iyi kentsel mekanlar kamusal mekânın; “çekici”, “davetkar”, “güvenli” ve “bakımlı” olması sonucunda ortaya çıkar (Essex County Council, 2007, s. 44). Teorisyenler ve kuruluşlar tarafında ortaya konan kalite kriterleri ise kamusal mekânın niteliğinin ortaya

konulması adına önemlidir. Yapılan çalışmalardan ve ön plana çıkan kavramlardan da anlaşılacağı üzere bir kamusal mekân; güvenli, konforlu, erişilebilir, yürünebilir, sosyallik sağlayacak mekanlar barındırma, estetik bir kaygı gütmeye, imaja sahip olma, kimlik ve karaktere sahip olma gibi birtakım temel nitelikleri barındırmalıdır. Ancak kamusal bir mekânın kalitesi sorgulanırken yalnızca fiziksel kriterler göz önünde bulundurulmamalıdır. Bu noktada mekânı hem kullanıcısı (sosyal yapı) hem de fiziksel-çevresel yapısı kapsamında değerlendiren bütüncül bir sistemin ortaya konması büyük önem taşımaktadır.

3. YAPILAN ÇALIŞMALAR

Bu bölüm mekân kurgusu bağlamında kentlerden farklılık gösteren kırsal yerleşmelerin oluşumunda etkili olan öğeleri ortaya koyan kavramsal çerçeve ve çalışma yöntemini ele alan metodolojik çerçeve kısımlarından oluşmaktadır. Kavramsal çerçeve bölümünde kırsal yerleşme düzeni, yerleşme düzenini oluşturan öğeler ve bu öğelerin en önemlilerden biri olan kamusal mekanların kırsal mekandaki örnekleri ortaya konmuştur. Metodolojik çerçeve de ise alan çalışması üzerinden örneklemin belirlenmesi ve seçilen örnek alanların kırsal kamusal mekân değerlendirmesine ilişkin yaklaşım ve yöntemler belirlenmiştir.

3.1. Kavramsal Çerçeve: Kırsal Yerleşmelerde Mekan Kurgusu ve Kamusal Mekan

Kırsal yerleşmelerin oluşum süreçleri incelendiğinde kentler gibi planlı bir gelişim göstermedikleri görülmektedir. Bu nedenle kırsal yerleşmeler, sahip oldukları mevcut fiziksel ve sosyal unsurların etkisi ile doğal bir büyüme sürecini temsil ederler. Kentsel alanlar gibi sistematik bir planlama yaklaşımı ve süreci ile yönlendirilmeyen kırsal alanlar, yine de hem kendi içerisinde tutarlı hem de çevresi ile ilişkileri tanımlı bir sisteme sahiptirler. Bu durum mekânsal düzenleri üzerinde de etkili olmaktadır (Arendt, 2017; akt. Akgün, 2018).

Kırsal yerleşmeler, geleneksel yerleşim karakterleri ile özgün bir doku ortaya koymaktadırlar. Temelde kırsal yerleşmelerin özgünlüğü, yerleşim ölçeği ve buldukları bölgenin arazi kullanımına bağlı olarak şekillenmektedir. Kırsal yerleşmeler; coğrafi özellikleri, iklim, büyüklük, bağlam ve karakter itibari ile çeşitlilik göstermekte ve bu çeşitlilik sonucunda o yerleşmenin dokusu ortaya çıkmaktadır. Yerleşme dokuları üzerinden yapılacak değerlendirmelerde, kırsal yerleşmelerin morfolojik yapılarının da birbirinden ayrıştığını söylemek mümkündür.

Kırsal morfoloji temelde; kırsal yerleşmelerin türleri, dokuları ve tipolojileri ile ele alınmaktadır (Akgün vd., 2018). Yerleşim yerlerinin mekânsal biçimlenişi-formları üzerinden gerçekleştirilen bir okuma sonucunda sahip oldukları morfolojik yapı çözümlenmektedir. Çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturan bölümde, kırsal yerleşme düzenini ortaya koyan yaklaşımlar, kırsal yerleşme doku tipolojilerine dair literatürde ele alınan sınıflandırmalar yer almaktadır. Bu sınıflandırmaların ortaya konulmasının ardından kırsal yerleşme dokusuna ilişkin tipolojilerin meydana gelmesinde rol oynayan temel kriterler, kırsal yerleşim dokusunun

ortaya çıkmasındaki yapısal öğeler ve bu öğelerden biri olan kamusal mekanların ele alınış biçimleri ve yerleşim düzenindeki rolleri irdelenmiştir.

3.1.1. Kırsal Yerleşme Düzeni

Kırsal yerleşme düzeni bir dizi yapısal, doğal ve sosyolojik öğeden oluşmaktadır. Hem yerleşim elemanlarında hem de yerleşimin katmanlarında yer alan sosyal, tarihi ve kültürel unsurların varlığı çok sayıda kırsal yerleşim türü sınıflandırmasının oluşmasına yol açmıştır. Kırsal yerleşme doku tipolojilerini sınıflandırmaya yönelik gerçekleştirilen bu çalışmaların çoğu Alman ve Fransız coğrafyacılar tarafından yürütülmüştür. Bu çalışmaların kökeni ise 19. yy.'da Alman beşerî coğrafyasının odağında, “insan yerleşim peyzajlarına” yönelik atılan adımlar olmuştur (Bunce, 1982). Almanlar tarafından yerleşim coğrafyasına yönelik yapılan ilk çalışmalar ev tipleri (dağılışı, mimari tarz ve inşaat malzemeleri dahil) ve şehirsiz merkezler üzerine odaklanmaktadır. Fransa'daki çalışmalar ise kır ev şekilleri ve yapı malzemeleri üzerinde durmaktadır. Mekân kalıplarının karmaşık kültür tarihini yansıttığı ve mimari tarzın çeşitlilik gösterdiği Avrupa'da coğrafyacılar kırsal yerleşmeleri ayrıntılı olarak incelemişlerdir (Tümertekin ve Özgüç, 2020).

1845 yılında Kohl tarafından kırsal yerleşim dokusuna dair günümüzde de geçerliliğini korumaya devam eden tipolojik bir sınıflandırma önerilmiştir. Buna göre en temelde kırsal yerleşme doku tipolojileri toplu yerleşimler ve dağınık yerleşimler şeklinde iki sınıfta ele alınmıştır. Bu yaklaşım binaların konumları ve aralarındaki mesafeyi temel alır (Bunce, 1982). En eski kırsal yerleşim türü olduğu düşünülen toplu yerleşim türü, yoğunluğu yüksek ve yapılar arasındaki mesafenin az olduğu kompakt bir yerleşim desenini tariflemektedir. Dağınık yerleşimler ise yoğunluğun daha az ancak yapılar arası mesafenin daha fazla olduğu, genellikle engebeli arazilerde ortaya çıkan bir yerleşim türüdür.

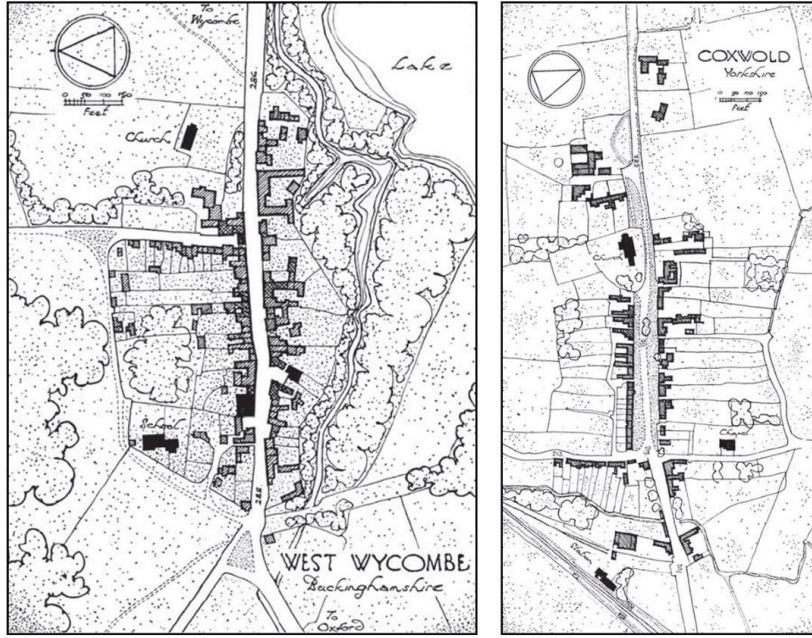
Kohl ile benzer bir şekilde Meitzen'de yerleşmeleri, toplu köy ve dağınık köy (izole mesken) şeklinde iki köy biçimine ayırmıştır. Meitzen aynı zamanda yerleşmenin formu ile arazi sistemleri arasındaki ilişkiye de vurgu yapmaktadır. Buna göre toplu köyü açık alandaki müşterek tarım sistemleriyle ilişkilendirirken, dağınık yerleşimi bireysel ekim ve kapalı tarım arazileri ile ilişkilendirmiştir. Bu durum kırsal yerleşimlerin mekânsal biçimlenişinde açık alan sistemlerinin ve tarım arazilerinin önemini ortaya koymaktadır. Benzer bir yaklaşıma sahip olan Demangeon, başlangıçta kırsal doku tipolojilerini kümelenmiş ve dağınık yerleşimler şeklinde sınıflandırmış, sonrasında Fransız kırsal yerleşimlerine yönelik üç tür köy tariflemiştir. Bunlar; açık tarım arazisi ile ilişkili yerleşimler, tarım arazisine bitişik yerleşimler ve tarım arazisinden

ayrılmış yerleşimler şeklinde ifade edilmiştir Demangeon aynı zamanda kırsal yerleşim yapısında; lineer köyler, küme köyler ve yıldız köyler olmak üzere üç tür köy kabul etmiştir. Demangeon tarafından gerçekleştirilen bu kabul, yerleşmenin biçimi ya da morfolojisi dikkate alınarak sınıflandırıldığını ortaya koymaktadır. Demangeon lineer köylerin yollar ve nehirler boyunca sıralandığını ya da dar vadilerdeki konumları nedeniyle sınıflandırıldığını ifade eder. Yıldız köyler ise yolların kesişiminde yer alan bir noktada konumlanmaları nedeniyle yıldız şeklini almaktadırlar (Bunce, 1982).

Yerleşmenin biçimini dikkate alan bir diğer sınıflandırma Christaller tarafından gerçekleştirilmiştir. Christaller, kırsal yerleşimi; çiftlik, mezra ve köy olarak tanımlamıştır. Bu tanımlama yalnızca toplu yerleşimlerin iç yapısını değil aynı zamanda mezraların ve çiftliklerin mekânsal organizasyonundaki farklılaşmaları da dikkate almaktadır. Christaller aynı zamanda lineer olarak gelişen köylerin içerisinde buldukları fiziksel ortamın etkisi dikkate alınarak sınıflandırılması gerektiğini ifade eder. Alman yerleşim tipolojilerinde tekrarlarına rastlanan bu yaklaşıma göre; orman köyleri, bataklık köyleri ve tepe köyleri gibi köy tipleri geleneksel yerleşim coğrafyasının standardı haline gelmiştir (Bunce, 1982). Christaller'in Alman coğrafyasını ve Demangeon'un Fransız coğrafyasını ele alarak ortaya koydukları bu yaklaşımlar; yerleşmelerin kompakt oluşu, şekli ve düzenliliği gibi morfolojik yapılarına atıfta bulunan birer bakış niteliği taşımaktadır. Aynı zamanda morfoloji ve çevre arasındaki ilişkiye de dikkat çekmektedir. Meitzen, Christaller ve Demangeon tarafından ortaya konan bu sınıflandırmalar da çevresel faktörlerin yerleşmenin biçimlenmesindeki rolüne dikkat çekildiği görülmektedir. Bu doğrultuda bir yerleşmenin içerisinde bulunduğu coğrafyanın o yerleşmenin biçimi ve morfolojik yapısı üzerinde önemli bir etkisi bulunduğunu söylemek mümkündür.

Sharp, "The Anatomy of the Village" adlı kitabında İngiliz kırsal yerleşimlerini fiziksel yapıları bağlamında ele alarak dört tür kırsal doku tipolojisi tanımlanmıştır. Bunlar; yol kenarı köy, meydan köyü, kıyı köyü ve planlı köy şeklindedir. Sharp (1946)'ın tanımına göre yol kenarı köy tipi az ya da çok ayrımı yapmaksızın yan yana duran bir dizi binadan (evler, dükkanlar, hanlar vd.) oluşmaktadır. Meydan köy tipine göre daha yaygın olduğu ileri sürülen bu köy tipi genellikle yolların kesişim noktasında bulunur ve bu kesişimden biraz aşağıya uzanır veya tek bir yol boyunca sıra halinde bir biçimlenişe sahiptir (Şekil 18). Yerleşmenin biçimlenişinde büyük bir etken olan yol, köyün içerisinde biraz genişleyerek dar bir yeşil şeride veya birkaç pazar tezgahının ya da aracın durabileceği bir asfalt alana dönüşebilir. Bu merkezi alan önemli ölçüde genişlediğinde ise köyün yol kenarı köy tipine mi yoksa meydan köy tipine mi ait olduğunu söylemek güçleşmektedir (Sharp, 1946).

Yol kenarı köy tipini oluşturan yol, bir düzlükten hafifçe kıvrılabilir ya da keskin bir dönüş yapabilir. Her iki durumda da köy bu şekilde bir mekâna dönüşür ve yalnızca yol kenarındaki bir durumdan ibaret olmaz, girişi ve çıkışı olan bir mekân halini alır. Aynı zamanda binalar, kilise, ambar, değirmen, bir han veya birkaç dükkân gibi yapısal öğeler de tasarlanarak ya da tesadüfen yerleşme içerisinde vurgulu bir alan ortaya koyabilir. Köyün merkezinde yer alan bir gölet, girişlerinde bulunan köprülü bir dere ya da iyi yerleştirilmiş bir ağaç grubu gibi özellikler ilgi merkezleri oluşturabilir. Ancak yol kenarı köy tipinin en vurgulu özelliği birbirleriyle düzensiz ilişkilerde olan binalar ya da bina gruplarının karakteridir. Bu nedenle kayıt dışı, doğal bir şekilde gerçekleşen gelişimin hat boyu köylerin karakterini ortaya koyan temel nitelik olduğunu söylemek mümkündür (Sharp, 1946).

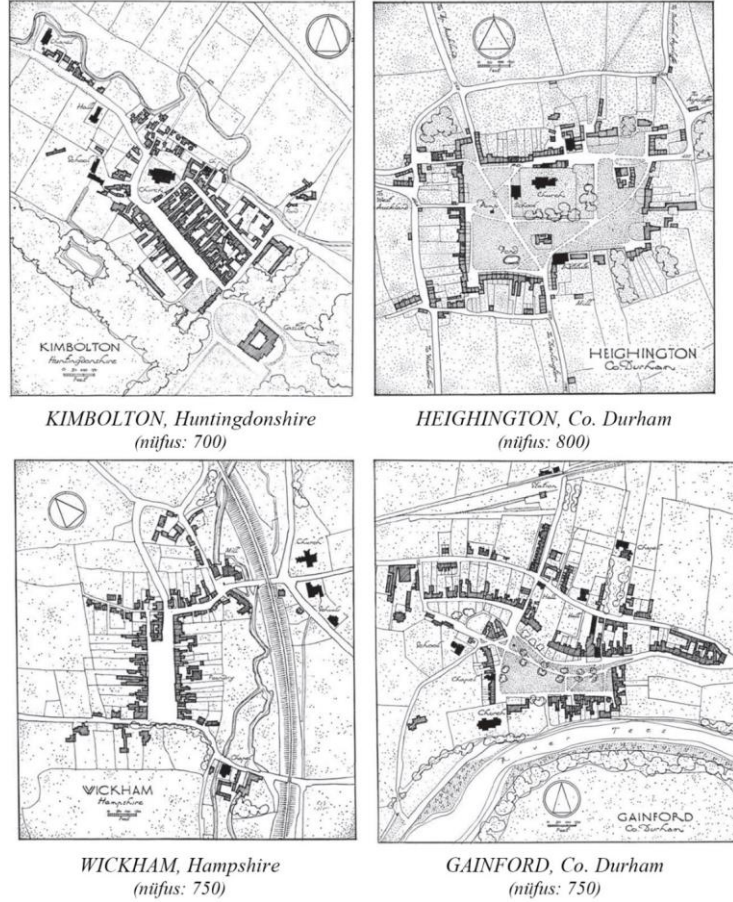
WEST WYCOMBE, Buckinghamshire
(nüfus: 500)

COXWOLD, Yorkshire
(nüfus: 200)

Şekil 18. Yol kenarı köy-yerleşim örnekleri (Sharp, 1946)

Sharp (1946) tarafından tanımlanan bir diğer köy tipi olan meydan köyün genel karakteri, yol kenarı köy tipi gibi kendiliğinden gelişmesine karşın bir bütün olarak kolayca tanımlanabilir ve kavranabilir bir biçime sahiptir. Meydan köyün sahip olduğu bu biçim aynı zamanda “köyün bir topluluğun evi olduğu” duygusunu da net bir şekilde iletmektedir. Hemen hemen her biçimde ortaya çıkan meydan köy tipi, doğal büyüme sonucu oluştuğunda düzensiz bir biçime sahip olacaktır. Bunun yanında yol kenarı köy tipindeki olduğu gibi ana yapılar köy içerisinde bir veya birkaç noktaya vurgu yapmaktadır. Bu vurgu, merkezi yeşil veya çakıl döşemeli

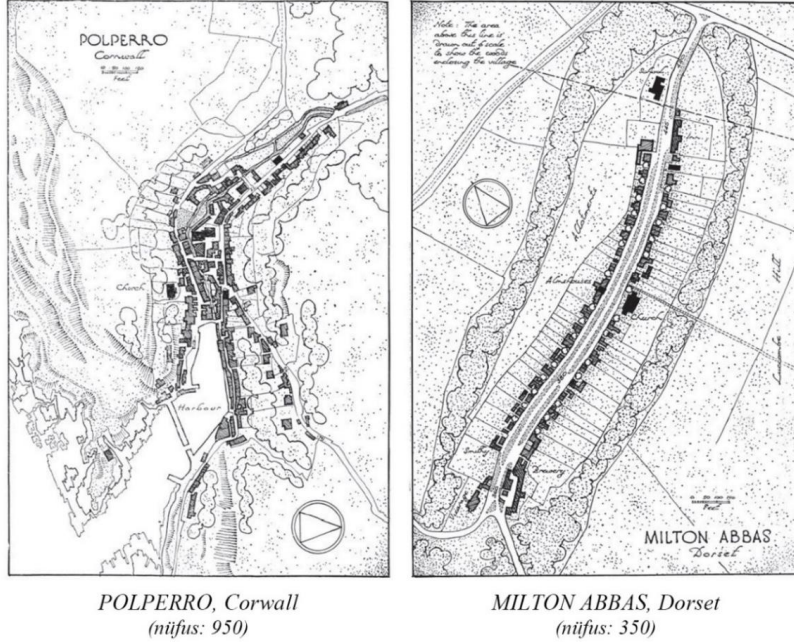
alandaki bir bina veya yapı; köy pompası, kapalı bir kuyu, küçük bir pazar alanı veya bazen büyük bir bina, bir anıtsal yapının kent meydanının yaptığı gibi köyün merkezinde de aynı etkiyi yaratabilir. Meydan köy tipinden bir diğer önemli durum yolların konumu ve güzergahıdır. Yollar kademeli bir oluşuma sahiptir. Yol kenarı köy tipinde olduğu gibi yerleşmenin içerisinden transit geçen bir yol kurgusu yerine, köy meydanındaki binalarla karşılaşan ve köy içerisinde ‘kapsanan’ bir yol kurgusu yerleşmeye yerel bir doruk noktası olma niteliği kazandırmaktadır (Sharp, 1946).

Şekil 19. Meydan köyü-yerleşim örnekleri (Sharp, 1946)

Sharp (1946) kıyı köyü olarak ifade ettiği köy tipinde, iç kesimlerde herhangi bir doğal ve işlevsel özellikten yoksun köylere kıyasla yerleşmenin biçimlenmesinde su ögesi temel bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle limanı olan bir balıkçı köyü, yerleşme deseninin bilinçli bir şekilde oluşturulması için en iyi fırsatı sunmaktadır. Bu durum deniz kenarında inşa ederken manzarayı en iyi şekilde kullanmanın doğal olduğunu göstermektedir. Ancak eski kıyı köylerinde evlerin genellikle sırtlarını denize çevirdikleri ve bu büyük doğal unsurun varlığını reddettikleri görülmüştür. Bunun yanında kıyı köylerinin binalarının dar ve dolambaçlı

sokaklarda bir araya toplanmasının temel sebebi müşterek bir sıcaklık ve barınma sağlamaktır. Bu durum kıyı köylerinin görünüşte biçimsiz ve plansız büyümesinin işlevsel bir zorunluluktan kaynaklandığını göstermektedir (Şekil 20) (Sharp, 1946). Planlı köy tipi ise doğal büyüme gösteren köylere göre daha düzenli bir biçime sahiptir. Doğal büyüme gösteren bir köy ister yol kenarı köy tipinde olduğu gibi serbest ve iyi tanımlanmamış bir yerleşim formu olsun, ister meydan köy tipinde olduğu gibi daha doğrudan ve kesin olsun her koşulda bir kayıt dışılık ve kendiliğindenlik havası üretir. Planlı köyler ise çoğunlukla düz, basit bir yapıda ve genellikle küme köy tipindedirler. Bunun yanında planlı bir gelişim göstermelerine rağmen kırsal yerleşmelerin sahip olduğu “ait olma” hissini barındırırlar ve bunun sebebi diğer bütün farklılıklarına rağmen gerçek köy karakterinin temel niteliklerini taşımalarıdır (Sharp, 1946).

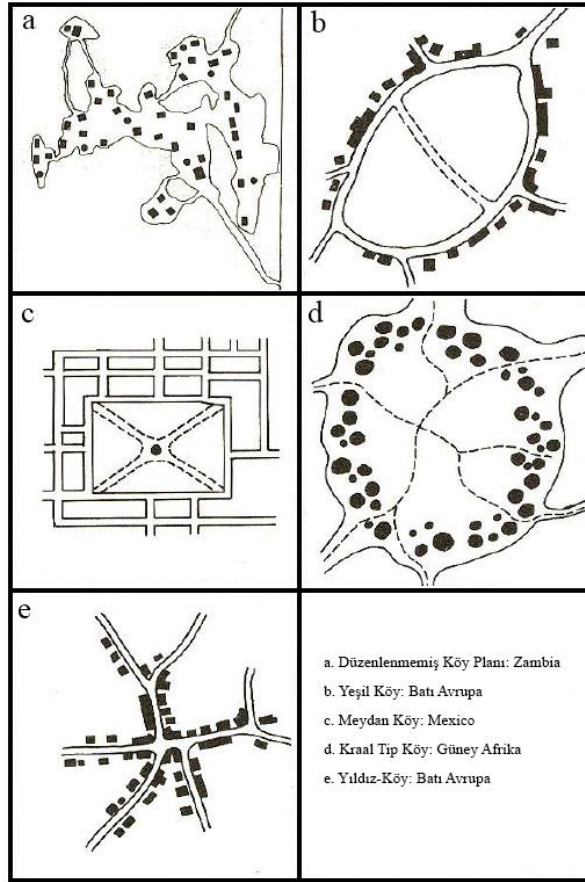

Şekil 20. Kıyı köyü ve Planlı köy (sırasıyla)-yerleşim örnekleri (Sharp, 1946)

Avrupa’daki kırsal yerleşme kalıplarını ortaya koymak için yapılan çalışmaların çoğu morfoloji-biçim kriterini kullanmıştır (Tümertekin ve Özgüç, 2020). Kırsal yerleşme morfolojilerinin yaygın örneklerinden bahseden Bunce (1982), bunları beş farklı biçimsel yapı ile ifade etmiştir (Şekil 21). Düzenlenmemiş köy planı, binaların düzensiz yerleşiminin genellikle içe dönük olduğu ve çevresindeki araziye bir engel oluşturduğu bir yerleşim biçimini ifade etmektedir. Yerleşimin çevresinde yer alan tarlalar ile bağlantılar oluşturulan sınırlı sayıdaki açıklık ile sağlanırken yerleşimin iç kısmındaki yollar maksimum karşılıklı bağlantıyı

hedeflemektedir. Bu duruma Hindistan'ın kompakt köylerinde ve bazı Afrika köylerinde rastlanmaktadır. (Bunce, 1982, s. 44).

Kümelenme sonucunda kompakt bir yerleşim türü ortaya koyan yerleşmelerde; yeşil köy, kare köy, başka bir merkezi açık alanı çevreleyen köy, sokak odaklı küme (farklı biçimlere sahip) ve radyal köy olmak üzere çeşitli standart haline gelmiş biçimler mevcuttur. Köy topluluğunun fiziksel ifadesinde merkezi bir açık alan büyük önem taşımaktadır. Bunun en temel sebebi binaların bu açık alanı temsil eden bir yeşilin ya da meydanın çevresinde toplanmasıdır. Batı Avrupa'da örneklerine rastlanan bu köy morfolojisinde haneler iç kısma bakar, ortak bir alanla birbirine bağlanır ve bu alanı ortak faaliyetleri için kullanır. Açık alan aynı zamanda önemli bir tasarım ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Meydan köy biçimi bunun en önemli örneğidir. Farklı morfolojik düzenler ile elde edilen bir diğer kümelenme örneği ise yıldız köydür. En yaygın köy düzenlerinden biri olan yıldız köy, basit bir düğüm şeklinde gelişen bir yerleşme düzenidir. Kuzey ve Batı Avrupa'da örneklerine sıklıkla rastlanan bu yerleşme düzeninin düğümsel yapısı, köy merkezine götürülen düzensiz aralıklı yollar boyunca inşa edilen binalarla ortaya çıkmaktadır (Bunce, 1982, s. 44-46).

Şekil 21. Köy morfolojilerinin yaygın örnekleri (Bunce, 1982)

Kırsal yerleşme düzenine odaklanılırken ilk olarak yerleşimin sahip olduğu form ve morfolojik yapı akla gelmektedir. En temelde dağınık ve toplu olarak ele alındığını gördüğümüz bu yerleşmelerin türlerinin çeşitlenmesinde birçok faktör mevcuttur. Örneğin bir kırsal yerleşmenin dağınık bir dokuya sahip olmasında; arazinin engebeli veya eğimli olması, sürdürülen ekonomik faaliyetin türü, uygulanan tarım metotları, tarım faaliyet bölgelerinin düzensiz dağılışı ve nüfus miktarının artması gibi birçok faktör etkili olmaktadır. Aynı şekilde bir yerleşmenin toplu bir yapıya sahip olmasında da arazinin düz olması, yerleşim birimlerinin su kaynaklarının çevresinde toplanması gibi faktörler etkilidir. Ancak tarım ekonomisinin temelini oluştursun ya da oluşturmasın kırsal yerleşmelerin çoğu tarımsal bir arazide gelişmekte ve bu da onların biçimini ve kapsamını etkilemektedir (Bunce, 1982; Üçeçam Karagel, 2017). Sonuçta kırsal yerleşme düzeni incelenirken yalnızca biçimsel faktörler değil ekonomik yapı, coğrafi konum, üretim alanları ile ilişki vb. bütün faktörler göz önünde bulundurulmalıdır.

Ülkemizde de kırsal yerleşmeleri ortaya koymaya ve sınıflandırmaya yönelik çalışmalar mevcuttur. Bu sınıflandırmalar yapılırken farklı kriterlerin varlığı dikkat çekmektedir. İzbırak (1984) Türkiye'deki köyleri, yerleri ve fonksiyonlarına göre sınıflandırmıştır. Bir başka ifade ile geçim kaynaklarına göre dokuz kategoride ele alınmışlardır. Bunlar; ekinci köyler, bahçeci köyler, hayvancı köyler, orman köyleri, zanaatçı-tarımcı köyleri, el sanatları-tarımcı köyler, işçi-tarımcı köyler, tarımcı-bahçeci-alışverişçi köyler ve balıkçı köylerdir (İzbırak, 1984 akt. (Tümertekin ve Özgüç, 2020). İzbırak (1984) tarafından gerçekleştirilen bir başka sınıflandırma da yüzey şekillerini esas almaktadır. Buna göre köyler buldukları yerlere göre ova, yayla, dağ, vadi, orman içi ve kıyı köyleri olarak sınıflandırılmaktadır. Ova köyleri, Türkiye'deki köylerin üçte birini oluştururken yayla köyleri yüksek bölgelerdeki düzlük arazilerde kurulmaktadır. Vadi köyleri ise ırmak, çay ve dere gibi su öğelerinin açtığı, genişlikleri çeşitlilik gösteren vadilerde sıra halinde dizilmişlerdir. Ülkemizde çok geniş alanlara yayılan dağ köylerine baktığımızda bu köylerin "yukarı sınır" olarak tanımladıkları bir sınır değeri mevcuttur. 1800-1900 metre değerini aşan yerlerde devamlılığa sahip olan yerleşmeler değil yaylalar, dağ çayırları ve otlaklar bulunmaktadır. Genellikle dağlık bölgelerde yer alan bir diğer köy türü ise orman içi köylerdir. Ormanın içinde, kenarında ya da bir miktar uzak çevresinde yer alan bu yerleşmeler zaman zaman orman içerisindeki açmalarla konut ve tarlalar için alan yaratmaya çalışmaktadır. Sınıflamada son olarak kıyı köyleri yer almaktadır. Bu köyler uzun deniz kıyılarında ya da göllerin kıyısında yer almaktadır (İzbırak, 1984 akt. Tümertekin ve Özgüç, 2020).

Çetiner (1990) tarafından gerçekleştirilen diğer bir sınıflandırma da tarımsal yerleşme tiplerini toplu ve dağınık olmak üzere iki kategoride ele almaktadır. Türkiye'de yaygın bir

yerleşme tipi olan toplu tarımsal yerleşmelerde barınma ve çalışma alanları net bir biçimde ayrılmakta ve üretim kuru tarıma dayanmaktadır. Dağınık tarımsal yerleşmelerde ise sulu tarım görülmekte ve yerleşim büyük çiftlikler ile küçük aile işletmelerinden meydana gelmektedir. Büyük çiftliklerde yaşam kalitesi daha fazla, tarımsal faaliyetler daha verimli ve altyapı maliyetleri daha fazladır. Bunun yanında dışarıdan yerleşime eklenen işçiler ikinci bir sosyal tabaka ortaya çıkarmaktadır. Küçük aile işletmeler büyük çiftlikler ve toplu yerleşmelerin arasında yer almaktadır. Çetiner, (1990) aynı zamanda tarımsal yerleşmeler olarak nitelendirdiği kırsal yerleşmelerin farklı tiplerde gelişebileceğini ifade etmiştir. Bunlar; yol kenarı köyleri, meydan civarında oluşan köyler (yuvarlak köy), yıldız köy, küme köyleri ve dağınık köylerdir (Çetiner, 1990).

Yerleşmenin üzerinde bulunduğu arazinin yapısı da önemli bir doğal unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Arazinin yapısının düz veya engebeli olması aynı zamanda yapılar arasındaki mesafeyi, yapıların arazideki konumunu ve yerleşimin çevreye yayılma durumunu etkilemektedir. Bu nedenle yerleşimin kurulduğu yerin coğrafik konumu önemli bir kriterdir. Yerleşmelerini sınıflandırırken bu durumu göz önünde bulunduran Boran (1993), köyleri öncelikle dağ köyleri ve ova köyleri olarak ele almış, sonrasında ise bu iki köy çeşidinin arasında bir köy tipi olduğunu ifade ettiği etek köylerini de dahil ederek üç kategori ortaya koymuştur. Boran, ova köyleri ve dağ köylerinin sahip oldukları iktisadi yapı, nüfus büyüklüğü, mekânda oluşturdukları biçim, sosyal yapı ve yaşam düzeyi olarak farklılaştıklarını belirtmiştir. Ova köyleri daha yoğun olarak tarım ile geçim sağlarken, dağ köylerinde iktisadi temeller zayıf olmakla birlikte küçük ziraat ve hayvancılıkla geçimlerini sağlarlar. Dağ köyleri daha kendi içine kapalı topluluklar iken ova köyleri çevre yerleşimlerle daha ilişkilidir. Sonuçta ova köyler daha “ileri ve açık” olarak tanımlanırken, dağ köyleri daha “geri ve kapalı” topluluklar olarak tanımlanmaktadır. Bu iki köy tipi arasındaki orta tip olarak ifade ettiği etek köyleri ise hem iktisadi hem de sosyal bakımdan iki esas köy tipinin arasındaki “geçiş” (transition) halindeki köylerdir Boran (1993) köyleri aynı zamanda kuruluş tarihleri ve etnik kökenleri (sosyal yapıları) bakımından da kategorize etmiştir. Köyler kuruluş yerleri bakımından; yerinden hiç kıpırdamamış en eski köyler, Selçukiler zamanında kurulan köyler ve Osmanlılar zamanında kurulmuş köyler olarak üç kategoride ele alınmıştır. Etnik kökenleri bakımından ise; yerli köyler, aşiret köyleri ve göçmen köyleri olarak üçe ayrılmaktadır (Boran, 1993).

Bir topluluk olarak köyün ele alınmasında önemli bir belirleyici yerleşim alanının morfolojisidir. Bazı teorisyenler kümelenmiş veya toplu köy yerleşimlerinin varlığını güçlü bir topluluk yapısı ile ilişkilendirmektedir (Bunce, 1982). Kırsal yerleşme tiplerini toplu köy tipi, dağınık köy tipi, hat köy tipi ve daire köy tipi olarak dört kategoride ele alan Türkdoğan

(1997)'da aynı görüşü benimsemekte ve toplu köy tipindeki kırsal yerleşmelerin güçlü insan ilişkilerine sahip olduğunu ifade etmektedir (Tablo 13). Köy evlerinin arazi üzerinde belirli bir alanda toplandığı toplu köy tipi dünyada ve ülkemizde en yaygın görülen tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Fiziki yapısı itibari ile köyün kümelendiği çekirdek kısım, köye yakın küçük bahçeler ve daha uzakta olan ekili alanlar şeklindedir. Bu köy tipinin en avantajlı noktaları ise yerleşimin tek bir odakta yer alması nedeniyle altyapı yatırımlarının ve hizmet ulaşımının daha az maliyetli olması, köyün ortak alanlarına erişim, insanların yardımlaşması ve iş birliği içerisinde olması gibi konuların diğer köy tiplerine kıyasla daha kolay olması şeklindedir (Türkdoğan, 1997 akt. Özensel, 2015).

Türkdoğan (1997)'ın ifade ettiği diğer bir köy tipi olan dağınık köy tipinde her bir tarım işletmesine ait arazi, konut ve diğer yapılar ayrı bir arazi içerisinde yer almaktadır. Ülkemizde daha çok Doğu Karadeniz Bölgesinde bu köy tipinde aile bireyleri ile arazi arasında çok yakın bir ilişki varken, köylülerin birbirleri ile olan ilişki daha sınırlı bir düzeydedir. Bu köy tipinde tarlalara ulaşım daha kolay ve toprak parçalanması az olduğu için verimlilik daha fazladır. Ancak yerleşim dağınık bir düzene sahip olduğu için kamu hizmetlerine erişim kolay değildir. Hat köy tipi ise bir yolun ya da nehrin iki yakasına bir hat boyunca gerçekleşen yerleşme düzenini ifade etmektedir. Sosyal yapıya bakıldığında yakın komşuluk ilişkileri dikkat çekmektedir. Arazi yapısının evlerin arka kısmında dar ve uzun bir şerit şeklinde oluşuyor olması ise verimliliği ve arazinin makul kullanımını olumsuz etkilemektedir. Türkdoğan (1997) tarafından ele alınan bir diğer köy tipi ise konutlar ve diğer yapıların bir daire etrafında yer aldığı köy tipidir. Daire köy tipi genellikle kendiliğinde oluşmaz ve belirli bir plana göre kurulmaktadır. Arazi merkezden uzaklaştıkça genişleyen bir biçime sahiptir ve çiftlik binalarının arkasında yer almaktadır. Toplu ve dağınık köy tipinin avantajlı yönlerini bir araya getirmek için kurgulanan bu köy tipinde binaların toplu halde olması nedeniyle sosyal ilişkiler güçlü, kamu hizmetlerinin temini kolay ve arazi konutlara yakındır. Bu yerleşim biçiminin uygulanmasındaki temel kriter ise topoğrafyanın uygunluğudur (Türkdoğan, 1997 akt. Özensel, 2015).

Tablo 13. Köy Tiplerinin Özellikleri (Türkdoğan (1997)'dan geliştirilmiştir)

Köy Tipi	Mekânsal Yapı	Sosyal Yapı	Avantaj	Dezavantaj
Toplu Köy Tipi	Kümelenmiş çekirdek yapı	Güçlü insan ilişkileri	Ortak kullanımlara erişim kolaylığı	Parçalı arazi yapısı, düşük tarımsal verimlilik, yüksek üretim maliyeti
Dağınık Köy Tipi	Dağınık biçimde yerleşmiş yapılar	Sınırlı insan ilişkileri	Araziye ulaşım kolaylığı, yüksek tarımsal verimlilik	Kamu hizmetlerine erişimde yaşanan zorluk
Hat Köy Tipi	Bir hat biçiminde yerleşmiş yapılar	Yakın komşuluk ilişkileri	Gelişmiş ulaşım olanakları	Arazinin verimsiz kullanımı
Daire Köy Tipi	Bir daire etrafında yerleşmiş yapılar	Sıkı komşuluk ilişkileri	Kamu hizmetlerinin temininde kolaylık, araziye yakınlık nedeniyle işgücünden tasarruf	-

Uluslararası ve ulusal literatür incelendiğinde teorisyenler tarafından ortaya konan kırsal yerleşme düzenine dair yaklaşımların çeşitli kriterler kapsamında ele alındığı görülmektedir. Bu kriterleri Tablo 14'teki gibi kategorize etmek mümkündür. En temelde binalar arasındaki mesafeyi esas alan yapıların konumları itibariyle ele alınan kırsal yerleşme düzeni toplu ve dağınık yerleşmeleri içermektedir. Avrupa'daki çalışmalarda morfoloji-biçim kriterinin ön plana çıktığı bunun yanında da üretim alanları olan tarım arazileri ile yerleşmelerin ilişkisi ele alınmıştır. Ülkemizdeki sınıflandırmalarda ise morfoloji-biçim kriterinin yanında ekonomik yapı ve coğrafi konum kriteri ön plandadır. Bunun yanında Boran (1993) tarafından geliştirilen sınıflamada etnik yapının ele alınması oldukça önemlidir. Ancak genel duruma bakınca geliştirilen yaklaşımlarda kırsal yerleşmeler için önemli bir belirleyici olan sosyal yapı ve bu yapının kırsal yerleşmelerdeki fiziksel çevre üzerindeki etkisini sorgulayan çalışmaların eksik olduğu görülmektedir.

Tablo 14. Kırsal yerleşme düzenini sınıflandıran yaklaşımlar

Teorisyenler (Uluslararası)	Yapıların konumlanması itibariyle		Morfoloji-biçim itibariyle	Üretim alanları ile ilişkileri itibariyle		
Kohl (1845)	Toplu yerleşimler, Dağınık yerleşimler					
Meitzen	Toplu köy, Dağınık köy					
Demangeon	Kümelenmiş yerleşimler, Dağınık yerleşimler		Lineer köyler, Küme köyler, Yıldız köyler	Açık tarım arazisi ile ilişkili yerleşimler, Tarım arazisine bitişik yerleşimler, Tarım arazisinden ayrılmış yerleşimler		
Christaller	Çiftlik, Mezra, Köy					
Sharp (1946)			Yol kenarı köy, Meydan köy, Kıyı köyü, Planlı köy			
Teorisyenler (Ulusal)	Morfoloji-biçim itibariyle	Ekonomik yapı itibariyle	Etnik yapıları itibariyle	Tarihi yapıları itibariyle	Coğrafi konumları itibariyle	Üretim alanları ile ilişkileri itibariyle
İzbrak (1984)		Ekinci köyler, Bahçeci köyler, Hayvancı köyler, Orman köyleri, Zanaatçı-tarımcı köyleri, El sanatları-tarımcı köyler, İşçi-tarımcı köyler, Tarımcı-bahçeci-alışverişi köyler, Balıkçı köyler			Ova köyleri, Yayla köyleri, Dağ köyleri, Vadi köyleri, Orman içi köyleri, Kıyı köyleri	
Çetiner (1990)	Yol kenarı köyleri, Yuvarlak köy, Yıldız köy, Küme köy, Dağınık köy					Toplu tarımsal yerleşimler, Dağınık tarımsal yerleşimler
Boran (1993)			Yerli köyler, Aşiret köyleri, Göçmen köyleri	Yerinden hiç kıpırdamamış köyler, Selçukiler zamanında kurulan köyler, Osmanlılar zamanında kurulmuş köyler	Dağ köyleri, Ova köyleri, Etek köyleri	
Türkdoğan (1997)	Toplu köy, Dağınık köy, Hat köy, Daire köy					

Kırsal yerleşmelere dair tür, tip, şekil (biçim) ve doku kavramlarının yapılan çalışmalarda farklı şekillerde ele alındığı görülmüştür. Ülkemizdeki coğrafi araştırmalarda yerleşme tipi ve şekli kavramları içerik itibariyle aynı boyutta ele alınmaktadır. Ancak tip yerleşmenin özgü niteliğini yani ismini (kom, oba, yayla vb.) ifade ederken yerleşim şekli görünüşünü, yapıların arazideki dağılışını kısacası morfolojik/biçimsel bir anlamı ifade etmektedir (Üçeçam Karagel, 2017). Uluslararası literatürde ise kırsal yerleşme türleri (types) ve dokuları (pattern) terimleri tercih edilmektedir. Yerleşmenin türü denildiğinde bir yerleşmedeki konut birimlerinin diğerlerine göre yakınlığı veya düzeni anlatılmaktadır. Yerleşim dokusu ise konutların ve sokakların düzeni sonucunda sahip olunan geometrik şekli, örüntüyü veya deseni ifade etmektedir. (Singh, 2020). Bu çalışmada da kırsal yerleşme türü ve dokusu ifadeleri kullanılmıştır.

Kırsal yerleşme türlerine yönelik yaklaşımlar incelendiğinde genel olarak kompakt, yarı-kompakt, dağınık ve çiftlik yerleşimi şeklinde dört temel türün ele alındığı görülmektedir (Şekil 22). Teorisyenlerin de ortaya koydukları yaklaşımlarda ifade ettikleri üzere kompakt (toplu, küme, çekirdekli vb.) yerleşim türünde konutlar birbirine yakın konumlanmaktadır. Genellikle verimli topraklarda bulunan kompakt yerleşimlerde dar sokaklar, yerleşimin merkezini saçaklara bağlamaktadır (Singh, 2020). Kompakt kırsal yerleşimlerdeki temel özellik konutların birbirine yakın konumlanışının yanında köyün iş alanı sayılan tarlaların da hemen çevrede yer almalarıdır. Kırsal yapının güçlü olduğu ülkelerde toplu köylerin oluşmasında tarıma elverişli ve su kaynaklarına sahip alanların varlığı en önemli doğal nedenlerdir. Bunun yanında toplumsal yapının da köylerin biçimlenmesinde etkisi olduğu birçok araştırma kapsamında ortaya konmuştur. Ataerkil aile yapısı, çok eşlilik, ekonomik faaliyet ve iş birliğinin baba ocağının yakınında gelişmesi veya baba evinin yakınında yapılan bir evde yaşamaya devam edilmesi gibi durumlar sonucunda birim olarak başlayan aile yerleşmeleri büyüyerek toplu köyleri oluşturmakta ve biçimlerinin korunmasına katkı sağlamaktadır. Bunun yanında köylerin toplu biçime sahip olmasında ibadet, iş birliği ve boş vakit geçirmek için insanların birlikte olması gibi durumlar da etkilidir (Tümertekin ve Özgüç, 2020).

Kırsal yerleşme türlerinden biri olan yarı-kompakt yerleşimlerde, evler arası mesafe kompakt yerleşimlere kıyasla daha fazladır. Çekirdek olarak nitelendirilen yerleşim, patikalarla ya da dar yollarla daha küçük yerleşimlere bağlanmaktadır. Dağınık yerleşimlerde ise konutlar birbirinden uzakta bulunmaktadır. Konutlar arası mesafenin fazla olması ise arazinin sürdürülebilirliğinin düşük ve engebeli bir yapıda olmasından

kaynaklanmaktadır (Singh, 2020). Dağınık yapıya sahip köylerde konutlar tarlalarla birlikte dağılırlar. Bu durum Türkdöğün (1997)'in de ifade ettiği gibi arazi ile aile arasında güçlü bir ilişki kurulmasına neden olmaktadır (Türkdöğün, 1997 akt. Özensel, 2015). Yerleşmenin dağılmasına ve tarıma elverişli arazilerin kesintiye uğramasına neden olan doğal etmenlerin başında; ormanlar, bataklıklar, verimsiz alanlar ve su kaynakları gelmektedir. Bunun yanında konutların dağılmasında göçebe hayvancılık faaliyetlerinin de rolü vardır. Bu durum aynı zamanda ekonomik faaliyet ile yerleşmenin gelişimi arasındaki ilişkiyi de vurgulamaktadır. Dağınık yerleşmelerin nedenlerini genelleştirmek mümkün değildir. Farklı ülkelerde ve bölgede yer alan yerleşmelerin dağılmasında çeşitli nedenler etki etmektedir. Ancak temelde yüzey şekillerin önemli bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Genel olarak tek başına kalmış köy evlerinden oluşan dağınık yerleşme dağlık bölgelerin yerleşme tipi iken, toplu köylerin ovalarda geliştiğini söylemek mümkündür (Tümertekin ve Özgüç, 2020).

Nüfusun az ve geniş tarım alanlarının olduğu bölgelerde her konut birbirinden uzakta ve tarım alanları ile çevrilidir. Bu tür yerleşimlere çiftlik yerleşimi (farmstead) denilmektedir (Singh, 2020). Amerika Birleşik Devletleri'nin kır yerleşmelerinde tek çiftlikler olarak bilinen “farmstead”lerden oluşan dağınık bir yerleşim dokusu hakimdir. Ülkemizde de özellikle Karadeniz, kuzey ve doğu Anadolu bölgelerinde, yamaç ve tepe alanlarda yer alan engebeli ve verimsiz arazilerdeki basit tek katlı konutlar bu yerleşim türünün örneklerindedir (Tümertekin ve Özgüç, 2020).

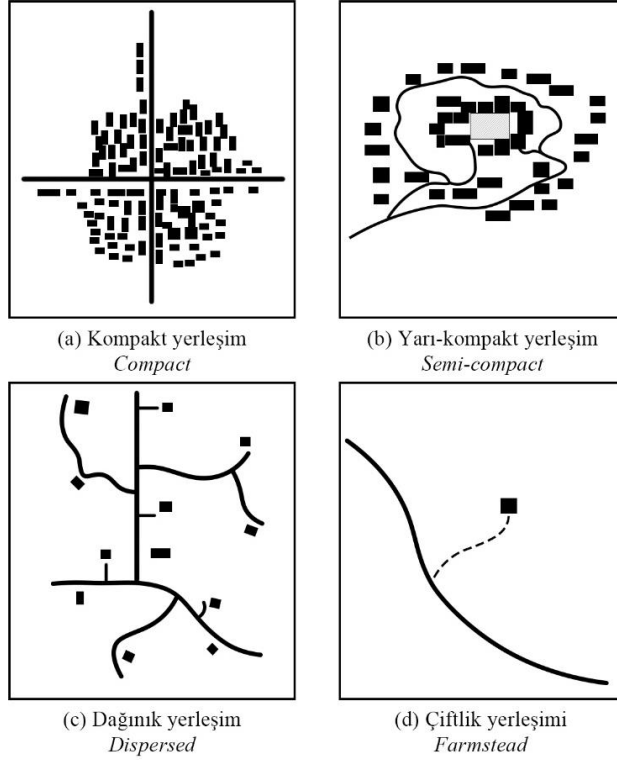
Doku, “insan gereksinimleri ile doğal ortamın verileri arasındaki karşılıklı ilişkilerden ortaya çıkan ve zaman içinde kendi kendine oluşan yerleşimlerin içindeki doluluk ve boşluklarla belirlenen bir örüntüdür”. Bu örüntüler geometrik ve organik düzende gelişebilmesine karşın kırsal yerleşmelerdeki örüntü şemaları çoğunlukla organik düzende gelişmektedir (T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2010). Kırsal yerleşim dokularına dair yapılan çalışmaların geneline bakıldığında; lineer köy, dikdörtgen biçimli köy, kare biçimli köy, dairesel köy, ızgara biçimli köy, yıldız köy, T-şekilli köy, L-şekilli köy ve çapraz biçimli köy şeklinde ele alınmaktadır (Şekil 22). Bu doku çeşitlerinin ortaya çıkmasında fiziksel, tarihsel ve sosyo-ekonomik olmak üzere birçok faktör etkili olmaktadır. Arazinin eğimi, nehir veya diğer su öğelerine sahip olması ve yollara göre konumlanması gibi faktörler, yerleşme deseninin şekillenmesinde etkili olan fiziksel faktörlerdir. Erken zamanlardaki savunma ihtiyacından kaynaklı ortaya çıkan doku tarihsel bir faktörün etkini ortaya koyarken bölgedeki tarım sistemi ve tarım arazilerinin şekli, topluma ait bir yerin

varlığı ve herhangi bir dini mekânın oluşumu ise sosyo-ekonomik faktörlerle yerleşme dokusunun şekillenmesine örnektir (Singh, 2020).

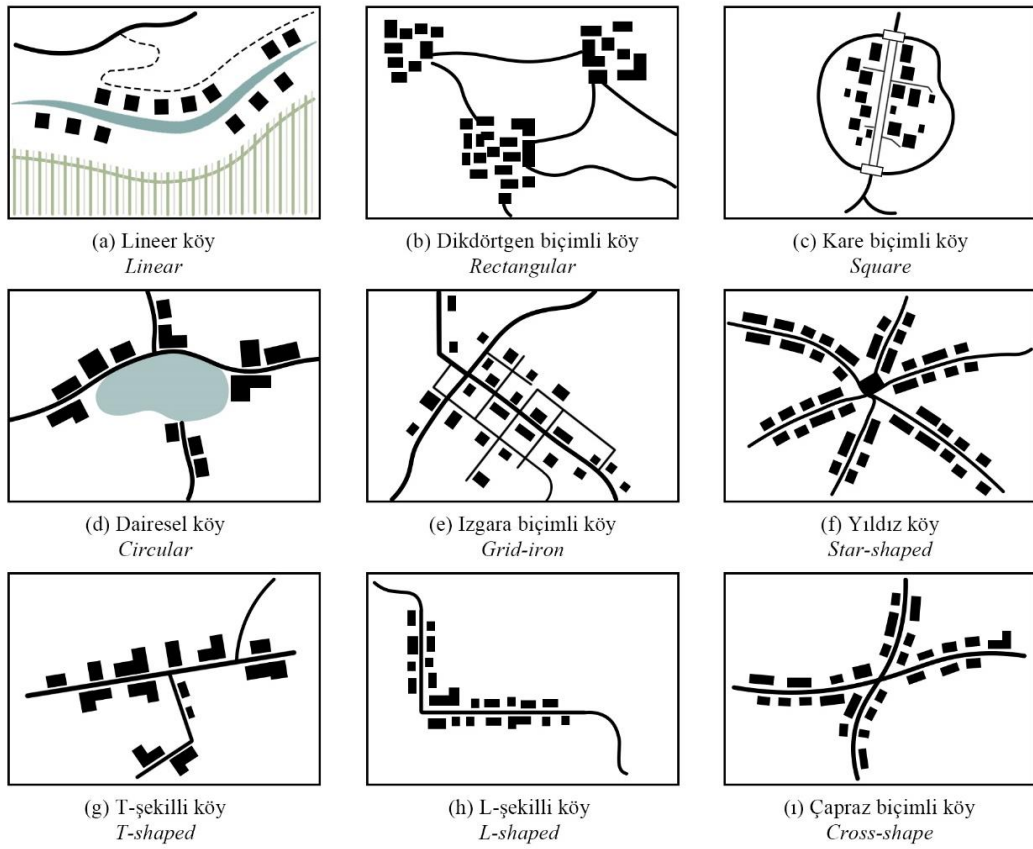
Kırsal yerleşme dokularından olan lineer köy (hat boyu köy, yol boyu köy vb.), yerleşimlerin nehir, dere veya kanal kenarların, yollar ve demiryolu hatları boyunca doğrusal gelişimini ifade etmektedir. Bu çizgisel ilerleyen öğelerin bir tarafında birimlerin yer alması lineer olarak adlandırılırken iki tarafından da bulunmaları çift lineer olarak adlandırılmaktadır. Genellikle düz yerlerde, setler ya da dayklar üzerinde evlerin sıralandığı lineer (çizgisel) bir gelişme görülmektedir. Dikdörtgen biçimli köylerde ise dokunun oluşmasında tarla şekilleri etkili olmaktadır. Tarım alanlarında gelişen bu yerleşimlerde tarlalar dikdörtgen forma sahip oldukları için yerleşim de bu formu tekrar etmektedir. Kare biçimli köylerde ise yerleşimin çerperinde bir sınırlayıcı öge (sur, duvar, sık meyve bahçeleri, yol, su ögesi vb.) yer almaktadır. Bu yerleşim dokusuna ülkemizde sıklıkla rastlanılmaktadır. Dairesel veya yuvarlak köy dokusunda yerleşimin biçiminin ortaya çıkmasında evlerin yuvarlak/oval biçimli bir meydan, bir su ögesi (göl, gölet vb.) veya bir açık alan etrafından sıralanması etkili olmaktadır. Bu köy dokusuna en fazla Almanya ve İngiltere’de rastlanmaktadır. Izgara biçimli köy dokusu ise birkaç yolun birbirine dik açılarla bir yol ağı oluşturmasıyla ortaya çıkan yerleşme desenini tariflemektedir. Yolların düzgün ve ızgara şeklinde olması yerleşmeye geometrik bir biçim vermiştir. Daha modern ve planlı köylerde izlenebilen ızgara yerleşim dokusu; Türkiye’deki Balkan göçmenlerinin yerleştirildiği veya afet sonrasında yeniden inşa edilen planlı köylerin yerleşim desenini yansıtmaktadır (Üçeçam Karagel, 2017; Singh, 2020; Tümertekin ve Özgüç, 2020).

Yol sisteminin etkisi ile kırsal yerleşmeler aynı zamanda yıldız şeklinde bir dokuya sahip olabilmektedir. Genellikle kuzey ve batı Avrupa’nın bazı kesimlerinde görülen bu köy deseninde merkezden çevreye doğru yıldız şeklinde bir dağılım görülmekte ve konutlar bu yollar üzerinde sağlı sollu bir biçimde konumlanmaktadır (Üçeçam Karagel, 2017; Tümertekin ve Özgüç, 2020). Yolların birbiri ile buluşması şekline göre farklılaşması sonucunda ortaya çıkan diğer yerleşim dokuları: T-şekilli, L-şekilli ve çapraz biçimli köylerdir. T-şekilli köy dokusunda yerleşim kavşak noktasından üç yöne ayrılırken, L-şekilli köy de iki yöne doğru gelişim göstermektedir. Çapraz biçimli köy dokusunda da yerleşim kavşak noktasından büyümekte ve konutlar dört yöne doğru yayılarak gelişmektedir (Şekil 22).

Kırsal Yerleşme Türleri

Kırsal Yerleşme Dokuları

Şekil 22. Kırsal yerleşme türleri ve dokuları (Tez çalışması kapsamında üretilmiştir)

Kırsal yerleşme düzenini ortaya koymak için geliştirilen çalışmalarda karşımıza çıkmamasına karşın kentlerin düzensiz bir biçimde yayılmaları sonucunda çeperlerinde yer alan kırsal yerleşmeleri dönüştürmeleri sonucunda ortaya çıkan metropol köylerden de bahsetmek gerekmektedir. Tümertekin ve Özgüç (2020)'ün yatakhane köyü, banliyö köyü, yeni beliren banliyöler ve banliyöleşmiş köyler olarak anıldığını ifade ettiği bu kırsal yerleşme çeşidi kentlerin kır dönüşürmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Köyler uzun dönemler boyunca temel biçimlerini korumayı başarmasına karşın bazıları zamanla daha karmaşık bir biçim kazanmış ve ilk biçimleri daha az belirgin olmuştur. Bu yerleşimin ortaya çıkmasında işyerleri şehirlerde ya da kasabalarda olmasına karşın kırsal alan yaşamak isteyen kentlilerin istilasının büyük bir etkisi vardır. Bunun yanında yakın zamanlarda bu kırsal yerleşimlere büyük yaşlı nüfus kitlelerin gelmesi de biçiminin değişmesinde etkili olmuştur. Bu biçimsel değişim ilk aşamada köy içerisinde yer alan bazı geleneksel yapıların (okullar, kilise, atölye, ağıl vb.) başka faaliyetlerle dönüştürülmesi, köylerin içerisinde boş arazilere konutların inşası ve köyün çevresine küçük eklentilerin gelmesi sonucunda gerçekleşmektedir (Tümertekin ve Özgüç, 2020, s. 392-393).

3.1.2. Yerleşme Düzenini Oluşturan Öğeler

Kırsal yerleşimler bir dizi yapısal öğeden oluşmakta olup temel bileşen ise yapılardır. Çünkü yerleşimlerin farklılaşmasında yapıların mekân içerisindeki konumunda kaynaklanan çeşitlilik büyük bir etkidir. Ancak kırsal yerleşim dokusunun oluşumunda yapıların yanında birçok farklı öğe de mevcuttur. Kırsal yerleşmeler tarımsal bir ortamda gelişim göstermektedir. Bunun sonucunda da tarımla ilişkili bir dizi öğe ile ilişkilendirilmektedir. Tarım odaklı gelişim gösteren kırsal yerleşimlerin temel öğeleri; tarlalardan, çitlerden, sınırlardan, yollardan ve patikalardan oluşmaktadır. Tarla, sınır ve yol sistemleri çiftlik arazilerinin ve köylerin düzenlenmesinde bağlayıcı unsurlardır. Bu nedenle kırsal yerleşim dokusunun ayrılmaz öğeleridir (Bunce, 1982)

Köy yerleşmelerinde; samanlık, ahır, avlu, bahçe, ambar, köy mescidi, cami, depo, köy kahvesi, değirmen, köy odası, köprü, tuvalet, kuyu, kümes, ağıl, işlik gibi yapılar yer almaktadır. Bu yapısal birimler mekânsal olarak farklılaşabilmektedir. Ancak kırsal yerleşmelerin çoğunda çeşitli biçimlerde ve değişen derecelerde var olmaktadır. Özellikle tarımsal bir üretim deseni barındıran kırsal yerleşmelerde; ahır, ağıl, çiftlik evi, tahıl ambarı,

işçi kulübesi ve malzeme ambarı gibi yapısal birimlerin varlığı görülmektedir (Bunca, 1982; Çevre ve Kültürel Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı, 2015).

Şekil 23. Kırsal yerleşme düzenini oluşturan öğeler (Tez çalışması kapsamında üretilmiştir)

Balıkesir Kırsalında Yöresel Doku ve Mimari Özelliklere Uygun Yapılaşmanın Yaygınlaştırılması Projesi”nin Kırsal Doku Analizi çalışması kapsamında ise yerleşme düzenini oluşturan temel öğeler; yapı, yapı adası, yollar ve meydanlar şeklinde ifade edilmiştir. Düzenin temel birimini oluşturan yapı, kapalı bir alandan oluştuğu kadar onu saran açık ve yarı açık alanlarla da tamamlanmaktadır. Özellikle kırsal yerleşmelerde yaşam faaliyetlerinin içerisinde geçtiği ve kültürel ortamlara göre oluşumları farklılık gösteren “açık alanlar” büyük önem taşımaktadır. Bu açık alanları temsil eden avlu, bahçe vb. kullanımlar birçok işlevi barındırmaktadır. Aynı zamanda yapı ve yapıyı tamamlayan açık alanlar, sınırları bulunan yapı parsellerini oluşturmaktadır. Bu sınırların sahip olduğu nitelikler (yüksek avlu duvarı, alçak duvar, çit veya hiç duvarsız) yapı parsellerini “geçirgen” veya “içe dönük” hale getirmektedir. Yüksek avlu duvarlı parseller, parsel içi aktivitelerin yoldan görünmesini engelleyerek içe dönüklük sağlarken alçak avlu duvarları ya da çitler, parsel ile yol arasında kapalılık yaratmayarak geçirgenlik sağlamaktadır (T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2010).

Kırsal yerleşmelerde büyüklükleri değişkenlik gösteren yapı adaları; yapı ve yapı parsellerinin bir araya gelerek oluşturdukları ve etrafının yollarla çevrelediği birimlerdir. Kırsal yerleşme dokusunun belirlenmesinde yapı adaları içerisindeki kapalı ve açık alanların büyüklükleri, dağılımları, konumları ve işlevleri önemli bir rol oynamaktadır. Kırsal

yerleşme düzeni içerisinde önemli bir diğer öge de yollardır. Yapı ve yapı adalarının etrafında bulunan ve temel amacı erişimi sağlamak olan yollar aynı zamanda birer açık alandır. Bunun yanında birer toplanma noktası olan ve ana yolların kesişiminde yer alan meydanlar, yerleşme düzeni içerisindeki önemli odaklardandır (T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2010). Aynı zamanda meydanlar, kırsal yerleşmelerde en önemli kamusal mekanlardandır. Sonuçta kırsal yerleşme düzeninin ortaya çıkmasında; yapı, yapı parseli, yapı adası, yollar/patikalar, sınırlar/eşikler ve kamusal mekanlar en temel bileşenlerdir (Şekil 23). Bu çalışmanın odak noktası olan ve kentte olduğu gibi kırdaki da toplanma, ortaklaşma, sosyalleşme, üretme, bir arada olma vb. amaçlarla var olan kamusal mekanlar ise birçok türde karşımıza çıkmaktadır.

3.1.3. Kırsal Yerleşmelerde Kamusal Mekanlar

Kamusal mekân literatürü kent odaklı ilerlemekte ve kırsal yerleşimler göz ardı edilmektedir. Ancak son yıllarda kırsal yerleşmelerin değişen sosyal yapıları, var olan kültürel çeşitlilikleri, özgün dokuları ve bütün bu özelliklerin mekânda yansıma bulması, bu alanların da kamusal mekân kurgularının incelenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Kentlere dair kamusal mekân tipolojileri geliştirilmesine karşın kırsal kamusal mekân türlerine dair bir tipoloji yer almamaktadır. Özellikle kırsal mekânın kullanıcısı olan köy halklarının sosyal araştırmalarına dayalı bir kırsal kamusal mekân tipolojisi bulunmamaktadır. Bu noktada Polonyalı araştırmacılar Soszyński ve Kamiński (2022) tarafından geliştirilen tipoloji öncü niteliği taşımaktadır.

Soszyński ve Kamiński (2022) kır sakinlerinin sosyal yaşamında mevcutta işleyen kırsal kamusal mekanlarının, şehirlerin ve banliyö köylerinin kamusal mekanlarından farklı oluşunu göstermek amacıyla bir tipoloji ortaya koymuşlardır. Kamusal mekanların çeşitliliğini tam olarak yansıtacak bir tipoloji ortaya koymak mümkün değildir. Bu nedenle ortaya konan tipoloji, kırsal kesimin yaşantısında fiziki varlığı ile işlev gören ve toplumsal anlamda en önemli kamusal mekân türlerine işaret etmektedir. Bunlar;

- Çok işlevli köy meydanları (Multifunctional village squares)
- Bakkal çevresi (Grocery surroundings)
- Diğer hizmet tesisleri çevresi (Other service facilities surroundings)
- Kutsal/dini mekanlar (Sacred sites)
- Köy sokakları (Village streets)

- Mahalle mekânı (Neighborhood space)
- Dinlenme yerleri (Recreational places)
- Yarı-doğal mekanlar (Semi-natural places), şeklinde sekiz temel kamusal mekân türünden oluşmaktadır.

Soszyński ve Kamiński (2022) tarafından ortaya konan bu tipoloji temel alınarak kırsal yerleşmelerdeki kamusal mekanlar; meydanlar, sokaklar, ticaret mekanları ve çevresi, kamu hizmet tesisleri ve çevresi, diğer hizmet tesisleri ve çevresi, açık yeşil alanlar, gıda üretim alanları ve komşuluk mekânı olarak sınıflandırılmıştır (Tablo 15).

Tablo 15. Kırsal yerleşmelerde kamusal mekanlar (Soszyński ve Kamiński (2022)'nin çalışması temel alınarak üretilmiştir)

Kırsal Kamusal Mekânın Türü	Özellikler	Örnekler
Meydanlar	Herkesin kullanımına açık, çeşitli işlevleri - <i>kahvehane, cami, muhtarlık vb.</i> - bir arada barındıran odak mekân	<i>Köy meydanı, cami meydanı, meydancık</i>
Sokaklar	Motorlu ulaşım ve yaya ulaşımının ihtiyaçlarını karşılayan, herkesin kullanımına açık ve günlük kullanımı yoğun mekân	<i>Köy sokakları, kaldırımlar, bisiklet yolları</i>
Ticaret mekanları ve çevresi	Çoğunlukla özel mülkiyete ait ancak halka açık satış yapan mekanlar ve çevresi, sosyalleşme ve toplanma mekânı	<i>Bakkal, kahvehane, kafe, restoran vb. mekanlar ve çevresi</i>
Kamu hizmet tesisleri ve çevresi	Kamu mülkiyetinde olan hizmet yapıları ve çevresi, herkesin erişimine açık ancak bazı kullanıcı gruplarının yoğunlaştığı mekân	<i>Okul, cami, sağlık merkezi, kültür merkezi, halkevi ve çevresi</i>
Diğer hizmet tesisleri ve çevresi	Mülkiyeti özel kişilere, kuruluşlara ya da derneklere ait olan ancak halkın ve üye grupların kullanımına açık olan mekân	<i>Sivil toplum örgütleri, dernek yapıları, kooperatif yapıları, kulüp alanları ve çevresi</i>
Açık yeşil alanlar ve dinlenme yerleri	Herkesin kullanımına açık, yeşili barındıran, genellikle dinlenme ve boş zaman aktivite amacına sahip mekân	<i>Parklar, açık hava spor ve rekreasyon alanları, mesire yerleri, plajlar, mezarlıklar</i>

Tablo 15'in devamı

Kırsal Kamusal Mekânın Türü	Özellikler	Örnekler
Gıda üretim alanları	Çoğunlukla özel mülkiyete ait olmasına karşın görsel olarak kamusal olan mekân	<i>Meyve bahçeleri, tarım alanları, otlatma alanları, küçük bahçecilik</i>
Komşuluk mekânı	Kentsel yerleşmelerdeki mahalle dokusunun apartmanlar ve çevresindeki öğeler ile (otopark, çocuk parkı vb.) var olduğu mekân	<i>Otoparkı, çocuk parkı ve yapıları ile bütünlük oluşturan alanlar</i>

Alexander vd. (1997) bir şehrin sahip olduğu en büyük ve en kamusal alanların *kamusal meydanlar* olduğunu ifade etmiştir (Alexander vd., 1977, s. 311). Kırsal yerleşmelerde de meydanlar kentlerdeki gibi büyük önem taşımaktadır. Köy meydanının köy halkının bir araya geldiği, ihtiyaçlarını karşıladığı ve sosyalleşebildiği önemli bir kamusal mekân özelliğine sahiptir. Aynı zamanda köyün morfolojik yapısı içerisinde de önemli bir “odak noktası” niteliği taşımaktadır

Köy meydanları kırsaldaki sosyal aktivite merkezlerini oluşturan ticari birimlerin bulunduğu yüksek canlılığa sahip yerler olarak karşımıza çıkmaktadır (Soszyński ve Kamiński., 2022). Köy meydanı içerisinde yürünebilen, geçilebilen ve herkes tarafından kolayca erişilebilen bir yer olmanın yanı sıra köyün karşılama ve uğurlama alanıdır. Bunun yanında meydanın büyüklüğü, çevresinde yer alan dini yapı, kahvehane, dükkân gibi farklı kullanımlar, ağaç, çeşme gibi tekil öğelerle birlikte hem gece-gündüz hem de yaz-kış kullanımı köyün geleneksel yaşamı hakkında bilgi vermektedir (T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2010). Meydan içerisinde su temini için havuz, bir kilise ya da başka bir kamu binası yer alabilmekte, meydan spor faaliyetleri, haftalık gerçekleştirilen pazar etkinliği ya da hayvanların toplanması için ortak mekân olarak kullanılabilir (Tümertekin ve Özgüç, 2020). Köyün merkezini oluşturan ana köy meydanı dışında farklı odakları bulunan meydanların varlığından da söz etmek mümkündür.

Köy meydanlarının yanında sokaklar da köy içerisindeki günlük yaşamın önemli bir parçasıdır. Kentlerde otomobil odaklı gelişen yol hiyerarşisinin aksine kırsal yerleşmelerde insan ve hayvan hareketleri sokak dokusunu şekillendirmektedir. Yalnızca yaya ve taşıt ulaşımını sağlamanın yanında sokaklarda çeşitli sosyo-ekonomik etkinlikler de gerçekleştirilmektedir. Sokakların çeşitlilik gösteren bu kullanımı aynı zamanda köy

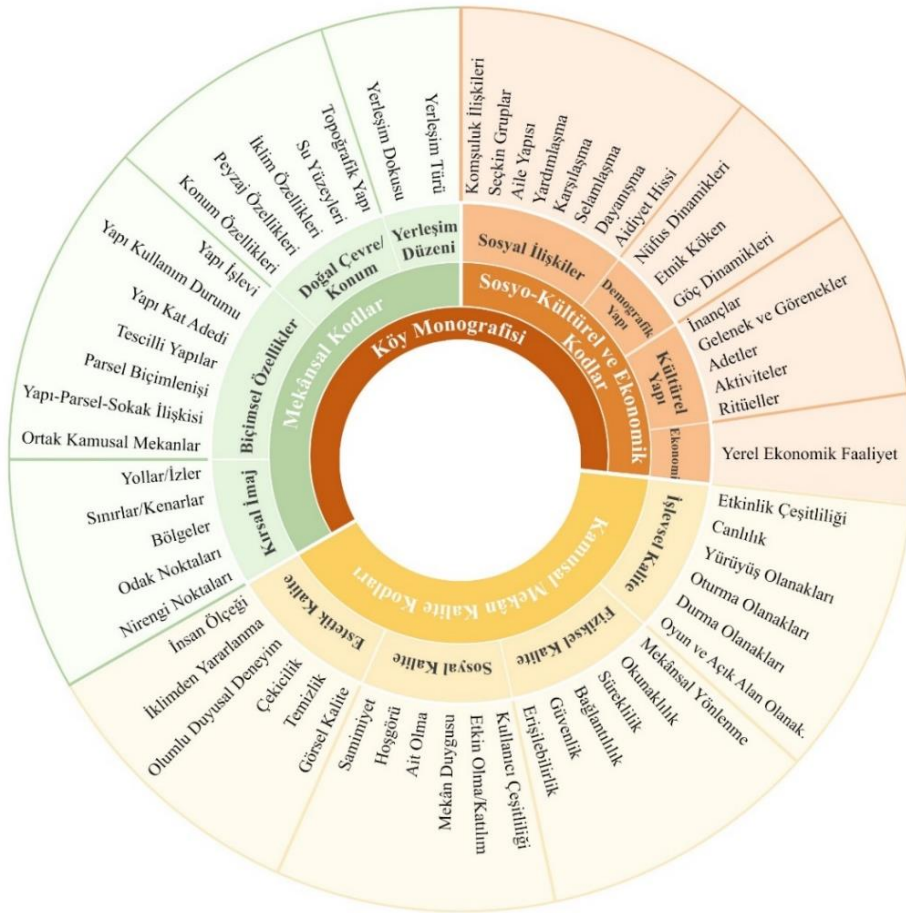
halkının sosyal yaşantısı ve toplumun iç dinamikleri hakkında önemli bilgiler vermektedir (T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2010).

Köy içerisindeki yerleşme düzeninin bir ögesini oluşturan yapılar ise çeşitli fonksiyonlar ile çeşitlenmektedir. Köy halkının gündelik ihtiyaçlarını karşıladığı bakkal, büfe vb. ticari kullanımların yanında köy kahvehanesi gibi bulunduğumuz coğrafya üzerinden oldukça yaygın olan kullanımlar da mevcuttur. Bu birimler ve çevresi kırsal yerleşmelerdeki kamusal mekanların önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. Ticari birimlerin yanında kamu hizmet tesisleri olarak nitelendirilebilecek cami, okul, sağlık merkezi vb. temel ihtiyaçlara yönelik hizmet yapıları ve bunların çevresi de oldukça önemlidir. Özellikle dini karaktere sahip olan cami ve çevresi kırsal yerleşmelerde önemli bir odak toplanma mekânı görevi görmektedir.

Kentler için önemli dinlenme ve boş zaman geçirme mekanları olan açık yeşil alanlar kırsal yerleşmelerde kentlerdeki gibi ele alınmamaktadır. Buna karşın özellikle kırsal yerleşmelerin sunduğu doğal zenginliklerle bütünleşen mesire yerleri önemli bir açık yeşil alan türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna ek olarak kırsal alanlarda arazi örtüsünün oluşmasında meralar ve tarlalar önemli öğelerdir. Yerleşimin çevresinde ve kısmen içerisinde yer alan bu doğal öğelerle kırsal yerleşmeler doğanın devamı gibi görünmektedir. Gıda üretim alanları olarak ifade edilen “meyve bahçeleri, tarım alanları, otlatma alanları vb.” çoğunlukla özel mülkiyete ait ancak görsel olarak kamusal olan bir yapıya sahiptir. Son olarak kırsal kamusal mekân türlerinde biri olarak “komşuluk mekânı” ele alınmıştır. Soszyński ve Kamiński (2022) tarafından ortaya konan tipolojide yer alan mahalle mekânı (neighborhood space) kavramı ile benzer bir mantık ile ortaya konan bu kamusal mekân türü kırsal yerleşmeler içerisinde otoparkı, çocuk parkı ve apartman şeklindeki yapıları ile kentsel yerleşmelerdeki mahalle dokusunu kırsal içerisinde var eden bir mekânı ifade etmektedir.

3.1.4. Kırsal Yerleşmelerde Kamusal Mekân Değerlendirme Kriterleri

Kırsal yerleşmelerde mekânsal boyut ve sosyal boyut birbirinden ayrı düşünülemez. Bunun en temel sebebi kırsal yerleşmelerde mekânın organizasyonunda ve özellikle kamusal mekanların oluşumunda kendiliğindenliğin, kullanıcının ihtiyaçları ile şekillenmenin ve bağlam odaklılığın söz konusu olmasıdır. Yerel sakinler bu oluşum süreçlerinin içerisinde yer alır ve toplumsal mekânın biçimlenişine katılırlar. Bu durum mekânsal ve sosyal yapının güçlü ilişkisini ortaya koymaktadır. Çalışma kapsamında bu güçlü ilişkiselliğe vurgu yapılmış ve kırsal yerleşmeleri analiz etmek adına “mekânsal kodlar”, “sosyo-kültürel ve ekonomik” kodlar olmak üzere iki tema tanımlanmıştır. Bunun yanında çalışmanın odak noktasını oluşturan kamusal mekanların değerlendirilmesi boyutu ise “kamusal mekân kalite kodları” teması ile ele alınmıştır. Bu temaları analiz etmek adına birtakım ana bileşenler ve bunlarla bağlantılı alt bileşenler belirlenmiştir (Şekil 24).

Şekil 24. Kırsal yerleşmeler mekânsal kodlar, sosyo-kültürel ve ekonomik kodlar, kamusal mekân kalite kodları ve bileşenleri (Tez çalışması kapsamında üretilmiştir)

Mekânsal kodlar temasında yer alan her bir ana bileşen ve bunlarla ilişkili alt bileşenler mekânsal çözümler ile ortaya konacaktır. “Yerleşme düzeni” ana bileşeni “yerleşim türü” ve “yerleşim dokusu” alt bileşenlerinden oluşmaktadır. Yerleşmenin türü; kompakt, yarı-kompakt, dağınık ya da çiftlik yerleşimi (farmstead) şeklindeki dört yerleşim özelinde değerlendirilecektir. Yerleşimin dokusu; lineer köy, dikdörtgen biçimli köy, kare biçimli köy, dairesel köy, ızgara biçimli köy, yıldız köy, T-şekilli köy, L-şekilli köy ve çapraz biçimli köy şeklindeki köy desenleri kapsamında değerlendirilecektir. “Doğal çevre/konum” ana bileşeninde ise seçilen kırsal yerleşimlerin “topoğrafik yapı”, “su yüzeyleri”, “iklim özellikleri”, “peyzaj özellikleri” ve “konum özellikleri” incelenecektir.

Mekânsal kodlar temasının bir başka ana bileşeni olan “biçimsel özellikler”; “yapı işlevi”, “yapı kullanım durumu”, “yapı kat adedi”, “tescilli yapılar”, “parsel biçimlenişi”, “yapı-parsel-sokak ilişkisi” ve “ortak kamusal mekanlar” alt bileşenlerinden oluşmaktadır. Bu çalışmanın odak noktasını oluşturan kamusal mekanlar bileşeni, seçilen kırsal yerleşmeler özelinde ortak alan veya kamusal mekân olarak nitelendirilen bütün mekân türlerinin ortaya konmasının ardından meydan özellikleri, sokak özellikleri ve açık yeşil alan özellikleri şeklinde üç başlıkta meydanların, sokakların ve açık yeşil alanların (parklar, bahçe, gıda üretim alanları vb.) detaylı bir analizini içerecektir. “Kırsal imaj” ana bileşeni ise “yollar/izler”, “sınırlar/kenarlar”, “bölgeler”, “odak noktaları” ve “nirengi noktaları” alt bileşenlerinden oluşmaktadır. Bu bileşenler Lynch (1960) tarafından ortaya konan ve kenti okumak için ele alınması gereken öğelerden oluşmaktadır. Ancak Lynch (1960) kent özelinde bir imaj çalışması gerçekleştirirken, bu çalışmada kır odağında gerçekleşen bir “kırsal imaj” ortaya konacak ve kırsal yerleşme öğeleri çerçevesinde değerlendirilecektir.

Kırsal yerleşmelerdeki sosyo-kültürel ve ekonomik yapıyı değerlendirmek için belirlenen “sosyo-kültürel ve ekonomik kodlar” teması bağlamında; “sosyal ilişkiler”, “demografik yapı”, “kültürel yapı” ve “ekonomi” ana bileşenleri yer almaktadır. “Sosyal ilişkiler” ana bileşeni; “komşuluk ilişkileri”, “seçkin gruplar”, “aile yapısı”, “yardımlaşma”, “karşılaşma”, “selamlaşma”, “dayanışma” ve “aidiyet hissi” alt bileşenlerini kapsamaktadır. “Demografik yapı” ana bileşeni; “nüfus dinamikleri”, “etnik köken” ve “göç dinamikleri” alt bileşenlerini içermektedir. “Kültürel yapı” ana bileşeni; “inançlar”, “gelenek ve görenekler”, “adetler”, “aktiviteler” ve “ritüeller” alt bileşenlerini içermektedir. “Ekonomi” ana bileşeni ise “üretim yapısı” ve “yerel ekonomi” alt bileşenlerini kapsamakta ve köy içerisindeki hâkim ekonomik sektör ile istihdam yapısını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

“Kamusal mekân kalite kodları” teması ise çalışmanın ana odağını oluşturmaktadır. Kentlerdeki kamusal mekanlara dair incelenen çalışmalar ve tespit edilen anahtar kelimeler doğrultusunda kırım özgün yapısı da göz önünde bulundurularak kamusal mekanların kalitesini değerlendirmeye yönelik yazınlardan yararlanarak bileşenler belirlenmiştir. Ortak kamusal mekanlar analizi ile kırsal yerleşmelerdeki kamusal mekân çeşitlerinin ortaya konmasının ardından "işlevsel kalite", "fiziksel kalite", "estetik kalite" ve "sosyal kalite" şeklinde 4 ana bileşen belirlenmiştir. “İşlevsel kalite” ana bileşeni; “aktivite çeşitliliği”, “canlılık”, “yürüyüş olanakları”, “oturma olanakları”, “durma olanakları”, ve “oyun ve açık alan olanakları” alt bileşenlerinden oluşmaktadır. “Fiziksel kalite” ana bileşeni; “mekânsal yönelme”, “okunaklılık”, “süreklilik”, “bağlantılılık”, “güvenlik” ve “erişilebilirlik” ana bileşenlerini kapsamaktadır. “Sosyal kalite” ana bileşeni; “etkin olma/katılım”, “mekân duygusu”, “kullanıcı çeşitliliği”, “ait olma”, “hoşgörü” ve “samimiyet” alt bileşenlerini içermektedir. “Estetik kalite” ana bileşeni ise; “görsel kalite”, “temizlik”, “çekicilik”, “olumlu duyuusal deneyim”, “iklimden yararlanma” ve “insan ölçeği” alt bileşenlerini içermektedir. Kamusal mekân kalite kodları bileşenlerine yönelik açıklamalar Tablo 16’da belirtilmiştir.

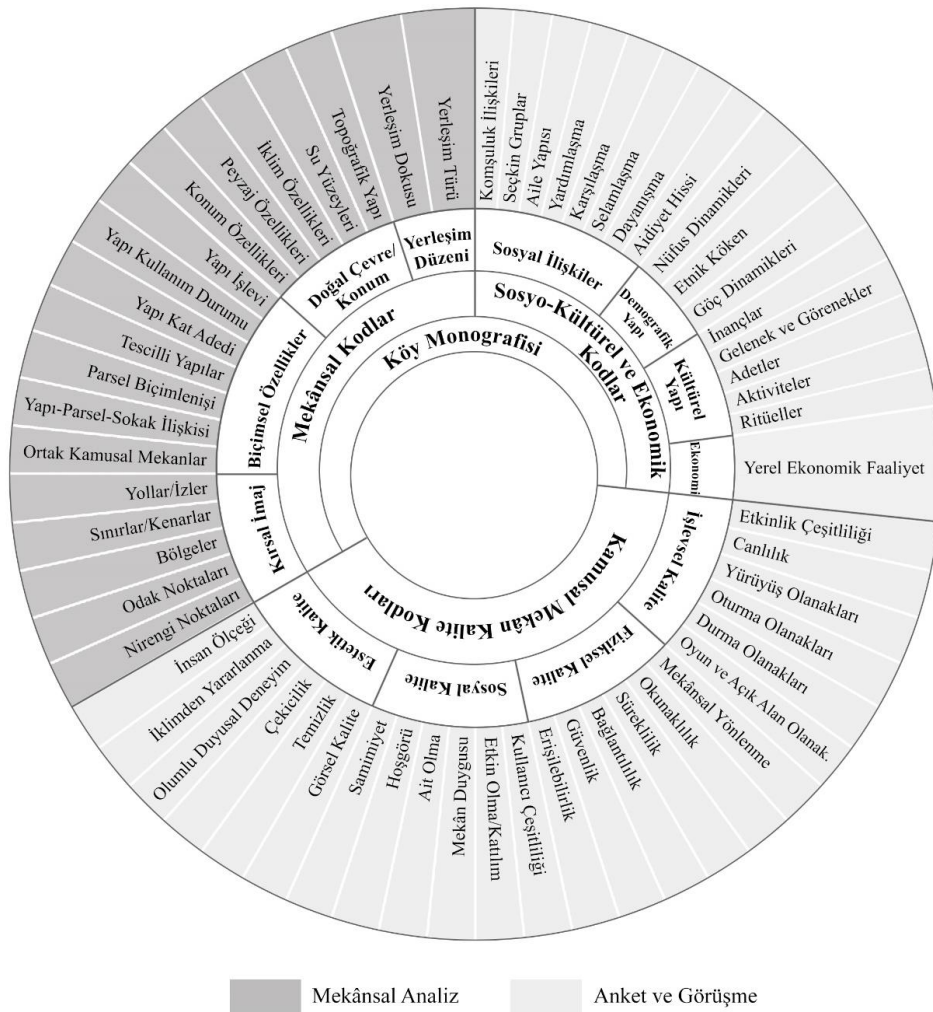
Tablo 16. Kamusal mekân kalite kodlarına yönelik ana bileşenler ve alt bileşenlerin tanımı

Kamusal Mekân Kalite Kodları		
Ana Bileşen	Alt Bileşen	Tanım
İşlevsel Kalite	Etkinlik çeşitliliği	Birden fazla etkinliğin mekânda gerçekleştirilmesi
	Canlılık	Mekânın kullanıcı tarafından tercih edilen ve sürekli yaşayan bir yapıda olması
	Yürüyüş olanakları	Mekân içerisinde yayanın rahat hareket edip, yürütmesine yönelik engellerin var olmaması
	Durma olanakları	Mekân içerisinde kullanıcının durmasına olacak sağlayacak alanların ve durmaya teşvik edecek öğelerin varlığı
	Oturma olanakları	Mekân içerisinde kullanıcının oturmasına olanak sağlayacak mobilya elemanlarının varlığı
	Oyun ve açık alan olanakları	Mekânın kullanıcısının oyun ihtiyacını karşılaması ve açık alan içerisinde yer alan olanakları barındırması

Tablo 16'nın devamı

Fiziksel Kalite	Mekânsal yönlendirme	Mekânın bir odak noktası haline gelmesi ve etrafındaki diğer mekanlar için yönlendirici olması
	Okunaklılık	Mekânın içerisinde barındırdığı öğeler ile bir bütünlük oluşturarak kullanıcısı tarafından kolay algılanabilmesi
	Süreklilik	Mekânın sürekliliği iki şekilde gerçekleşmektedir. İlki fiziksel mekandaki yapıların oluşturduğu süreklilik ile gelen kapalılık hissi ve güçlü mekân algısı. İkincisi ise mekanlar arası geçiş sağlanırken sürekli ve hiyerarşik olması
	Bağlantılılık	Mekânın çevresindeki kullanımlar ile bağlantılı ve etkileşimli olması
	Güvenlik	Mekânın kullanıcısının kendisini güvende hissetmesi ve mekân içerisindeki tehlike barındıran durumların var olmaması
	Erişilebilirlik	Mekânın kullanıcısı açısından erişilebilir bir mesafede ve konumda olması
	Sosyal Kalite	Kullanıcı çeşitliliği
Etkin olma/katılım		Mekân içerisinde bütün sosyal grupların etkin bir şekilde var olması ve yaşadığı mekâna daha duyarlı hale gelmesi
Mekân duygusu		Mekânın yerel belleğinin, ruhunun ve kimliğinin korunması <i>-genius loci (yerin ruhu)-</i>
Ait olma		Kullanıcının mekâna ait hissetmesi, benimsemesi ve sahiplenmesi
Hoşgörü		Mekânda yer alan kullanıcıların aykırı olduğunu düşündükleri kullanıcıları veya durumları hoş görmeleri, özgürlükçü bir mekânın varlığı
Samimiyet		Mekân içerisindeki kullanıcıların kendilerini samimi ve içten bir ortam hissetmeleri durumu
Estetik Kalite		Görsel kalite
	Temizlik	Mekânın temiz olması, kullanıcıya hijyenik bir ortam sunması
	Çekicilik	Kullanıcının mekânı tercih etmesine yol açacak öğeler barındırma, çekici olma
	Olumlu duyuşsal deneyim	Mekânın kullanıcının duyu organlarına (işitme, koklama, görme vb.) olumlu yansıyacak öğeleri barındırması
	İklimden yararlanma	Mekânın coğrafyanın sahip olduğu iklim koşullarından olumlu şekilde yararlanması (güneş/gölge, sıcaklık/soğukluk, rüzgârdan korunma vb.)
	İnsan ölçeği	Mekânın ve içerisinde yer alan yapıların kullanıcılar tarafından algılanabilir düzeyde olması

Kırsal yerleşmelerdeki mekânsal, sosyokültürel ve ekonomik yapıyı analiz etmek üzere belirlenen bileşenlere dair çeşitli veri toplama tekniklerinden faydalanılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda her alt bileşende kullanılması gereken veri yapısı nedeniyle mekânsal analiz, anket ve görüşme yöntemlerinin kullanılmasına karar verilmiştir. Mekânsal kodlar başlığı altında yer alan veriler örnek alanlarda gerçekleştirilecek mekânsal analizler kapsamında elde edilecektir. Sosyokültürel ve ekonomik kodlar başlığı altında yer alan bileşenler ise köy içerisindeki anahtar kişilerle (köy muhtarı, köy imamı, öğretmen vb.) yapılacak görüşmeler sonucu ortaya konacaktır. Kamusal mekân kalite kodları başlığı altında yer alan alt bileşenler ise köy halkı ile gerçekleştirilecek olan anket çalışması kapsamında değerlendirilecektir. Bu sayede yerel halkın kamusal mekanların kalitesine yönelik algısı ortaya konacaktır.

Şekil 25. Belirlenen alt bileşenlerde kullanılan araştırma yöntemleri (Tez çalışması kapsamında üretilmiştir)

3.2. Metodolojik Çerçeve

Çalışmanın kavramsal çerçevesinde yer alan ‘kırsal yerleşme’, ‘kamusal alan’ ve ‘kamusal mekân’ kavramları bağlamında yürütülen kapsamlı literatür çalışması, çalışmanın teorik aşamasını oluştururken uygulama aşamasında ise öncelikle örnek kırsal yerleşmelerin seçimi gerçekleştirilmiştir. İkinci aşamada ise örnek kırsal yerleşme olarak belirlenen yerleşmelerde ve kamusal mekanlarında yapılacak değerlendirmelere ilişkin belirlenen yöntemlerle (anket çalışması, mekânsal analiz vb.) alan çalışması gerçekleştirilmiştir.

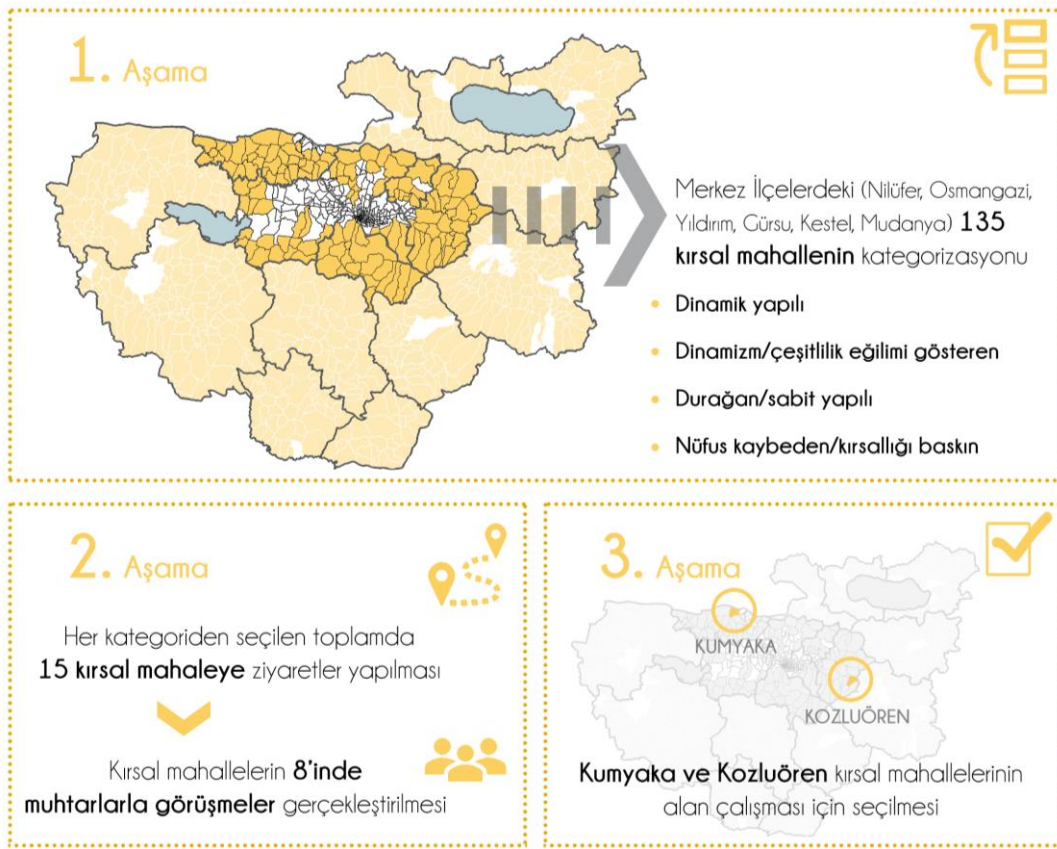
3.2.1. Örnek Kırsal Yerleşmelerin Seçimi

Ülkemizde, On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair 6360 Sayılı Kanun ile Büyükşehir belediyesi kurulması ve sınırlarının belirlenmesine ilişkin kararlar doğrultusunda metropolitenleşme süreci ve kentsel alanların planlanması süreci bambaşka bir yola doğru evrilmiştir.

Kanununun 1. maddesi 2. bendiyle “Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Gaziantep, İzmir, Kayseri, Konya, Mersin, Sakarya ve Samsun büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırları” olarak belirlemiş ve bu illere bağlı tüm köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı buldukları ilçenin belediyesine katılmıştır. Aynı zamanda köy tüzel kişilikleri de kaldırılmıştır. Bursa ilinin de bu statüdeki illerden biri olması, örneklem alanı olarak tercih edilmesinde etkili olmuştur.

Çalışma kapsamında Bursa Büyükşehir sınırları içerisinde merkez ilçe sınırlarında yer alan, Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alan Yönetmeliği kapsamında kırsal mahalle olan yerleşmeler çalışma evrenini oluşturmaktadır. Örneklem olarak belirlenecek kırsal mahallenin seçiminde üç aşamalı bir süreç izlenmiştir. İlk aşamada yerleşmelere yönelik bir sistematik eleme gerçekleştirilmiştir. Bursa merkez ilçeleri olan Gürsu, Kestel, Mudanya, Nilüfer, Osmangazi ve Yıldırım ilçelerinde yer alan “kırsal mahalle” statüsündeki yerleşmeler listelenmiştir. Bursa il bütününde 2023 yılı itibariyle toplamda “700 mahalle”, merkez ilçelerde ise 135 mahalle kırsal mahalle statüsündedir. Bu kapsamda çalışmanın ilk aşamasında 135 kırsal mahallenin sosyal yapılarına bağlı olarak gruplandırılması yapılmıştır: “Dinamik yapılı kırsal mahalle”, “Dinamizm/çeşitlilik eğilimi gösteren kırsal mahalle”, “Durağan/sabit yapılı kırsal mahalle” ve “Nüfus kaybeden/kırsallığı baskın kırsal

mahalle” şeklinde dört kategoride yerleşmeler gruplandırılmıştır. İkinci aşamada bu gruplarda yer alan kırsal mahalleler içerisinde her bir grup için örneklem olarak belirlenen yerleşmeler seçilmiş, sosyal ve mekânsal özelliklerine ilişkin gözlemler ve muhtar görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Son aşamada bu görüşmelerin bulguları çerçevesinde iki örnek yerleşim özelinde detaylı çalışmalar yürütülmüştür. Kumyaka ve Kozluören mahalleleri örneklem olarak belirlenmiş ve sosyo-kültürel, ekonomik ve mekânsal kodlara ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır (Şekil 26).

Şekil 26. Kırsal yerleşmelerin seçimindeki aşamalı süreç

Örneklem seçimin birinci aşamasında gerçekleştirilen gruplamada kullanılan kategorilerde nüfus değişimi (2022 ve 2017 yılları arasındaki) ve ilçe merkezine uzaklık şeklinde iki temel kriter baz alınmıştır. Buna göre;

- **Dinamik yapılı kırsal mahalleler:** Nüfus değişimi %10 üzeri, ilçe merkezine uzaklık: 0-14 km arası

- **Dinamizm/çeşitlilik eğilimi gösteren kırsal mahalleler:** Nüfus değişimi: %3-%10 aralığında, ilçe merkezine uzaklık: 0-14 km arası
- **Durağan/sabit yapıli kırsal mahalleler:** Nüfus değişimi: (%-3)-%2 aralığında, ilçe merkezine uzaklık: 15-24 km arası
- **Nüfus kaybeden/kırsallığı baskın kırsal mahalleler:** Nüfus değişimi: (%-3)'den küçük mahalleler, ilçe merkezine uzaklık: 25 km üzeri, şeklinde kategorize edilmiştir (Ek-2).

Kırsal mahalleler kategorize edilirken nüfusu 1000'i geçen yerleşimler kapsam dışı tutulmuştur. Aynı zamanda çalışmanın temel amacı kırsal yerleşmelerdeki kamusal mekânların kurgusunu ele almak olduğu için ortak mekânların topoğrafik koşullar nedeniyle oluşmasının güç olduğu dağınık yerleşimler de veto edilerek kapsam dışında bırakılmıştır. Nüfus değişimi ve ilçe merkezine uzaklık temel kriterlerinin yanında coğrafi yapı, hâkim ekonomik faaliyet ve etnik köken gibi kriterler de yer almaktadır. Bunlar temel kategoriler içerisinde yapılacak seçimin çeşitliliği için önemlidir. Örneğin; dört temel kategori içerisinde ziyaret edilecek yerleşimler seçilirken etnik köken bakımından farklılık barındıran; göçmen, yerli, yörük gibi grupların varlığı dahil edilmeye çalışılmış ve bu sosyal yapıda da değişime sebep oluşturan bu kriter önemli görülmüştür.

Seçilen 15 kırsal mahalle hem ilk aşamada nüfus ve merkeze yakınlık kriterlerine göre belirlenen 4 kategoride de sağlanması hem de alt kriterler bağlamında belirlenen farklılıkları yansıtan mahalleler olmaları nedeniyle tercih edilmiştir. Bu kırsal mahalleler:

- **Dinamik yapıli kırsal mahalleler:** Mudanya ilçesi Altıntaş mahallesi, Kestel ilçesi Aksu mahallesi, Osmangazi İlçesi Ahmetbey mahallesi
- **Dinamizm/ çeşitlilik eğilimi gösteren kırsal mahalleler:** Kestel ilçesi Orhaniye mahallesi, Yıldırım ilçesi Hamamlıkızık mahallesi, Kestel ilçesi Derekızık mahallesi, Mudanya ilçesi Kumyaka mahallesi
- **Durağan/sabit yapıli kırsal mahalleler:** Kestel ilçesi Alaçam mahallesi, Mudanya ilçesi Mirzaoba mahallesi, Mudanya ilçesi Kaymakoba mahallesi, Osmangazi ilçesi Selçukgazi mahallesi, Yıldırım ilçesi Cumalıkızık mahallesi
- **Nüfus kaybeden/kırsallığı baskın kırsal mahalleler:** Kestel ilçesi Kozluören mahallesi, Nilüfer ilçesi Çatalağıl mahallesi ve Kestel ilçesi Babasultan mahallesidir.

Kırsal mahallelere dair gerçekleştirilen bu ön çalışmanın ardından seçilen 15 yerleşime alan ziyaretinde bulunulmuştur. Ziyaretler sırasında hem muhtarlardan hem de sakinlerden yerleşmenin sahip olduğu yaşam biçimlerine, geleneksel dokunun korunup korunmadığına,

yeni gelişmelerin ya da gelişme eğilimlerinin olup olmadığına, kamusal mekânların çeşitliliğine dair bilgiler toplanmıştır. Buna ek olarak farklı etnik kökene sahip grupların (manav, yörük, çerkez vb.) yerleşmeler içerisindeki varlığı sorgulanmıştır. Gerçekleştirilen bu ön çalışma kapsamında elde edilen ilk izlenimlerin ardından daha derin bilgi edinmek için belirlenen 8 mahalle muhtarı ile görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler;

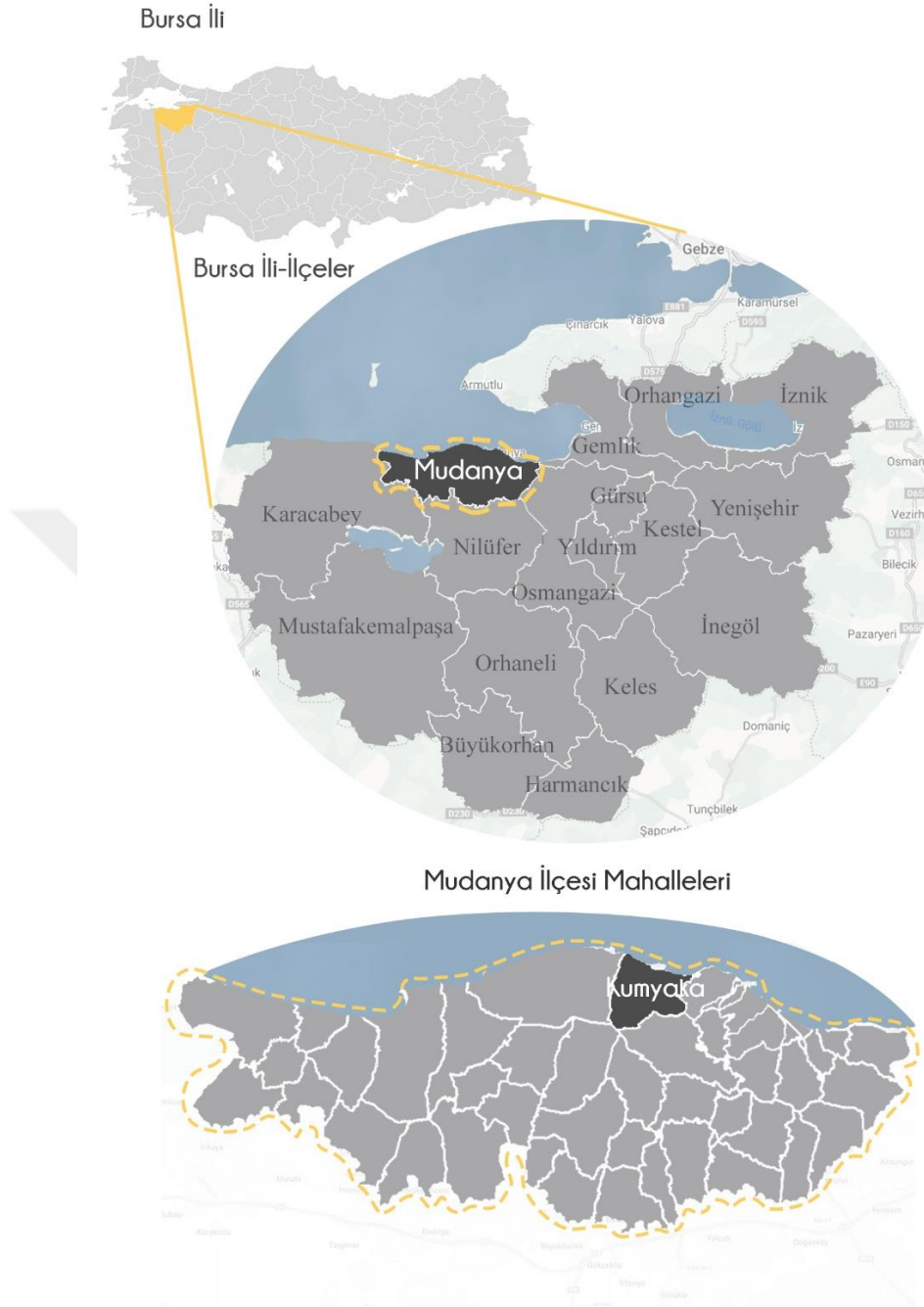
- Mudanya ilçesi Kumyaka, Kaymakoba ve Mirzaoba mahalleleri,
- Kestel ilçesi Aksu, Derekızık ve Kozluören mahalleleri,
- Osmangazi ilçesi Ahmetbey mahallesi,
- Nilüfer ilçesi Çatalağıl mahallesi muhtarları ile gerçekleştirilmiştir.

Muhtarlarla yapılan görüşmeler ve alandaki gözlemler sonucunda Mudanya ilçesi Kumyaka mahallesi ve Kestel ilçesi Kozluören mahallesi detay çalışmanın gerçekleştirilmesi için belirlenen örneklem olarak seçilmiştir. Bu kırsal mahallelerin ortak özellikleri ve örneklem olarak belirlenmelerindeki kritik konular;

- Her iki yerleşimde kırsal yaşamın ve köy niteliğinin devamlılığını sürdürüyor olması,
- Kamusal mekanlarının çeşitlilik sunuyor olması (köy meydanı, ortak kullanım alanları, hizmet tesisleri vb. kamusal mekanların varlığı),
- Etkin köken bakımından çeşitlilik göstermesi ve bu çeşitliliği sunarken toplumsal yapının birbirinden farklı olması,
- Coğrafi yapılarının (dağ köyü, ova köyü, kıyı köyü vb.) farklılık göstermesi,
- Yerleşme sakinlerinin geçmişten günümüze birtakım gelenekleri ve görenekleri, aktiviteleri sürdürmesi sonucu çeşitli bir kültürel yapıya sahip olmasıdır.

3.2.2. Örnek Kırsal Yerleşmelerin Konumu

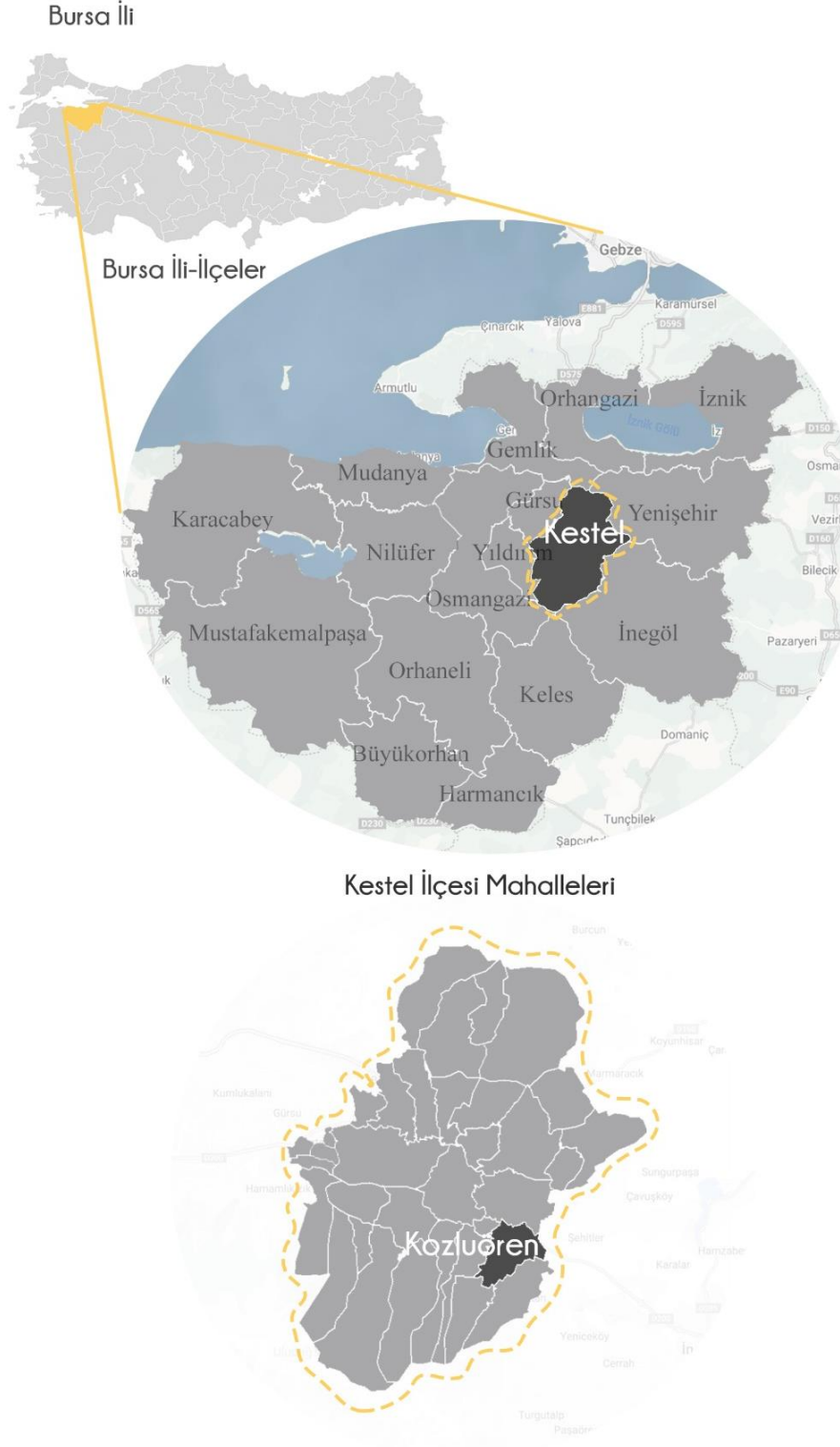
Kumyaka kırsal yerleşimi (6360 sayılı Büyükşehir Yasası ile mahalle olmuştur) Bursa ilinin kuzeyinde yer alan bir ilçe olan Mudanya'nın sınırları içerisinde yer almaktadır. Doğusunda Karacabey, batısında Gemlik ve Yıldırım, güneyinde ise Nilüfer ilçesi yer almaktadır (Şekil 27). Yerleşim aynı zamanda kuzeyinde yer alan Marmara Denizi kıyısında bulunmaktadır. Mudanya ilçesinde yer alan 37 kırsal mahalleden biri olan Kumyaka, ilçe merkezine 6,4 km uzaklıktadır.

Şekil 27. Kumyaka'nın il ve ilçe içerisindeki konumu

Kozluören kırsal yerleşimi (6360 sayılı Büyükşehir Yasası ile mahalle olmuştur) ise Kestel İlçesi sınırlarında bulunmaktadır. Bursa ilinin doğusunda yer alan bir ilçe olan Kestel İlçesinin kırsalı genellikle dağlık bir yapıdadır. Bu nedenle Kozluören, dağ eteklerinde yer alan bir yerleşim olarak karşımıza çıkmaktadır. İlçenin doğusunda Yıldırım, batısında Yenişehir ve İnegöl, güneyinde Keles, kuzeyinde Gemlik ve Yenişehir ilçeleri yer

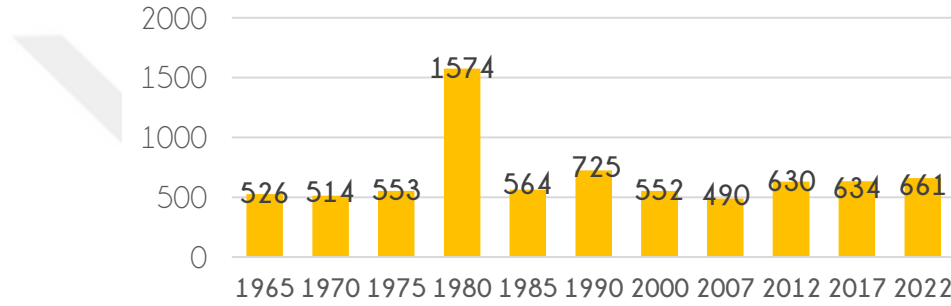
almaktadır (Şekil 28). Kestel İlçesi içerisindeki 30 kırsal mahalleden biri olan Kozluören, ilçe merkezine 24,5 km uzaklıkta yer almaktadır.

Şekil 28. Kozluören'in il ve ilçe içerisindeki konumu

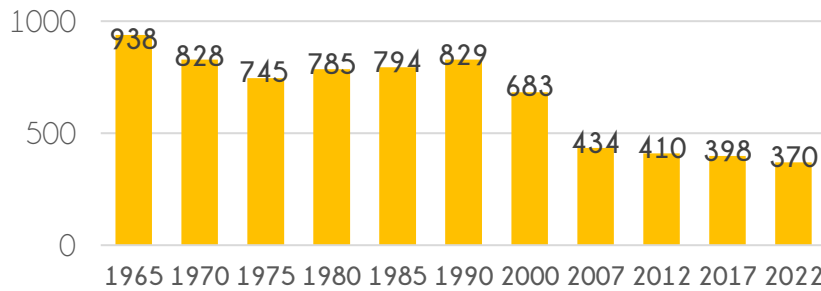
3.2.3. Örnek Kırsal Yerleşmelerin Nüfus Yapısı

Kumyaka kırsal mahallesinin 1965 yılı itibariyle nüfus sayımları incelendiğinde 1980 yılında nüfusun önemli bir artış göstermesi ile ilk önemli kırılmanın yaşandığı görülmektedir. Sonrasındaki dönemde bu ani nüfus artışının yerine ani bir nüfus kaybı kendini göstermektedir (1980-1985). İlerleyen dönemde artış eğilimi gösteren nüfus büyüklüğü 1990 yılı itibariyle tekrar azalma eğilimi, 2007 sonrasında tekrar artış eğilimi ve 2012 yılı sonrasında ise kısmen artış eğilimi göstererek 2022 yılında 661 kişi büyüklüğüne ulaşmıştır (Şekil 29).

Şekil 29. Kumyaka kırsal mahalle nüfusunun yıllara göre değişimi (TÜİK)

Kozluören kırsal mahallesinin TÜİK 2022 verisine göre toplam nüfusu 370 olarak belirlenmiştir. 1965 yılı itibariyle nüfus verileri incelendiğinde 1965-1975 yılları arasındaki dönemde nüfusta önemli bir azalma olduğu, ilerleyen dönemde artış eğilimi gösteren nüfus büyüklüğünün 1990 itibariyle tekrar azalışa geçtiği görülmektedir. 2000-2007 döneminde ise nüfusta ciddi bir azalma görülmüş, sonrasındaki dönemde de azalma eğilimi devam etmiştir (Şekil 30).

Şekil 30. Kozluören kırsal mahalle nüfusunun yıllara göre değişimi (TÜİK)

3.2.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, kırsal yerleşmelerdeki kamusal mekanların sosyal yapı ile nasıl şekillendiğini ve bu mekanları değerlendirmeye yönelik bileşenleri tanımlamayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda çalışmada ilk olarak literatür taraması çerçevesinde kavramsal çerçeve ve teorik temeller ortaya konulmuştur. Kavramsal çerçeve bağlamında ele alınan “kırsal yerleşme” kavramı, kırsalın karşılaştığı sorunlar ve geçirdiği değişimler dikkate alınarak incelenmiştir. Çalışmanın diğer odağını oluşturan “kamusal alan, kamusal mekân” kavramları ise kentlerdeki ele alınmış biçimlerinden yararlanılarak çalışma kapsamında kır özelinde kavramsal olarak yorumlanarak değerlendirilmiştir. Hem ulusal hem de uluslararası literatürde de ifade edildiği üzere kırsal alanların yaşadıkları dönüşümler incelenmiş ve geçmişte sahip oldukları kalıplaşmış yaklaşımların ötesinde günümüzde tanımlanmalarında ve sınıflanmalarında kullanılan yeni dinamikler ile şekillenen yapıları bağlamında irdelenmiştir.

Çalışmanın temel dayanaklarının ortaya konulduğu kuramsal çerçevenin ardından, örneklem alanı olarak belirlenen yerleşimlerde yapılan gözlemler aracılığıyla mevcut fiziksel durum tespit edilirken, anket çalışması ve anahtar görüşmeler ile de sosyo-kültürel ve ekonomik durum tespit edilmiştir. Mekânsal analizler aracılığıyla seçilen her iki yerleşimde; yapıların işlevleri, kullanım durumları ve kat adetleri, tescilli yapı varlığı, kamusal mekanlar, parsel biçimlenişleri, yapı adalarının değerlendirilmesi ve yapı-sokak-parcel ilişkilerine dair analizler yapılmıştır. Kırsal kamusal mekânın değerlendirilmesinde ise kavramsal çerçeve sonucu ortaya konan ana bileşenlerin ölçülmesi için anket formu hazırlanmıştır. Anket çalışmasından elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 29.0 programı ile analiz edilmiştir. Seçilen kırsal yerleşmelerdeki kamusal mekanların kalitesinin kullanıcı gözünden değerlendirilmesi ve birbirleri ile olan ilişkiselliklerini belirlemek amacıyla tanımlayıcı istatistiksel metotlar (sayı, ortalama, standart sapma) kullanılmış ve Korelasyon Analizi yapılmıştır. Sonuçta çalışma kapsamında kırsalda kamusal mekân değerlendirme kriterlerinin belirlenmesi ve kriterlerin seçilen yerleşmeler özelinde incelenmesi şeklinde iki aşamalı bir süreç izlenmiştir. Çalışmanın örneklemine oluşturacak yerleşimlerin seçimi ve sonrasında genel yapılarına dair bilgilerin ortaya konulması kısmında anahtar kişiler ile görüşmeler gerçekleştirilirken, seçilen yerleşmeler özelinde anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

3.2.4.1. Geniş Örneklem Grubu Anahtar Görüşmeleri

İlk aşamada çalışma kapsamında incelenecek örnek yerleşimlerin belirlenmesinde yol gösterici olması adına ziyaret edilen kırsal yerleşimlerdeki anahtar kişilerle (çoğunlukla muhtarlar) görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Sonrasında seçilen örnek yerleşimlerde anahtar kişi (muhtar, imam, öğretmen vb.) olarak tanımlanabilecek birden fazla kişi ile gerçekleştirilen ve örnek yerleşimlere dair derinlemesine bilgi elde etmeyi amaçlayan görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme formu dört bölümden oluşmaktadır (Ek-3).

Bölüm 1: Kişinin köydeki görevi ve ikametgâh durumu

Görüşmenin gerçekleştirildiği kişinin köy içerisindeki görevi ve köyde ikamet edip etmediğine dair sorular bu bölümde yer almaktadır.

Bölüm 2: Köyün genel yapısı

Köyün sahip olduğu coğrafi yapı, nüfus yapısı, köyde yaşayanların etnik kökeni, köyün yaz-kış nüfusu, göç eğilimi, aile yapısı ve genç nüfusunun durumuna dair sorular bu bölümde yer almaktadır. Köyün genel yapısı hakkında derinlemesine bilgi elde edilmesi amaçlanırken, demografik yapının da çözümlenmesi gerçekleştirilecektir.

Bölüm 3: Köyün ekonomik yapısı

Köyde gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler sorulmuştur. Tarımsal üretim faaliyetleri gerçekleştirilen köylerde ise ayrıca üretim çeşitliliği sorgulanmıştır. Ekonomik yaşamda köyde yaşayan aktörlerin (kadın, genç, yaşlı vb.) de detaylandırılması istenmiştir.

Bölüm 4: Sosyal ilişkiler ve mekânsal yapı

Köyün sahip olduğu ortak alan varlığı sorulmuştur. Bu ortak alanların özellikleri (mülkiyeti, bakımı vb.) detaylandırılmıştır. Köy sakinlerinin sıklıkla kullandıkları mekanlar kullanıcı gruplarına (kadın, erkek, çocuk) göre sorgulanmıştır. Bunun yanında köydeki sosyal ilişkilerin temelini oluşturan komşuluk, dayanışma, yardımlaşma olguları sorgulanmıştır. Ayrıca köydeki gelenek ve görenek varlığı, adetler ve aktivitelere yönelik sorular sorulmuştur.

3.2.4.2. Anket Çalışması

Kırsal yerleşimin genel yapısına, kamusal mekân kullanımına ve bu mekanların kalitelerine dair bilgi elde etmek için seçilen kırsal yerleşimlerdeki sakinler ile yüz yüze rastgele örneklem yöntemiyle anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması ağustos

ayında (yaz dönemi) gerçekleştirilmiştir. Çoktan seçmeli, açık ve kapalı uçlu sorular bulunan anket formu dört bölümden oluşmaktadır (Ek-4).

Bölüm 1: Demografik-ekonomik yapı ve ikametgâh durumu

Katılımcıların demografik-ekonomik yapısı ve ikametgâh durumları ortaya koymak amaçlanmıştır. Sakinlerin bireysel özelliklerine dair sorular bu bölümde yer almaktadır. Cinsiyet, yaş, eğitim ve meslek durumu gibi bilgiler sorgulanmıştır. İkametgâh durumlarını ortaya koymak adına ise sürekli-dönemsel ikamet itme, ikametgâh süresi ve ikametgâh sebebine yönelik sorular yer almaktadır.

Bölüm 2: Sosyal olgular ve komşuluk

Yardımlaşma, dayanışma ve komşuluk ilişkileri gibi sosyal olguların güçlülük dereceleri sorgulanmıştır. Sakinlerin komşuları ile görüşme sıklıkları sorgulanmıştır.

Bölüm 3: Ortak alan varlığı ve kullanımı

Katılımcılara evleri dışında hangi mekanları kullandıkları sorulmuştur. Bu cevaba yönelik olarak ortaya konan mekanların ise; işlevi, kullanım sıklığı, kullanım amacı, kullanım zamanı, kullanıcı grubu, erişim süresi ve mülkiyet durumu sorgulanmıştır. Ortak alanlar içerisinde kullanıcıların sembolik olduğunu düşündükleri ve belleklerinde yer edinen öğeler de bu bölümde irdelenmiştir. Aynı zamanda ortak kullanım alanlarında etkinliklerin var olup olmadığı ve çeşitliliği sorgulanmıştır.

Bölüm 4: Ortak alanların kalitesi

Sakinler tarafından kullanılan ortak mekanların kalitelerinin kullanıcı perspektifinden sorgulaması yapılmıştır.

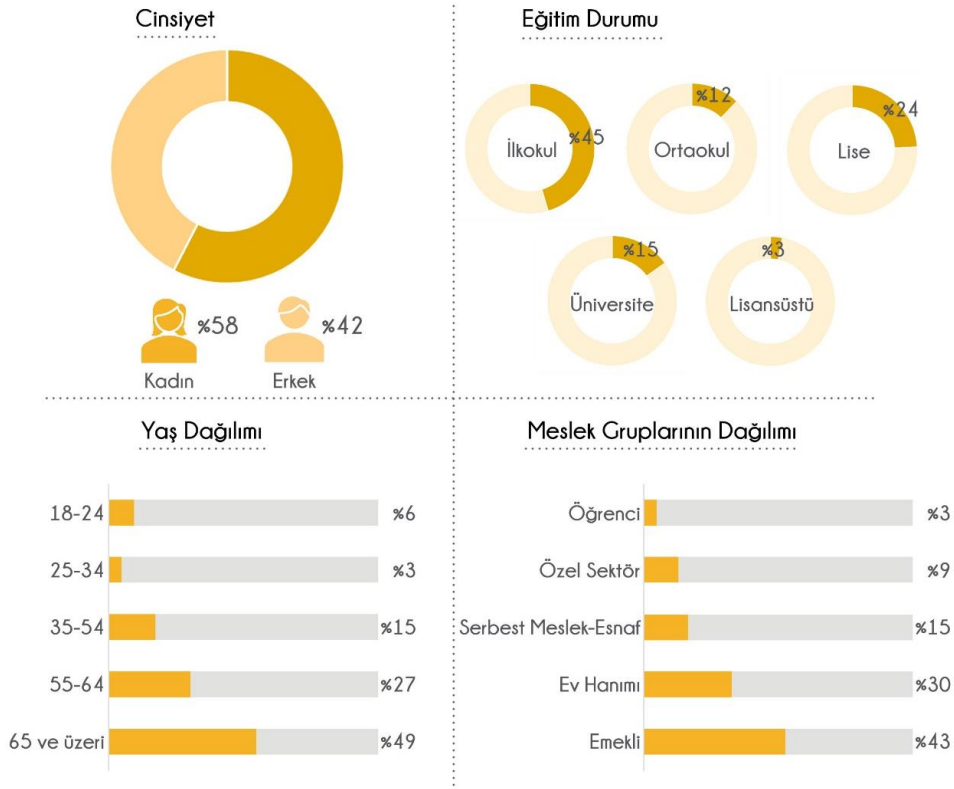

Şekil 31. Kamusal mekânın kalite bileşenleri

İşlevsel kalite, fiziksel kalite, sosyal kalite ve estetik kalite bileşenleri ve bu bileşenleri ortaya koymak adına geliştirilen alt bileşenlerin (Şekil 31) her birine ait sorular ile kullanıcıların ortak kullanım alanlarının kalitesine dair görüşleri sorgulanmıştır.

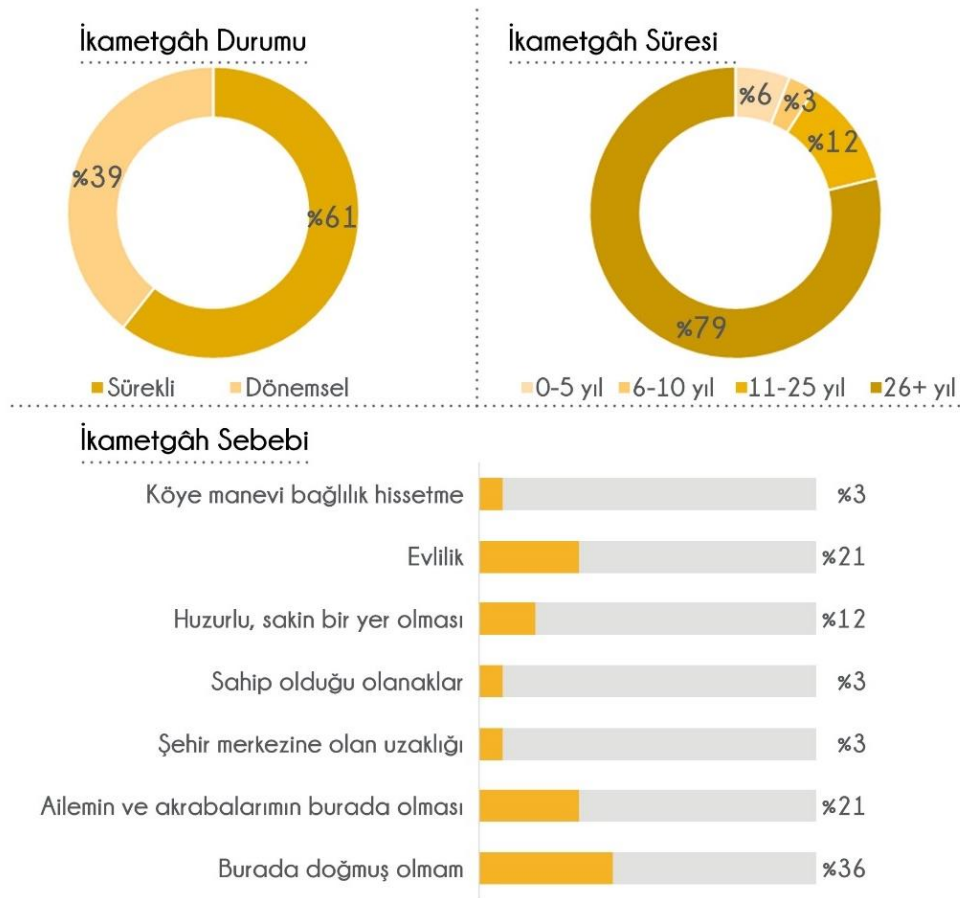
3.2.4.3. Anket Katılımcılarının Profili

Kumyaka kırsal mahallesinin genel yapısına ve kamusal mekanlarına dair görüş ve düşünceleri ortaya koymak amacıyla 33 kişi ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması %58 kadın ve %42 erkek katılımcı tarafından yanıtlanmıştır. Anket katılımcılarının %6'sı 18-24 yaş arası, %3'ü 25-34 yaş arası, %15'i 35-54 yaş arası, %27'si 55-64 yaş arası, %49'u 65 ve üzeri yaş aralığındadır. Katılımcıların büyük bir kısmının 65 yaş ve üzeri kişilerden oluştuğu gözlenmiştir. Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında %45 ilköğretim seviyesinde, %12 ortaokul seviyesinde, %24 lise, %15 üniversite ve %3 lisansüstü seviyede eğitime sahiptir. Meslek gruplarının dağılımına bakıldığında ise %3'ün öğrenci, %9'un özel sektör çalışanı, %15'in serbest meslek-esnaf, %30'un ev hanımı ve %43'ün emekli olduğu görülmektedir (Şekil 32).

Şekil 32. Kumyaka sakinleri ile anket çalışması katılımcı profili

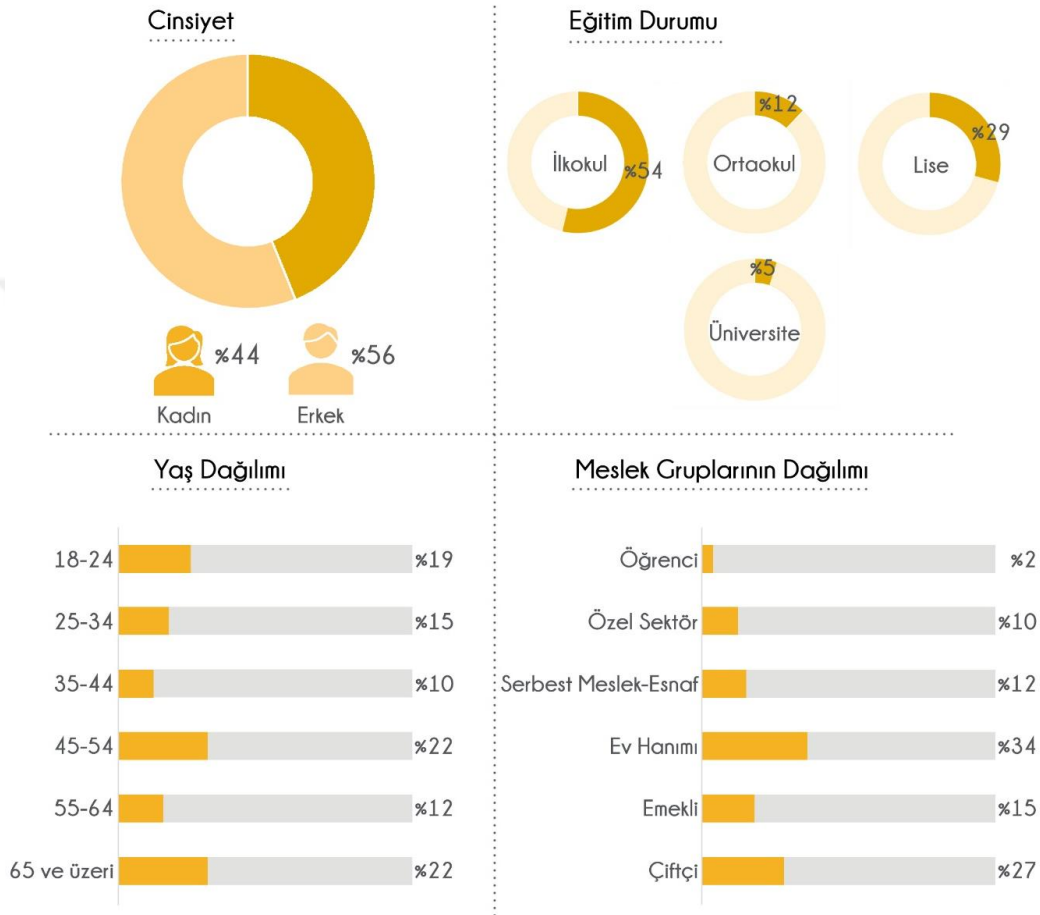
Anket katılımcılarının ikamet durumlarına bakıldığında %61 sürekli, %39 ise köyde dönemsel olarak ikamet etmektedir. İkametgâh süreleri incelendiğinde %6'sının 0-5 yıl, %3'ünü 6-10 yıl, %12'sinin 11-25 yıl ve %79'unun 26 yıldan fazla bir süredir Kумыaka'da ikamet ettikleri görülmektedir. Katılımcıların ikametgâh sebeplerine bakıldığında %3 köye bağlılık hissetme, %3 köyün sahip olduğu olanaklar, %3 şehir merkezine olan uzaklığı, %12 huzurlu ve sakin bir yer olması, %21 ailemin ve akrabalarının burada olması, %21 evlilik ve %36 burada doğmuş olmam gibi sebeplerle köyde ikamet ettiklerini belirtmiştir (Şekil 33).

Şekil 33. Kумыaka yerleşimi katılımcıların ikamet durumu, süresi ve sebebi

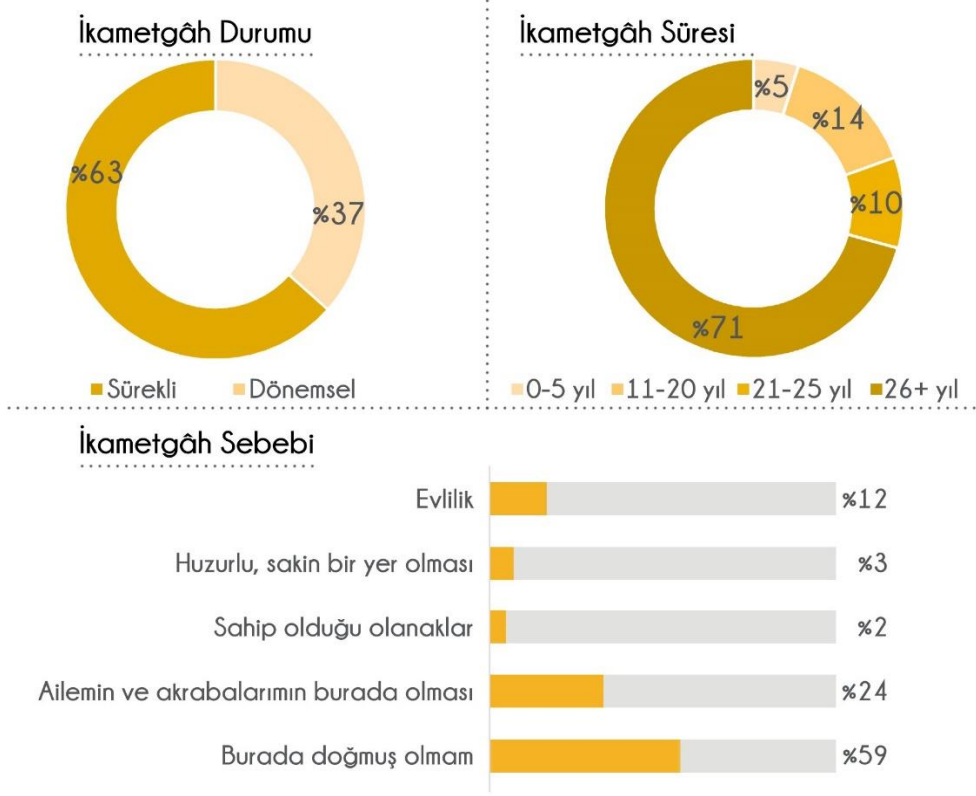
Kozluören kırsal mahallesindeki anket çalışması 41 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması %44 kadın ve %56 erkek katılımcı tarafından yanıtlanmıştır. Anket katılımcılarının %19'u 18-24 yaş arası, %15'i 25-34 yaş arası, %10'u 35-44 yaş arası, %22'si 45-54 yaş arası, %12'si 55-64 yaş arası ve %22'si 65 ve üzeri yaş aralığındadır. Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında %54 ilköğretim seviyesinde, %12 ortaokul

seviyesinde, %29 lise ve %5 üniversite seviyesinde eğitime sahiptir. Meslek gruplarının dağılımına bakıldığında ise %2'nin öğrenci, %10'un özel sektör çalışanı, %12'nin serbest meslek-esnaf, %34'ün ev hanımı, %15'in emekli ve %27'nin çiftçi olduğu görülmektedir (Şekil 34). Bu sonuç üretime katkı veren çiftçi kesimin varlığını ortaya koymaktadır.

Şekil 34. Kozluören sakinleri ile anket çalışması katılımcı profili

Anket katılımcılarının ikamet durumları incelendiğinde %63 sürekli, %37 ise dönemsel olarak ikamet etmektedir. İkametgâh süreleri incelendiğinde %71'in 26 yıldan fazla bir Kozluören'de ikamet ettikleri görülmektedir. Katılımcıların ikametgâh sebeplerine bakıldığında en fazla %59 ile burada doğmuş olmam, sonrasında %24 ile ailemin ve akrabalarının burada olması sebepleri gelmektedir (Şekil 35).

Şekil 35. Kozluören yerleşimi katılımcıların ikamet durumu, süresi ve sebebi

3.2.4.4. Mekânsal Analiz (Seçilen Yerleşmelere Dair Mekânsal Verilerin Toplanması)

Çalışmanın bu adımında seçilen yerleşimler özelinde mekânsal analizler ve gözlemler yapılmıştır. Mekânsal analizler kapsamında çalışma alanının mevcut yerleşme özellikleri (yapı işlevi, yapı kat adedi, yapıların terk edilmiş ya da kullanılmakta olması durumu, tescilli yapı varlığı) analiz edilmiştir. Mevcut yerleşme özelliklerinin ortaya konulmasının yanında yerleşmeler özelinde kamusal mekanların tespiti ve kullanımlarına yönelik birtakım incelenmelerde de bulunulmuştur.

Mekânsal yapıya dair gerçekleştirilen veri toplanması aşamasında kişisel gözlemlerden de yararlanılmıştır. Özellikle kullanıcıların mekân kullanımlarına dair verilerin elde edilmesi aşamasında anket verilerine ek olarak gözlem tekniği de kullanılmıştır.

4. BULGULAR VE İRDELEMELER

Bu bölümde mekânı karşılaştırmalı ele alan çalışmalar yaklaşımı doğrultusunda seçilen iki örnek alan olan Kumyaka ve Kozluören kırsal mahallelerine yönelik sosyal, ekonomik ve mekânsal özellikler, kamusal mekanların varlığı ve kullanımı, kamusal-özel alan ilişkiselliği ve kentsel kamusal mekân kalite literatürünün kırsala yorumlanması ile yerleşmelerin özelliklerine değinilmiştir.

4.1. Kırsal Yerleşmelerde Sosyal ve Ekonomik Yapının Analizi

Seçilen kırsal yerleşmelerin sahip oldukları sosyal ve ekonomik yapıyı analiz etmek adına belirlenen bileşenler; demografik yapı, ekonomik yapı, sosyal ilişkiler ve kültürel yapıdır.

4.1.1. Kumyaka Kırsal Yerleşimi Sosyal ve Ekonomik Yapının Analizi

Anahtar kişiler ile gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bilgilere göre Kumyaka yerleşimine mübadele ile gelenlerin ağırlıklı olduğu ve mevsimlik oturanlar/yazlıkçılardan oluşan bir nüfus profilinin olduğu anlaşılmıştır. Yerleşimin yazlıkçı olarak nitelendirilen bir kitleyi barındırması yaz-kış nüfusunda da ciddi bir değişime sebep olmaktadır. Kış döneminde 150-300 kişi aralığında seyreden nüfus, yaz döneminde 3000 kişiye ulaşmaktadır. Eski bir Rum köyü olma özelliği göstermesi nedeniyle ise etnik kökenini göçmen köyü olarak tariflemek de mümkündür. Kumyaka göç dinamikleri bakımından ele alındığında dış göçe eğilimlidir. Bunun temel sebebi köyde iş imkânı olmaması ve bu nedenle köy sakinlerinin ilçe merkezinde veya il merkezinde çalışıyor olmalarıdır. Bunun yanında Kumyaka hem kentsel hem de doğal sit alanı olması nedeniyle yeni konut üretiminde kısıtlar yaşanmakta ve bu nedenle evlenen gençler köy içerisinde ikamet edememektedir. Bu durum da göçün tetikleyici unsurları arasında yer almaktadır.

Kumyaka'daki ekonomik faaliyetlerin temelini transfer harcamaları şeklinde nitelendirilen emekli maaşı oluşturmaktadır. Köyde yaşayan ailelerin çoğu, gelirlerini emekli maaşından sağlamaktadır. Bunun en temel sebebi köy genelinde gerçekleştirilen tarım faaliyetlerinin köyün geçmişine oranla oldukça azalmasıdır. Önceleri köyün temel

geçim kaynağı olan zeytincilik ve balıkçılık faaliyetleri günümüzde oldukça azalmış, kişilerin yalnızca kendileri için ürettikleri faaliyetler haline gelmiştir. Köyde yaşayan ailelerin yalnızca %10'u zeytincilik ile geçimlerini sağlamaktadır. Köy içerisinde zeytin üretiminin yanında mandalina, kivi, portakal, limon, muz, ananas ve avokado gibi ürünlerin üretimi de gerçekleşmektedir. Köy halkı özellikle konutlarının bahçelerinde bu üretimi gerçekleştirmektedir. Kумыaka'nın bulunduğu coğrafya itibariyle bu ürünlerin üretilmesi oldukça nadir rastlanan bir durumdur. Ancak köyün güneyinde yer alan eğimli arazinin denizden gelen rüzgârı kesmesi ve köy içerisinde bu rüzgârı sirküle etmesi sonucunda Akdeniz iklimine özgü bu ürünler köy içerisinde yetiştirilmektedir. Bu durum köyün tarımsal üretim deseni için önemli bir çeşitlilik ortaya koymaktadır. Köy içerisinde tarım faaliyetlerine ek olarak hizmet sektörüne ait faaliyetler de mevcuttur. Bunlardan en önemlisi kadınların hem ekonomik yaşama katıldıkları hem de sosyalleştikleri bir yer olan Siği-Kумыaka Kadınları Dayanışma Derneği'dir. Eski okul binasının dönüşümü sonucunda oluşturulan dernek, kadınların yiyecek-içecek ve yerel ürünlerin satışını yaparak gelir elde etmelerine olacak sağlayan bir işletmedir.

Şekil 36. Siği-Kумыaka köyü kadınları dayanışma derneği (URL-8)

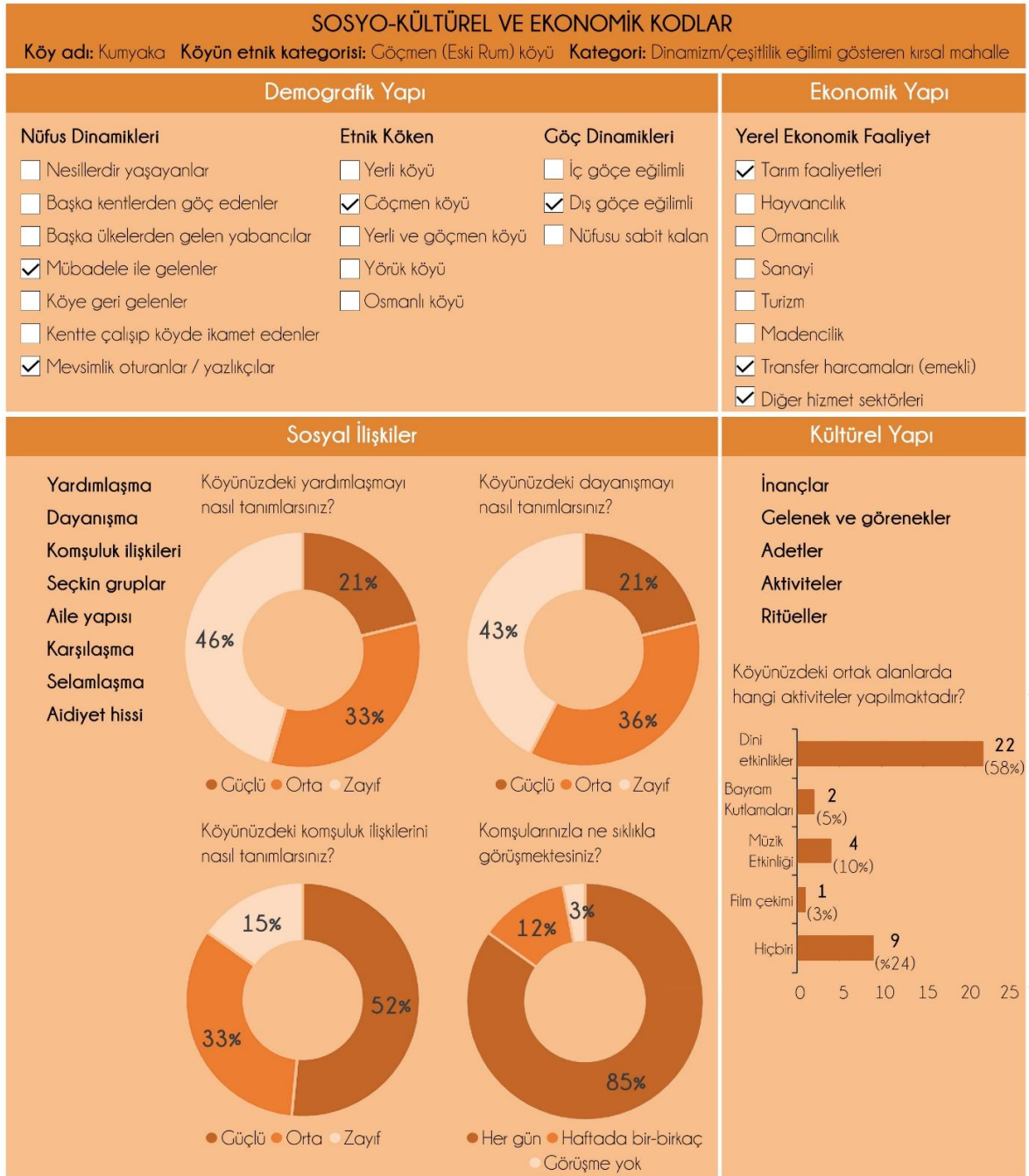
Demografik yapı ve ekonomik yapıyı ortaya koyan alt bileşenler anahtar kişiler ile gerçekleştirilen görüşme kapsamında ortaya konulurken sosyal ilişkiler ve kültürel yapıyı aktarmaya yönelik oluşturulan alt bileşenlere dair bilgiler anket çalışması kapsamında elde edilmiştir.

Kумыaka kırsal yerleşiminde gerçekleştirilen anket çalışması, köyün sosyal ilişkilerini ortaya koymak adına yardımlaşma, dayanışma ve komşuluk ilişkileri gibi bileşenler özelinde

önemli veriler ve ipuçları elde edilmesini sağlamıştır. Köy içerisindeki yardımlaşmanın boyutunu anlamak adına “Köyünüzdeki yardımlaşmayı nasıl tanımlarsınız?” sorusu sorulmuştur. %46 zayıf, %33 orta ve %21 güçlü şeklinde köy içerisindeki yardımlaşmayı tanımlamıştır. “Köyünüzdeki dayanışmayı nasıl tanımlarsınız?” sorusuna ise %43 zayıf, %36 orta ve %21 güçlü şeklinde yanıt vermiştir. Yerleşme içerisinde insanların etkileşiminin önemli bir diğer bileşeni olan komşuluğa dair “Köyünüzdeki komşuluk ilişkilerini nasıl tanımlarsınız?” sorusu sorulmuştur. %52 güçlü, %33 orta ve %15 zayıf şeklinde yanıtlamıştır. “Komşularınızla ne sıklıkla görüşmektesiniz?” sorusuna ise %85 her gün, %12 haftada bir-birkaç ve %3 ise görüşme yok yanıtını vermiştir (Şekil 37). Kırsal yerleşmelerde sosyal ilişkilerin kentlere kıyasla daha güçlü olması beklenen bir durumdur. Kumyaka özelinde komşuluk ilişkileri bu güçlülük unsurunu barındırırken yardımlaşma ve dayanışma olguları bağlamında bu güçlü yapı eksik kalmaktadır. Muhtar ile gerçekleştirilen görüşmede de komşuluk ilişkilerinin eskiye oranla zayıfladığı, bunun en temel sebebinin ise nüfusun azalması olduğu ifade edilmiştir. Yardımlaşma ve dayanışmanın ise kısmen mevcut olduğu belirtilmiştir.

Kumyaka’da seçkin grupların varlığı sorgulanırken yerleşim içerisinde böyle bir grubun varlığı ifade edilmemiştir. Ancak kökenleri bu köye dayanan bir iş insanının yıllar öncesinde önemli bir altyapı desteği sağlayarak kanalizasyon-arıtma sistemi yaptırdığı öğrenilmiştir. Köydeki aile yapısı ise en fazla 2-3 çocuklu çekirdek aile yapısından meydana gelmektedir. Emekli nüfusun yoğun ve yaş ortalamasının yüksek olması aile yapısına da yansımaktadır. Köydeki ekonomik faaliyet yetersizliği genç nüfusu da etkilemiş ve genç nüfus köyde ikamet etmemektedir.

Köy halkının birbiri ile sosyal yakınlığı incelendiğinde ise köylüler arasında selamlaşma gibi gündelik yaşam olguları gerçekleşmektedir. Bunun yanında köy halkı en çok köy meydanında karşılaşmaktadır. Köye dair alınan kararların muhtar öncülüğünde alınıyor olması ve köylülerin bir sorun durumunda ilk muhtar ile iletişime geçmeleri durumu da muhtarın köy içerisindeki konumunun önemini ve köy sakinlerinin demokratik tutumlarını ortaya koymaktadır. Bu durum aynı zamanda köylüler arasındaki iletişimi, etkileşimi ve aidiyeti de etkilemektedir. Anahtar kişiler ile yapılan görüşmede köy sakinlerinin kendilerini köye ait hissedip hissetmediklerine dair sorulan soruya yönelik alınan olumlu dönüt de bu durumu destekler niteliktedir.

Şekil 37. Kumyaka yerleşimi sosyo-kültürel ve ekonomik yapı incelemesi

Bir toplumda kültürel yapıyı ortaya koyan en temel bileşenler inançlar, gelenek ve görenekler, adetler, aktiviteler ve ritüeller şeklinde ifade edilebilir. Kumyaka eski bir Rum yerleşimi olması nedeniyle geçmişte farklı inanışları da barındırmıştır. Günümüzde yerleşim içerisinde ikamet eden Rum nüfus bulunmamasına karşın sakinler Ramazan ve Kurban bayramlarında paskalya çöreği yaparak Rumlardan kalan bu geleneği devam ettirmektedir. Bunun yanında yerleşim içerisinde yer alan Başmelekler Kilisesinin sahip olduğu önem

nedeniyle kiliseye dışarıdan gelenlerin yaptığı ayinler ve denize haç atma gibi Rumlara özgü adetler de köy içerisinde devam etmektedir. Köy halkının sahip olduğu diğer gelenekler içerisinde düğün gelenekleri ve bayram geleneklerinden olan Hıdırellez geleneği yer almaktadır. Ancak nüfusun yaşlanmaya başlaması sonucunda bu gelenek azalma eğilimi göstermiştir.

Gerçekleştirilen aktivitelere ilişkin olarak “Köyünüzdeki ortak alanlarda hangi aktiviteler yapılmaktadır?” sorusu sorulmuştur. Buna göre köy içerisinde en fazla dini etkinliklerin (%58) gerçekleştirildiği, sonrasında sırasıyla müzik etkinliği (%10), bayram kutlamaları (%5) ve film çekimi (%3) etkinlikleri cevapları gelmiştir. Köyde hiçbir etkinlik gerçekleştirilmediğini söyleyenlerin oranı da (%24) oldukça fazladır. Kumyaka’da gerçekleştirilen dini etkinliklerin aşure dağıtımı ve lokma dağıtımı olduğu ifade edilmiştir. Bu dini etkinlikler genellikle cami avlusunda ya da köy meydanında gerçekleştirilmektedir (Şekil 38 ve 39).

Şekil 38. Kumyaka cami avlusunda gerçekleşen aşure dağıtımı

Şekil 39. Kumyaka köy meydanında gerçekleşen lokma dağıtımı

4.1.2. Kozluören Kırsal Yerleşimi Sosyal ve Ekonomik Yapının Analizi

Kozluören yerleşiminde sosyal yapısının önemli bir bileşeni olan demografik yapıyı ortaya koymak adına ele alınan bileşenler; nüfus dinamikleri, etnik köken ve göç dinamikleridir. Anahtar kişilerle gerçekleştirilen görüşmeler kapsamında Kozluören kırsal yerleşiminde nüfus dinamiklerini nesillerdir yaşayan köy sakinleri oluşturmaktadır. Bu nedenle köyün etnik kökeni “manav” olarak nitelendirilen yerli halktır. Yaz-kış nüfusu bakımından da değişiklik gösteren köyde, kışın nüfus 350 kişilerde iken yazın 600-650 gibi rakamlara ulaşmaktadır. Kozluören’de aile yapısı iki-üç çocuklu çekirdek ailelerden meydana gelmektedir. Göç dinamikleri ise dış göçe eğilimli şeklinde ifade edilmektedir. Bunun en temel sebepleri eğitim hizmetinin olmaması ve kentin cazibesidir. Köy içerisinde eğitim hizmetinin olmaması insanları dışarıya yönlendirmektedir. Bu nedenle gençlerin büyük kısmı eğitim veya istihdam amacı ile köyde yaşamamaktadır. Neredeyse her hanede köy dışında çalışan ya da okuyan bir genç bulunmaktadır.

Kozluören’de temel ekonomik faaliyetlerin başında tarım gelmektedir. Köyde eskiden oldukça yaygın olan hayvancılık faaliyetleri günümüze gelindiğinde yalnızca 5-6 hanede devam etmektedir. Bu nedenle ekonomik yapının temelde tarıma dayandığını söylemek mümkündür. Aynı zamanda köyde yaşayan ailelerin gelirlerinin tamamını köyde gerçekleşen tarım faaliyetlerden elde etmeleri de önemli bir göstergedir. Üretilen ürünler ise; ahududu, böğürtlen, deveci armut, çilek gibi meyvecilik faaliyetlerinin yoğun olduğunu gösteren ürünlerdir. En çok yetiştirilen ürünler ise ahududu ve böğürtlendir. Bu üretim faaliyetlerinde köy sakinlerinin tamamı yer almaktadır. Özellikle kadınlar bahçe işlerinde aktif bir rol üstlenerek ahududu ve böğürtlen yetiştiriciliğine ciddi bir katkı sunmaktadır. Kestel İlçesinin ilk kadınlar kooperatifinin Kozluören Köyünde kurulmuş olması da kadının ekonomik hayattaki görünürlüğünü ispat eden önemli bir durumdur. Günümüzde kadınlar bu kooperatifin katkıları ile çeşitli kurslara (dikiş, kültür mantarı üretimi vb.) katılmakta ve istihdamda aktif rol üstlenmektedir (Şekil 40).

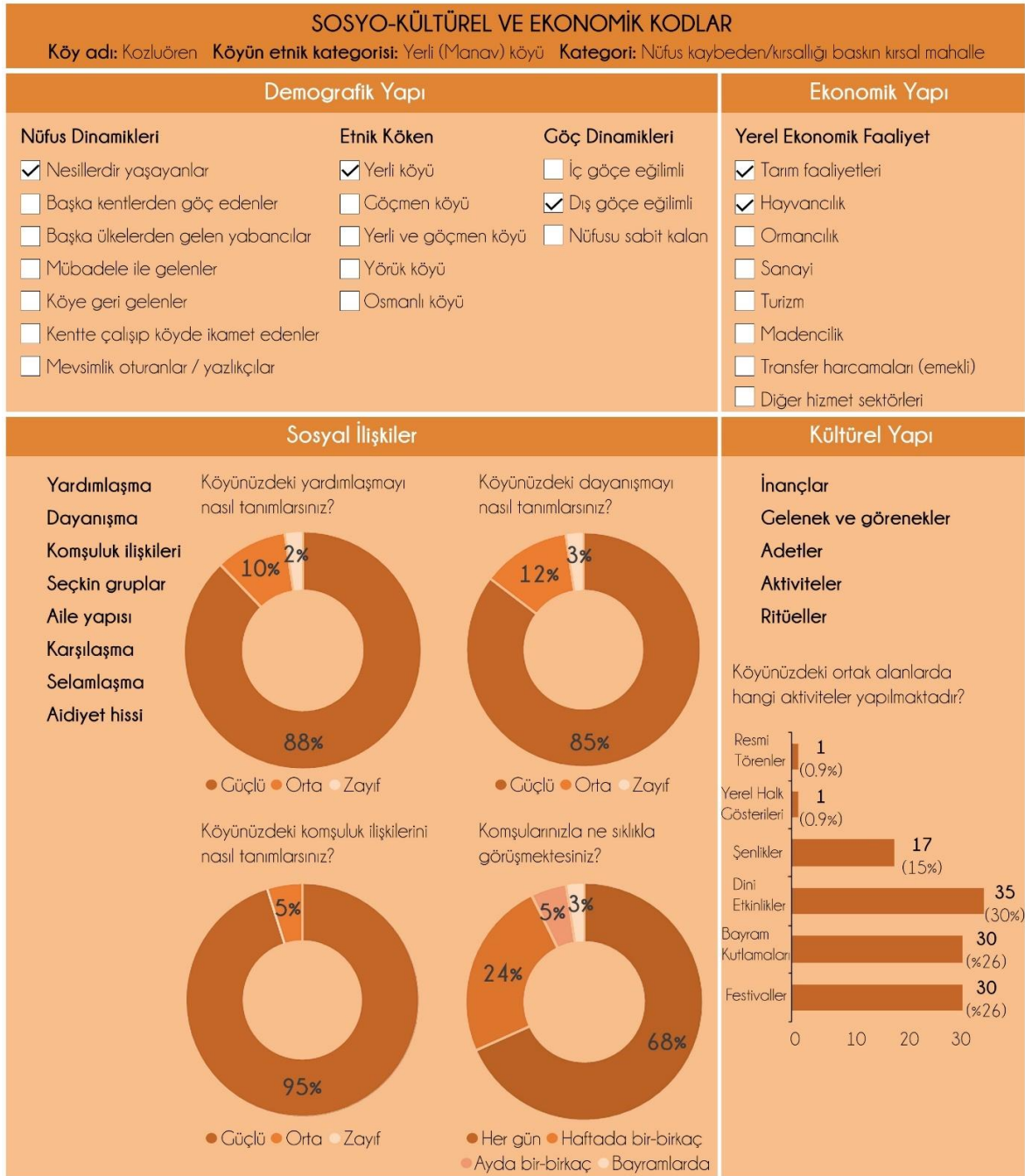

Şekil 40. Kozluören kadınlarının ekonomideki ve köy yaşamındaki varlığı (Murat Yıldız: köy muhtarı fotoğraf arşivi)

Kozluören için sosyal ilişkiler ve kültürel yapı bileşenleri, anket çalışması kapsamında elde edilen bilgiler doğrultusunda ortaya konmuştur (Şekil 41).

Kozluören’de sosyal ilişkilerin güçlülüğünü ortaya koymak adına ele alınan yardımlaşma, dayanışma ve komşuluk ilişkilerine dair anket soruları incelendiğinde; “Köyünüzdeki yardımlaşmayı nasıl tanımlarsınız?” sorusuna %88 güçlü, %10 orta ve %2 zayıf şeklinde yanıt vermiştir. “Köyünüzdeki dayanışmayı nasıl tanımlarsınız?” sorusuna ise 35 kişi %85 güçlü, %12 orta ve %3 zayıf yanıtını vermiştir. Katılımcılara “Köyünüzdeki komşuluk ilişkilerini nasıl tanımlarsınız?” sorusu sorulduğunda ise %95 güçlü, %5 orta yanıtını vermiştir. “Komşularınızla ne sıklıkla görüşmektесiniz?” sorusuna %68 her gün, %24 haftada bir-birkaç, %5 ayda bir-birkaç, %3 ise bayramlarda yanıtını vermiştir. Köyün sahip olduğu sosyal ilişkileri ölçmek adına sorulan bu sorulara verilen yanıtlar yardımlaşma, dayanışma ve komşuluk ilişkileri gibi olguların güçlülüğünü ortaya koymaktadır. Anahtar kişilerle gerçekleştirilen görüşmeler kapsamında “Köy içerisinde her türlü yardımlaşma mevcuttur. Eskiden imece çoktu ancak günümüzde herkes ürettiği için imece gerçekleşmiyor” gibi ifadeler de yardımlaşma ve dayanışmanın güçlü yapısını göstermektedir. Komşuluk ilişkilerinde ise “Akabadan önce komşu gelir” gibi ifadeler köy sakinleri arasındaki bağların kuvvetini ve ilişkilerin yakınlık derecesini vurgulamaktadır.

Kozluören Köyünde seçkin grupların varlığı sorgulandığında mevcutta köyde ikamet etmeyen, Bursa ilinde yaşayan ve kökleri bu köye ait olan bir iş insanının muhtarlık ve okul binasının yenilenmesinde köye katkı sağladığı bilgisine ulaşılmıştır. Köye dair bir sorun veya talep olduğunda ise muhtar görüşmesinden elde edilen bilgiye göre; ilk olarak muhtar ile görüşülmesine karşın tüm köy halkını ilgilendiren ortak kararlar alınacağı zaman oy çokluğu ile karar verilmektedir.

Şekil 41. Kozluören sosyo-kültürel ve ekonomik yapı incelemesi

Kozluören'in kültürel yapısı; inançlar, gelenek ve görenekler, adetler, aktiviteler ve ritüeller bileşenleri kapsamında ele alınmıştır. Kozluören yerleşimi nesillerdir bu köyde yaşayan yerli halktan meydana gelmektedir. Bu nedenle inanışlarda çeşitlilik yerine bir homojenlik mevcuttur. Ancak köy halkının oldukça çeşitli gelenek ve görenekleri bulunmaktadır. Bunlardan biri Osmanlı Döneminden beri sürdürülen ve 510 yıllık bir geçmişi olan "Kadınların bir günlük köyün yönetimini devralma" geleneğidir (Şekil 42). Bu

geleneği köy muhtarı şu ifadelerle aktarmaktadır, “Yılın bir günü erkekler güreş alanına gider. Köyün yönetimini kadınlar devralır. Muhtarın karısı muhtar olur, bakkalın karısı bakkal olur şeklinde erkeklerin köydeki görev ve sorumlulukları kadınlara geçer. Erkekler köyün içerisine alınmaz. Kadınlar köyde eğlence yaparlar. Erkekler ise güreş alanında güreşe giderler. Ancak son zamanlarda köy ağası ya da bir sponsor olmadığı için bu gelenek sürdürülememektedir”. Köyün eski muhtarı tarafından bu geleneğin önemi; "Bu gelenek sayesinde, 'elinin hamuruyla erkeğin işine karışılmaz' denilerek birçok işten uzaklaştırılan kadınlarımıza tüm yetkiler devredilmiştir. Bütün erkeklerin köyü terk etmesi üzerine kadınların hâkimiyeti başlayacaktır" ifadesi ile aktarılmaktadır.

Şekil 42. Kozluören’de 'kadınların bir günlük köyün yönetimini devralma' şenliği
(Kaynak: URL-9 ve URL-10)

Kadınların köy içerisinde geçirdikleri şenlik süresinde erkekler de köyün giriş kısmına yakın bir konumda yer alan “güreş alanı” adını verdikleri alanda güreş şenliklerini izleyip dışarıdan gelen misafirlerini ağırlamaktadır (Şekil 43). Köyde geçmişten günümüze devam eden adetlerde ise Hıdırellez etkinliği önemli bir yer tutmaktadır. Hıdırellez zamanında köy halkı aralarında para toplayarak her ev kendi sokağında bir etkinlik düzenler, pilav ve tatlılar yapılarak köy sakinlere dağıtılmaktadır. Bu durum aynı zamanda köy içerisindeki sosyal ilişkilerin güçlülüğünü gösteren bir örnek niteliğindedir.

Şekil 43. Kozluören güreş şenlikleri (Kaynak: Murat Yıldız (köy muhtarı) fotoğraf arşivi)

Kozluören’de gerçekleştirilen aktivitelerin çeşitliliğini öğrenmek adına köy sakinlerine “Köyünüzdeki ortak alanlarda hangi aktiviteler yapılmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir. Köy sakinleri en fazla dini etkinliklerin gerçekleştiğini (%30) sonrasında ise bayram kutlamaları (%26) ve festivallerin (%26) gerçekleştiğini söylemişlerdir. Dini etkinliklerden bir tanesi “İmece iftarı”dır. Ramazan ayında köy meydanında toplanarak gerçekleştirilen bu iftar yemeği tüm köy halkının maddi ve manevi katkı sunması nedeniyle imece iftarı ismini almıştır. Dini etkinliklerin yanında ankette de ifade edilen bayram kutlamalarının gençler için önemini köy muhtarı görüşme sırasında şu ifadelerle aktarmaktadır; “Bayramda gençler bayram yerinde direk dikerler ve müzikle tahterevalliye benzer bir sistem ile eğlenirler”. Bayram kutlamalarının yanında köydeki üretimin önemli bir değeri olan ahududuyu tanıtmak ve önemini vurgulamak adına ahududu festivali gerçekleştirilmektedir (Şekil 44). 2021 ve 2022 yılların gerçekleştirilen ahududu festivali bir dönem köy meydanında gerçekleşirken, bir dönem de güreş alanında gerçekleştirilmiştir. Son olarak köy içerisinde şenliklerin (%15) gerçekleştiğini ifade edenlerin oranı fazla olmasına karşın oldukça düşük bir oran da resmî törenler (%0.9) ve yerel halk gösterilerinin (%0.9) gerçekleştirildiğini ifade etmiştir.

Şekil 44. Kozluören ahududu festivali (Kaynak: URL-11 ve Murat Yıldız (köy muhtarı))

4.2. Kırsal Yerleşmelerde Mekânsal Yapının Analizi

Seçilen kırsal yerleşmelerde mekânsal yapıyı analiz etmek adına yerleşim düzeni, doğal çevre/konum, biçimsel özellikler ve kırsal imaj bileşenleri incelenmiştir. Bunun yanında literatürde kırsal yerleşmeler düzenine yönelik geliştirilen yaklaşımlar seçilen alanlar özelinde değerlendirilmiştir.

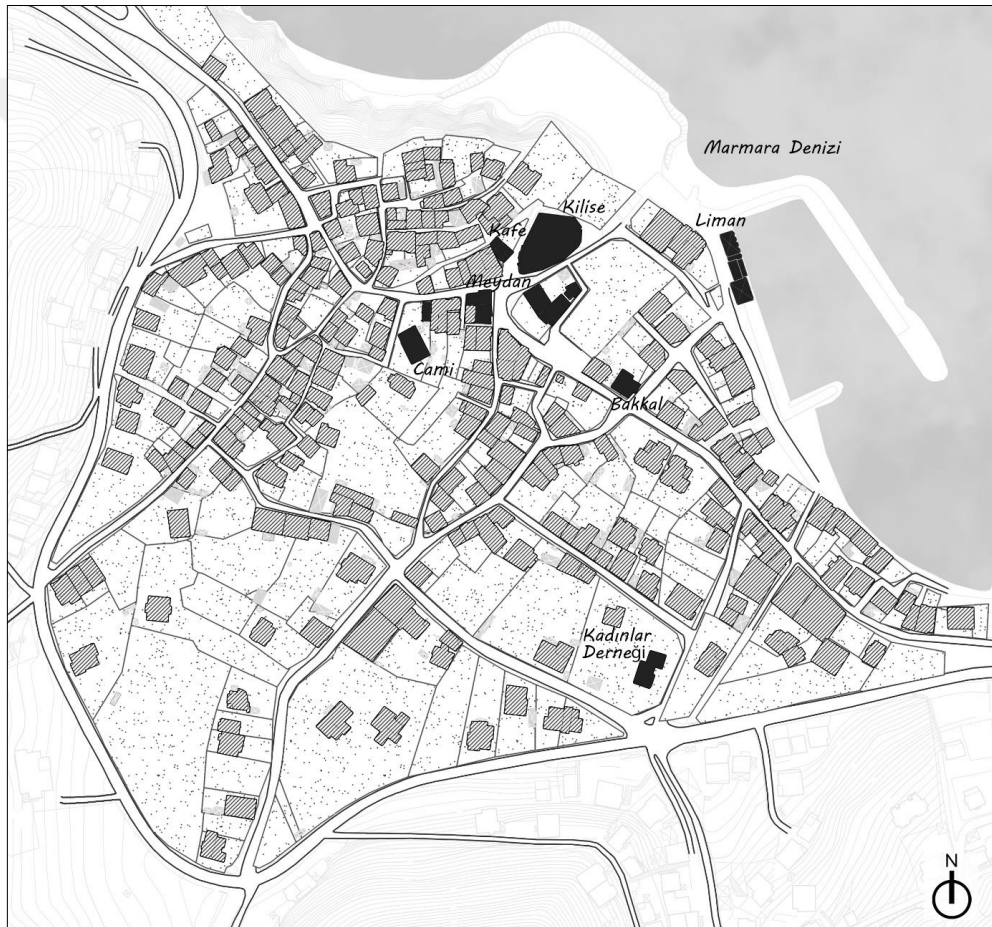
4.2.1. Kumyaka Kırsal Yerleşimi Mekânsal Yapının Analizi

Mudanya İlçesine bağlı bir kırsal mahalle olan Kumyaka, çalışma kapsamında ele alınacak köylerin seçimi için gerçekleştirilen kırsal mahalle kategorizasyonu içerisinde “dinamizm/çeşitlilik eğilimi gösteren kırsal mahalle” olarak nitelendirilmiştir.

Kırsal yerleşimlerin mekânsal çözümlemesinde yerleşim düzeninin analiz edilmesi temel bir adımdır. Kumyaka, deniz kenarında yer alan bir yerleşim olmasıyla “kıyı köyü” olarak tanımlanabilir. Sharp (1946)’ın kırsal yerleşimlere dair geliştirdiği tipoloji sınıfında da yer alan kıyı köyü; yerleşmenin biçimlenmesinde temel bir öge olarak yer alan su ögesine sahip ve bu ögenin varlığının yerleşimin düzeninde etkin olduğu bir tipolojiyi ifade etmektedir. Sharp (1946) kıyı köylerinde yer alan binaların müşterek bir barınma ve sıcaklık sağlamak amacıyla dar ve dolambaçlı sokaklarda bir araya toplandıklarını ifade etmiştir. Kumyaka Köyündeki sokakların dar yapısı ve binaların bu dar sokaklara açılan cepheleri ile kıyı köyü tipolojisinin mekânsal özelliklerini yansıttığı görülmektedir. Bunun yanında kıyı

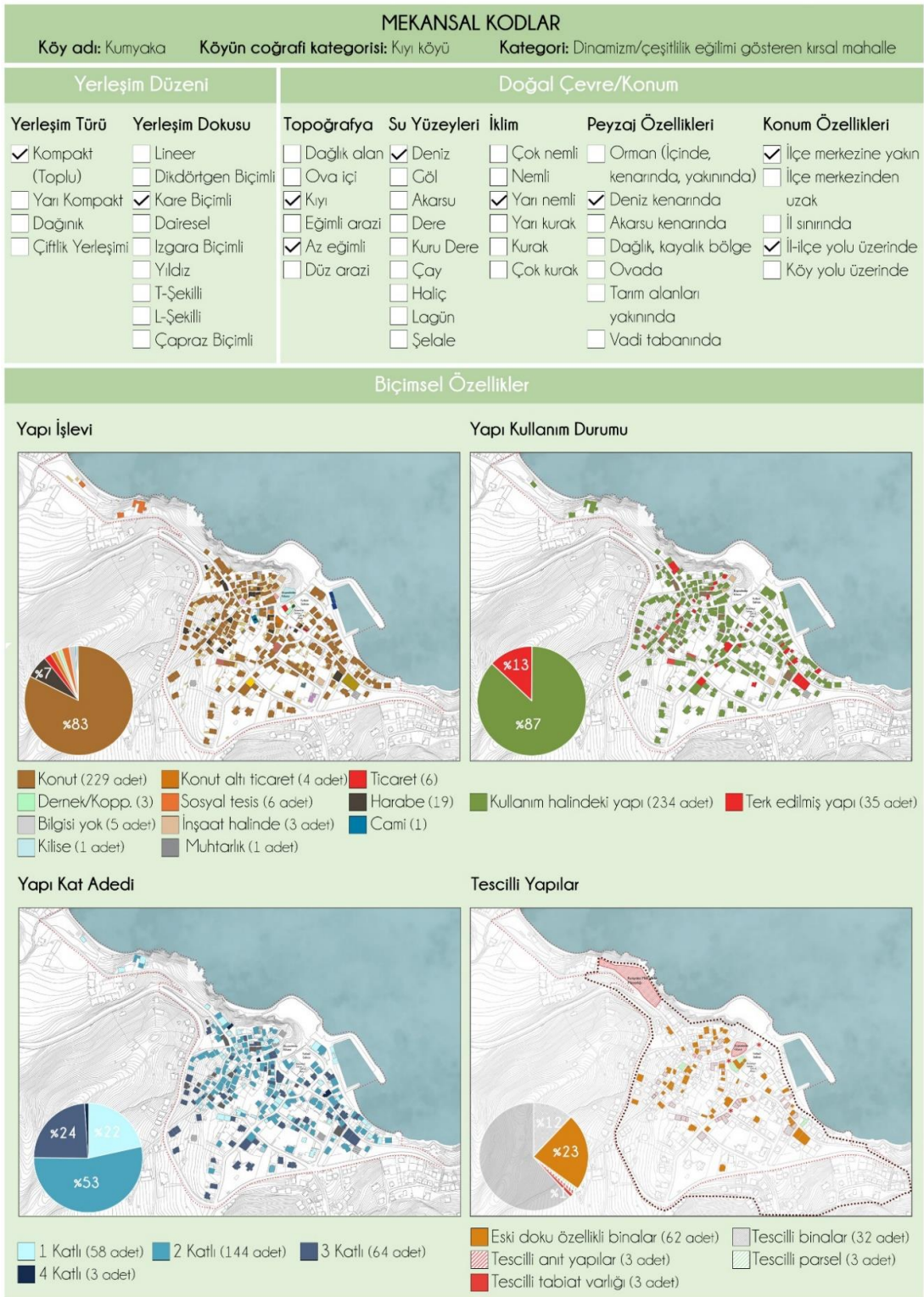
kesimine doğru yerleşimin yoğunluğu artarken kara iç kesimlerine yaklaşıldıkça yerleşim yoğunluğu azalmaktadır.

Kıyı köyü olmasına ek olarak Kumyaka toplu köy tipinin özelliklerini de göstermektedir. Türkoğan (1997)'ın köyün kümelendiği çekirdek kısım, köyün yakınında küçük bahçeler ve daha uzakta yer alanlar ekili alanlar şeklinde mekânsal yapısını betimlediği toplu köy tipi Kumyaka ile bağdaşmaktadır. Kumyaka özelinde yerleşim meydan ve caminin yer aldığı kısımdan çeperlere doğru büyümektedir. Üretim alanları ise köyün dış kısımlarında yer almaktadır (Şekil 45).

Şekil 45. Kumyaka yerleşim düzeni (Kıyı köyü)

Mekansal yapıyı daha detaylı analiz etmek adına yerleşimin doğal çevresi ve konumuna dair bilgiler ele alınmış, sonrasında da biçimsel özellikler analiz edilmiştir (Şekil 46). Az eğimli alanda kurulan ve bir kıyı köyü olan Kumyaka, deniz ile bütünleşmiş bir alanda ve yarı nemli bir iklimde yer almaktadır. İlçe merkezine yakın bir lokasyonda konumlanan köy aynı zamanda bir ilçe yolu üzerinde yer almaktadır.

Şekil 46. Kumyaka yerleşimi-mekânsal yapı incelemesi⁴

⁴ Çalışma kapsamında üretilen mekânsal kodlar teması; yerleşim düzeni, doğal çevre/konum ve biçimsel özellikler ana bileşenlerinden oluşmaktadır. Biçimsel özellikler ana bileşeni içerisindeki yapı işlevi, yapı kullanım durumu, yapı kat adedi ve tescilli yapılar alt bileşenlerine şekil içerisinde yer verilmiştir.

Yerleşmenin biçimsel özelliklerini ortaya koyan analizlerin başında yapı işlevi, yapı kullanım durumu, yapı kat adedi ve tescilli yapılar analizleri gelmektedir. Kumyaka Köyünde yer alan yapıların işlevlerine bakıldığında %83'ü konut, %9'u ise harabe yapılar oluşturmaktadır. Harabe yapıların fazlalığı köy içerisindeki yapıların fiziki koşulunun köye gitme eğiliminde olduğunu ve köy yaşantısının zayıflamaya başladığına işaret etmektedir. Köy içerisinde herhangi bir eğitim veya sağlık yapısının yer almaması ise bu ihtiyaçların karşılanmasın dışarıya bağımlı bir yapının olduğunu ortaya koymaktadır. Köy içerisindeki yapıların kullanım durumuna bakıldığında mevcut yapı stoğunun %87'sinin kullanım halinde olduğu, %13'ünün ise terk edilmiş olduğu tespit edilmiştir. Kumyaka köyünde yer alan yapıların kat adetleri incelendiğinde en yüksek katlı yapıların 4 katlı olduğu ancak 4 katlı yapı sayısının (3 adet) oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Köy genelinde çoğunluğu ise 2 katlı yapılar oluşturmaktadır.

Kumyaka'da Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tescillenen 32 adet bina yer almaktadır. Köyün eski bir Rum Köyü olması, tescilli binaların mimarisinde de izlerini sürdürmektedir. Tescilli binalarda cumba ve çıkmalar yer almaktadır (Şekil 47). Arazi çalışması sırasında köy içerisinde yer alan binalarda, ahşap veya kâgir sistem ile inşa edilen eski doku özelliği barındıran binalar (62 adet) tespit edilmiştir. Yeni inşaat sistemlerinde beton taşıyıcılar, tuğla veya gaz beton malzemelerin kullanılıyor olması eski doku özellikli bu binaları önemli kılmaktadır.

Şekil 47. Tescilli bina örnekleri, Ağustos 2023

Tescilli binaların yanında köy içerisinde 3 adet tescilli anıt yapı, 3 adet tescilli tabiat varlığı ve 3 adet tescilli parsel bulunmaktadır. Tescilli anıt yapılar içerisinde en önemlilerinden bir tanesi 780 yılında inşa edilen, dünyanın en eski üçüncü kilisesi olarak bilinen ve bir Bizans Kilisesi olan Başmelekler Kilisesi'dir (URL-12). Kumyaka Mezarlığı ve tarihi hamam da anıt yapılar içerisinde yer almaktadır.

Şekil 48. Tescilli anıt yapılar (Sırasıyla Başmelekler Kilisesi ve Anıt hamam), Ağustos 2023

Kentlerin imgesinin anlaşılabilmesinin 5 farklı fiziksel öge ile olabileceğini ortaya atan Lynch (1960), bu ögeleri; yollar, kenarlar, bölgeler, düğüm/odak noktaları ve işaret ögeleri şeklinde tanımlamıştır. Kentler odağında geliştirilen bu yaklaşım kırsal yerleşmelerde de “kırsal imajı” ortaya koymak üzere çalışma kapsamında yorumlanmıştır. Bir yerleşim deseninde en temel bileşenlerden biri yollardır. Kumyaka yerleşiminde yol sistemi incelendiğinde kıyıya dik uzanan sokakların varlığı dikkat çekmektedir. Kumyaka yerleşimine dair Şekil 49’da oluşturulan kırsal imaj şemasında yollar/izler ifadesi altında türleri bakımından incelenen sokaklara bakıldığında alan genelinde parke yol döşemesinin yer aldığı, sonrasında da stabilize yolların yoğunlukta olduğu görülmektedir. Yerleşim özelinde sınır veya kenar ögesi olarak tanımlanabilecek ögelerin başında ise Mudanya-Yenikaraağaç yolu gelmektedir. Yerleşim ile ilçe merkezi arasındaki erişimi sağlayan önemli bir aks olan bu yol aynı zamanda yerleşim için bir sınır ögesi olma özelliği

göstermektedir. Yol ile paralel bir biçimde devam eden ve güneye doğru artış gösteren eğimli yapı da topoğrafik bir sınır oluşturmaktadır. Yerleşimi sınırlandıran bir diğer önemli öge ise denizdir.

Kumyaka yerleşimi özelinde benzer karakterdeki alanlar incelendiğinde kıyı köyü olmasının da etkisi ile dikkat çeken alanlar kıyıda kullanılan alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıyıda özellikle kamusal kullanıma sahip olan plajlar, dolgu alanı ve sosyal tesis yer almaktadır. Bunun yanında tescilli anıt yapılardan biri olan Kumyaka Mezarlığı da kıyı tarafında bulunmaktadır. Yerleşimin güneyine doğru gelindiğinde ise bahçe kullanımına sahip konut alanları yer almaktadır. Bu alanlar üretim bölgesi olarak nitelendirilen zeytinlik ve bahçe alanları ile yakın konumda olduğu görülmektedir (Şekil 49). Kumyaka yerleşimini ilçe merkezi ile bağlayan önemli bir yol aksı olan Mudanya-Yenikaraağaç yolu üzerinde bulunan üç adet kavşak bağlantısı düğüm noktaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında köy halkının en fazla temas kurduğu ve kullanımların yoğunlaştığı alan olarak karşımıza çıkan köy meydanı birincil odak iken, daha çok erkek kullanıcıların yer aldığı ancak önemli bir konumda ve temsiliyette olması nedeniyle odak haline gelen cami ise ikincil bir odak konumundadır. Son olarak kırsal imaj şemasında yer alan nirengi noktaları (sembol öğeleri); çınar ağacı, ıhlamur ağacı ve sembol yapılar olan Başmelekler Kilisesi, kahvehane ve Eski Yağhane binası olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski Yağhane binası aynı zamanda geçmişteki üretimin mekandaki izlerinden biridir.

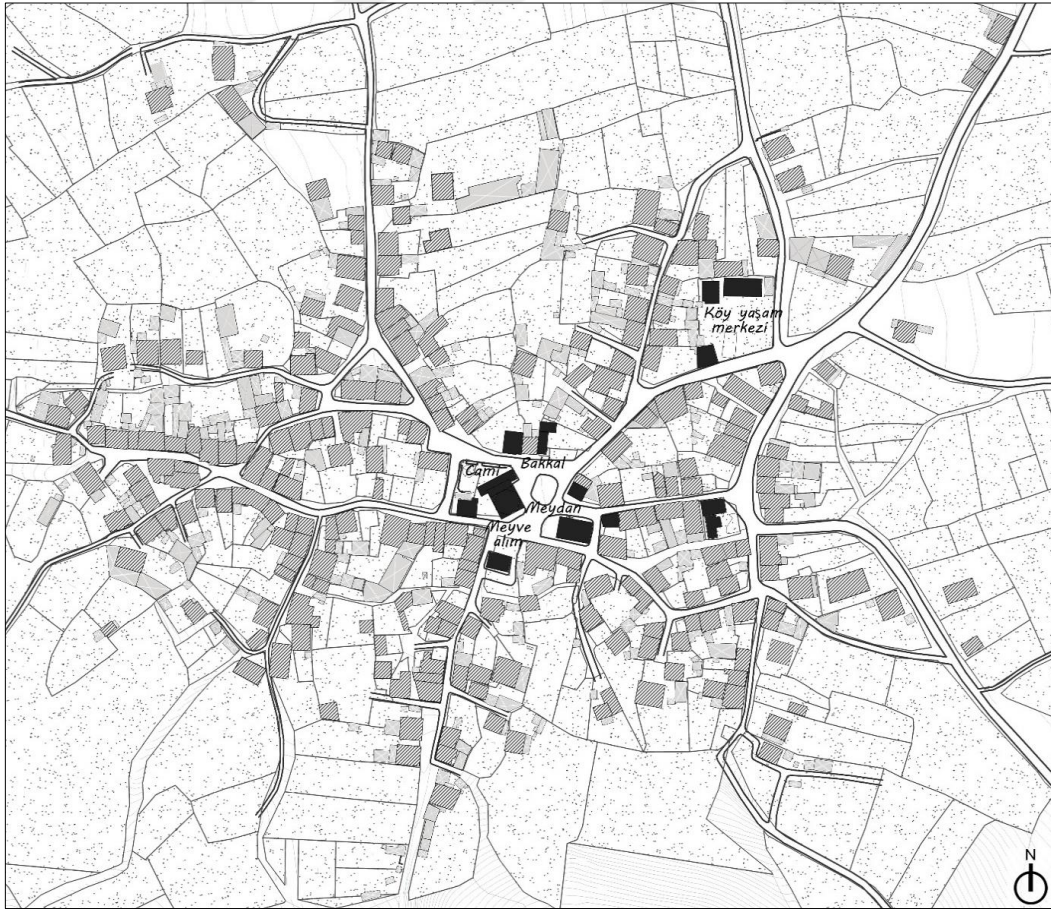

Şekil 49. Kumyaka kırsal imaj şeması

4.2.2. Kozluören Kırsal Yerleşimi Mekânsal Yapının Analizi

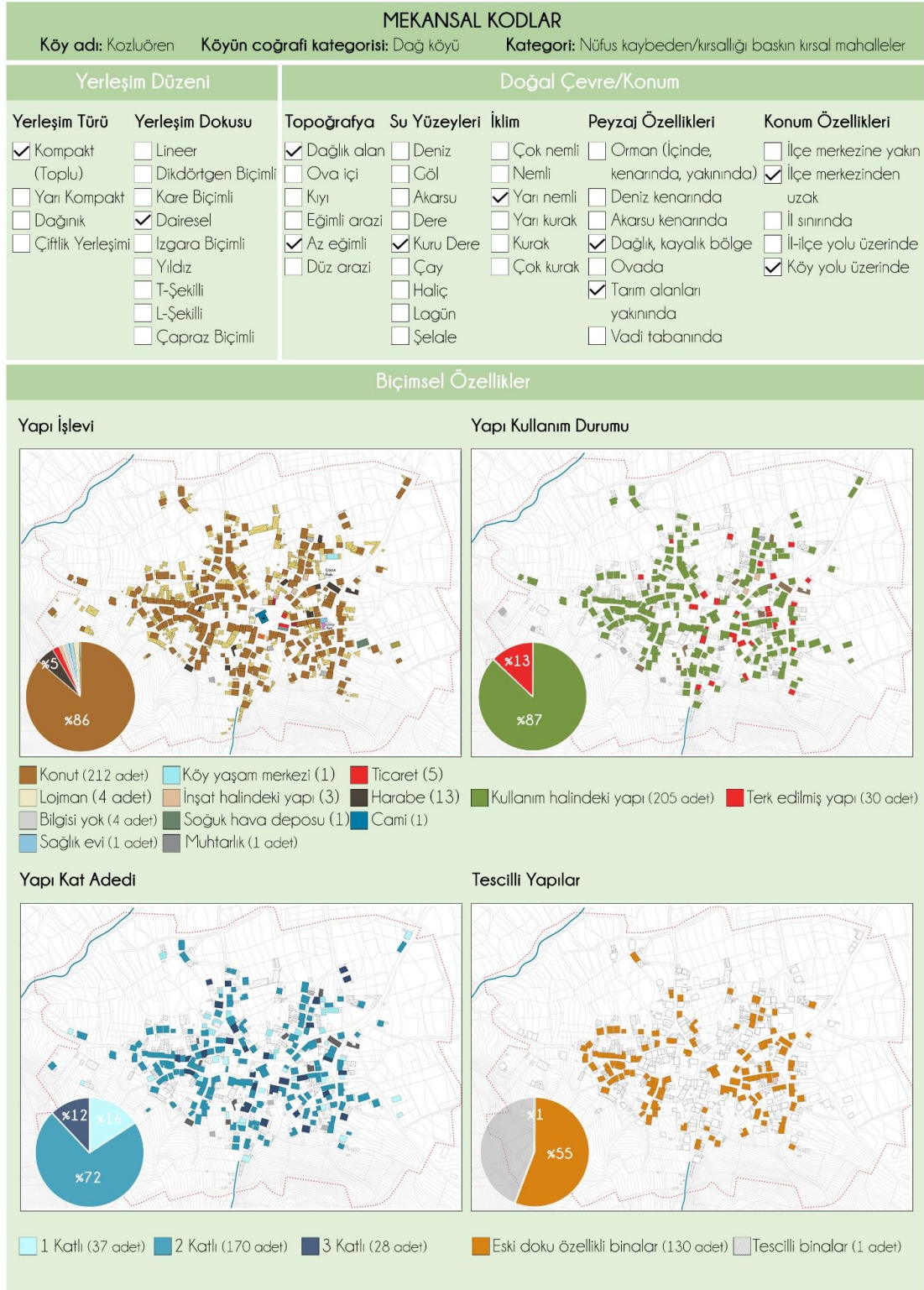
Kestel İlçesine bağlı bir kırsal mahalle olan Kozluören, çalışma kapsamında ele alınacak köylerin seçimi için gerçekleştirilen kırsal mahalle kategorizasyonu içerisinde “Nüfus kaybeden/kırsallığı baskın kırsal mahalle” olarak nitelendirilmiştir.

Kozluören köyü dağ eteklerinde kurulmuş bir köydür. Köyün yerleşim desenine gelindiğinde ise Sharp (1946) tarafından ortaya atılan “meydan köy” ile Kozluören’in sahip olduğu yerleşim desenini eşleştirmek mümkündür. Sharp (1946) kendiliğinden gelişen, bütünde kolayca tanımlanabilen ve kavranabilen bir tip olarak nitelendirdiği meydan köy için aynı zamanda “köyün bir topluluğun evi olduğu” duygusunu barındırdığı da ifade etmiştir. Bu durum sosyal ilişkilerinin oldukça güçlü olduğu ortaya konulan Kozluören köyü ile örtüşmekte ve mekânın sahip olduğu biçimselliğin sosyal yapı ile ilişkisel olduğu savını da desteklemektedir.

Şekil 50. Kozluören yerleşim düzeni (Dağ köyü)

Mekânsal yapının detaylı analizini ortaya koymak adına yerleşimin doğal çevresi, konumuna dair bilgiler ve biçimsel özellikler Kozluören için de analiz edilmiştir (Şekil 51).

Şekil 51. Kozluören yerleşimi-mekânsal yapı incelemesi

Kozluören az eğimli bir topoğrafik yapıya sahiptir. Yerleşim içerisindeki su yüzeyi varlığı incelendiğinde kuru derelerin mevcut olduğu görülmektedir. İklim özellikleri bakımından yarı nemli bir iklim hâkim iken peyzaj özellikleri bakımından ise dağ eteklerinde yer alan yerleşimin aynı zamanda çevresinde tarım alanları yer almaktadır. Konum özellikleri bakımından ise Kozluören, ilçe merkezine uzak bir konumda yer almakta ve grup köy yolu üzerinde bulunmaktadır.

Yerleşimin biçimsel özelliklerini ifade eden analizlerden olan yapı işlevi incelendiğinde köyde yer alan yapıların %86'sının konut, %5'inin ise harabe yapılar olduğu görülmektedir. Bunun yanında köy içerisinde 5 adet ticaret yapısı (kahvehane, bakkal, lokanta), 4 adet lojman, 1 adet cami, 1 adet sağlık evi ve 1 adet köy yaşam merkezi bulunmaktadır. Bunun yanında köy içerisinde 1 adet şahsa ait soğuk hava deposu yer alırken, köy meydanında 1 adet meyve alım birimi bulunmaktadır. Bu kullanımlar köydeki aktif tarımsal üretimin mekandaki izlerini de ortaya koymaktadır. Köy içerisindeki yapıların kullanım durumuna bakıldığında yapıların %87'sinin kullanım halinde olduğu, %13'ünün ise terk edilmiş olduğu görülmektedir. Köy içerisinde yapıların kat adetlerine bakıldığında %16'sının 1 katlı, %72'sinin 2 katlı ve %12'sinin 3 katlı olduğu tespit edilmiştir. Köy genelinde 2 katlı yapılar çoğunluktadır.

Kozluörendeki tescilli yapı varlığı incelendiğinde 1 adet hamam yapısı yer almaktadır. Bunun haricinde yerleşim içerisinde tescilli herhangi bir yapı yer almamasına karşın yaklaşık 1000 yıllık bir tarihi geçmişi olan Kozluören içerisinde eski doku özelliği barındıran birçok yapı yer almaktadır. Yapılan analiz çalışması sonucunda mevcut yapıların %55'inin eski doku özelliği gösteren binalar olduğu tespit edilmiştir. Eski doku özellikli bu dokularda genellikle konuta temel oluşturacak seviyeye kadar taş, sonrasında da bağdadi yapıım tekniğinde kerpiç malzeme kullanımı dikkat çekmektedir. Ancak Kozluören'de de diğer yerleşimlerin genelinde olduğu gibi yeni inşa edilen yapılar da betonarme taşıyıcı, tuğla ve gaz beton bölücüler kullanılmaktadır. Bu durum kırsal mimarinin özgün dokusu üzerinde bir tehdit niteliği taşımaktadır.

Şekil 52. Eski doku özellikli bina örnekleri, Ağustos 2023

Yerleşme içerisindeki tek tescilli yapı olan hamam, yenilenmesine yönelik herhangi bir çalışma yapılmaması nedeniyle günümüzde kullanılmamaktadır (Şekil 53).

Şekil 53. Tescilli bina (Eski hamam), Ağustos 2023

Kozluören yerleşimine dair Şekil 54’te oluşturulan kırsal imaj şemasında yollar/izler, sınırlar/kenarlar, bölgeler, odak noktaları ve nirengi noktaları tanımlanmıştır. Yerleşme genelinde parke yol döşemesi hakimken, özellikle çeperlerde yer alan üretim alanlarına doğru toprak yollar yer almaktadır. Bu üretim alanları aynı zamanda yerleşmenin en temel sınır ögesini oluşturmaktadır. Kozluören çevresindeki bağ-bahçe alanları ve çalılık-ağaçlık

alanlar arasında sıkışan bir yerleşimdir. Bu nedenle yerleşimin sınırlayıcıları bu alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kozluören özelinde eski doku özellikli yapıların yoğunluk gösterdiği iki bölge bulunmaktadır. Yapıların geleneksel dokuyu yansıtmaları bakımından benzer karakter gösteren bu bölgeler köy meydanının doğusunda ve batısında bulunmaktadır. Kozluören yerleşimini kent merkezine bağlamada ara kademe bir yol bağlantısı olarak karşımıza çıkan Kozluören-Okul caddesi üzerinde yer alan kavşak bağlantısı aynı zamanda bir düğüm noktasıdır. Yerleşmenin giriş noktası olması sebebiyle de oldukça önemlidir. Bunun yanında birincil ve ikincil odaklar şeklinde tanımlanan odak noktaları bulunmaktadır. Birincil odak köyün en temel toplanma noktası olan köy meydanıdır. Köy meydanı hem konumu hem de sahip olduğu işlevsel çeşitlilik bakımından yerleşmenin kalbini oluşturmaktadır. Bunun yanında bayram meydanı olarak nitelendirilen ve dini bayramlarda köyün gençlerinin toplanarak çeşitli eğlenceler düzenlendiği meydan alanı da ikincil bir odak noktası özelliği taşımaktadır. Son olarak köy meydanının batısında yer alan ve konut alanların iç kısmındaki toplanma alanı da özellikle köy kadınlarının buluştukları ve vakit geçirdikleri bir meydancık olması ile ikincil odak olarak nitelendirilmiştir.

Kırsal imaj şemasındaki nirengi noktaları (sembol öğeleri); çınar ağacı, meydandaki su ögesi, sembol yapılar ve okul bahçesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerleşme sakinleri ile gerçekleştirilen anket çalışması kapsamında “Size göre ortak alanlardaki en sembolik öğe nedir?” sorusundan alınan yanıtlar ile imaj şemasında yer bulan nirengi noktalarından çınar ağacı ön plana çıkmıştır. Köy meydanında iki adet çınar ağacı yer almakta ve bunlar köy halkı için önemli iki öğe niteliği taşımaktadır. Meydan içerisindeki oturma elemanları da bu ağaçların altında yer seçmiştir. Bu diğer sembol nokta meydandaki su ögesidir. Köy meydanından geçerek giden bu su ögesi de hem üretim yapan çiftçilerin traktörlerine su aldıkları, hem kahvehane sahipleri tarafından dükkanlarının önünü temizlemek için kullandıkları, hem de köy sakinlerinin kendi ihtiyaçları için kullandıkları bu su ögesi önemli bir nirengi noktası haline gelmiştir. Sonrasında sembolik yapılar gelmektedir. Bunlar; kahvehaneler, meyve alım birimi ve camidir. Köy meydanında yer alan bu yapılar köy sakinleri tarafından sıklıkla kullanılmaları nedeniyle akıllarında yer edinmektedirler. Bu yapılara ek olarak bir köy sakini tarafından okul bahçesi de sembolik bir mekân olarak tanımlanmıştır. Nadir bir cevap olarak söylenmesine karşın eskiden okul olan ve günümüzde köy yaşam merkezi olarak kullanılan binaya ait bir alanın kullanıcıların belleğinde yer etmesi alanın işlevselliğini ortaya koymaktadır.

Şekil 54. Kozluören kırsal imaj şeması

Kumyaka ve Kozluören kırsal yerleşmelerinde sosyal ve ekonomik yapı ile mekânsal yapı şeklinde iki başlıkta ele alınan bu karşılaştırmalı yaklaşım çerçevesinde iki yerleşmenin bazı bileşenler bağlamında birbirinden farklılaştığı tespit edilmiştir. En temelde etnik kökenleri bakımından farklılık gösteren yerleşimler, sonrasında toplumsal yapının çeşitlilik göstermesi ve sosyal ilişkilerin güçlülüğü gibi konularda ayrıışmışlardır. Sosyal yapıya dair bu farklılaşma mekâna da yansımış ve mekânın yapısı, işlevlerin çeşitliliği ve kullanımı bakımından Kumyaka çeşitlilik gösterirken, Kozluören daha durağan bir eğilim göstermiştir. Ancak geleneksel “kırsal” algısına daha yoğun bir biçimde sahip olan Kozluören, sosyal ilişkilerin güçlülüğü ve toplumsal bağların sağlam temelleri ile ön plana çıkmaktadır.

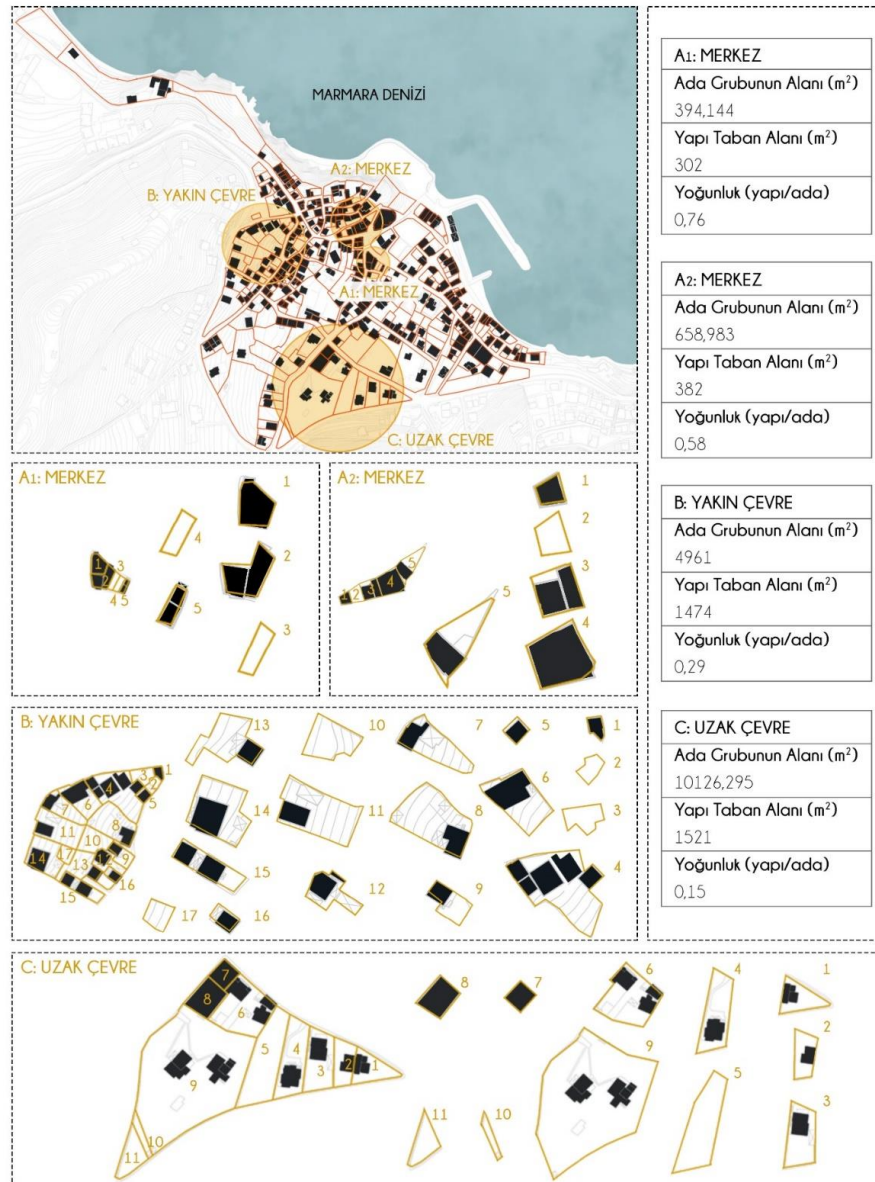
4.3. Kırsal Mekânın Mülkiyet Hiyerarşisi Bağlamında Kamusal-Özel Alan İlişiselliği

Kentsel ve kırsal mekânda insanların serbestçe hareket edebildikleri, toplandıkları, sosyalleştikleri ve kamuya ait mekân şeklinde tariflenen kamusal mekanların, mekân içerisinde sahip oldukları bir hiyerarşi bulunmaktadır. Newman (1987) bu hiyerarşinin özel mekân ile kamusal mekân arasındaki geçişi sağlayan yarı özel ve yarı kamusal mekanlar tarafından kurulduğunu belirtmiştir. Mekânın uyumluluğu, geçişkenliği ve esnekliğine katkı sunan bu ilişkisellik bütünü, toplumsal ilişkileri de bütünlüklü kılmaktadır. En temelde hem kentsel hem de kırsal yerleşmelerde bu hiyerarşiyi okumak için yerleşimin düzenini ortaya koyan; yapı, yapı adası, parsel bileşenleri ve bu bileşenlerin sokak ile olan ilişkisini incelemek gerekmektedir.

4.3.1. Yapı Adası Temelli Değerlendirme

Kırsal yerleşmelerde yapılar parselleri ile değerlendirilmelidir. Aynı zamanda bu yerleşmeler özelinde yapı ve parselin bir araya gelerek oluşturdukları yapı adalarının belirli bir büyüklüğü bulunmamaktadır. Yapı adaları, içerisinde bulunan açık-kapalı alanların büyüklükleri, dağılımları, konumları ve işlevleri ile şekillenmektedir. Bu da kırsal dokunun şekillenmesinde önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır (T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2010). Kumyaka özelinde yapı adalarının karakteristiği incelendiğinde merkezde, yerleşimin yakın çevresinde ve uzak çevresinde bulunmak üzere incelenen dört yapı adasının yoğunluk bakımından farklılaştıkları görülmektedir. Meydanda yer alan ve A₁: Merkez şeklinde nitelendirilen yapı adasının yoğunluğu 0,76 iken A₂: Merkez olarak nitelendirilen

yapı adasının yoğunluğu 0,58'dir. Yerleşimin çevresine baktığımızda ise B: Yakın Çevre olarak nitelendirilen yapı adasının yoğunluğu (0,29), C: Uzak Çevre olarak nitelendirilmiş yapı adasının (0,15) yoğunluğuna göre daha fazladır (Şekil 55). Bu durum kıyı köylerinde kıyıya doğru daha yoğun bir yerleşim dokusunun var olduğu tespiti ile de örtüşmektedir. Yani merkezden çevreye doğru gidildikçe yoğunluk değerlerinin kademeli bir şekilde azaldığı görülmektedir. Bunun yanında merkezdeki yapı adaları içerisindeki parsel sayıları çevreye göre daha az ve çevrede yer alan yapı adası büyüklükleri ise daha fazladır.

Şekil 55. Kumyaka yapı adası incelemesi

Kozluören Köyünde mekânsal yapının önemli bir bileşeni olan yapı adaları; yerleşimin merkezinde, yakın çevresinde ve uzak çevresine olmak üzere dört yapı adası özelinde yoğunlukları bağlamında incelenmiştir. Köy meydanında yer alan ve A₁: Merkez olarak nitelendirilen yapı adasının yoğunluğu 0,39 iken A₂: Merkez olarak nitelendirilen yapı adasının yoğunluğu 0,59'dur. B: Yakın Çevre olarak nitelendirilen yapı adasının yoğunluğu 0,36 iken C: Uzak Çevre olarak nitelendirilmiş yapı adasının yoğunluğu ise 0.16'dır. Uzak çevrede yer alan yapı adasının yoğunluğu merkeze ve yakın çevreye kıyasla oldukça düşüktür. Kozluören Köyü özelinde köy meydanından çevreye doğru gidildikçe yapı adalarının yoğunluklarında bir azalma görülmeye başladığını söylemek mümkündür. Bu durum yerleşimin çeperlerinde tarım alanlarının var olması ve yapıların köyün merkez noktası olarak nitelendirilebilecek meydan alanı çevresinde yoğunlaşması ile açıklanabilir.

Şekil 56. Kozluören yapı adası incelemesi

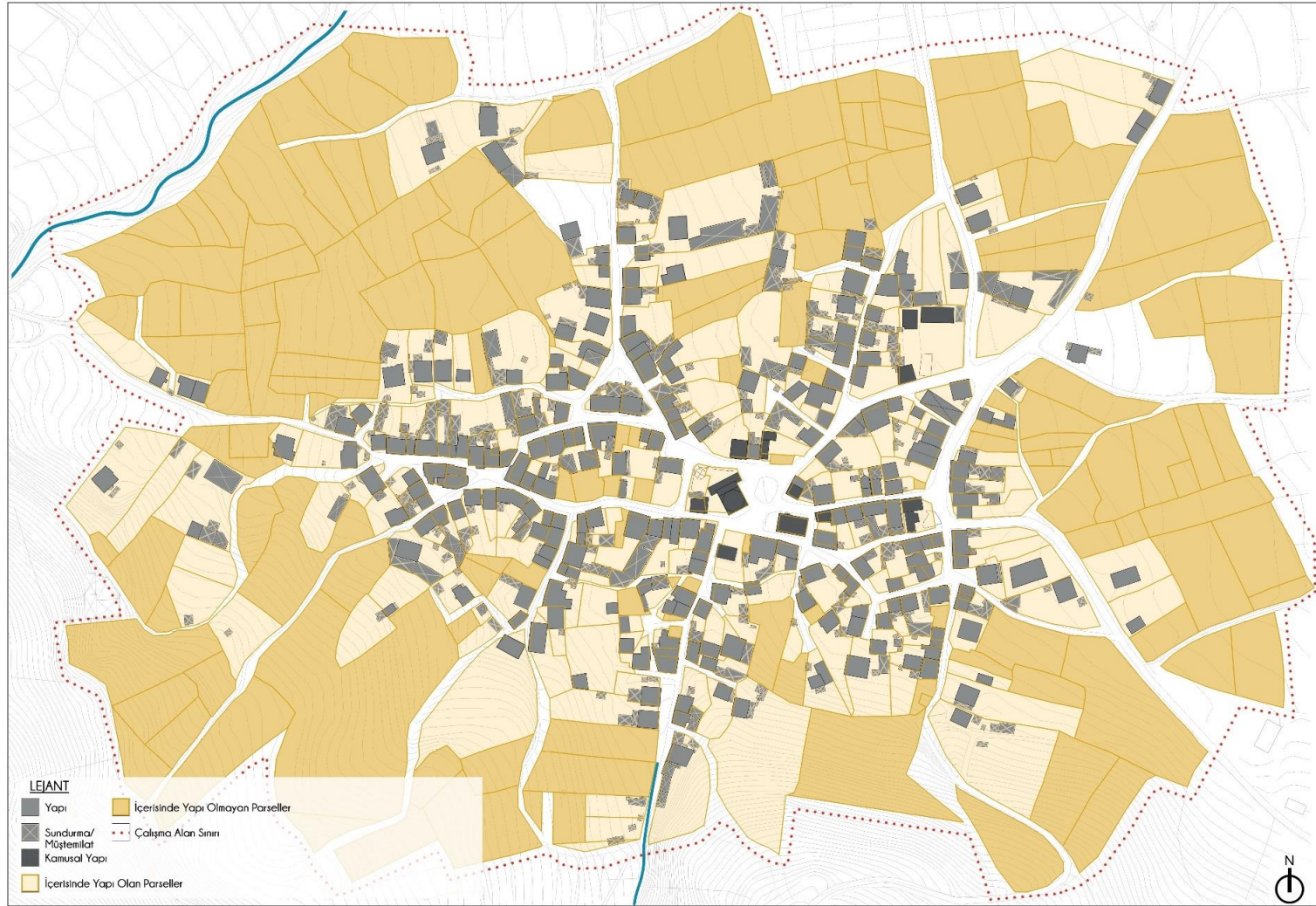
4.3.2. Parsel Temelli Değerlendirme

Kumyaka'daki parsel biçimlenişi incelendiğinde yerleşmenin çeperinde yer alan küçük ölçekli üretim alanları ile entegre olan parsellerin daha büyük olduğu gözlemlenirken, köy meydanına doğru yaklaştıkça parseller küçülmeye başlamaktadır (Şekil 57). Bu durumu, yerleşimin köy meydanına yakın konumdaki cami ve çevresinde kurulmaya başlaması ve bu alan etrafında gelişmeye devam etmesi açıklamak mümkündür. Yerleşim içerisinde parselin tamamında yapılaşan yapılar bulunmakta ve bunlar genellikle merkez kısmında yer almaktadır. Merkez kısmında da olmakla birlikte çevreye doğru gidildikçe bahçeli konut kullanımları artmaktadır. Kumyaka'da bulunan parseller içerisinde yapı olan ve yapı olmayan şeklinde iki kategoride ele alınmıştır. İçerisinde yapı olan parsellerin en büyüğü 4801 m² iken en küçüğü 12,4 m²'dir. İçerisinde yapı olmayan bahçe parsellerinin büyüklüklerine baktığımızda alan içerisinde farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu parseller içerisinde en büyüğü 4706 m²'ye çıkarken en küçük parsel 12,8 m²'dir. Bahçe parselleri köy yerleşiminin çeperinde yoğunlaşmaktadır.

Kozluören'in parsel biçimlenişi analizi incelendiğinde yerleşmenin çeperini içerisinde yapı bulunmayan bağ-bahçe alanlarının sarmaladığı görülmektedir (Şekil 58). Bu alanların aynı zaman yerleşim için sınırlandırıcı bir öge olduğunu söylemek mümkündür. Çeperden köy meydanına yaklaştıkça ise parsellerin küçüldüğü görülmektedir. Bunun yanında merkezde yer alan parsellerin bazılarında yapılar parselin tamamında yapılaşmaktadır. Bazı parsellerin ise içerisinde birden fazla yapı bulunmakta ve bunun dışında neredeyse her parselde bir müştemilat (ahır, samanlık veya depo işlevinde kullanılan) yapısı yer almaktadır. Kozluören'e dair gerçekleştirilen parsel biçimlenişi analizi kapsamında parseller; içerisinde yapı olan ve yapı olmayan şeklinde iki kategoride ele alınmıştır. İçerisinde yapı olan parsellerin en büyüğü 4801 m² iken en küçüğü 12,4 m²'dir. İçerisinde yapı olan parsellerin en büyüğü 4016 m² iken en küçüğü 65 m²'dir. İçerisinde yapı olmayan parsellerin genellikle köyün çeperinde yoğunlaşan bağ-bahçe parselleri olduğu ancak köy merkezi çevresindeki bazı parsellerin de içerisinde yapı olmadığı görülmektedir. Bu parseller içerisinde en büyüğü 10.905 m²'ye çıkarken en küçük parsel 35 m²'dir.

Şekil 57. Kumyaka parsel biçimlenişi analizi

Şekil 58. Kozluören parcel biçimlenişi analizi

4.3.3. Yapı-Sokak-Parsel İlişkisi

Kırsal yerleşmelerde sokak ve parsel arasındaki ilişkiselliği ve geçirgenliği, sosyal yaşantıdan ve toplumsal ilişkilerden bağımsız ele almak mümkün değildir. Kumyaka’da yer alan parseller yapılarla ilişkili şekilde organik bir dokuda sokakları tanımlamaktadır. Yapıların parsel içerisindeki yerleşimi farklılık göstermekte; yapıların parselin önünde, ortasında veya arkasında konumlandığı görülmektedir. Ancak yerleşim geneline bakıldığında yapıların çoğunlukla parsellerin ön kısmında sokakları tanımlayacak şekilde konumlandığı görülmektedir. Köy sokaklarında tanımlayıcı öğeler genellikle yapılar iken bahçeli konutların da varlığı nedeniyle sınır elemanı olan duvarlar da sokakları tanımlamaktadır. Bu ilişkiselliği ifade etmek için Kumyaka özelinde üç sınıflı bir kategorizasyon geliştirilmiştir. Buna göre yapı-sokak ilişkiselliği;

- Yapı-sokak-yapı (1)
- Yapı-bahçe-sokak-yapı veya yapı-bahçe-sokak-bahçe-yapı (2)
- Yapı-bahçe-sokak (3) şeklinde geliştirilen sınıflar ile açıklanmıştır.

Yapı-sokak-yapı (1) şeklindeki nitelendirilen ilişkisellik, yapıların giriş ve çıkışlarının direk sokağa yani kamusal mekâna olduğu bir ilişkiselliği ifade etmektedir. Kumyaka özelinde yapı ve sokak arasındaki bu durumun yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle tescilli yapıların yer aldığı sokaklarda yapılar (özel alan) sokak ile (kamusal alan) direk temas halindedir. Bu durum toplumsal yaşamdaki sosyal ilişkiler hakkında da ipucu vermektedir. Özel alandan kamusal alana geçişlerde, sınırların geçirgen olması durumu toplumsal yaşantıda sosyal ilişkilerin varlığına işaret etmektedir. Aynı zamanda tescilli yapıların yoğunlaştığı sokaklarda bu duruma rastlamak, geçmişteki köy toplumunun sosyal ilişkilerinin güçlülüğü hakkında ipucu vermektedir.

Yapı-bahçe-sokak-yapı veya yapı-bahçe-sokak-bahçe-yapı (2) şeklinde gelişen ilişkisellik; yapıların giriş ve çıkışlarının direk sokağa değil, ara bir geçiş bölgesi olan konut bahçesine olduğu bir ilişkiselliği ifade etmektedir. Yarı özel mekanlar olarak karşımıza çıkan konut bahçeleri, sahip oldukları yapay sınır elemanı olan duvarlar sayesinde özel ve kamusal arasında bir geçiş mekânı yaratmaktadırlar. Bu geçiş kontrollü bir geçiştir ancak kırsal yerleşmelerde komşuluk, bir aradalık gibi sosyal olguların gerçekleşmesine olanak sağlayan mekanlardır. Kumyaka özelinde, özellikle çeperde yer alan bahçeli yapılarda bu durum gözlenmektedir. Yapı-bahçe-sokak (3) şeklinde gelişen ilişkisellik ise bahçenin sahip olduğu kamusal düzeyi ile farklılık göstermektedir. Mülkiyeti özel olmasına karşın herhangi bir

yapay sınır elemanı içermeyen konut bahçeleri yarı kamusal bir mekân haline gelmektedir. Carmona'nın "özel görünümlü mekân" tanımlamasına uyumlu bu durum yapı-sokak arasında bir sınır olan değil, geçirgenlik sağlayan bahçe kullanımına işaret etmektedir.

Şekil 59. Kumyaka yapı-sokak-parsel ilişkisi analizi

Şekil 60. Konya yapı-parsel-sokak ilişkisine dair görseller

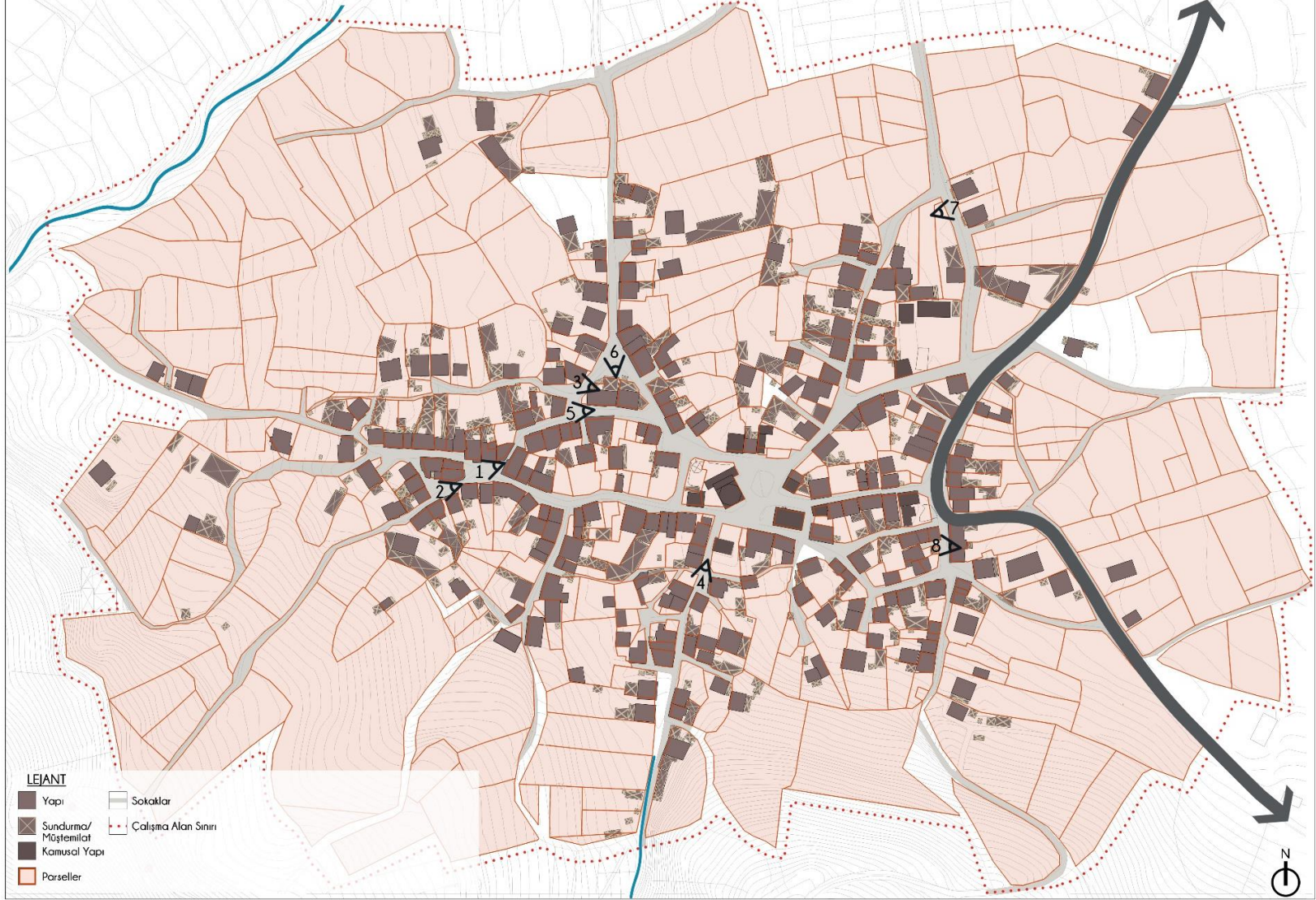
Kozluören’de bulunan yapılar, çekme mesafesine dikkat edilmeksizin düzensiz bir biçimde yapılaşmıştır. Parsel içerisindeki yapıların yerleşimi farklılık göstermesine karşın genellikle parselin önünde konumlanmaktadır. Yerleşme içerisinde öncelikle iç avluya/bahçeye ulaşacak şekilde inşa edilmiş yapılar da olmasına karşın çoğunlukla yapının giriş çıkışları sokak ile temas halindedir. Yapılar, sokaklar ve parseller arasındaki bu ilişkisellik üç sınıfta incelenmiştir. Bunlar;

- Yapı-sokak veya yapı-sokak-yapı (1)
- Yapı-bahçe-sokak-yapı veya yapı-bahçe-sokak (2)
- Yapı-bahçe (yarı kamusal)- sokak (3) şeklindedir.

Kozluören’de yapı-sokak ve yapı-sokak-yapı (1) şeklindeki ilişkiselliğe çok sık rastlanmaktadır. Bunun en temel sebebi yerleşmenin genelinde yapı giriş-çıkışlarının sokağa olan temasının sıklığıdır. Özel alan ve kamusal alan arasındaki bu geçirgen yapı sosyal ilişkilerin güçlülüğünü ortaya koymaktadır.

Yapı-bahçe-sokak-yapı veya yapı-bahçe-sokak (2) ilişkiselliğinde yapılar direk sokak ile temas etmemekte ve iç avlu/bahçeye açılmaktadır. Kozluören genelinde bu ilişkiselliğe çok sık rastlanmamaktadır. Yerleşme içerisinde özel mekân ile kamusal mekân arasında bir geçiş şeklinde kullanılan bu bahçeler özellikle kadınların toplanma mekânı olmakta, komşuluk ilişkilerinin güçlenmesine katkı sunmaktadır. Yerleşme içerisinde parselin arka bahçeleri genellikle müstemilatı ile insanların tarımsal üretimde kullandıkları araç-gereçlerini depoladıkları bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bahçe kullanımlarında duvar gibi ayırıcı bir sınır ögesine çok sık rastlanmamaktadır. Yerleşmenin giriş kısmında yeni inşa edilen ayrık nizam bahçeli yapılarda ise bu durum daha katı ve dışarı ile temassız ilişkiler ortaya koymaktadır.

Son olarak yapı-bahçe-sokak (3) ilişkiselliğinde bahçeyi farklılaştıran en önemli faktör duvar gibi bir sınır ögesi olmaksızın konutun bahçesinin yarı kamusal bir mekân olarak kullanımını ifade etmektedir. Kozluören özelinde bu duruma çok sık rastlanmamasına karşın örnekleri mevcuttur. Yapı-sokak-parcel ilişkiselliğini ortaya koyan bu analiz sokağın önemli bir kamusal mekân olması ve yapı ile ilişkisinin de mekânın kullanıcılarının sosyal yapısı hakkında bilgi vermesi adına oldukça önemlidir. Sonuçta Kozluören’de “sivil mekan” olan sokak ile güçlü bir ilişki halinde olan kitlenin varlığından söz etmek mümkündür.

Şekil 61. Kozluören yapı-sokak-parcel ilişkisi analizi

Şekil 62. Kozluören yapı-parsel-sokak ilişkisine dair görseller

Kırsal yerleşimlerde, sokak kullanımının sadece ulaşım amacı taşımadığı, aynı zamanda sosyo-ekonomik etkinliklerin gerçekleştirildiği mekanlar olarak çeşitlilik gösterdiği belirtilmiştir. Bu bağlamda, genellikle organik bir yapıya sahip olan sokak sistemine, çıkmaz sokakların da entegre edildiği gözlemlenmektedir. Carmona (2010)'nın geliştirdiği tipolojide dikkat çekici/cazip mekân olarak ifade ettiği çıkmazlar sokaklar “yabancıların dikkat çekici buldukları ve potansiyel olarak istemeyen hissettikleri” mekanlar olarak ifade edilmiştir. Carmona (2010)'nın ifade ettiği bu durum, kırsal yerleşmelerdeki mahremiyet isteği ile örtüşmekte ve yabancıların istemeyen hissettikleri mekân tanımını kırdada da yerini bulmaktadır. Bu durumu somutlaştırmak adına, Kumyaka ve Kozluören yerleşimindeki çıkmaz sokaklar Şekil 63 ve 64 üzerinden ifade edilmiştir.

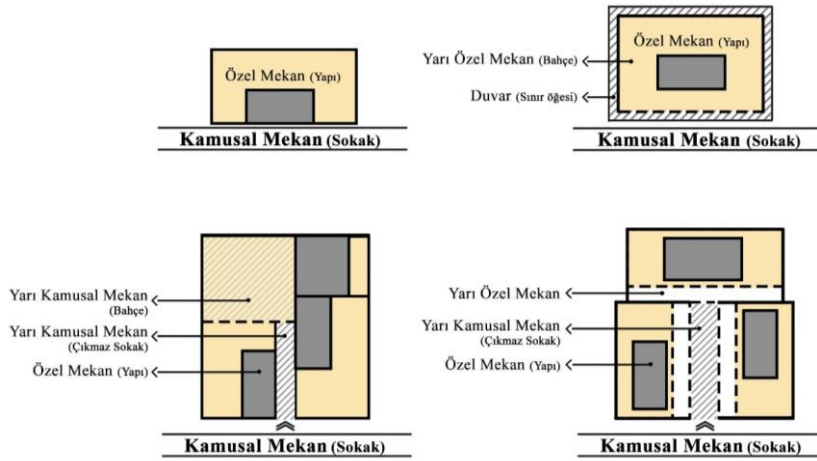
Şekil 63. Kumyaka'daki çıkmaz sokaklar

Şekil 64. Kozluören'deki çıkmaz sokaklar

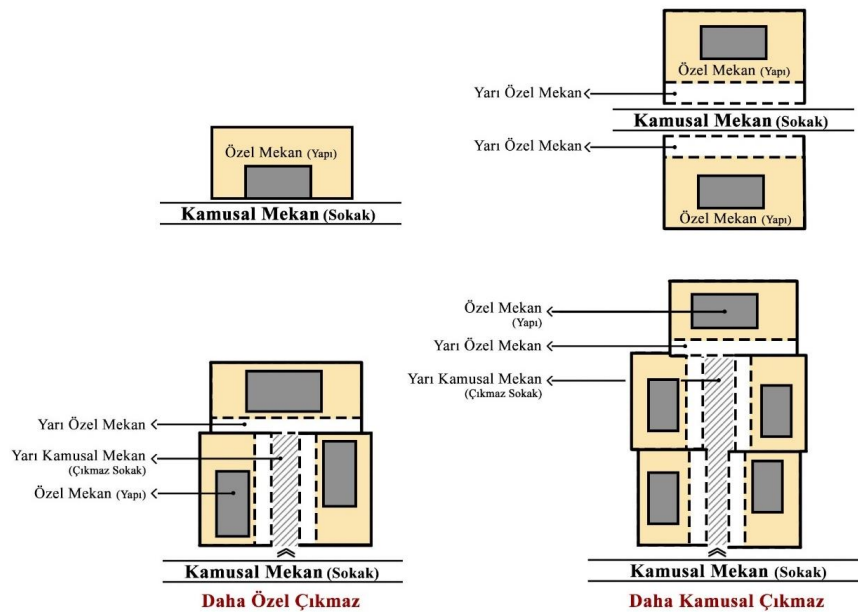
Her iki yerleşim içinde yapı-sokak-parsel incelemesi sonucunda ortaya çıkan kamusal-özel alan ilişkiselliği Şekil 65 ve 66'daki gibi şematize edilmiş ve kırsal mekânın mülkiyet hiyerarşisi bağlamında nasıl şekillendiği ortaya konulmuştur. Her iki yerleşimde de özel mekân olan yapıların sokak ile direkt temas ettiği ilişkisellik görülmektedir. Yapıların bahçeli olduğu ve bahçe duvarları ile çevrildiği yapılaşma biçimi her iki yerleşimde de görülmesine karşın Kumyaka'da yaygınlık göstermektedir. Bu nedenle bahçe duvarı sınır ögesi özelliği göstermekte ve bahçe kullanımı yarı özel mekân haline gelmektedir (Şekil 65).

Hem Kumyaka hem de Kozluören yerleşimlerinde izleri bulunan çıkmaz sokaklar, sahip oldukları geçişkenlik ve kamusal düzeyi bakımından farklılık göstermektedirler. Kumyaka yerleşimindeki çıkmaz sayısı, Kozluören'e göre belirgin bir şekilde azdır. Ancak çıkmazların yapı ve yapı parselleri ile ilişkileri incelendiğinde, özellikle çıkmaz sokağın duvarı bulunmayan bahçe ile kesişim sağladığı durumda, bahçenin de yarı kamusal bir kullanım alanına dönüştüğü gözlemlenmiştir. Bu mekanlar, sakinlerin sosyal ilişkilerinin güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca, birkaç parselde kesişen çıkmaz sokaklar, sakinlerin plansız karşılaşmalar ve karşılıklı iletişim kurduğu yarı kamusal alanlara dönüşmektedir.

Şekil 65. Kумыaka kamusal-özel alan ilişkiselliği

Kумыaka yerleşiminde bahçeli konutların ön ve yan bahçelerinin yarı özel mekanlar olduğu görülürken, Kozluören'de iki karşılıklı yapı arasında sokakla buluşan bir örüntü içindeki kapı önü eşiklerinin yarı özel mekanlar olduğu belirtilmiştir (Şekil 66). Ayrıca, Kozluören'de çıkamaz sokakların Kумыaka'ya göre daha fazla olması, kamusal alan düzeylerinin derecelenmesine neden olmaktadır. Daha az parselle etkileşime giren çıkamazlar daha özel bir nitelik taşıırken, temas ettiği parsel sayısı artan çıkamazlar daha kamusal bir karaktere bürünmektedir. Bu durum, mekânın kullanıcı sayısındaki artışla bağlantılı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 66. Kozluören kamusal-özel alan ilişkiselliği

Kumyaka ve Kozluören özelinde yapılan incelemeler sonucunda kırsal yerleşmelerde yapı adası, parsel ve yapı-sokak-parcel ilişkisi bağlamında genel bir değerlendirme yaptığımızda; merkez olarak tanımlanan alan köy meydanı ve meydanla birlikte işlevsel çeşitliliğinin olduğu alanı tariflemektedir. Yapı adalarına dair yoğunluklar bu alanlarda fazla iken çepere doğru yoğunluk azalmaktadır. Yapı adalarının büyüklükleri ise tam tersi şekilde merkezden çepere doğru gidildikçe artış göstermektedir. Yapı adalarının sahip olduğu bu yoğunluk parsellerle de doğru orantılıdır. Merkeze doğru gidildikçe parseller küçülmektedir. Yapılar, yapı parselleri ve yapı adaları kırsal yerleşim düzenini oluşturan önemli öğeler iken aynı zamanda bu öğelerim kamusal mekân olan sokaklarla ilişkisi de mekân hakkında önemli ipuçları vermektedir.

4.4. Kırsal Yerleşmelerde Kamusal Mekân Perspektifi

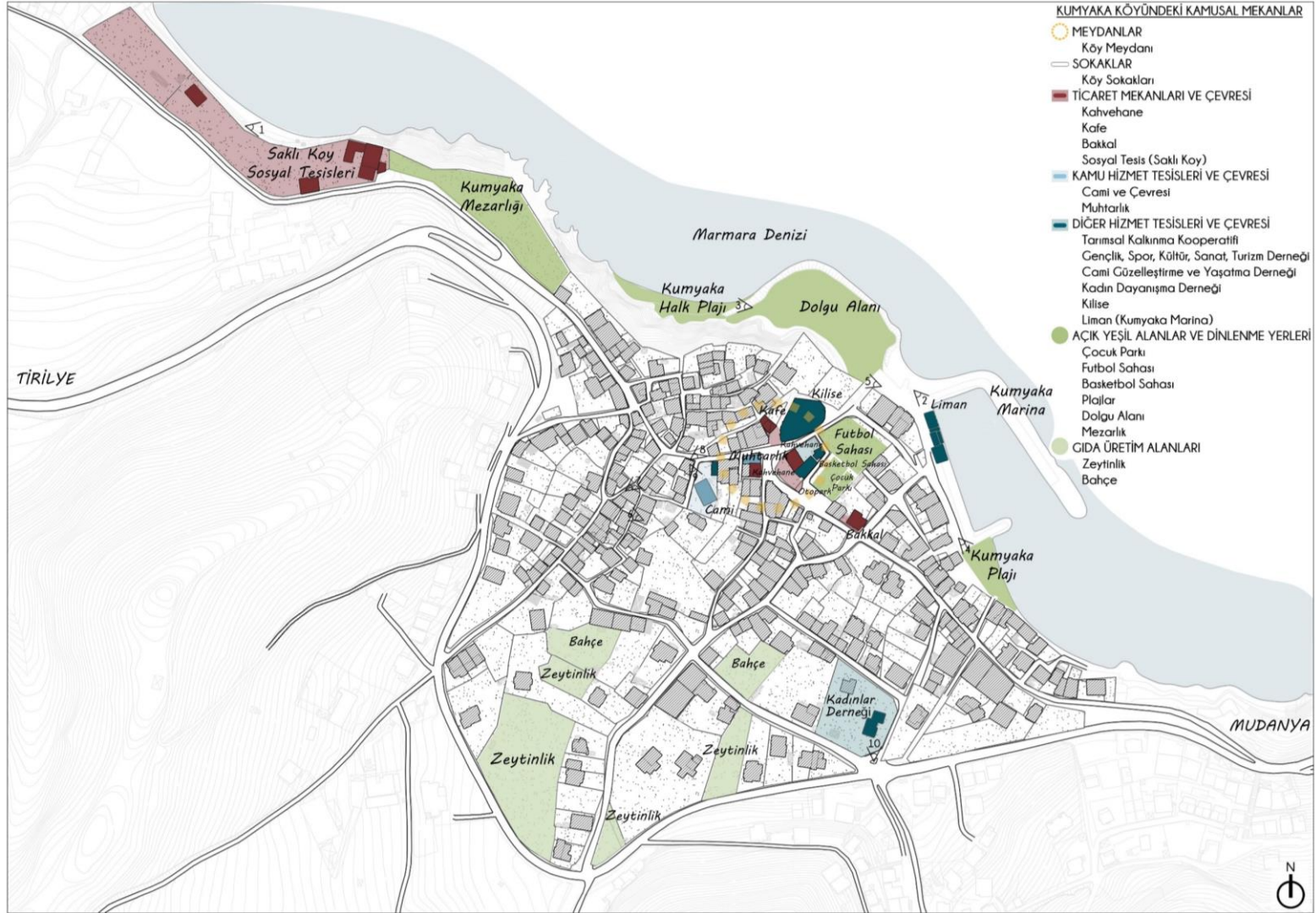
Kentsel alanlarda kamusal mekanlar kentliler arasında sosyalleşmenin, bilgi akışının, kültürel faaliyetlerin vb. gerçekleştirildiği fiziksel bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentlerdeki kamusal mekân çalışmaları ile kıyaslandığında kırsal kamusal mekanlara çok fazla odaklanılmamakta ya da fiziksel mekânın yaratılması konusuna odaklanılmaktadır. Günümüzde kırsal yerleşmeler kalıplaşmış tanımlamalardan sıyrılarak daha çeşitli, işlevli, açık ve hareketli mekanlar haline gelmektedir. Bunun yanında sosyal yapının sahip olduğu dinamikler kamusal mekânın şekillenmesini ve kullanımını önemli ölçüde etkilemekte ve köy halkının sahip olduğu kültürel çeşitlilik hem mekânı hem de mekânın kullanımını çeşitlendirmektedir. Kırsal kamusal mekanlar aynı zamanda “yerel alışkanlarla misafir olanın karşılaşma mekanları”dır. Kırsal yaşam kimliğinin tanıtımına katkı sunan en önemli mekanlar ortak kullanımlı mekanlardır. Bu durum kırsal kamusal mekanların incelenmesini gerekli kılmaktadır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen inceleme; kamusal mekanların türleri ve mekânın kullanıcılarının perspektifini ortaya koymaktadır.

4.4.1. Kırsal Kamusal Mekân Türleri

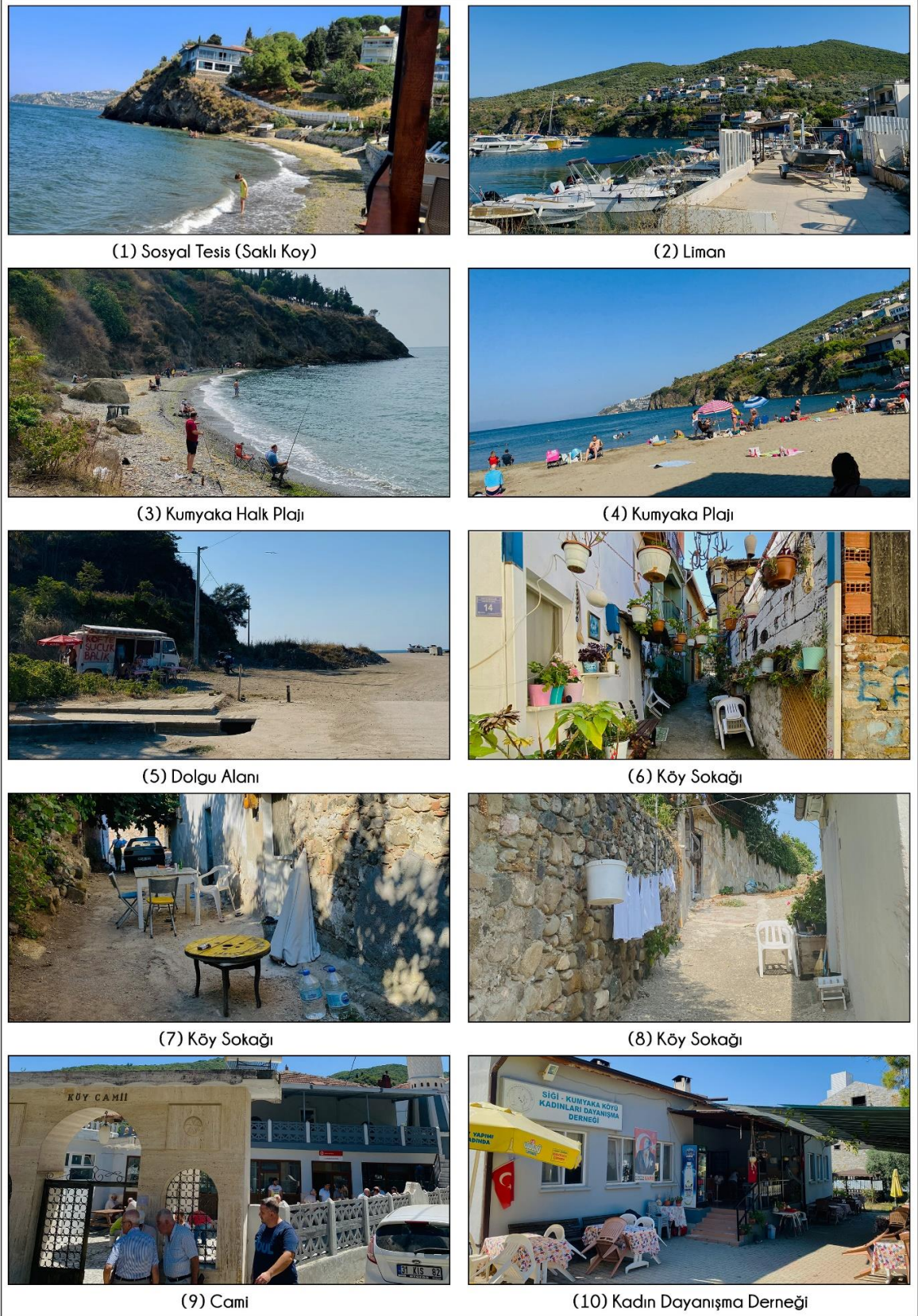
Çalışma kapsamında kırsal kamusal mekanlar sekiz tür özelinde sınıflandırılmıştır. Bunlar; meydanlar, sokaklar, ticaret mekanları ve çevresi, kamu hizmet tesisleri ve çevresi, diğer hizmet tesisleri ve çevresi, açık yeşil alanlar, gıda üretim alanları ve komşuluk mekânıdır. Kumyaka’da bu kamusal mekân türlerinden yedisi yer almaktadır. Soszyński ve

Kamiński (2022)'nin kırsaldaki sosyal aktivite merkezlerini oluşturan ticari birimlerin bulunduğu yüksek canlılığa sahip yerler olarak tanımladığı köy meydanları, Kумыaka yerleşimi özelinde de meydanlar kategorisindeki en önemli ve canlılığı en yüksek kamusal mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Köy meydanının sahip olduğu yüksek canlılığın en temel sebebi çevresinde yer alan kullanımların çeşitliliğidir. Köy meydanında kahvehaneler, kafe, muhtarlık ve kilise yer alırken, yakın çevresinde de çocuk parkı, futbol sahası ve basketbol sahası yer almaktadır. Köy meydanı birincil bir odak olarak köyün en işlek ve işlevsel mekânı iken ikincil bir odak da cami ve çevresidir.

Kırsal yerleşmelerde hem dokunun hem de kamusallığın önemli olduğu bir diğer mekân sokaklardır. BM-Habitat (2016)'ın “günlük yaşamda en yoğun kullanıma sahip” mekân olarak tanımladığı ve herkes tarafınsan erişime sahip olması nedeniyle tam anlamıyla kamusal olarak ifade ettiği sokaklar, kırsal yerleşmelerde de yoğun kullanıma sahiptir. Kentlerin otomobil odaklı yol kademelenmesine karşın kırsal yerleşmelerde sokaklar genellikle insanların kullanımındadır. Özellikle kapı önlerinden insanların sosyalleştikleri, vakit geçirdikleri önemli bir ortak kullanım alanı olan sokaklar sosyal yaşamın önemli bir temsiliyetidir. Kумыaka'da bahçeli konut dokusu mevcut olmasına karşın evlerin kapılarının direkt olarak sokağa açıldığı bir yapılaşma da mevcuttur. Bu durum sokakları gündelik yaşam içerisinde de önemli kılmaktadır. Bunun yanında Kумыaka bir kıyı köyü olması sebebiyle deniz kıyısında birçok farklı kamusal kullanım yer almaktadır. Bu pozitif kamusal mekanlar; plajlar, mezarlık, sosyal tesis, dolgu alanı ve liman kullanımlarıdır.

Şekil 67. Kumyaka kamusal mekanlar

Şekil 68. Kumyaka kamusal mekanlara ait görseller

Kumyaka içerisinde en yoğun kullanıma sahip, toplanma mekânı olarak kullanılan ve köy sakinleri arasındaki ilişkiselliğin en yüksek olduğu mekân köy meydanıdır. Meydanın büyüklüğü, çevresindeki kullanımlar, karakteristik öğeleri ve kullanılan malzemeler, köyün geleneksel dokusunu belirleyen ayrılmaz unsurlardır. Meydan, köy halkının buluşma noktası olmanın ötesinde, kültürel ve sosyal etkileşimlerin odak noktası olarak öne çıkar. Bu bağlamda, köy meydanı, köyün tarihî ve toplumsal dokusunu simgeleyen önemli bir mekân olarak kendini gösterir.

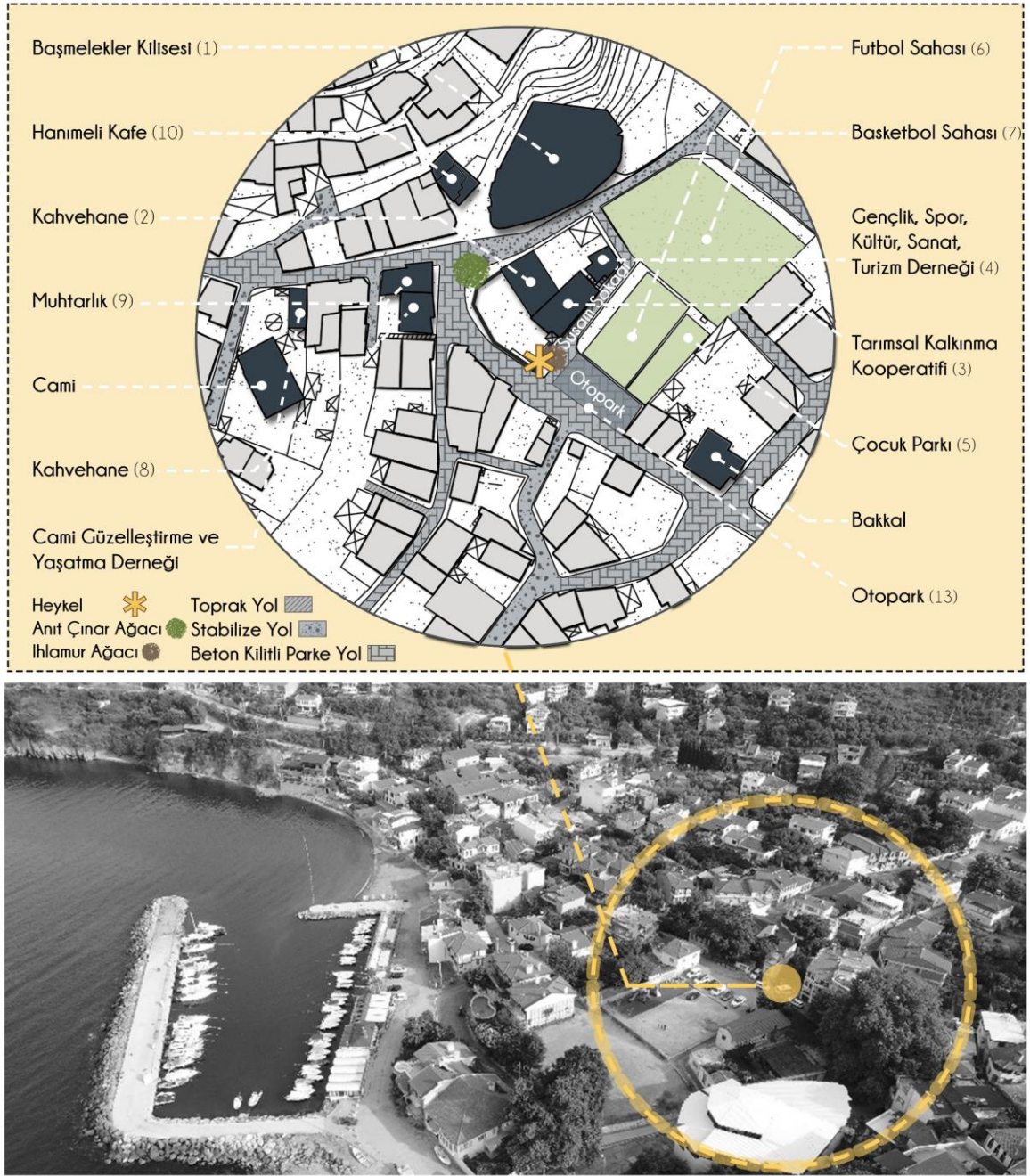
Şekil 69. Kumyaka köy meydanı

Kumyaka köy meydanı özelinde yer alan öğeler incelendiğinde köy halkının ortak kullanımına imkân veren öğelerin varlığından bahsetmek mümkündür (Şekil 70). Yapısal öğelerden bahsederek bunların başında kahvehaneler gelmektedir. Köy meydanı içerisinde iki adet kahvehane bulunmaktadır. Bunlardan biri tarımsal kredi kooperatifi ve gençlik, spor, kültür, sanat, turizm derneği ile aynı parsel içerisinde yer almaktadır. Bu noktada meydan içerisinde 2 adet dernek olduğu da ifade edilmelidir. Diğer kahvehane ise muhtarlık binanın bitişiğinde yer almaktadır. Muhtarlık binası aynı zamanda meydan içerisinde yer alan önemli bir tescilli yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kahvehanelere ek olarak ticari işlevle kullanılan ve meydan içerisinde yer alan diğer bir mekân da hanımeli kafedir. Carmona (2010) bu mekanları “üçüncü mekân” olarak tanımlamaktadır. Yarı kamusal toplanma ve sosyalleşme mekanları olarak ifade ettiği kafe, restoran, dini binalar ve kamu binalarına Kumyaka köy meydanında rastlanmaktadır. Köy meydanını oluşturan ve hem meydan içinde hem de köy için önemli bir yapı olarak karşımıza çıkan Başmelekler Kilisesi de köy içerisindeki tescilli anıt yapılardan biridir ve Carmona (2010)’nın kamusal “özel” mekân tanımlamasına karşılık gelmektedir.

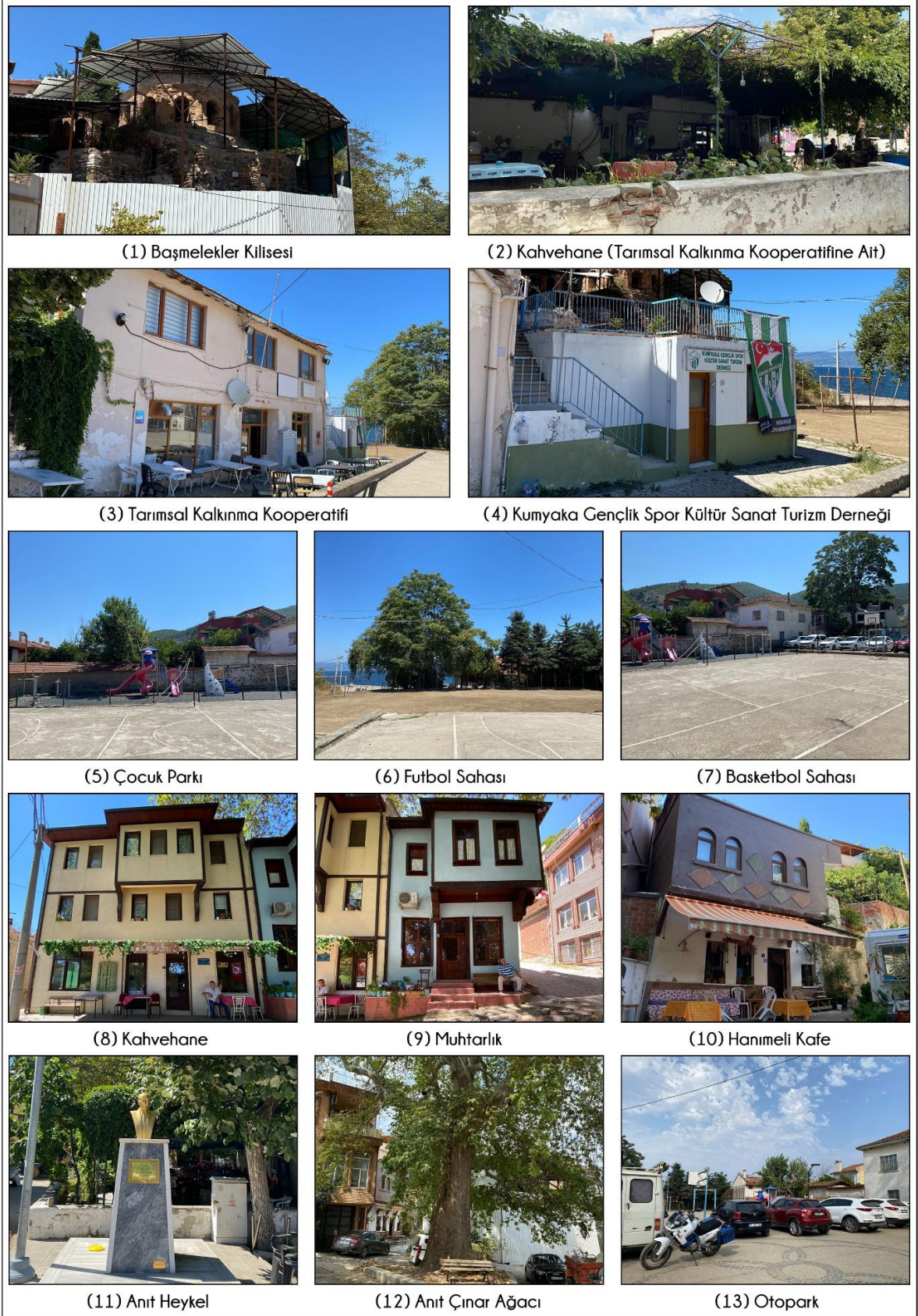
Meydan içerisindeki önemli yapıların yanında bir de köy sakinlerinin kullanımında olan açık yeşil alanlar dikkat çekmektedir. Bunlar çocuk parkı, basketbol sahası ve futbol sahasıdır. Bu alanlar özellikle çocuk ve genç kullanıcıların meydan içerisindeki aktifliği açısından önemlidir. Carmona (2010) bu mekanları “kullanıcı tercihli mekân” olarak ifade etmekte ve yaşa veya aktiviteye göre belirlendiklerini vurgulamaktadır.

Meydan içerisindeki yol dokusu incelendiğinde beton kilitli parke yolların ön planda olduğu görülmektedir. Bunun yanında köy meydanının orta noktasında yer alan anıt çınar ağacı ve heykel ögesi önemli noktasal tanımlayıcılardandır. Çınar ağacı meydan içerisinde bir odak haline gelmekte ve mekânı tanımlı hale getirmektedir. Köy meydanı odağında bu kullanımlar yer alırken meydan çevresinde köy camisi bulunmakta ve cami çevresi ikincil bir odak yaratmaktadır. Bu iki odak birbirini bir noktada beslemekte ve sakinleri bir arada tutmaktadır. Meydan çevresinde yer alan bir diğer işlev de köy bakkalıdır. Perakende mekân olarak tanımlayabileceğimiz bakkal yine meydana yakın konumu ile ziyaretçilerini meydana çekmekte ve canlılığın sürdürülmesine katkı sağlamaktadır.

Köy meydanlarının varlığı ve korunması, toplumsal ilişkilerin sürdürülebilmesi adına oldukça önemlidir. Kumyaka bu anlamda tanımlı ve aktif kullanılan bir köy meydanına sahiptir. Köy meydanının hem aktif kullanılması hem de içerisinde birçok işlevi bir arada barındırmasında, yaz-kış nüfusunun değişiklik göstermesi ve yazın yoğun bir nüfusa (3000 kişi) sahip olunması sonucunda kullanıcının da mekâna dair taleplerinin artması ile ilişkilendirmek mümkündür. Bunun yanında birtakım aktivitelerin de meydan içerisinde sürdürülüyor olması burayı yaşayan bir mekân haline getirmektedir. Bu aktiviteler dini etkinlikler olan lokma dağıtımı ve aşure dağıtımı iken aynı zamanda film çekimi gibi dışarıdan gelen insanların da köy içerisinde aktif oldukları aktiviteler de meydan içerisinde gerçekleştirilmektedir.

Şekil 70. Kumyaka köy meydanı ve çevresi

Şekil 71. Kумыaka köy meydanı ve çevresine ait görseller

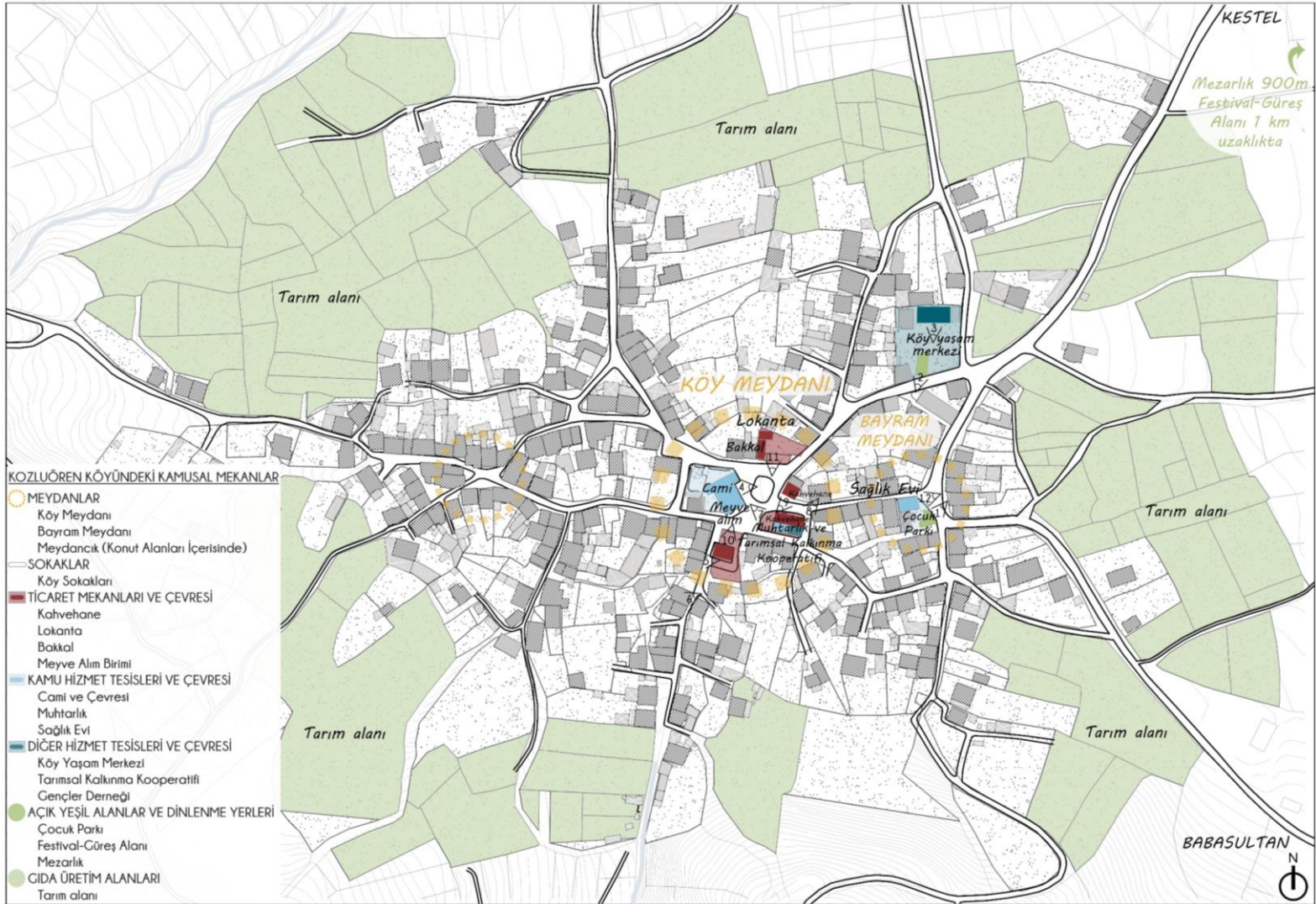
Kozluören’de çalışma kapsamında belirlenen kırsal kamusal mekân türlerinden; meydanlar, sokaklar, ticaret mekanları ve çevresi, kamu hizmet tesisleri ve çevresi, diğer hizmet tesisleri ve çevresi, açık yeşil alanlar ve gıda üretim alanlarının var olduğu tespit edilmiştir (Şekil 72). Köy içerisindeki işlevsel çeşitliliğin fazla ve kamusal kullanımların yoğun olduğu mekân olarak köy meydanı karşımıza çıkmaktadır. Çeşitliliği sağlayan bu mekanların başında ticaret işlevine sahip olan kahvehaneler, lokanta ve bakkal kullanımları gelmektedir. Kahvehaneler köy içerisinde yer alan önemli toplanma mekanlarının başında gelmektedir. Ayrıca köylülerin birbirleri ile en temaslı oldukları ve köye dair gelişmelerden, güncel durumlardan haberdar oldukları iletişim mekânı olma özelliği taşımaktadırlar. Köy meydanında yer alan diğer ticaret işlevli mekân da üretilen ürünlerin dışarıdan gelen tüccara satışının yapıldığı meyve alım birimidir.

Meydanlar kategorisinde yer alan bir başka mekân da “bayram meydanıdır”. Köy halkı tarafından bu isimle nitelendirilen alanın var olmasındaki en temel sebep köyün gençlerinin dini bayramlarda bir araya gelerek eğlence düzenlemeleridir. Bayram meydanında çocuk parkı ve sağlık evi bulunmaktadır. Son olarak köyün batısında konut alanlarının içerisinde kalan alan “meydancık” olarak tanımlanmıştır. Konut alanları içerisinde birden fazla lokasyonda bu genişlemeler yer almasına karşın belirtilen alan özellikle kadınlar tarafından kullanılmaktadır. Alan aynı zamanda kullanıcısı tarafından tanımlı ve işlevli hale getirilmiştir.

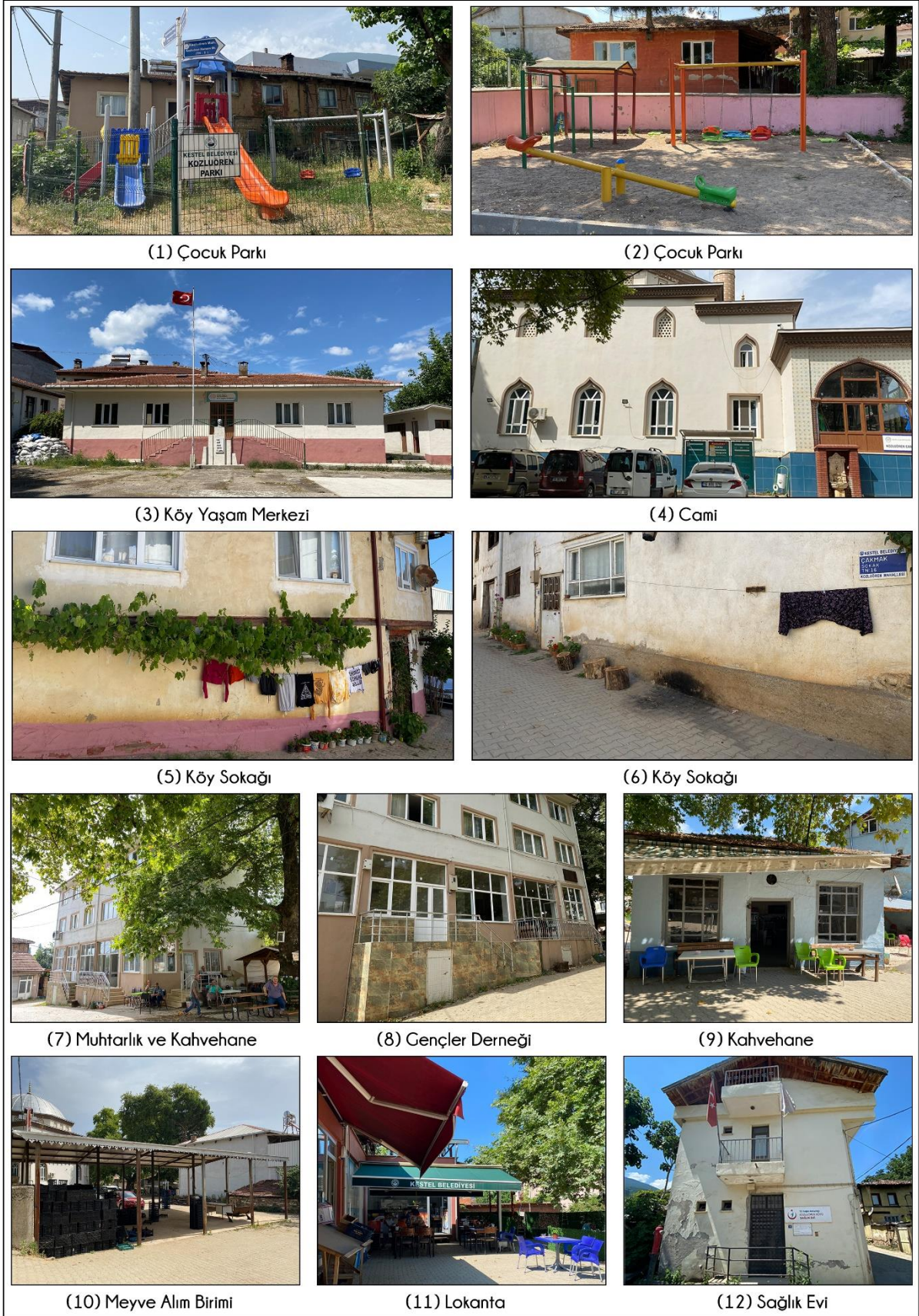
Kırsal yerleşmelerinde genelinde olduğu gibi Kozluören yerleşiminde de sokaklar önemli sosyalleşme mekanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Kozluören’de organik bir biçimlenişe sahip olan sokak dokusu içerisinde yer yer çıkmaz sokaklara da rastlanmaktadır. Köy genelindeki konutların çoğunluğunun girişleri direkt sokağa açılmaktadır. Bu durum sokakların gündelik hayattaki kullanımını ve önemini arttırmaktadır.

Kozluören’de yer alan bir diğer önemli kamusal kullanım köy yaşam merkezidir. Eski okul binasının dönüşümü sonucunda ortaya çıkan bu mekân, köy sakinlerinin aktif kullanımına sahiptir.

Kozluören’de rekreatif amaçlı kullanılan açık yeşil alanlar ve dinlenme yerleri de mevcuttur. Köy içerisinde iki tane çocuk parkı yer almaktadır. Buna ek olarak sakinlerinin festival, güreş şenliği gibi özgün kültürel etkinliklerini gerçekleştirdikleri, bunun dışında da hayvan otlatma gibi amaçlarla kullandıkları, köyün yaklaşık 1 km uzağında yer alan festival-güreş alanı bulunmaktadır.

Şekil 72. Kozluören kamusal mekanlar

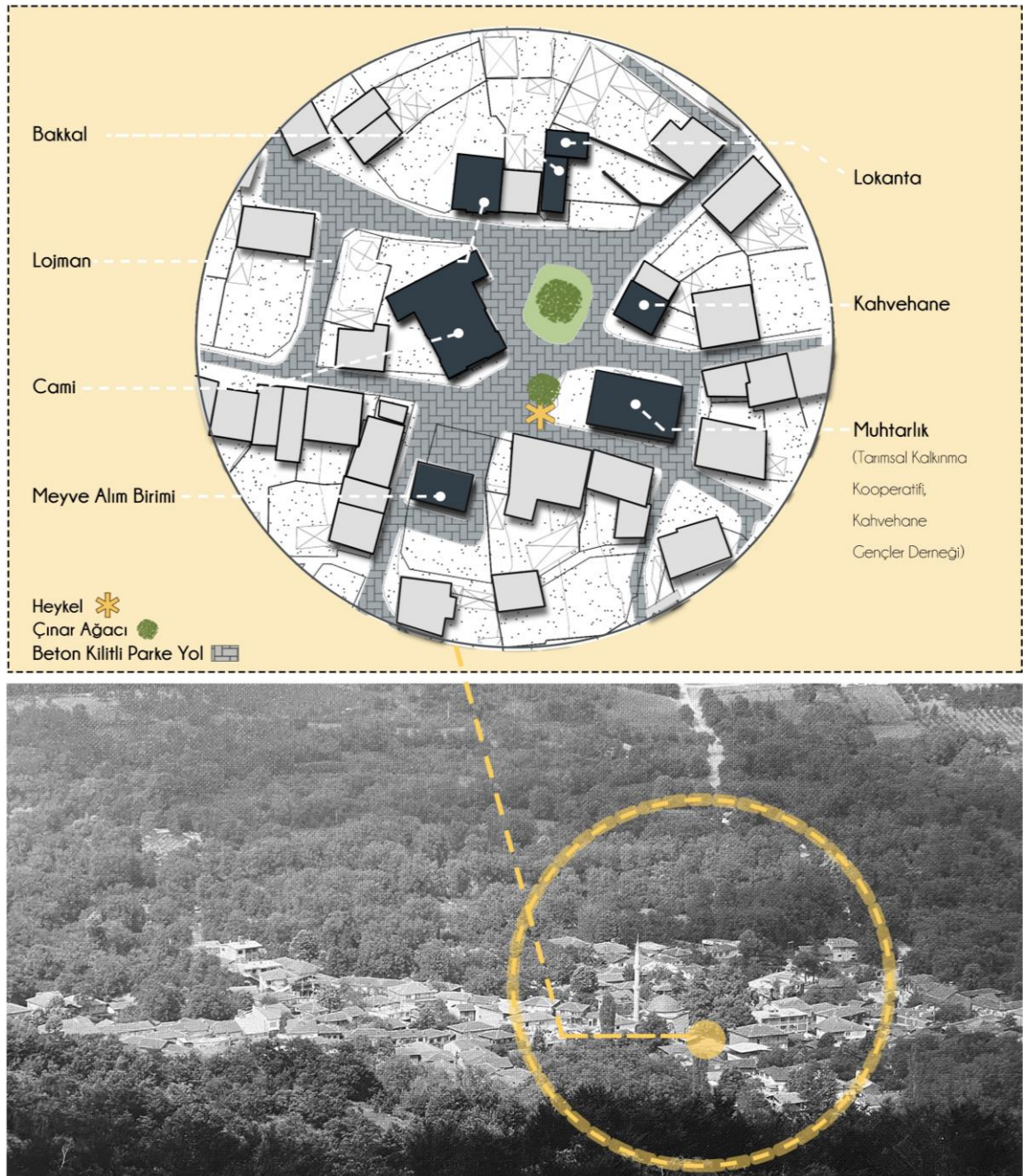
Şekil 73. Kozluören kamusal mekanlara ait görseller

Kozluören köy meydanında yer alan ve sakinlerin etrafında toplandıkları en temel öge çınar ağacıdır (Şekil 74). Köyde gerçekleştirilen anket çalışması kapsamında da “Size göre ortak alanlardaki en sembolik öge nedir?” sorusuna köy sakinlerinin %85’i çınar ağacı cevabını vermiştir. Çınar ağacı önemli bir sembol olmasına karşın etrafında yer alan işlevlerle birlikte çekici hale gelmektedir. Kozluören özelinde bu işlevler kahvehanelerdir.

Şekil 74. Kozluören köy meydanı

Kozluören köy meydanı cami, muhtarlık, kahvehaneler, bakkal ve lokanta işlevleri ile tanımlanmaktadır (Şekil 75). Bunlara ek olarak meydan içerisinde meyve alım birimi bulunmaktadır. Köy meydanında yer alan bu fonksiyon, ortak/kamusal mekanların köyün sahip olduğu üretim dinamikleri ve köy yaşamının izlerini taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu durum aynı zamanda ortak kullanım alanlarının köylülerin kırsal yaşam kimliklerini de yansıttığını göstermektedir. Köy içerisindeki kullanımının tüccara üretilen meyve (ahududu, böğürtlen vb.) ürünlerinin satışının yapıldığı bir mekân iken köy meydanında gerçekleştirilecek bir aktivite anında dönüşüm geçirebilmektedir.

Şekil 75. Kozluören köy meydanı ve çevresi

Kırsal yerleşmelerde köy meydanı aktivitelerin gerçekleşme mekanıdır. Köy düğünleri, bayram kutlamaları gibi geleneksel törenler çoğunlukla meydanda gerçekleşmektedir. Kozluören’de de sakinlerin “imece iftarı” olarak nitelendirdikleri dini etkinlik köy meydanında yapılmaktadır (Şekil 76).

Şekil 76. “İmece İftarı” etkinliğinde köy meydanının kullanımı (URL-13)

4.4.2. Kullanıcıların Kamusal Mekân Algısı ve Kullanım Tercihleri

Kumyaka’da yer alan kamusal mekanların kullanıcı grupları Tablo 17’de belirtilmektedir. Buna göre kamusal mekanlarda tüm köy sakinlerince ve dışarıdan gelenlerin de kullanımında olan karma kullanımlı mekanların yoğunlukta olduğunu söylemek mümkündür. Karma kullanım terimi ile kadınlar, erkekler, yaşlılar, turistler vb. bütün kullanıcılar hitap eden mekanlar ifade edilmektedir. Kamusal mekanların çoğunlukla herkes tarafından kullanılabilir olma durumu ile Kumyaka’da sosyal yapının daha çeşitli, açık ve hareketli olması ile de ilişkilendirilebilir.

Köy içerisindeki bazı mekanlarda erkek, kadın, genç ve çocuk kullanıcılar daha baskın şekilde yer almaktadır. Erkeklerin baskın olarak kullandığı mekanlar cami ve muhtarlık binası iken, kadınlar hanımeli kafe, susam sokağı ve kadınlar derneğini daha baskın kullanmaktadır. Kadınlar derneği özellikle köy kadınları için önemli bir sosyalleşme mekânı iken aynı zamanda turistler ve dışarıdan gelen kullanıcılara da hitap etmesi ile karma kullanımlı olarak nitelendirilmiştir. Köy halkı tarafından “susam sokağı” olarak nitelendirilen sokak ise köy meydanı içerisinde kadınların yoğun kullanımında olan bir mekandır. Bunun en temel sebebi bu sokağın çocuk oyun alanına ve spor sahalarına bitişik

olması nedeniyle çocuklar ve annelerinin yakın olmak istemeleri şeklinde yorumlanabilir. Bu sokakta aynı zamanda lokma dağıtma gibi dini etkinlikler de gerçekleştirilmektedir. Çocukların ve gençlerin baskın kullandığı mekanlar ise köy meydanı çevresinde yer alan çocuk parkı, basketbol ve futbol sahalarıdır. Tüm bu mekanlar “kullanıcı tercihli mekanlar” olarak değerlendirilebilir.

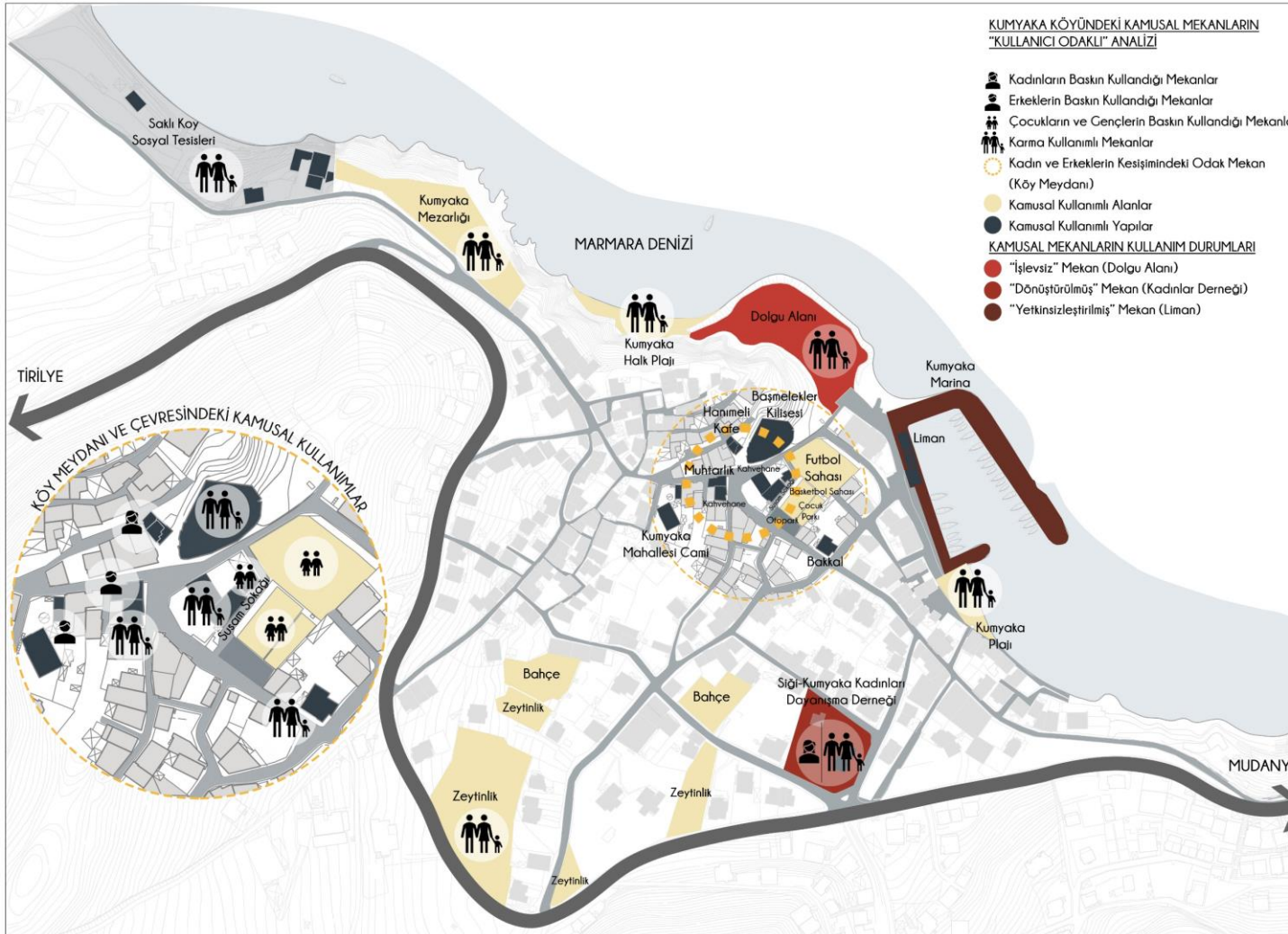
Kumyaka’da karma kullanıcı kitlesine sahip birçok mekân olduğundan bahsedilmiştir. Özellikle kıyıda yer alan Kumyaka halk plajı ve Kumyaka plajı, dolgu alanı, mezarlık ve saklı koy sosyal tesisleri herkesin kullanımında olan kamusal mekanlardır. Bunun yanında kamusal mekanlar kullanıcı odaklı analiz edilirken kullanım durumlarına da değinmek gerekmektedir.

Carmona (2010)’nın geliştirdiği tipolojide yer alan pozitif, negatif ve belirsiz mekân tanımlarından yola çıkılmış ve mekânın pozitif ya da negatif olma durumu ele alınarak Kumyaka yerleşimi özelinde; işlevsiz, yetkinsizleştirilmiş ve dönüştürülmüş mekân tanımları getirilmiştir. Karma kullanıcı kitlesine sahip olan dolgu alanı aynı zaman “işlevsiz bir mekân” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alan öncesinde çay bahçesi gibi köy sakinlerinin sosyalleşebileceği bir mekân iken günümüzde araçların park ettiği işlevsiz, âtil ve kayıp bir mekân durumundadır. Kullanım durumu değişim gösteren bir diğer mekân ise liman alanıdır. Bu alan öncesinde köy halkının tamamının faydalanabileceği kamusal kullanımlara sahipken günümüzde yetkinliğini kaybetmiş, yalnızca tekne sahiplerinin kullanımına tahsis edilmiş bir mekân haline gelmiştir. Bu nedenle liman alanı “yetkinsizleştirilmiş mekân” olarak nitelendirilmiştir. Son olarak Kadınlar Derneği olumlu bir değişim örneği göstererek eski okul binasının dernek işlevi kazanması nedeniyle “dönüştürülmüş mekân” olarak nitelendirilmiştir (Şekil 77). Okul binasının geçirdiği bu dönüşüm hem sosyal hem de ekonomik yapıya olumlu katkılar sağlamaktadır.

Tablo 17. Kumyaka’da yer alan kamusal mekanlar ve kullanıcı grupları

Kumyaka’da Yer Alan Kırsal Kamusal Mekanlar	Örnekler	Kullanıcı Grubu⁵
1. Meydanlar	<ul style="list-style-type: none"> Köy meydanı 	Köy sakinlerinin ifadesine göre “%100” herkes tarafından kullanılmaktadır (Karma kullanımlı mekân)
2. Sokaklar	<ul style="list-style-type: none"> Köy sokakları Kahvehaneler 	<p>“%86” kadınlar tarafından kullanılmaktadır (Kadınların baskın kullandığı mekân)</p> <p>“%93” erkekler tarafından kullanılmaktadır (Erkeklerin baskın kullandığı mekân)</p>
3. Ticaret mekanları ve çevresi	<ul style="list-style-type: none"> Kafe Bakkal Sosyal tesis 	<p>“%80” kadınlar tarafından kullanılmaktadır (Kadınların baskın kullandığı mekân)</p> <p>Karma kullanımlı mekân</p> <p>“%100” herkes tarafından kullanılmaktadır (Karma kullanımlı mekân)</p>
4. Kamu hizmet tesisleri ve çevresi	<ul style="list-style-type: none"> Cami Muhtarlık Tarımsal kalkınma kooperatifi Gençlik, spor, kültür, sanat, turizm derneği 	<p>Erkeklerin baskın kullandığı mekân</p> <p>Erkeklerin baskın kullandığı mekân</p> <p>Karma kullanımlı mekân</p> <p>Karma kullanımlı mekân</p>
5. Diğer hizmet tesisleri ve çevresi	<ul style="list-style-type: none"> Cami güzelleştirme ve yaşatma derneği Kadın dayanışma derneği Kilise Liman 	<p>Erkeklerin baskın kullandığı mekân</p> <p>“%80” kadınlar tarafından kullanılmaktadır (Kadınların baskın kullandığı mekân)</p> <p>“Dönüştürülmüş mekan”</p> <p>Karma kullanımlı mekân</p> <p>“Yetkinsizleştirilmiş mekân”</p>
6. Açık yeşil alanlar ve dinlenme yerleri	<ul style="list-style-type: none"> Çocuk Parkı Futbol Sahası Basketbol Sahası Plajlar Dolgu Alanı Mezarlık 	<p>Çocukların ve gençlerin baskın kullandığı mekân</p> <p>“%95” herkes tarafından kullanılmaktadır (Karma kullanımlı mekân)</p> <p>“İşlevsiz mekân”</p> <p>Karma kullanımlı mekân</p>
7. Gıda üretim alanları	<ul style="list-style-type: none"> Zeytinlik Bahçe 	<p>Karma kullanımlı mekân</p> <p>Karma kullanımlı mekân</p>

⁵ Kullanıcı gruplarında yer alan “%” ifadesi ile verilen rakamsal değerler anket verilerine dayanmaktadır. Anket kapsamında fikir beyan edilmeyen mekanlara dair ifadeler ise alandaki gözlemler sonucunda ortaya konmuştur.

Şekil 77. Kumyaka kamusal mekanların "kullanıcı odaklı" analizi

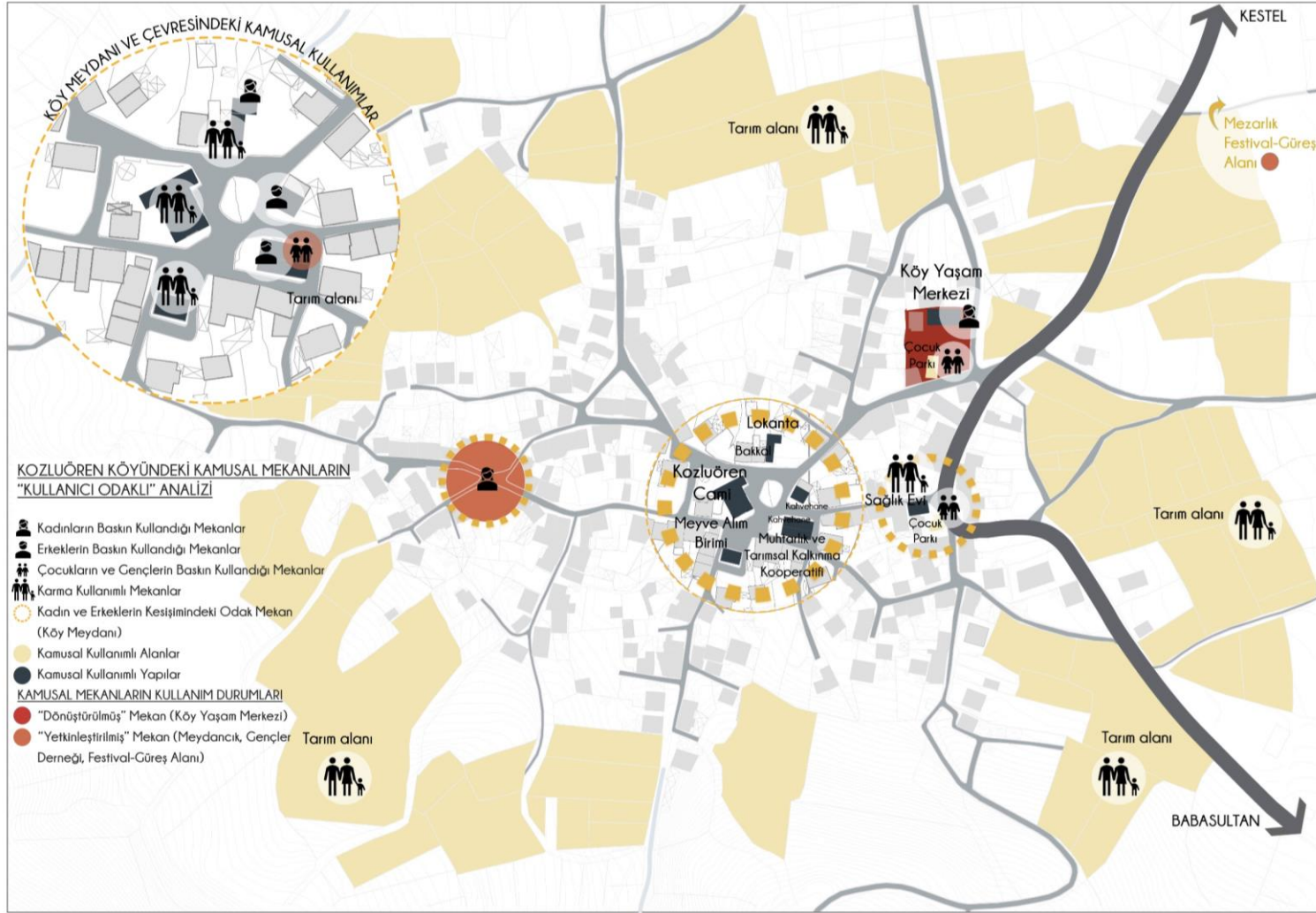
Kozluören’de kamusal mekanların hangi kullanıcı grupları tarafından tercih edildiği Tablo 18’de belirtilmektedir. Buna göre Kozluören’deki kamusal mekân kullanımlarında kadın ve erkeklerin keskin sınırlar ile birbirinden ayrıldığını söylemek mümkündür. Yerleşmenin en önemli toplanma mekânı olan köy meydanı erkeklerin baskın kullanımındadır. Bu durum kadınların kendi toplantı ve sohbet mekânlarını yaratmalarını tetiklemiştir. Konut alanların içerisinde yer alan meydancık bu mekanlara bir örnektir. Mevcutta sokakların genişlemesi ile bir boşluk olan alanın oturma elemanları ile desteklenerek etkili kılınması sonucunda bu mekân “yetkinleştirilmiş mekân” olarak nitelendirilmiştir. Aynı zamanda köy sokakları kadınlar tarafından oldukça etkin kullanılmaktadır. Sokaklarda oturma elemanları ile desteklenen mikro ölçekli toplanma mekanları yaratılmıştır. Bunun yanında köy meydanı içerisinde kendilerine yer bulmaya çalışan kadınlar, meydan içerisinde lokantayı aktif olarak kullanmakta, ayda bir olacak şekilde bu mekânda “etkinlik günleri” düzenlemektedirler. Lokantanın tercih edilmesindeki en önemli faktör ise çevresindeki separatör elemanları (sarmaşıklı duvarlar) sayesinde köy meydanından görünürlüğünün az olmasıdır. Kadınlar tarafından kullanılan bir diğer mekân da köy yaşam merkezidir. Eski okul binasının dönüşümü sonucunda köy yaşam merkezine çevrilen ve kadınların belirli zaman dilimlerinde kurs (dikiş kursu, budama kursu, kültür mantarı üretim kursu vb.) etkinliklerinden faydalandığı bu mekân, yaşadığı değişim nedeniyle “dönüştürülmüş mekân” olarak nitelendirilmiştir. Bu dönüşüm köy içerisinde etkin kullanım alanlarına sahip olmayan kadınlar için alternatif bir mekân ortaya koymaktadır. Ancak bütün bu çabalara karşın Kozluören’de kadınlarının ortak kullanım ve toplanma mekânı gereksinimi duyduğu oldukça açıktır.

Köy meydanı içerisindeki muhtarlık binası içerisinde hem kahvehane hem kooperatif hem de gençler derneği olarak nitelendirilen bir yapılanma yer almaktadır. Binanın bir bölümünde gençler tarafından kullanılan bu mekân, işlevsel olmayan alanın kullanıcı tarafından işlevli hale getirilmesi sonucunda oluşmuştur. Bu nedenle “yetkinleştirilmiş mekân” şeklinde tanımlanmıştır. Yerleşme içerisinde bu tanımlamaya sahip bir diğer mekân da festival-güreş alanıdır. Yerleşme merkezine yaklaşık bir kilometre uzaklıkta bulunan bu alan, mevcutta boş ve tanımsız iken yılın belirli dönemlerinde köy sakinleri tarafından festival ve şenlik gibi etkinliklerin düzenlendiği bir ortak kullanım mekânı haline gelmektedir.

Tablo 18. Kozluören’de yer alan kamusal mekanlar ve kullanıcı grupları

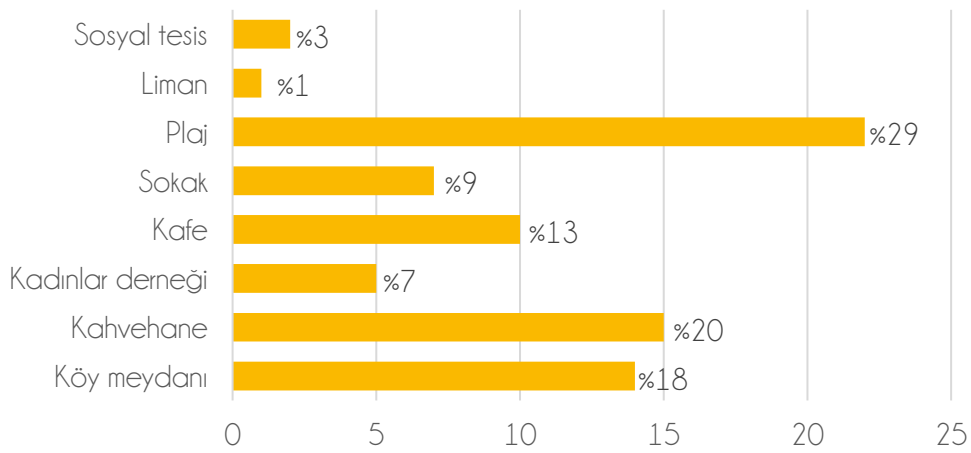
Kozluören’de Yer Alan Kırsal Kamusal Mekanlar	Örnekler	Kullanıcı Grubu ⁶
1. Meydanlar	• Köy meydanı	Köy sakinlerinin ifadesine göre “%100” erkekler tarafından kullanılmaktadır (Erkeklerin baskın kullandığı mekân)
	• Bayram meydanı	Çocukların ve gençlerin baskın kullandığı mekân
	• Meydancık	Kadınların baskın kullandığı mekân “ Yetkinleştirilmiş mekân ”
2. Sokaklar	• Köy sokakları	“%100” kadınlar tarafından kullanılmaktadır (Kadınların baskın kullandığı mekân)
	• Kahvehaneler	“%100” erkekler tarafından kullanılmaktadır (Erkeklerin baskın kullandığı mekân)
3. Ticaret mekanları ve çevresi	• Lokanta	“%100” kadınlar tarafından kullanılmaktadır (Kadınların baskın kullandığı mekân)
	• Bakkal	Karma kullanımlı mekân
	• Meyve alım birimi	Karma kullanımlı mekân
4. Kamu hizmet tesisleri ve çevresi	• Cami	“%60” herkes tarafından kullanılmaktadır (Karma kullanımlı mekân)
	• Muhtarlık	Erkeklerin baskın kullandığı mekân
	• Sağlık evi	Karma kullanımlı mekân
5. Diğer hizmet tesisleri ve çevresi	• Köy yaşam merkezi	“%100” kadınlar tarafından kullanılmaktadır (Kadınların baskın kullandığı mekân) “ Dönüştürülmüş mekân ”
	• Tarımsal kalkınma kooperatifi	Karma kullanımlı mekân
	• Gençler derneği	Gençlerin baskın kullandığı mekân “ Yetkinleştirilmiş mekân ”
6. Açık yeşil alanlar ve dinlenme yerleri	• Çocuk Parkı	Çocukların baskın kullandığı mekân
	• Festival-güreş alanı	“%100” herkes tarafından kullanılmaktadır (Karma kullanımlı mekân) “ Yetkinleştirilmiş mekân ”
	• Mezarlık	Karma kullanımlı mekân
7. Gıda üretim alanları	• Tarım alanı	“%100” herkes tarafından kullanılmaktadır (Karma kullanımlı mekân)

⁶ Kullanıcı gruplarında yer alan “%” ifadesi ile verilen rakamsal değerler anket verilerine dayanmaktadır. Anket kapsamında fikir beyan edilmeyen mekanlara dair ifadeler ise alandaki gözlemler sonucunda ortaya konmuştur.

Şekil 78. Kozluören kamusal mekanların "kullanıcı odaklı" analizi

Kumyaka özelinde hangi mekanların kullanıldığı ve kullanıcı gözünden kamusal mekanları anlamak üzere birtakım sorular ankette yer almaktadır. Katılımcılara “Köy içerisinde eviniz dışında hangi mekanları kullanıyorsunuz?” sorusu yöneltilerek kullandıkları kamusal mekânları tespit etmek amaçlanmıştır. Kullanıcıların birden fazla mekânı ifade ettikleri bu soruya %29 plaj, %20 kahvehane, %18 köy meydanı, %13 kafe, %9 sokak, %7 kadınlar derneği, %3 sosyal tesis ve %1 liman yanıtını vermiştir (Şekil 79).

Şekil 79. Kumyaka’da katılımcıların evleri dışında kullandıkları mekanlar

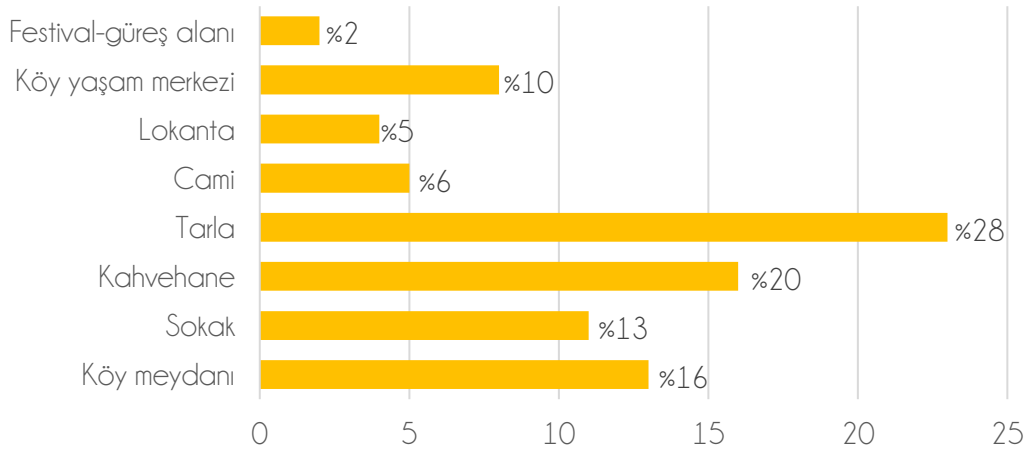
Anket çalışması kapsamında köy sakinleri tarafından kullanılan kamusal mekanlara dair kullanım amacı, kullanım sıklığı, kullanım zamanı ve erişim sürelerine dair sorular da yöneltilmiş ve Tablo 19’da belirtilmiştir. Buna göre Kumyaka köy sakinlerin evleri dışında kullandıkları mekanları çoğunlukla sosyalleşme amaçlı kullandıkları tespit edilmiştir. Kullanım sıklığı incelendiğinde köy meydanı, sokak, kahvehane, kafe, kadınlar derneği, plaj ve limanın her gün kullanıldığı tespit edilmiştir. Yerleşmenin dış kısmında yer alan sosyal tesisin ise haftada bir veya ayda bir kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu mekânın genellikle dışarıdan gelenler (turistler, köy dışında ikamet edenler vb.) tarafından kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Mekanların kullanım zamanına bakıldığında sosyal tesis, kadınlar derneği ve plajların gündüz kullanıldığı, diğer mekanların ise gündüz-gece kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu mekanların erişim süresine baktığımızda köy içerisinde yer alan kamusal mekanlara 0-5 dk arasında erişim sağlanmaktadır.

Tablo 19. Kumyaka kullanıcılarının kamusal mekân algıları ve kullanımları

Ortak kullanım mekânı	Kullanım amacı	Kullanım sıklığı	Kullanım zamanı	Erişim süresi
Köy meydanı	%93 sosyalleşme %7 sosyalleşme ve pazar alışverişi	%86 her gün %7 haftada bir-birkaç %7 ayda bir-birkaç	%86 gündüz-gece %7 gündüz %7 akşam	%14 0-2 dk %72 3-5 dk %7 6-10 dk %7 10 dk ve üzeri
Sokak	%86 sosyalleşme %14 oturma-dinlenme	%100 her gün	%86 gündüz-gece %14 gündüz	%100 0-2 dk
Kahvehane	%67 sosyalleşme %33 iş amaçlı	%80 her gün %20 haftada bir-birkaç	%53 gündüz-gece %34 gündüz %13 akşam	%53 0-2 dk %40 3-5 dk %7 6-10 dk
Kafe	%90 sosyalleşme %10 iş amaçlı	%60 her gün %40 haftada bir-birkaç	%60 gündüz-gece %30 akşam %10 gündüz	%40 0-2 dk %50 3-5 dk %10 6-10 dk
Sosyal tesis	%100 sosyalleşme	%50 haftada bir-birkaç %50 ayda bir-birkaç	%100 gündüz	%50 3-5 dk %50 10 dk ve üzeri
Kadınlar derneği	%60 sosyalleşme	%100 her gün	%80 gündüz	%100 3-5 dk
Plaj	%82 sosyalleşme %14 yüzme %4 aktivite	%55 her gün %41 haftada bir-birkaç %4 ayda bir-birkaç	%55 gündüz %41 gündüz-gece %4 akşam	%36 0-2 dk %50 3-5 dk %9 6-10 dk %5 10 dk ve üzeri
Liman	%100 iş amaçlı	%100 her gün	%100 gündüz-gece	%100 3-5 dk

Kozluören’de gerçekleştirilen anket çalışmasında sorulan “Köy içerisinde eviniz dışında hangi mekanları kullanıyorsunuz?” sorusuna katılımcıların %28’i tarla, %20’si kahvehane, %16’sı köy meydanı, %13’ü sokak, %10’u köy yaşam merkezi, %6’sı cami, %5’i lokanta ve %2’si festival-güreş alanı yanıtını vermiştir. Köy sakinlerince evleri dışında en fazla kullanılan mekânın tarla olması, köyün tarımsal üretim bakımından sahip olduğu aktif yapının mekânın kullanımına da yansıtıldığını ortaya koymaktadır.

Şekil 80. Kozluören katılımcıların evleri dışında kullandıkları mekanlar

Kullanıcılara Kozluören'deki ortak kullanım alanlarını kullanım amaçları, sıklıkları, kullanım zamanları ve bu mekanlara ne kadar sürede eriştikleri sorulmuş ve Tablo 20'de belirtilmiştir. Köy meydanı, sokak, kahvehane ve lokanta sosyalleşme amaçlı kullanılırken, caminin kurs alma ve ibadet amaçlı kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunların yanında köy yaşam merkezi çoğunlukla eğitim amaçlı kullanılırken, yerleşmenin dış kısmında yer alan ancak köy halkı için önemli bir ortak kullanım mekânı olan festival-güreş alanı etkinlik gerçekleştirilmenin yanında bir de hayvan otlatma amacıyla kullanılmaktadır. Tarla ise köy sakinlerinin ekip-biçme amaçlı kullandıkları mekân olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kullanıcıların mekanları kullanım sıklığı incelendiğinde köy meydanının, sokakların, kahvehanenin, caminin ve tarlaların çoğunlukla her gün kullanıldıkları tespit edilmiştir. Köy yaşam merkezi çoğunlukla haftada bir-birkaç kullanılırken, lokanta ayda bir-birkaç kullanılmaktadır. Festival-güreş alanı ise hayvan otlatma amacı ile haftada birkaç kez kullanılırken, etkinlikler kapsamında yılda birkaç kez kullanılan bir kamusal mekân olarak değerlendirilmektedir.

Kullanıcıların ifade ettiği mekanların kullanım zamanına bakıldığında köy meydanı, sokak, köy yaşam merkezi çoğunlukla gündüz-gece kullanılırken; kahvehane ve lokanta gibi ticaret birimlerinin akşamları kullanıldığı tespit edilmiştir. Tarla, festival-güreş alanı ise çoğunlukla gündüz saatlerinde kullanılmaktadır. Cami ise günün her zamanı kullanılan bir ortak kullanım mekanıdır. Mekanların erişim süreleri incelendiğinde ise köy meydanı, sokak, kahvehane, lokanta ve köy yaşam merkezi 0-5 dk arası erişim sağlanan mekanlardır. Festival-güreş alanı ve köyün çeperinde yer alan tarlalara ise çoğunlukla 10 dk ve üzeri bir sürede erişim sağlandığı tespit edilmiştir.

Tablo 20. Kozluören kullanıcılarının kamusal mekân algıları ve kullanımları

Ortak kullanım mekânı	Kullanım amacı	Kullanım sıklığı	Kullanım zamanı	Erişim süresi
Köy meydanı	% 100 sosyalleşme	%85 her gün % 15 haftada bir-birkaç	%85 gündüz-gece %15 akşam	%77 0-2 dk %15 3-5 dk %8 6-10 dk
Sokak	% 100 sosyalleşme	%73 her gün %27 haftada bir-birkaç	%64 gündüz-gece %27 gündüz %9 akşam	%73 0-2 dk %27 3-5 dk
Kahvehane	%81 sosyalleşme %13 iş amaçlı %6 iş ve sosyalleşme amaçlı	%94 her gün % 6 haftada bir-birkaç	%31 gündüz-gece %13 gündüz %56 akşam	%38 0-2 dk %56 3-5 dk %0 6-10 dk %6 10 dk ve üzeri
Lokanta	% 100 sosyalleşme	% 100 ayda bir-birkaç	%100 akşam	%25 0-2 dk %50 3-5 dk %25 6-10 dk
Cami	% 50 kurs % 50 ibadet	%100 her gün	%50 gündüz-gece %50 gündüz	%25 0-2 dk %25 3-5 dk %50 6-10 dk
Köy yaşam merkezi	%88 eğitim amaçlı % 12 sosyalleşme	%12 her gün %88 haftada bir-birkaç	%75 gündüz-gece %25 akşam	%37 0-2 dk %63 3-5 dk
Festival-güreş alanı	% 50 etkinlik amaçlı % 50 hayvan otlatma	% 50 haftada bir-birkaç %50 yılda bir-birkaç	%100 gündüz	% 100 10 dk ve üzeri
Tarla	% 100 ekip-biçme amaçlı	%78 her gün % 18 haftada bir-birkaç %4 ayda bir-birkaç	%17 gündüz-gece %83 gündüz	%4 0-2 dk %9 3-5 dk %22 6-10 dk %65 10 dk ve üzeri

Kullanıcıların ihtiyaçları doğrultusunda, yerleşim içerisinde kendiliğinden oluşan, sosyal bağların kurulduğu ve köylerin korunacak gelişimine katkı sunan kırsal kamusal mekanlar karşılaştırmalı bir yaklaşım ile Kumyaka ve Kozluören köylerinde ele alınmıştır. Kumyaka'daki kamusal mekanlar incelendiğinde oldukça çeşitli mekân türlerini barındırdığı görülmektedir. Bu mekanlar köy sakinlerinin kullanımına açıkken aynı zamanda dışarıdan gelen ziyaretçilerin ve turistlerin de kullanımına da sahiptir. Kozluören'deki kamusal mekanlara dair genel kanı ise kullanıcıların mekanları kendi ihtiyaçları doğrultusunda işlevlendirme ve çeşitlendirme çabası olduğu yönündedir. Aynı zamanda ortak kullanım alanlarının genel olarak köy sakinleri tarafından kullanıldığı tespit edilmiştir. Köy içerisinde kullanıcı perspektifi bakımından en dikkat çeken unsur ise kadınlar ve erkeklerin mekân kullanımının birbirinden keskin sınırlarla ayrılmasıdır. Kumyaka'de ise bunun tam tersi

bir durum söz konusudur. Kamusal mekân kullanımlarında birçok farklı kullanıcıya hitap eden mekanlar bulunmaktadır. Sonuçta sosyal ve fiziksel dokuyu birlikte okuduğumuzda; bir tarafta sosyal ilişkileri güçlü olan Kozluören’de kamusal mekanların oluşumunda köy sakinlerinin çabaları ve talepleri yer alırken, Kumyaka’da kullanıcıların mekânın oluşumunda, evrilmesinde veya çeşitlenmesinde genel olarak bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

4.5. Kırsal Kamusal Mekanların Kalitesi ve Kalite Bileşenlerinin İlişkiseliliği

Kentlerdeki kamusal alanları daha etkili kılmak için birçok araştırmacı ve kuruluş, nitelikleri ve kaliteleri üzerine çalışmalar yapmıştır. Ancak, bu çalışmalar genellikle kentsel alanlara odaklanmış, kır göz ardı edilmiştir. Bu araştırma, kamusal mekanların kalite bileşenleri açısından kırsal yerleşmelerdeki kamusal mekanları değerlendirmeyi amaçlamaktadır. İşlevsel kalite, fiziksel kalite, sosyal kalite ve estetik kalite olmak üzere dört temel başlık altında incelenen kırsal kamusal mekanların, bu başlıklarla ilişkilendirilen alt bileşenler aracılığıyla nitelikleri sorgulanmaktadır.

Kamusal mekanlardaki sosyal yapıya dair göstergelerin kentsel odaklı çalışmalarda yetersiz olduğu gözlemlenmiştir. Tara Smith ve diğerleri (1997), mekân duygusu, samimiyet gibi unsurları karakter bileşeni altında ele alırken, PPS (2000) sosyallik bileşeni altında çeşitlilik, idare, iş birliği, komşuluk, gurur, arkadaşlık, etkileşim, hoşgörü gibi unsurları ortaya koymuştur. Madden (2002) ise iş birliği, arkadaşlık, hoşgörü, etkileşim gibi unsurları sosyallik bileşeni altında tanımlamıştır. Bu durum, mekân niteliğini sorgulayan araştırmalarda sosyal yapının dikkate alındığını, ancak sosyal bileşenlerin bütünlüklü bir şekilde ele alınmadığını göstermektedir.

Bu çalışma, "sosyal yapıdaki farklılaşmanın kamusal mekanlara etki ettiği" savını ortaya atarak, kentlere odaklanan çalışmalardaki kriterlerden farklı bir yaklaşım sunmaktadır. Sosyal kalite ana bileşeni altında alt bileşenler tanımlayarak, bu bileşenlerin kırsal bölgelerdeki varlığını sorgulamaktadır. Kırsal kamusal mekanlarda kullanıcıların önemi büyüktür. Bu nedenle, mekânın kalitesini değerlendirirken kullanıcı görüşlerini dikkate alan bir yaklaşım benimsenmiştir.

Araştırmada kullanılan kamusal mekân kalite bileşenlerinin tanımlayıcı istatistikleri Tablo 21’de verilmiştir. Her bir yerleşim özelinde incelenen toplam 24 bileşen bulunmaktadır.

Kumyaka yerleşiminde;

- Etkinlik çeşitliliği bileşeninin ortalama değerinin 1.52 olduğu tespit edilmiştir. Bileşenler içerisinde 0'a en yakın değer olarak ortaya çıkan etkinlik çeşitliliğinin, yerleşmedeki kamusal mekanlarda kullanıcısı tarafından eksik görüldüğü tespit edilmiştir. Yerleşmede etkinliklerin çeşitli olması durumu, sosyal yapının ya da mekânın buna hazır olması ile ilişkilidir. Kumyaka özelinde mekân çeşitli kullanımlar sunmasına karşın sosyal yapının görece zayıf olması nedeniyle etkinlik çeşitliliği bileşeni oldukça düşük bir ortalama değere sahiptir.
- Kullanıcı çeşitliliği ve etkin olma/katılım bileşenlerinin ortalama değerinin 4.94 olduğu tespit edilmiştir. 5'e en yakın değer olarak ortaya çıkan bu bileşenlerin, kamusal mekanlarda etkin olduğu kullanıcısı tarafından belirtilmektedir. Kumyaka yerleşiminde gerçekleştirilen gözlemlerde ve anket çalışmasında ortak kullanım mekanlarında çoğunlukla bütün kullanıcıların (kadın, erkek, turist vb.) hâkim olduğu konmuştur. Bu durum, yerleşimin çeşitli bir toplumsal yapıya sahip olması ile de ilişkilendirilebilir.
- İklimden yararlanma bileşeninin ortalama değerinin 4.91 olduğu tespit edilmiştir. Buna göre kullanıcılar, kamusal mekanlarda coğrafyanın sahip olduğu iklim koşullarından olumlu yönde yararlandığını düşünmektedir.

Kozluören yerleşiminde;

- Ait olma bileşeninin ortalama değerinin 4.93 olduğu tespit edilmiştir. Bu bileşen 5'e en yakın değer olarak ortaya çıkmıştır.
- Hoşgörü bileşeninin ortalama değerinin 4.76 olduğu tespit edilmiştir.
- Ortalama değer en yüksek olduğu alt bileşenlerin sosyal kalite ana bileşenlerine ait olduğu tespit edilmiştir. Bu durumu yerleşimin sahip olduğu güçlü sosyal ilişki varlığı ile açıklamak mümkündür.
- Ortalama değeri 3'ün altında olan herhangi bir bileşen tespit edilmemiştir. Bu durum kamusal mekanların belirli bir düzeyde kullanıcısını tatmin ettiğini göstermektedir.

Çalışmanın ikinci bölümden yer alan Şekil 17'de kentsel mekânda kamusal mekân değerlendirme kriterlerinde güvenlik, konfor, erişilebilirlik, yürünebilir vb. bileşenler ön plana çıkmıştır. Kumyaka ve Kozluren yerleşmelerinin kullanıcı tarafından değerlendirilen kalite kriterlerinde ise güvenlik, erişilebilirlik gibi fiziksel kaliteye ait bileşenler ön plana çıkarken, kullanıcı çeşitliliği, etkin olma, ait olma, hoşgörü gibi sosyal kaliteye ait bileşenler

de ön plana çıkmıştır. Bu kapsamda “kamusal mekanların kaliteleri değerlendirilirken fiziksel yapının yanında sosyal yapı da ele alınmalıdır” savının gerekliliği ortaya konmuştur.

Tablo 21. Araştırmada kullanılan kalite bileşenlerinin tanımlayıcı istatistikleri

Yerleşme	Bileşenler	Anket	Min.	Maks.	Ort.	SS	
Kumyaka	İşlevsel Kalite	Etkinlik çeşitliliği	33	1	5	1.52	1.034
		Canlılık	33	1	5	3.67	1.472
		Yürüyüş olanakları	33	1	5	2.15	1.395
		Durma olanakları	33	1	5	2.94	1.676
		Oturma olanakları	33	1	5	3.00	1.620
		Oyun ve açık alan olanak.	33	1	5	3.82	1.380
	Fiziksel Kalite	Mekânsal yönlenme	33	1	5	4.00	1.581
		Okunaklılık	33	1	5	4.30	1.380
		Süreklilik	33	1	5	3.42	1.251
		Bağlantılılık	33	1	5	3.70	1.403
		Güvenlik	33	1	5	4.30	1.185
	Sosyal Kalite	Erişilebilirlik	33	1	5	4.30	1.334
		Kullanıcı çeşitliliği	33	3	5	4.94	0.348
		Etkin olma/katılım	33	3	5	4.94	0.348
		Mekân duygusu	33	1	5	3.18	1.704
		Ait olma	33	1	5	4.27	1.420
		Hoşgörü	33	1	5	4.15	1.202
	Estetik Kalite	Samimiyet	33	1	5	4.12	1.269
		Görsel kalite	33	1	5	3.09	1.893
		Temizlik	33	1	5	2.03	1.551
		Çekicilik	33	1	5	3.21	1.654
Olumlu duygusal deneyim		33	1	5	4.64	1.055	
İklimden yararlanma		33	2	5	4.91	0.522	
	İnsan ölçeği	33	1	5	4.67	1.021	
Kozluören	İşlevsel Kalite	Etkinlik çeşitliliği	41	0	5	3.37	1.714
		Canlılık	41	1	5	4.63	1.067
		Yürüyüş olanakları	41	0	5	3.95	1.596
		Durma olanakları	41	0	5	4.00	1.658
		Oturma olanakları	41	0	5	4.10	1.530
		Oyun ve açık alan olanakları	41	0	5	3.41	1.628
	Fiziksel Kalite	Mekânsal yönlenme	41	0	5	4.39	1.430
		Okunaklılık	41	0	5	4.66	1.132
		Süreklilik	41	0	5	3.85	1.459
		Bağlantılılık	41	1	5	4.56	0.838
		Güvenlik	41	0	5	4.66	1.063
	Sosyal Kalite	Erişilebilirlik	41	0	5	4.59	1.183
		Kullanıcı çeşitliliği	41	1	5	4.46	1.002
		Etkin olma/katılım	41	1	5	3.90	1.338
		Mekân duygusu	41	0	5	4.39	1.358
		Ait olma	41	3	5	4.93	0.346
		Hoşgörü	41	0	5	4.76	0.888
		Samimiyet	41	0	5	4.63	1.178

Tablo 21'in devamı

Kozluören	Estetik Kalite	Görsel kalite	41	0	5	4.12	1.418
		Temizlik	41	1	5	4.56	1.001
		Çekicilik	41	0	5	4.56	0.976
		Olumlu duyusal deneyim	41	0	5	4.44	1.119
		İklimden yararlanma	41	2	5	4.59	0.805
		İnsan ölçeği	41	0	5	4.51	1.207

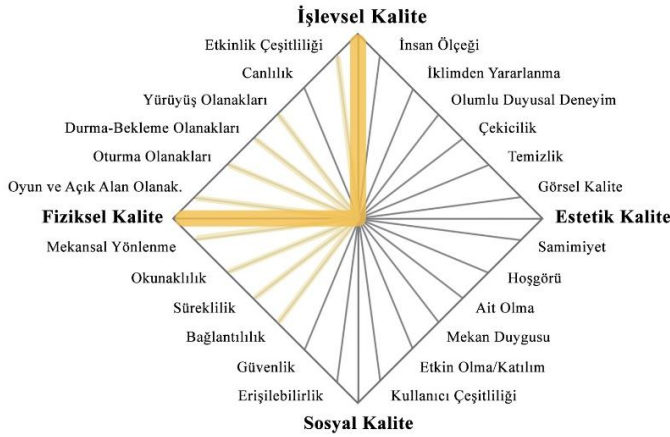
Kamusal mekanların kalitesini değerlendirmek için oluşturan bileşenler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını test etmek ve eğer ilişki varsa bu ilişkinin derecesini belirlemek için Pearson Korelasyon testi uygulanmıştır. Ana kalite bileşenleri olan işlevsel kalite, fiziksel kalite, sosyal kalite ve estetik kalite bileşenlerinin birbirleri arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir ($p < 0,01$) (Tablo 22). Ana kalite bileşenleri ve bu bileşenlere ait alt bileşenler arasındaki ilişkileri yorumlarken r değeri için 0,30-0,70 arası “orta”, 0-70 üzeri ise “güçlü” şeklinde bir değerlendirme ölçeği kullanılmıştır. Bu kapsamda, bileşenler arasındaki orta ve güçlü ilişkiler Şekil 81 ve 82’de gösterilmiştir.

Aralarında pozitif yönde orta düzeyde korelasyon tespit edilen fiziksel kalite ve estetik kalite bileşenlerinin ilişkiselliği ile fiziksel kalite ve işlevsel kalitenin ilişkiselliği en yüksek değere ($r=0,618$) sahiptir. Sonrasında sosyal kalite ve fiziksel kalite bileşenlerinin ilişkiselliği ($r=0,607$) gelmektedir (Tablo 22). Önemli bir çıkarım olarak ele alınabilecek bu tespite göre; mekânın sahip olduğu fiziksel koşullar sosyal koşullar ile bağlantılıdır ve bütün bileşenleri ilişkisel bir sistem ile ele almak gerekmektedir. Bu ilişkilerin birbirini güçlendiren bir yanı olmasına karşın bu durumun tersi de meydana gelebilir.

Tablo 22. Araştırmada kullanılan ana kalite bileşenleri arasındaki ilişki

		Estetik kalite	Sosyal kalite	İşlevsel kalite	Fiziksel kalite
Estetik kalite	Pearson Correlation	1	,378**	,390**	,618**
	Sig. (2-tailed)		0.001	0.001	0.000
	N	74	74	74	74
Sosyal kalite	Pearson Correlation	,378**	1	,591**	,607**
	Sig. (2-tailed)	0.001		0.000	0.000
	N	74	74	74	74
İşlevsel kalite	Pearson Correlation	,390**	,591**	1	,618**
	Sig. (2-tailed)	0.001	0.000		0.000
	N	74	74	74	74
Fiziksel kalite	Pearson Correlation	,618**	,607**	,618**	1
	Sig. (2-tailed)	0.000	0.000	0.000	
	N	74	74	74	74

**Korelasyon 0,01 seviyesinde anlamlıdır (2-tailed).

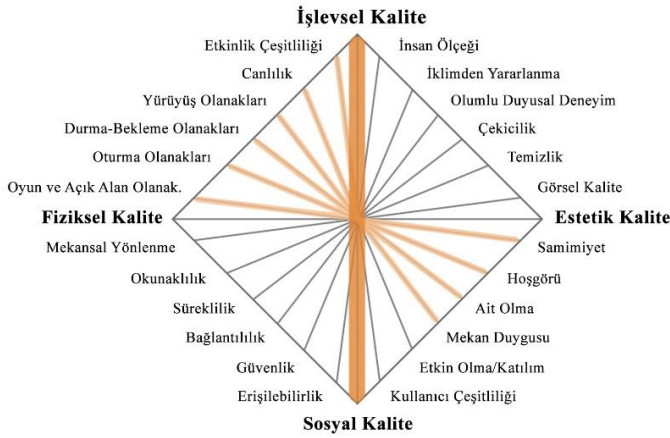

-Fiziksel kalite ve işlevsel kalite ana bileşenleri arasında orta düzeyde bir ilişki vardır ($r=0,618^{**}$).

-Bu ana bileşenlere ait alt bileşenler arasında da orta düzeyde ilişkiler tespit edilmiştir. Bunlar;

Etkinlik çeşitliliği	Mekansal yönelme ($r=0,343^{**}$)
Etkinlik çeşitliliği	Okunaklılık ($r=0,319^{**}$)
Etkinlik çeşitliliği	Süreklilik ($r=0,380$)
Yürüyüş olanak.	Mekansal yönelme ($r=0,332^{**}$)
Durma olanak.	Mekansal yönelme ($r=0,413^{**}$)
Oturma olanak.	Mekansal yönelme ($r=0,432^{**}$)
Oyun olanak.	Mekansal yönelme ($r=0,362^{**}$)
Oturma olanak.	Okunaklılık ($r=0,354^{**}$)
Oturma olanak.	Bağlantılılık ($r=0,312^{**}$)

****Korelasyon 0,01 seviyesinde anlamlıdır (2-tailed).**

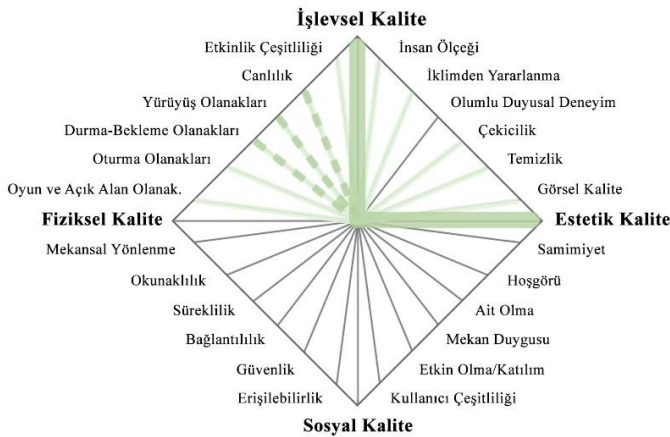

-İşlevsel kalite ve sosyal kalite ana bileşenleri arasında orta düzeyde bir ilişki vardır ($r=0,591^{**}$).

-Bu ana bileşenlere ait alt bileşenler arasında da orta düzeyde ilişkiler tespit edilmiştir. Bunlar;

Etkinlik çeşitliliği	Mekan duygusu ($r=0,422^{**}$)
Etkinlik çeşitliliği	Hoşgörü ($r=0,353^{**}$)
Etkinlik çeşitliliği	Samimiyet ($r=0,386^{**}$)
Canlılık	Mekan duygusu ($r=0,377^{**}$)
Canlılık	Ait olma ($r=0,371^{**}$)
Canlılık	Hoşgörü ($r=0,329^{**}$)
Yürüyüş olanak.	Hoşgörü ($r=0,354^{**}$)
Yürüyüş olanak.	Samimiyet ($r=0,408^{**}$)
Durma olanak.	Hoşgörü ($r=0,359^{**}$)
Durma olanak.	Samimiyet ($r=0,383^{**}$)
Oturma olanak.	Hoşgörü ($r=0,417^{**}$)
Oturma olanak.	Samimiyet ($r=0,494^{**}$)
Oyun olanak.	Hoşgörü ($r=0,322^{**}$)
Oyun olanak.	Samimiyet ($r=0,408^{**}$)

****Korelasyon 0,01 seviyesinde anlamlıdır (2-tailed).**

-İşlevsel kalite ve estetik kalite ana bileşenleri arasında orta düzeyde bir ilişki vardır ($r=0,390^{**}$).

-Bu ana bileşenlere ait alt bileşenler arasında da orta düzeyde ilişkiler tespit edilmiştir. Bunlar;

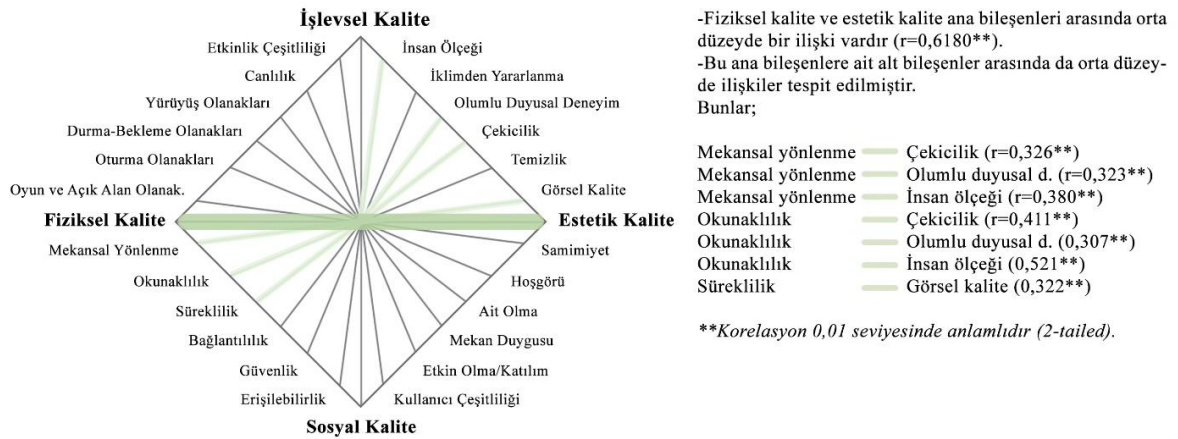
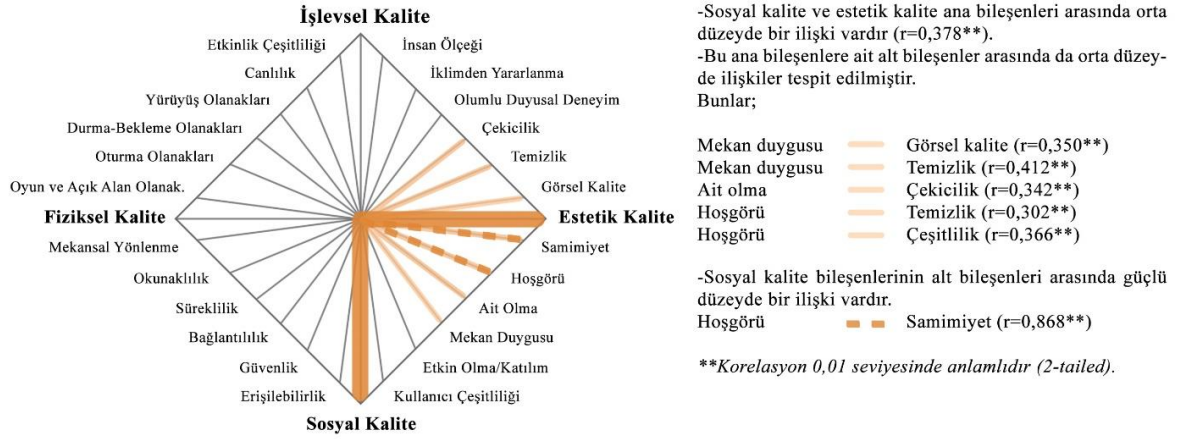
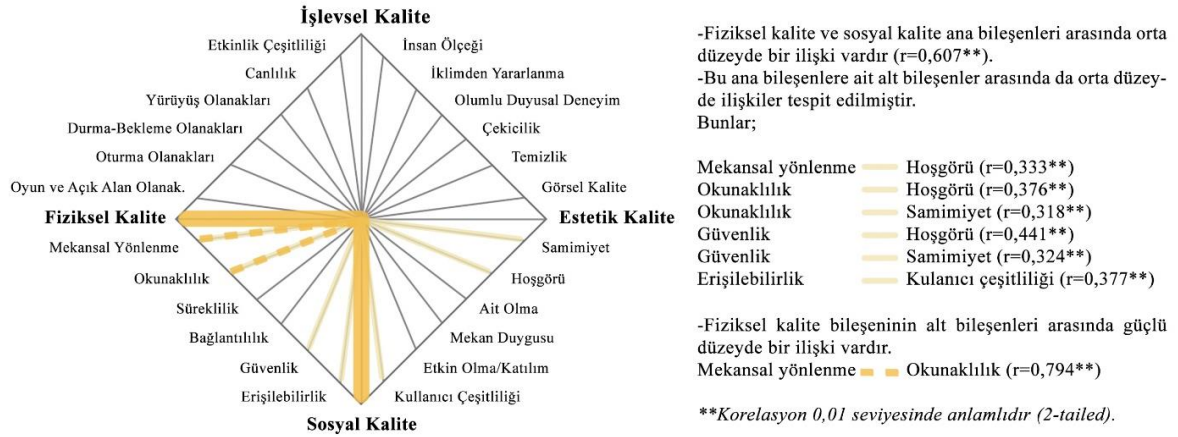
Etkinlik çeşitliliği	Görsel kalite ($r=0,375^{**}$)
Etkinlik çeşitliliği	Temizlik ($r=0,499^{**}$)
Etkinlik çeşitliliği	Çekicilik ($r=0,388^{**}$)
Canlılık	Görsel kalite ($r=0,369^{**}$)
Canlılık	Temizlik ($r=0,378^{**}$)
Yürüyüş olanak.	Temizlik ($r=0,443^{**}$)
Durma olanak.	Temizlik ($r=0,384^{**}$)
Oturma olanak.	Temizlik ($r=0,502^{**}$)
Oturma olanak.	İnsan ölçeği ($r=0,301^{**}$)
Oyun olanak.	İklimden yararlanma ($r=0,316^{**}$)

-İşlevsel kalite bileşeninin alt bileşenleri arasında güçlü düzeyde bir ilişki vardır.

Yürüyüş olanak.	Durma olanak. ($r=0,731^{**}$)
Durma olanak.	Oturma olanak. ($r=0,802^{**}$)

****Korelasyon 0,01 seviyesinde anlamlıdır (2-tailed).**

Şekil 81. Anket kapsamında kalite bileşenlerine dair elde edilen bulguların ilişkiselliği-1

Şekil 82. Anket kapsamında kalite bileşenlerine dair elde edilen bulguların ilişkiselliği-2

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Kırsal yerleşmeler, homojen toplumsal yapıları, güçlü sosyal ilişkileri ve tarım odaklı ekonomik sektörleri ile tanımlanmaktadır. Şehircilik alanında, kırsal alanlar ve kırsal yerleşmeler üzerine birçok çalışma gerçekleştirilmiştir. Kırsal yerleşmelerin mekânsal organizasyonları, yerleşme düzenleri ve dokuları özelindeki çalışmaların ise son on yıllık süreçte yaygınlaşmaya başladığını söylemek mümkündür. Ülkemizde kırsal alanlara yönelik yasal düzenlemelere bakıldığında 2013 yılı itibarıyla köy tasarım rehberleri gündeme gelmiştir. Kırsal yerleşmelerde tasarım odağındaki çalışmaların son on yılda gerçekleştirildiği düşünüldüğünde bu çalışmaların yeni ancak kırsal yerleşmeler için bir o kadar da önemli bir adım olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum kırsal tasarım disiplini adına da oldukça önemli görülmektedir. Ancak kendilerine özgü mekânsal, sosyal ve ekonomik yapıları ile biricik olan kırsal yerleşmelerin mekânsal yapısını ele alan birçok çalışma olmasına karşın mekânsal yapı ve sosyal yapı diyalektiği bağlamında ilişkisel bir boyutla değerlendiren çalışmaların sayısı oldukça azdır. Kırsal yerleşmelerde mekânsal yapı sosyal yapıdan ayrı düşünmek mümkün değildir. Bunun yanında kamusal mekanların kırsal yerleşmelerdeki önemi ve bu mekanların mekânsal organizasyonu, türleri ve kalitelerinin kentsel alanlara kıyasla daha az incelendiği belirlenmiştir. Bu durum bir eksik olarak tespit edilmiş ve çalışma kapsamında kırsal kamusal mekanların sosyal yapı ile değerlendirmesi, bu değerlendirmenin de kullanıcılar odağında gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Kırsal alanlar salt tarımsal işlev yerine getiren, az nüfuslu ve homojen bir toplumsal yapıya sahip alanlar olarak özdeşleştirilmektedir. Ancak kırsalın yaşadığı değişim ve dönüşüm süreçleri göz önüne alındığında tarım dışında daha farklı rollerin ortaya çıktığı, kırsalın farklı sosyal sınıflar için bir çekim noktası haline geldiği ve bu durumunda toplumsal yapının homojenliğini zayıflatarak heterojenliğe geçişi sağladığı görülmektedir. Bu durum kırsal yerleşmeler özelinde yaşam kalitesi ya da daha geniş bir ifade ile mekân kalitesi konularının önem kazanmasına sebep olmaktadır. Araştırmacıların bu boşluğun farkında olduğu ve kırsal yaşam kalitesi çalışmalarına, yeni bir kırsal tasarım anlayışına önem verdikleri görülmektedir. Ancak bu çalışmalardan hiçbiri kırsal yerleşmelerin önemli bir bileşeni olan kamusal mekanlar özelinde gerçekleştirilmemektedir. Kentsel alanlarda kamusal mekanlar; türleri, tarihsel gelişimleri, sosyolojik anlamları, mekânsal kaliteleri vb. birçok konu özelinde ele alınmaktadır. Ancak kırsal kamusal mekanlar yalnızca yerleşme

düzeninin bir bileşeni olarak bahsedilmekte ve derinlemesine irdelenmemektedir. Sonuçta kır ve kent arasındaki net ayrımın bulanıklaşmaya başlaması ve kırın geçirdiği değişim-dönüşüm süreçleri, kırsal yerleşmeler özelinde kamusal mekanların incelenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışma ise bu noktada mevcut boşluğu doldurmaya çalışmaktadır.

Bu çalışma kapsamında literatürde kamusal mekanların kalitesine dair gerçekleştirilen çalışmalar detaylı bir şekilde incelenmiş ve literatür taraması sonucu elde edilen; işlevsel kalite, fiziksel kalite, sosyal kalite ve estetik kalite ana bileşenleri ile bunlara ait alt bileşenler belirlenmiştir. Ancak, temel bir ön kabul olarak mekânın sosyal yapıdan ayrı düşünülmeeyeceği görüşünden yola çıkılarak, kırsal yerleşmeler özelinde mekânsal ve sosyal boyut bütüncül bir şekilde ele alınmış ve ardından kamusal mekanlara yönelik kalite değerlendirmesi gerçekleştirilmiştir. Bursa ilinde yer alan Kumyaka ve Kozluören kırsal yerleşmelerinde mekânsal analiz, anket ve gözlem yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilen karşılaştırmalı alan çalışması mekânsal boyut, sosyal boyut ve kalite bileşenleri üzerinden değerlendirilmiş ve sonuçlar ilişkisel bağlamda ele alınmıştır.

Kumyaka ve Kozluören yerleşmelerinin seçiminde bütüncül bir metodoloji benimsenmiştir. Bursa ilinde yer alan kırsal mahallelerin “dinamik yapılı kırsal mahalle”, “dinamizm/çeşitlilik eğilimi gösteren kırsal mahalle”, “durağan/sabit yapılı kırsal mahalle” ve “nüfus kaybeden/kırsallığı baskın kırsal mahalle” şeklinde dört kategoride gruplandırılması ve bu gruplar içerisinde seçilen yerleşmelere ziyaretler yapılarak, belirlenen yerleşmelerde muhtar görüşmeleri yapılması sonucunda çalışma alanları seçilmiştir. Çalışma alanlarının seçiminde kullanılan bu kategorizasyon, benzer bir parametre setiyle diğer kırsal yerleşmelerde de uygulanabilir. Bu yöntem, kırsal yerleşmelerdeki kamusal mekanların ve sosyal yapı ilişkisel ilişkilerini çözümlenmek amacıyla geliştirilen değerlendirme yöntemini adapte ederek, benzer bir değerlendirmenin diğer kırsal yerleşmelerde de gerçekleştirilmesine olanak tanımaktadır.

Kumyaka ve Kozluören kırsal yerleşmeleri, sosyal ve ekonomik yapıları, göç dinamikleri, toplumsal yapı çeşitlilik eğilimleri, sosyal ilişkiler, komşuluk ilişkileri, yardımlaşma ve dayanışma olguları, temel ekonomik faaliyetleri, üretim alanları ilişkileri ve mekansal yapıları açısından belirgin farklılıklar sergilemektedir. Kumyaka'da yaşayan nüfusun genellikle göçmen kökenli olduğu ve dış göç dinamikleriyle şekillendiği görülmekte, bu köyün toplumsal yapısının çeşitli olduğu ancak sosyal ilişkilerin görece zayıf olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, Kumyaka'nın emekli köyü olması ve üretim alanlarının tarım arazisinden ayrılmış olması, ekonomik ve mekansal açıdan farklı bir konumda bulunduğunu

göstermektedir. Diğer yandan, Kozluören yerli bir nüfusa sahip olup dış göç dinamikleriyle etkilenmiştir. Köyün toplumsal yapısı daha homojenken, sosyal ilişkiler, komşuluk ilişkileri, yardımlaşma ve dayanışma olguları oldukça güçlüdür. Temel ekonomik faaliyetin tarım olduğu Kozluören'de, üretim alanları tarım arazisine bitişiktir. Coğrafi konumu itibariyle Kozluören kente uzak bir dağ köyüdür. Bu köyler, ekonomik faaliyetlerinden sosyal ilişkilere kadar bir dizi özellikteki farklılıklarıyla, köy yaşamının çeşitli yönlerini yansıtmaktadır. Çalışma kapsamında bu çeşitliliğin mekân üzerinden etkilerini gözlemlemek amacıyla Kumyaka ve Kozluören kırsal yerleşmeleri tercih edilmiştir.

Tablo 23. Kumyaka ve Kozluören yerleşmelerinin sosyal ve mekânsal yapı karşılaştırılması

	Bileşenler	Kumyaka	Kozluören
Sosyal ve Ekonomik Yapı	Etnik köken	Göçmen	Yerli
	Göç dinamiği	Dış göç	Dış göç
	Toplumsal yapının çeşitlilik eğilimi	Çeşitli	Homojen
	Sosyal ilişkiler	Görece zayıf	Güçlü
	Komşuluk ilişkileri	Güçlü	Güçlü
	Yardımlaşma olgusu	Görece zayıf	Güçlü
	Dayanışma olgusu	Görece zayıf	Güçlü
	Temel ekonomi	Emekli köyü	Tarım köyü
	Üretim alanları ilişkisi	Tarım arazisinden ayrılmış	Tarım arazisine bitişik
	Mekansal yapı	Coğrafi konum	Kıyı köyü
Kente yakınlık		Kente yakın	Kente uzak
Morfoloji-biçim		Toplu köy	Toplu köy

Çalışma; “Kırsal yerleşmelerde sosyal yapıdaki farklılaşma kamusal mekanlara etki etmekte ve güçlü topluluk bağlarına sahip kırsal yerleşmelerde kamusal mekân kurgusu, sakinler arasında iletişimi artırma ve sosyal katılımı teşvik etme şeklinde kendini göstermektedir. Bu kapsamda kırsal yerleşmelerde mekânsal ve sosyal yapıyı birlikte ele alan bir yaklaşım gerekmektedir” savından yola çıkarak şekillenmiştir.

Literatürde kırsal kamusal mekânı sosyal yapı ile değerlendiren ve bunu yaparken hem fiziksel mekân kalitesi hem de kullanıcı algısını birlikte ele alan çalışma varlığına rastlanmamıştır. Bu nedenle “Kırsal yerleşmelerde sosyal ve toplumsal yapının kamusal mekanlar üzerindeki etkileri nelerdir?” ve “Kırsal yerleşmelerde kamusal mekanların sosyal ve toplumsal yapı üzerindeki etkileri nelerdir?” şeklindeki mekânsal ve sosyal boyutun ilişkiselliğini vurgulayan araştırma sorularından yola çıkan bu çalışmada “kırsal kamusal mekânın değerlendirilmesinde ele alınması gerekenler; sosyal yapı, mekânsal yapı ve kamusal mekânın kalitesi” şeklinde tanımlanmıştır.

Tez çalışması kapsamında yapılan değerlendirmeler sonucunda “kamusal mekân kullanıcısı ile bir bütündür ve sakinlerin sosyal ilişkileri mekânı kullanım biçimlerine yansımaktadır” sonucuna varılmıştır. Kullanıcı grubunun çeşitlilik gösterdiği yerleşmelerde mekânın ve içerisinde yer alan işlevlerin de çeşitlendiği görülmektedir. Eğer bir yerleşme içerisinde kullanıcı çeşitliliği istiyorsak farklı kullanıcılara hitap eden mekanları bir arada kullanmamız gerekmektedir. Bunun yanında güçlü bağlara sahip yerleşmelerde bireyler mekânı üretme, işlevlendirme ve çeşitlendirme noktasında belirli bir aidiyet içgüdüğü ile hareket ederken aynı bağlara sahip olan yerleşmelerde mekân kendiliğinden çeşitlenmektedir. Ancak kullanıcı profilinin çeşitlilik göstermesi bu mekanların varlığında ve sürdürülmesinde büyük bir role sahip olmaktadır. Bir başka deyişle çalışmanın temel savının öne sürdüğü “kırsal yerleşmelerde mekânsal ve sosyal yapıyı birlikte ele alan bir yaklaşım gerekmektedir” ifadesi doğrulanmaktadır. Bunlar, alan çalışması kapsamında ele alınan yerleşmeler özelinde şu şekilde detaylandırılmıştır;

Sosyal yapı: Sosyal yapı, yerleşmelerin demografik yapısı, sosyal ilişkileri, kültürel yapıları ve yerel ekonomik faaliyetleri bakımından sahip oldukları nitelikleri içermektedir. Yerleşmenin nüfus dinamikleri, etnik kökenleri ve göç dinamikleri ile demografik yapıları çözümlenirken, yardımlaşma, dayanışma, komşuluk ilişkileri vb. olgular ile sosyal ilişkileri çözümlenmektedir. Sakinlerin inançları, geçmişten günümüze sürdürdükleri gelenekleri, adetleri ve aktiviteleri kültürel yapılarını ifade ederken, ekonomik faaliyetleri de sosyal yapı çözümlenmesinde ele alınmıştır. Sosyal yapıya dair oluşturulan bu bileşenler aynı zamanda çalışma kapsamında oluşturulan “Kırsal yerleşmelerde sosyal yapı hangi dinamiklerle ele alınmaktadır?” sorusuna cevap niteliği taşımaktadır.

- Kumyaka ve Kozluören örnekleri, sosyal ve ekonomik yapıları itibariyle birbirinden farklılaşmaktadır. En temelde etnik kökenleri bakımından farklılık gösteren yerleşimler, sonrasında toplumsal yapının çeşitlilik göstermesi ve sosyal ilişkilerin

güçlülüğü gibi konularda da ayrılmaktadır. Kumyaka toplumsal yapı itibariyle çeşitlilik göstermesinde karşın sosyal ilişkilerinde görece zayıf bir yapıya sahiptir. Özellikle anket çalışması kapsamında elde edilen bilgiler ışığında köy içerisinde yardımlaşma ve dayanışma olguları görece zayıf olduğunu ifade etmek mümkündür. Kozluören ise bunun tam tersi biçimde oldukça güçlü sosyal ilişkilere ve bu güclülüğü destekleyen güçlü yardımlaşma, dayanışma ve komşuluk ilişkilerine sahiptir.

- Kozluören yerleşimi sahip olduğu gelenek ve görenekler, adetler, aktiviteler ve ritüeller ile ön plana çıkmaktadır. Kumyaka yerleşiminde bu kültürel yapı bileşenleri ön planda olmamasına karşın belirli bir düzeyde varlığını sürdürmektedir. Her iki yerleşimde de köy meydanının aktivitelerin gerçekleştirilme mekânı olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Bunun yanında kullanıcılar başka mekanlar da üretmişlerdir. Kozluören yerleşimindeki festival-güreş alanı bu mekanlardan biridir.

Sosyal yapıya dair her iki yerleşmedeki bu çıkarımlar göz önüne alındığında; kırsal yerleşmelerde sosyal ilişkiler ve kültürel yapının ortak kullanım alanlarında etkin olduğu görülmektedir. Bu öğeler mekân kullanımını etkilemekte, çeşitlendirmek, şekillendirmekte ve ihtiyacına göre dönüştürmektedir. Buna göre alt hipotezlerden olan; “H1: Toplumun sahip olduğu inançlar, gelenek ve görenekler, adetler ve ritüeller kamusal mekanlar üzerinde etkilidir” alt hipotezinin doğrulandığı görülmektedir.

- Her iki yerleşim sahip oldukları temel ekonomik yapı itibariyle de farklılaşmaktadır. Bu durum üretim alanları ile ilişkilerinde de vurgulanmaktadır. Bir tarım köyü niteliği gösteren Kozluören tarım arazilerine bitişik bir yapıya sahip iken Kumyaka tarım arazilerinden ayrılmıştır.
- Kozluören yerleşiminde üretim faaliyetleri, köydeki aktivitelerin çeşitlenmesinde de etkili olmaktadır. Yerleşmede gerçekleştirilen ahududu üretimi, köy içerisinde festivallerin gerçekleştirildiği önemli bir faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında üretilen ürünlerin tüccara satışının yapıldığı “meyve alım birimi” köy meydanındaki önemli bir ortak kullanım mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır. Temel işlevi meyve satışının gerçekleştirilmesi olmasına karşın etkinlik günlerinde bir toplanma mekanına dönüşmektedir. Aynı zaman kullanıcılara “köy içerisinde eviniz dışında hangi mekanları kullanıyorsunuz?” sorusuna en fazla tarla yanıtının verilmesi Kozluören yerleşiminde üretim alanlarının önemini ortaya koymaktadır.

- Kumyaka yerleşimi sakinlerinin genellikle emekli olması ile ön plana çıkmaktadır. Tarımsal üretim anlamında yoğun bir üretim bulunmamaktadır. Ancak mevcut coğrafya da nadir görülen turunçgil üretimi yerleşimi farklı kılmaktadır. Köy halkının da bu üretimi köyde yaygınlaştırmak ve tanıtımını artırmak yönünde talepleri bulunmaktadır.

Ekonomik yapıya dair her iki yerleşmedeki bu çıkarımlar göz önüne alındığında; Kozluören yerleşiminde ekonomik yapının, özellikle de tarımsal üretim yapısının ortak kullanım mekanları üzerinde etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumun etkileri yalnızca bir yerleşimde görülmesine karşın kırsal yerleşmelerde ekonomik yapının ortak kullanım mekanları üzerindeki etkisi yadsınmamalıdır. Buna göre “H2: Kırsal yerleşmenin ekonomik yapısı ve ortak üretim ilişkileri kamusal mekanlar üzerinde etkilidir” alt hipotezi doğrulanmaktadır.

Mekânsal yapı: Mekânsal yapı, yerleşmenin düzeni, doğal çevresi ve konumuna dair özellikleri, yerleşmenin sahip olduğu biçimsel nitelikleri kapsamaktadır. Bu noktada kamusal mekanların varlığı ve kullanım biçimleri de önem taşımaktadır.

- Kumyaka ve Kozluören yerleşimleri, mekânsal yapı itibariyle hem coğrafi konumları hem de kente olan uzaklıkları bakımından farklılık göstermektedirler. Kumyaka kente yakın kıyı köyü iken, Kozluören kente uzak dağ köyüdür.
- Her iki yerleşim de toplu köy tipi olarak nitelendirilebileceğimiz köy tipine sahiptir. Türkdoğan (1997) kümelenmiş çekirdek yapıdaki toplu köy tiplerinin sosyal yapı itibariyle güçlü insan ilişkilerine sahip olduğunu söylemektedir. Bu durum Kozluören için geçerli olmasına karşın Kumyaka, eskiden sahip olduğu güçlü sosyal bağlar günümüze gelindiğinde zayıflamıştır.
- Kumyaka yerleşiminde kamusal mekanlar daha çeşitli ve köy meydanı içerisinde daha fazla işlev yer almaktadır. Bu durum mekânın kullanıcısının çeşitliliğini de arttırmaktadır.
- Kumyaka'nın kıyı köyü olması deniz ile ilişkili kullanımları arttırdığı için insanlar plajları sıklıkla kullandıklarını ifade etmişlerdir. Kozluören ise dağ eteğinde yer alması ve çevresini tarım alanlarının sarması nedeniyle en çok kullanılan mekân tarlalardır. Bu coğrafi özelliklerin mekân kullanımındaki etkisini ortaya koymaktadır.

- Kumyaka'daki kamusal mekân kullanımı incelendiğinde, karma kullanımlı mekanların (herkese hitap eden mekân) belirgin bir yoğunluğa sahip olduğu gözlemlenmiştir. Öte yandan, Kozluören'de mekân kullanımında belirli kısıtlamaların olduğu belirlenmiştir. Bu kısıtlamalar özellikle kadınlar ve erkekler arasındaki kamusal mekandaki varlıklarını keskin sınırlarla ayırmakta ve kullanıcı tercihli mekanların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ancak güçlü sosyal ilişkilere sahip olan bu yerleşmede gelenek ve göreneklere bağlılık, adetleri ve ritüelleri devam ettirmek isteği, bir noktada insanları ortak etkinliklerde buluşturmakta ve sosyal katılımı teşvik etmektedir.
- Kumyaka yerleşiminde kamusal mekân varlığı Kozluören yerleşimine göre daha fazla iken etkinlik çeşitliliği daha azdır. Bu durum Kozluören yerleşiminde esnek mekân kullanımının var olduğunu ortaya koymaktadır. Belirli zamanlarda ve amaçlarda mekân dönüşüm göstermektedir. Bu durumu, köy meydanında yer alan meyve alım biriminin önemli etkinliklerin düzenleneceği zamanlarda bir toplanma mekânı olması ya da hayvan otlatmak için kullanılan festival-güreş alanının etkinlik dönemlerinde kullanım değiştirmesi ile somutlaştırmak mümkündür.

Mekânsal yapıya dair her iki yerleşmedeki bu çıkarımlar göz önüne alındığında; “H3: Kırsal yerleşmenin sahip olduğu yerleşme düzeni ve coğrafi konum kamusal mekanlar üzerinde etkilidir” alt hipotezi doğrulanmaktadır.

Kamusal mekânın kalitesi: Bu bileşenler “Kırsal yerleşmelerde kamusal mekân değerlendirme kriterleri nelerdir?” sorusunun cevabı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamusal mekanların sahip oldukları mekânsal kalite değerlendirmesi; işlevsel, sosyal, estetik ve fiziksel boyuttaki bileşenlerin bütüncül bir biçimde ele alınması ile mümkündür. Bunun yanında çalışma kapsamında elde edilen bulgularda, kamusal mekânın kalitesi ortaya koyan bileşenler arasında güçlü iç ilişkiler olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Şekil 83. Kamusal mekânın kalite bileşenleri arasındaki ilişkisellik

Bu çalışmada kamusal mekânın kalitesini değerlendirirken karşılaştırmalı bir yaklaşım üzerinden gitmek oldukça etkili olmuştur. İki yerleşiminde sahip olduğu sosyo-kültürel dinamiklerin mekânın kullanımına yönelik algılarda da etkili olduğu görülmüştür. Bu kapsamda;

- Araştırmanın Kumyaka yerleşimi alan çalışmasından elde edilen sonuçlarda, yerleşimin sosyal ilişkileri (yardımlaşma, dayanışma vb.) Kozluören'e kıyasla daha zayıf olmasına karşın katılımcıları sosyal kalite bileşenlerinden olan kullanıcı çeşitliliği ve etkin olma/katılım bileşenlerinin en yüksek değeri aldığı görülmüştür.
- Kozluörende ise kullanıcıların kamusal mekanları değerlendirirken daha olumlu nitelendirmeleri, kamusal mekanların belirli bir düzeyde kullanıcının beklentilerini karşıladığını ortaya koymaktadır.
- Ana kalite bileşenlerinden fiziksel ile estetik, fiziksel ile işlevsel kalite bileşenlerinin ilişkisellikleri en yüksek değeri alırken, sonrasında fiziksel kalite ve sosyal kalite ilişkiselliğinin en yüksek değeri aldığı tespit edilmiştir. Bu durum başka yerleşmelerde farklı kullanıcı görüşleri itibariyle değişiklik gösterebilir. Burada vurgulanması gereken kamusal mekanlara tek boyutlu bir yaklaşımla değil ilişkiyel bir yaklaşımla ele almamız gerektiğidir. Fiziksel yapı sosyal yapıdan ayrı düşünülmemelidir.

Kırsal yerleşmelerdeki kamusal mekanlarda tasarım odaklı bir çalışma gerçekleştirileceği zaman bu değerlendirme kriterleri üzerinden bir yaklaşım benimsemek oldukça önemlidir. Bu çalışma özelinde yalnızca “kamusal mekanları değerlendirirken işlevsel, fiziksel, sosyal ve estetik kalite bileşenleri ele alınmalı ve bu bileşenlerin birbirleri ile ilişkisellik göz önünde bulunulmalıdır” çıkarımını yapmak yeterli olacaktır.

Kırsal yerleşmelere yönelik temelde mekânsal yapı, sosyal yapı ve ekonomik yapı çerçevesinde gerçekleşen alan çalışması kapsamında, bu bileşenleri ortak kamusal mekanlar bağlamında ele alarak geliştirilen öneriler aşağıdaki tabloda özetlenmiştir (Tablo 24).

Tablo 24. Elde edilen bulgular neticesinde çalışma alanlarına yönelik öneriler

	Kumyaka Kırsal Mahallesi	Kozluören Kırsal Mahallesi
Mekânsal yapı ve ortak kamusal mekanlar	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal yerleşmeler özgün bir yerleşim dokusuna sahiptir. Bu özgün dokuyu koruyacak mekânsal müdahaleler geliştirilmelidir. Mevcut parsel büyüklükleri, yapı büyüklükleri ve yapı-sokak-parcel ilişkiselliği dikkate alınacak yeni kamusal kullanımlar önerilmelidir. • Köy meydanları köy içerisindeki hem günlük hareketin hem de etkinlik ve aktivitelerin en yoğun olduğu kamusal mekanlardır. Bu alanların geliştirilmesi, atıl alanlarının işlevsel hale getirilmesi ve belirli bir kesime değil tüm sakinlere hitap etmesi gerekmektedir^{*7}. 	<ul style="list-style-type: none"> • Köydeki sokak kullanımı (özellikle kadınlar tarafından) oldukça yaygındır. Sokaklar kullanıcıların sosyalleşmesine imkân verecek şekilde tasarlanmalıdır.
Sosyal yapı ve ortak kamusal mekanlar	<ul style="list-style-type: none"> • Kıyının varlığı yerleşme için oldukça önemlidir. Bu nedenle kıyıda “işlevsiz” ya da “yetkinsizleştirilmiş” şeklinde nitelendirilen mekanlar tekrar köy yaşamına katılmalıdır. 	<ul style="list-style-type: none"> • Yerleşmenin sahip olduğu ritüeller, gelenek ve görenekler dikkate alınarak, bunların ortak kullanım mekanlarındaki izleri güçlü hale getirilmelidir*. • Yerleşmede kamusal mekanların çeşitliliği fazladır. Bunun yanında mekanlar çoğunlukla bütün kullanıcılara hitap etmektedir. Ancak kamusal mekanlarda etkinlik çeşitliliği olmadığı için köylülerin bir aradalık duyguları gelişmemekte ve topluluk halinde hareket edememektedirler. Ortak kamusal mekanlarda etkinlik çeşitliliğini sağlayacak mekanlar kurgulanmalıdır.

⁷ “*” ibaresi yer alan ifadeler kırsal yerleşmelerin tamamına yönelik geliştirilen önerilerdir.

Tablo 24'in devamı

Ekonomik yapı ve ortak kamusal mekanlar	Ortak kamusal mekanlarda köy halkının mevcut ekonomisini (tarım, turizm vb.) geliştirmeye yönelik işlevler getirilmelidir. Yerel pazarlar, satış birimleri gibi alanlar kurgulanarak köy halkının ekonomik kalkınmasına destek sağlanmalıdır*.	
	<ul style="list-style-type: none"> • Yerleşmede geçmişteki üretimin izlerini taşıyan ve kullanıcıların belleğinde yer edinen mekanlar (eski yağhane) işlevsel hale getirilmelidir. • Yerleşmenin sahip olduğu tescilli yapı varlığı nedeniyle turizm potansiyeli bulunmaktadır. Özgün dokuya zarar vermeden bu potansiyele cevap veren ortak kullanım mekanları üretilmelidir. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tarımsal üretimin ortak kullanım mekanlarında izleri (meyve alım birimi) mevcuttur. Üretimin mekandaki izleri incelenmeli ve köy halkının ihtiyaçlarına cevap veren mekanlar oluşturulmalıdır.

Bu araştırma, yalnızca iki yerleşimi incelemektedir. Kırsal yerleşimlere ilişkin olarak ülkemizde ve uluslararası literatürde, kırsal alanların genelde tek bir homojen tip olarak ele alındığı ve bu durumun bir sınıflandırma ve türleştirme sorununu ortaya çıkardığı gözlemlenmektedir. Ancak, bu yaklaşımın doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Kırsal yerleşimlere yönelik bir kademelenme çalışması gerçekleştirildikten sonra, her bir kademe yer alan yerleşimlere özgü sosyal ve mekânsal kararların üretilmesi gerekmektedir. Bunun yanında, 2000'li yılların başından itibaren kentten kıra doğru gerçekleşen göç hareketi olan "karşı-kentleşme (counterurbanization)" süreci, farklı biçimlerde ve farklı coğrafyalarda ortaya çıkmaktadır. Bu göç hareketi sonucunda, kırsal alanlarda toplumsal yapıyı dönüştüren bir etki olarak karşımıza "kırsal soylulaşma" fenomeni çıkmıştır. İncelenen iki örneklem alanda bu durum ile karşılaşılma karşın kırsal yerleşmelerde mekâna dair kararlar üretilirken bu kararların sosyo-kültürel yapı üzerindeki olası etkileri de tartışılmalıdır.

Türkiye planlama sisteminde kırsal yerleşmelerin planlaması konusu yasal boyuttaki belirsizlikler ve yetersiz yaklaşımlar nedeniyle eksik kalmaktadır. Kalkınma Planları, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi belgeleri ve Kırsal Kalkınma Planı gibi kırsala yönelik kararlar getiren planlar üretilmesine karşın bunlar politika üreten belgeler olarak kalmış, yerleşmelerin özgün karakterlerini değerlendiren bir perspektif sunamamışlardır. Bunun yanında Büyükşehir Yasası ile büyükşehir olan yerlerde köylerin tamamının mahalleye dönmesi ise bu yerleşmelerde uygulama imar planlarının hazırlanmasını olanaklı kılmaktadır. Bu planlar kırsal karakterini sürdürüp sürdürmemesi dikkate alınmaksızın bütün

yerleşmeleri “kent” olarak değerlendirmekte ve buna yönelik mekânsal kararlar getirmektedir. Ancak kırsal yerleşmelerin planlanması süreçlerinde sosyal ve mekânsal yapılarını dikkate alan, bu alanları kentten ve hatta birbirlerinden farklı ve özgün olarak değerlendiren, korunarak gelişmelerine olanak sağlayan ilkelerle planlanması önceliklidir. Özellikle kırsal yerleşmelerde sakinlerin ortak mekanları olan köy meydanı, köy sokakları, cami, köy odası vb. mekanlar ve bunların birbirleri ile olan ilişkiselliklerini dikkate alan planlar geliştirilmelidir. Plan kararlarını geliştirirken de bütün bunları göz önünde bulunduran ve uygulama imar planının sınırlılıklarını aşan planlama yaklaşımları benimsenmelidir.

Sosyal yapı, ekonomik yapı ve mekânsal yapı özelinde kırsal yerleşmelerin özgün yapısı özelinde gerçekleştirilen çıkarımlar en temelde “Kırsal yerleşmelerin sosyo-ekonomik dinamikleri kamusal mekânı şekillendirir” hipotezini doğrulamaktadır. Dolayısıyla, öncelikle kırsal yerleşmelerin dinamiklerini anlayabilmek, bunun kırsal yerleşmelerin planlanması ve tasarımı sürecinde temel belirleyici olması gerektiği vurgusunun yapılarak; kırsal çalışmaların çok daha derinlemesine, alanın özgün karakterini koruyan bir bakış açısıyla gerçekleştirilmesi gerektiğinin unutulmamasını ifade etmek gelecek çalışmalar için yönlendirici olacaktır.

6. KAYNAKLAR

- A&DS (Architecture and Design Scotland). (2017). *Place Standard*. London: Crown Copyright.
- Akkar Ercan, M. (2016). Endüstri-Sonrası Kentlerin Değişen ve Dönüşen Kamusal Mekânları. *Planlama Dergisi*, 26(3), 193-203.
- Akgün, A. A., Kürkçüoğlu, E., & Akay, M. (2018). Türkiye’de Kırsal Morfoloji ve Değişen Doku Tipolojilerinin Çözümlemesi. *Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı*, (II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul), 623–634.
- Akyüz, Y. (1989). *Türk Eğitim Tarihi: Başlangıçtan 1988’e*. Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Alexander, C., Silverstein, M., & Ishikawa, S. (1977). *A Pattern Language*. New York: Oxford University Press.
- Arendt, H. (1994). *İnsanlık Durumu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Avcı, Ü. (2016). *Kırsal Kültürel Peyzajlarda Yerleşim Dokusu ve Geleneksel Konut Tipi Analizi: Antalya Korkuteli Örneği*. Akdeniz Üniversitesi, Doktora Tezi, Antalya.
- Azadi, H., Van Acker, V., Zarafshani, K., & Witlox, F. (2012). Food Systems: New-Ruralism Versus New-Urbanism. *J. Sci. Food Agric*, 92, 2224–2226.
- Bakan, K., & Konuk, G. (1987). *Türkiye’de Kentsel Dış Mekanların Düzenlenmesi*. TÜBİTAK Yapı Araştırma Enstitüsü Yayını.
- Bakırcı, M. (2007). *Türkiye’de Kırsal Kalkınma: Kavramlar-Politikalar-Uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Başaran Uysal, A., & Sakarya, İ. (2018). Rural gentrification in The North Aegean Countryside (Turkey). *International Journal of Architecture & Planning*, 6(1), 99-125.
- Berry, B. J. L. (1980). Urbanization and Counterurbanization in the United States. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 451, 13-20.
- Biçer Olgun, H. (2017). Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennett’in Kamusal Alan Yaklaşımları. *Sosyolojik Düşün*, 2(1), 45-54.
- BM-Habitat. (2016). *Global Public Space Toolkit: From Global Principles to Local Policies and Practice Revision*. Nairobi, Kenya: United Nations Human Settlements Programme.
- Boran, B. (1993). *Toplumsal Yapı Araştırmaları: İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

- Bunce, M. (1982). *Rural Settlement in an Urban World*. New York: St. Martin's Press.
- CABE (Commission for Architecture and the Built Environment). (2007). *Spaceshaper: A User's Guide*. London: CABE.
- Carmona, M. (2010). Contemporary Public Space, Part Two: Classification. *Journal of Urban Design*, 15(2), 157-173.
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L.G., & Stone, A.M. (1992). *Public Space*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ceylan, S., & Somuncu, M. (2018). Kırsal Alanların Dönüşümünü Kavramsal Bakımından Yeniden Düşünmek. *TUCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, s. 1141-1155. Ankara.
- Çavuş, C. Z., & Başaran Uysal, A. (2018). Çanakkale'de Kentsel Gelişme, Yayılma ve Kırsal Alanlarla Etkileşim. *Planlama Dergisi* (Ek 1), 105-107.
- Çelik, Z. (2005). Planlı Dönemde Türkiye'deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Planlama Dergisi*, 2, 61-71.
- Çetiner, A. (1990). *Kırsal Yerleşmeler ve Fiziki Düzenleme İlkeleri*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Çiftçi Yeşiltuna, D. (2016). *Küreselleşme ve Kırsal Dönüşüm: Komşu Mahalleden "Butik Site"ye Sandalye Marketten "Slow Food"a*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çilingir, T., & Kut Görgün, E. (2018). Hızla Üzerine Kent Gelen Köyün, Kentleşme ile İmtihani: Uzundere. *Planlama Dergisi* (Ek 1), 139-151.
- De Luca, C., Tondelli, S., & Åberg, H. (2020). The Covid-19 Pandemic Effects in Rural Areas. *TeMA - Journal of Land Use, Mobility and Environment*, 119-132.
- Demir Kahraman, M. (2014). İnsan İhtiyaçları ve Mekansal Elverişlilik Kavramları Perspektifinde Yaşanılabilirlik Olgusu ve Mekansal Kalite. *Planlama Dergisi*, 24(2), 74-84.
- Demir Kahraman, M. (2019). Kamusal Alanın Dönüşümü ve Kentsel Mekanın İletişimsel Niteliği Üzerine Düşünmek. *Planlama Dergisi*, 29(3), 195-201.
- Demir Kahraman, M., & Türkoğlu, H. (2017). Public; Up in the Air or in the Ordinal Scale. *Planlama Dergisi*, 27(2), 141-151.
- Demir, T. (2018). *Mekânsal Kalite Bağlamında Kentsel Yenileme Projelerinin Samsun Örneğinde İncelenmesi*. İller Bankası Anonim Şirketi, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- DETR & CABE. (2000). *By Design: Urban Design in the Planning System: Towards Better Practice*. London: Crown Copyright.
- Donat, O., & Savaş Yavuzçehre, P. (2016). Batı'da ve Osmanlı'da Kamusal Mekânın Tarihsel Süreçteki Değişimi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 26, 505-519.

- Eminağaoğlu, Z. (2004). *Kırsal Yerleşmelerde Dış Mekân Organizasyonu İlgili Politikalar ve Değerlendirmeler*. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi, Trabzon.
- Essex County Council (2007). *The Urban Place Supplement*. Essex: Essex County Council.
- European Commission. (1999). *Study Programme on European Spatial Planning*. Federal Office for Building and Regional Planning.
- Firidin Özgür, E. (2018). Kamusal Mekânların Toplumsal Boyutları Üzerine Bir Değerlendirme. *Tasarım+Kuram*, 14(26), 113-125.
- Gehl Architects. (2009). *Seattle Public Space and Public Life*. Seattle, ABD.
- Gehl, J. (2002). *Public Spaces and Public Life*. City of Adelaide, Australia.
- Gehl, J. (2011). *Life Between Buildings*. Washington: Island Public Press.
- Geray, C. (1966). Köy Yerleşmeleri ve Toplum Kalkınması. *Mimarlık*, 11, 69-74.
- Geray, C. (1974). *Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar*. Ankara: TODAİE Yay.
- Gökgür, P. (2008). *Kentsel Mekânda "Kamusal Alan"ın Yeri*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Gökgür, P. (2017). Kamusal Alanın Değişimini ve Dönüşümünü Etkileyen Faktörler. Çelikyay, H. S. (Ed.), *Kamusal Alanların Mekânsal Organizasyonu* içinde (s. 1-18). Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları No: 30.
- Gül, H., Negiz, N., Efe, S., & Özcan, F. (2016). Antik Çağdan Günümüze Kentsel Kamusal Mekânın Dönüşümü. *Şehir ve Medeniyet Dergisi*, 5(11), 14-25.
- Gülçubuk B., Yıldırak, N., Kızılaslan, N., Kan, M., Eroğlu, D., Soysaldı, E., & Olgun, G. (2015, Ocak). Kırsal Kalkınma Paradigması ve Yeni Arayışlar. *Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi*, s. 1360-1382. Ankara.
- Gülümser, A. A., Baycan Levent, T., & Nijkamp, P. (2010). Türkiye'nin Kırsal Yapısı: AB Düzeyinde Bir Karşılaştırma. *İTÜDERGİSİ/a*, 9(2), 133-144.
- Güreşçi, E. (2010). Türkiye'de Kentten-Köye Göç Olgusu. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(1), 77-86.
- Habermas, J. (2000). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*. (Çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Habermas, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*. (Çev. Mustafa Tüzel), İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Habermas, J. (2004). Kamusal Alan. M. Özbek (Ed.), *Kamusal Alan* içinde (s. 95-102). İstanbul: Hil Yayın.
- Harvey, D. (2013). *Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime* (Çev. Ayşe Deniz Temiz), İstanbul: Metis Yayınları.

- İnceoğlu, M., & Aytuğ, A. (2009). Kentsel Mekânda Kalite Kavramı. *MEGARON*, 4(3), 131-146.
- Jacobs, A., & Appleyard, D. (1987) Toward an Urban Design Manifesto. *Journal of the American Planning Association*, 53(1), 112-120.
- Kalkınma Bakanlığı (2018). *On Birinci Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara.
- Kantürer, G. (2016). *İstanbul Kent Çeperlerinde Kırsal Arazilerin Dönüşümü "Ağaçlı – Yeniköy Yöresi Örneği"*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Karalezli, G. (2021). Mahalle ve Köyün Birleştirilmesi ile Oluşan Yeni Bir Birim: Kırsal Mahalleler. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 50-61.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: İmge Kitabevi.
- KOKAP. (2015). Koruma Amaçlı Kırsal Alan Planlaması: Bir Model Önerisi (2023, Mart 17). <https://www.ktu.edu.tr/kokap>.
- Kraus, S. (2006). A Call For New Ruralism. *Frameworks*, 3, 26-29.
- Krier, R. (1979). *Urban Space*. London: Academy Edition.
- Kut Görgün, E., & Yörür, N. (2017). 6360 Sayılı Büyükşehir Kanunu Sonrası Kırsal Alanları Yeniden Düşünmek- İzmir Örneği. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 11-27.
- Kutlar, Y. (2015). *Kırsal Yerleşmelere İlişkin Mekansal Tasarım Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi ve İzmir Çınardibi Köyü Örneği*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Lane, B., & Kastenholz, E. (2015). Rural Tourism: The Evolution of Practice and Research Approaches – Towards A New Generation Concept?. *Journal of Sustainable Tourism*, 23, 1133-1156.
- Lang, J. (1994). *Urban design:The American experience*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Lynch, K. (1981). *A Theory of Good City Form*. Cambridge MA/London: The MIT Press.
- McLeod, S. (2018). Maslow's Hierarchy of Needs. *Simply Psychology*, 1-16.
- Mehta, V. (2014). Evaluating Public Space. *Journal of Urban Design*, 19(1), 53-88.
- Nerse, S., & Türk, E. (2017). Kırsal Kentsel İlişkilerde Değişim: Yeni Tanımlamalar ve Kavram Okumaya Yönelik Bir Analiz. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(63), 504-525.
- Newman, G., & Saginor, J. (2016). Priorities for Advancing the Concept of New Ruralism. *Sustainability*, 8(269), 1-15.

- Odabaş, U. K. (2018). Tarihsel Süreçte Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü ve Habermas. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(özel sayı), 2051-2066.
- OECD. (1994). *Creating Rural Indicators for Shaping Territorial Policies*. Paris, France: OECD Publications.
- OECD. (1996). *Territorial Indicators of Employment*. Paris, France: OECD Publications.
- OECD. (2011). *OECD Regional Typology*. Paris, France: OECD Publications.
- OECD. (2018). *Rural Policy 3.0- A Framework for Rural Development*. Paris, France: OECD Publications.
- Öğdül, H. (2019). Kırsal Alanların Değişimi ve Kırsal Planlama Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Dört Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi Mimar.İst*, 66, 41-49.
- Öksüz, A. M. (2004). Kentsel Dış Mekanlar (Kentsel Mekan). Ş. Aydemir, S. Aydemir, D. Beyazlı, N. Ökten, A. M. Öksüz, C. Sancar et al. (Ed.), *Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı* içinde (s.373-406). Trabzon: Akademi Kitabevi.
- Özbek, M. (Ed.) (2004). *Kamusal Alan*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Özcu, A. & Sayan Atanur, G. (2020). Kovıd-19 Pandemisinin Kent Yaşamına Etkisi: Kamusal Alan Üzerine Değerlendirmeler. *Paradoks Economics, Sociology and Policy Journal*, 16(2), 237-250.
- Özdemir, A. D. & Zeren Gülersoy, N. (2006). İstanbul'da Yeni Yerleşme Alanlarının Yeni Şehircilik Akımına Göre Değerlendirilmesi. *İTÜDERGİSİ/a*, 5(2), 209-221.
- Özensel, E. (2015). *Türkiye'de Kırsal Yapıların Dönüşümü: Kır Sosyolojisi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Özer, M. N. (2017). Kamusal Mekânda Kentsel Tasarım Rehberlerinin Etkinliği Üzerine Düşünceler. H. S. Çelikyay (Ed.), *Kamusal Alanların Mekânsal Organizasyonu* içinde (s. 42-67). Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları No: 30.
- PPS (Project for Public Spaces). (2000). *How to Turn A Place Around: A Handbook for Creating Successful Public Spaces*. Project for Public Spaces Incorporated.
- Sandalack, B. A., & Uribe, F. A. (2010). Open Space Typology As A Framework for Design Of The Public Realm. *The Faces of Urbanized Space*, 5, 35-75.
- Sennett, R. (2010). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. (Çev. Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sharp, T. (1946). *The Anatomy of the Village*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Sınmaz, S. (2018). Türkiye'de Kentsel Planlama ve Dönüşüm Sürecinde Eksik Bir Halka: Yarı Kamusal Mekânlar. *Mimarlık Dergisi*, 402, 32-38.

- Smith, T., Nelischer, M., & Perkins, N. (1997). Quality of An Urban Community: A Framework for Understanding the Relationship Between Quality and Physical Form. *Landscape and Urban Planning*, 39(2), 229-241.
- Soszyński, D., & Kamiński, J. (2022). A Typology of Rural Public Places, on Examples From Eastern Poland. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 58(58), 155-167.
- Stanley, B. W., Stark, B. L., Johnston, K. L., & Smith, M. E. (2012). Urban Open Spaces in Historical Perspective: A Transdisciplinary Typology and Analysis. *Urban Geography*, 33(8), 1089–1117.
- Steuteville, R. (2023, Ekim). The Transect: A Diagram of Diversity. *Public Square: A CNU Journal*, <https://www.cnu.org/publicsquare/transect-diagram-diversity>.
- Surchev, P. (2010). Rural Areas - Problems and Opportunities for Development. *Trakia Journal of Sciences*, 8(3), 234-239.
- T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (2010). *Balıkesir Kırsal Yerleşme Doku Analizi*. Ankara.
- T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı. (2008). *Kırsal Alan Planlaması*. Ankara.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2021). *Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alan Yönetmeliği*.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İlbank. (2015). “*Kırsal Dönüşüm Çalıştayı*” *Sonuç Raporu*. Ankara.
- Tekeli, İ. (2016). *Dünya’da ve Türkiye’de Kent-Kır Karşıtlığı Yok Olurken Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları ve Strateji Önerileri*. Ankara: İdeal Kent.
- Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2020). *Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekân* (19. Baskı). İstanbul: Çantay Kitabevi (Kitabın Orijinal Basımı 1993)
- Uğurlu, Ö. (2010). Kentlerin tarihsel gelişimi. U. Örgen, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak, M. Şiriner (Ed.) *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları* içinde (s. 25-69). İstanbul: Örgün Yayınevi.
- United Nations. (2011). *Statistics on Rural Development and Agricultural Household Income-Second Edition*. New York, ABD: UN Publications.
- URL-1. (2022, Ekim 7). https://www.mimarizm.com/haberler/gundem/kamusal-alanin-tarihsel-gelisimine-kisa-bir-bakis_129914 adresinden alındı
- URL-2. (2022, Ekim 7). <https://www.gutenberg.org/files/14189/14189-h/images/> adresinden alındı
- URL-3. (2022, Ekim 13). <https://tr.pinterest.com/pin/168181367307689518/> adresinden alındı
- URL-4. (2022, Ekim 23). <https://monovisions.com/paris-france-late-19th-century-historic-bw-photos/> adresinden alındı

- URL-5. (2022, Ekim 23). <http://www.fondationlecorbusier.fr/corbuweb/default.aspx> adresinden alındı
- URL-6. (2022, Ekim 14). <https://bicycledutch.wordpress.com/2011/12/01/from-car-centric-to-people-friendly-urban-planning/> adresinden alındı
- URL-7. (2022, Aralık 3). <http://dqi.org.uk/howdoesdqiwork.php>. adresinden alındı
- URL-8. (2023, Ekim 30). <https://www.bursahayat.com.tr/bursa/12-yillik-bir-basari-oykusu-kadinlari-yasama-baglayan-dayanisma-371144> adresinden alındı
- URL-9. (2023, Kasım 14). <https://www.olay.com.tr/510-yillik-gelenegi-unutturan-sebep-365409> adresinden alındı
- URL-10. (2023, Kasım 14). <https://www.sondakika.com/haber/haber-510-yillik-gelenek-parasizlik-yuzunden-unutuldu-7630783/> adresinden alındı
- URL-11. (2023, Kasım 14). <https://www.bursatarkoop.com/kumlukalan-koyu-ahududu-festivali/> adresinden alındı
- URL-12. (2023, Ekim 1). <https://mudanya.bel.tr/yerler/tarihi-yapilar/bas-melekler-kilisesi> adresinden alındı
- URL-13. (2023, Aralık 21). <https://www.youtube.com/watch?v=5sdoOJBkYfU&t=1s> adresinden alındı
- Uzgören, G. & Erdönmez, M. E. (2017). Kamusal Açık Alanlarda Mekan Kalitesi ve Kentsel Mekan Aktiviteleri İlişkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme, *MEGARON*, 2(1), 41-56.
- Üçeçam Karagel, D. (2017). Kır Yerleşimleri. Mustafa Kemal Üniversitesi, Coğrafya Bölümü Ders Notları.
- Whyte, W. (1980). *Social Life of Small Urban Spaces*. Project for Public Spaces.
- Yeang, L. D. (2000). *Urban Design Compendium*. London: English Partnerships/Housing Corporation.
- Yenigül, S. (2016). Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar Ve Bu Yaklaşımların Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikalarına Etkisi. *Planlama Dergisi*, 27(1), 16-25.
- Yılmaz, C. (2019). Türkiye Kırsal Yerleşme Coğrafyası Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 17 (34), 519-560.
- Yoloğlu, A. C., & Zorlu, F. (2020). Türkiye'de Kırsallığın ve Kırsal Alanların Tanımlanması: Bir Yöntem Denemesi. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergisi*, 3(2), 145-176.
- Zeisel, J. (1995). *Inquiry by Design: Tools for Environment-Behavior Research*. Cambridge: Cambridge University Press.

7. EKLER

EK 01. Kamusal mekân kalite kriterleri ve göstergeleri

EK 02. Örneklem seçimine yönelik kriterlerin kırsal mahalleler bazında değerlendirilmesi

EK 03. Anahtar kişiler görüşme formu

EK.04. Köyün genel yapısına ve kamusal mekanlarına dair hazırlanan anket formu

EK 05. Kumyaka Köyü yapı işlevi analizi

EK 06. Kumyaka Köyü yapı kullanım durumu analizi

EK 07. Kumyaka Köyü yapı kat adedi analizi

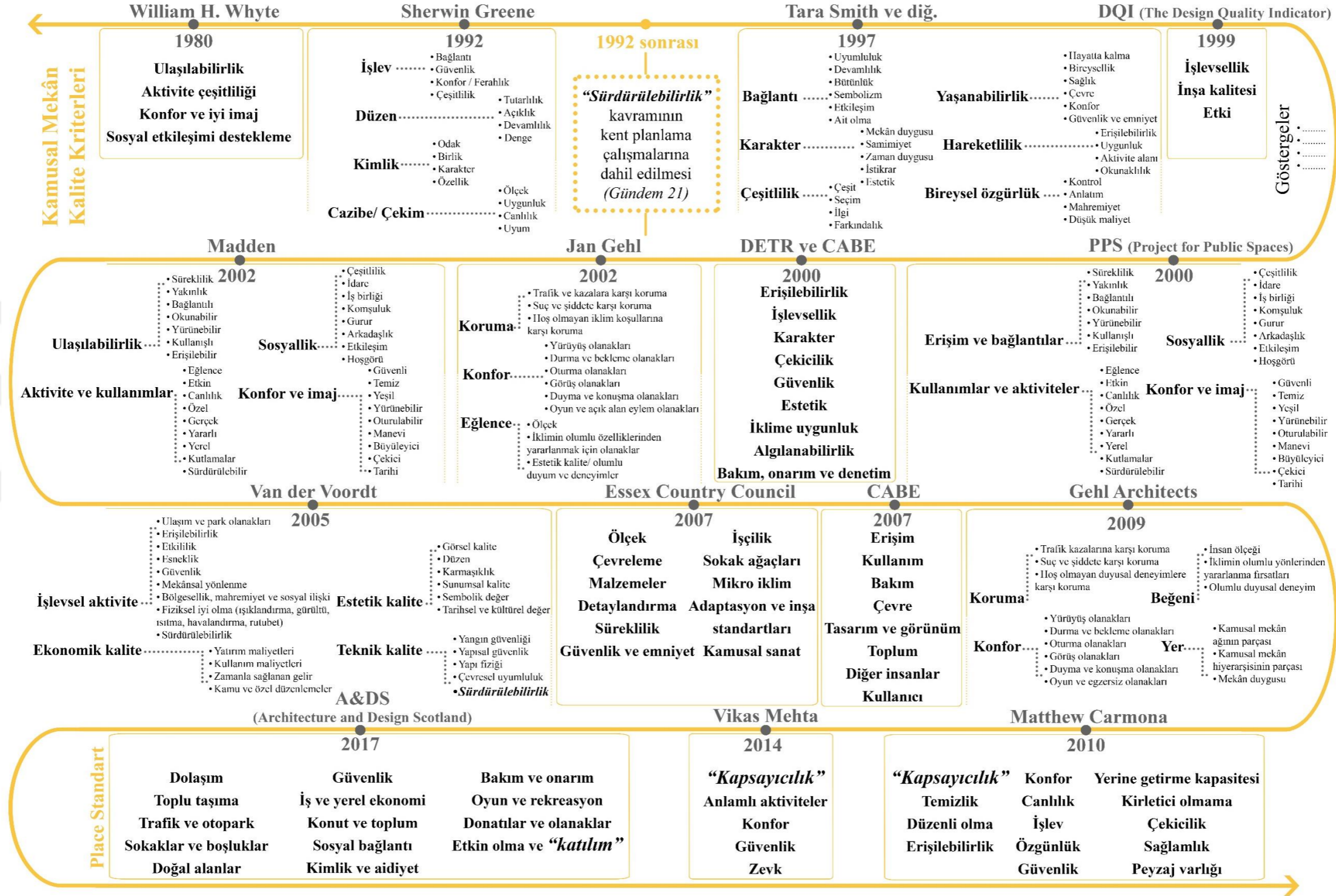
EK 08. Kumyaka Köyü tescilli yapılar analizi

EK 09. Kozluören Köyü yapı işlevi analizi

EK 010. Kozluören Köyü yapı kullanım durumu analizi

EK 011. Kozluören Köyü yapı kat adedi analizi

EK 012. Kozluören Köyü tescilli yapılar analizi

EK 02.

	Kırsal Mahalle Adı	Nüfus Değişimi (%)	Uzaklık (Km)	Yerleşim Türü	Coğrafi Yapı	Hâkim Ekonomik Faaliyet	Etkin Köken
DİNAMİK YAPILI KIRSAL MAHALLE	Kayacık	88	17.3	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Transfer Harcamaları	Yerli Köyü
	Mesudiye	63	33.1	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Tuzaklı	62	20	Yarı-Kompakt	Orman Köyü	Transfer Harcamaları	Yerli Köyü
	Aydınşınar	47	8.4	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Transfer Harcamaları	Göçmen Köyü
	Atlas	34	16.2	Yarı-Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Gökçeören	34	15	Yarı-Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Karaislah	34	40	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Transfer Harcamaları	Yerli ve Göçmen Köyü
	Mürsel	32	11.2	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Altıntaş	30	10.3	Yarı-Kompakt	Kıyı Köyü	Tarım	Göçmen Köyü
	Kadriye	30	22	Yarı-Kompakt	Vadi Köyü	Hayvancılık	Göçmen Köyü
	Bademli	28	13	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Kazancı	28	20	Yarı-Kompakt	Dağ Köyü	Transfer Harcamaları	Yörük Köyü
	Dağyenice	28	8.3	Dağınık	Dağ Köyü	Tarım	Yörük Köyü
	Çağrıışan	26	10.7	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli ve Göçmen Köyü
	Şevketiye	26	22.3	Kompakt	Ova Köyü	Transfer Harcamaları	Göçmen Köyü
	Mürsellers	25	22.6	Kompakt	Dağ Köyü	Fabrika İşçiliği	Yerli Köyü
	Eğerce	25	29.1	Yarı-Kompakt	Kıyı Köyü	Tarım	Göçmen Köyü
	Lütfiye	25	16.8	Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Göçmen Köyü
	Osmaniye	25	10.6	Yarı-Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Göçmen Köyü
	Hasköy	23	12.6	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli ve Göçmen Köyü
	Üçşınar	23	23	Dağınık	Dağ Köyü	Transfer Harcamaları	Göçmen Köyü
	Zeyniler	22	33	Dağınık	Dağ Köyü	Transfer Harcamaları	Göçmen Köyü
	Balaban	20	9	Dağınık	Dağ Köyü	İthalat-İhracat	Yerli Köyü
Ayvaköy	19	35.7	Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yörük Köyü	
Aksu	18	12	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü	
Ülkü	17	10.2	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Hayvancılık	Yerli Köyü	
İnegazi	17	17.5	Yarı-Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yörük Köyü	

	Unçukuru	16	28	Yarı-Kompakt	Yamaç Köyü	Hayvancılık	Göçmen Köyü
	Soğuksu	16	20.6	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Yağmurlu	16	20.6	Dağınık	Dağ Köyü	Tarım	Göçmen Köyü
	Karacaoba	15	23.4	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Göçmen Köyü
	Burhaniye	15	7.1	Dağınık	Dağ Köyü	Tarım	Göçmen Köyü
	Ericcek	14	18.8	Yarı-Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Maksempınar	14	24	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Transfer Harcamaları	Yerli ve Göçmen Köyü
	Karabalçık	13	17	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yörük Köyü
	Ahmetbey	12	14.5	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli ve Göçmen Köyü
	Seymen	12	19.3	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Göçmen Köyü
	Süleymaniye	12	20.5	Dağınık	Dağ Köyü	Transfer Harcamaları	Göçmen Köyü
	Kuruçeşme	12	22	Dağınık	Dağ Köyü	Hayvancılık	Yörük Köyü
DİNAMİZM/ÇEŞİTLİLİK EĞİLİMİ GÖSTEREN KIRSAL MAHALLE	Balabancık	10	19.1	Kompakt	Ova Köyü	Fabrika İşçiliği	Yerli ve Göçmen Köyü
	Orhaniye	10	12	Kompakt	Dağ Köyü	Fabrika İşçiliği	Göçmen Köyü
	Sayfiye	10	26.3	Dağınık	Dağ Köyü	Tarım	Göçmen Köyü
	Çukurca	9	10	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli ve Göçmen Köyü
	Uluçam	9	28	Kompakt	Orman Köyü	Hayvancılık	Göçmen Köyü
	Hamamlıkızı k	9	12	Yarı-Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Erdoğan	9	14.6	Kompakt	Ova Köyü	Hayvancılık	Yerli ve Göçmen Köyü
	Korubaşı	8	29	Kompakt	Dağ Köyü	Hayvancılık	Yörük Köyü
	Dedeköy	8	12	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Başköy	8	21.6	Dağınık	Ova Köyü	Tarım	Göçmen Köyü
	Kumlukalan	7	4	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Göçmen Köyü
	Göynüklü	7	10.3	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Küçükyenice	7	15.8	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Göçmen Köyü
	Adaköy	7	2.5	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Saitabat	7	10.5	Yarı-Kompakt	Orman Köyü	Hizmet Faaliyetleri	Göçmen Köyü
Esence	7	23.4	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü	
Ağlaşan	7	17.2	Dağınık	Vadi Köyü	Hayvancılık	Yerli Köyü	

DURAĞAN/SABİT YAPILI KIRSAL MAHALLE	Güngören	6	24.6	Kompakt	Ova Köyü	Fabrika İşçiliği	Yerli ve Göçmen Köyü
	Çekrice	6	19	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Soğukpınar	6	31.4	Yarı-Kompakt	Yamaç Köyü	Tarım	Göçmen Köyü
	Doğancı	5	17.3	Yarı-Kompakt	Vadi Köyü	Transfer Harcamaları	Yörük Köyü
	Barakfakih	5	8.1	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Orhaniye	5	22.3	Yarı-Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Göçmen Köyü
	Derekızık	5	6.1	Yarı-Kompakt	Vadi Köyü	Tarım	Yerli ve Göçmen Köyü
	Kumyaka	4	6.4	Kompakt	Kıyı Köyü	Tarım	Göçmen Köyü
	Işıklı	4	4.8	Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Çeltik	3	9.5	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Fadıllı	3	30	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Badırğa	2	30.4	Kompakt	Ova Köyü	Servis Şoförlüğü	Yerli Köyü
	Güneybudaklar	2	45	Kompakt	Orman Köyü	Transfer Harcamaları	Göçmen Köyü
	Çaybaşı	2	32	Kompakt	Yamaç Köyü	Transfer Harcamaları	Yerli Köyü
	Alaçam	2	17.1	Yarı-Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Göçmen Köyü
	Çağlayan	2	23	Kompakt	Yamaç Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Çataltepe	1	4.8	Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yörük Köyü
	Avdancık	1	17	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Gölcük	0	26.2	Yarı-Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Karahıdır	0	8.5	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü
Gündoğdu	0	22.2	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli ve Göçmen Köyü	
Turanköy	0	15	Kompakt	Ova Köyü	Fabrika İşçiliği	Göçmen Köyü	
Hançerli	0	26	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yörük Köyü	
Cumalıkızık	0	11	Kompakt	Dağ Köyü	Hizmet Faaliyetleri	Yerli Köyü	
İsmetiye	0	10	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Göçmen Köyü	
Mirzaoba	0	16.9	Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yörük Köyü	
Dürdane	0	20	Kompakt	Yamaç Köyü	Tarım	Yerli Köyü	
Yalıçiftlik	0	21	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Göçmen Köyü	
Çepni	0	7.2	Yarı-Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yerli Köyü	
Selçukgazi	-1	22.7	Kompakt	Yamaç Köyü	Tarım	Yerli Köyü	

NÜFUS KAYBEDEN/KIRSALLIĞI BASKIN KIRSAL MAHALLE	İpekyayla	-1	10.9	Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yörük Köyü
	Yaman	-1	24.4	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Göçmen Köyü
	Çınarlı	-1	22.5	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Yörükyenicesi	-1	28.7	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yörük Köyü
	Armutköy	-1	13	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Tahtalı	-1	11	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Hayvancılık	Yerli ve Göçmen Köyü
	Kaymakoba	-2	19.6	Yarı-Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yörük Köyü
	Kazıklı	-2	7.1	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü
	Akköy	-2	9.8	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yörük Köyü
	Dereçavuş	-3	13	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü
Dağakça	-3	33	Kompakt	Orman Köyü	Ormancılık	Yerli Köyü	
Konaklı	-3	23	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli ve Göçmen Köyü	
Yaylacık	-3	13.5	Yarı-Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yörük Köyü	
İğdir	-3	5.9	Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yörük Köyü	
Ağaköy	-3	5	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Göçmen Köyü	
Gözede	-3	12	Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yerli Köyü	
Dereköy	-3	14.2	Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Göçmen Köyü	
Yiğitali	-3	7.4	Dağınık	Dağ Köyü	Hayvancılık	Göçmen Köyü	
Yeniceabat	-4	11.2	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Göçmen Köyü	
Çaylı	-4	25.6	Kompakt	Ova Köyü	Hayvancılık	Göçmen Köyü	
Yörükali	-4	6.3	Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yörük Köyü	
Kirazlı	-4	34	Dağınık	Dağ Köyü	Tarım	Yörük Köyü	
Emirleryenicesi	-5	33.2	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Hayvancılık	Yerli Köyü	
Yaylacık	-5	10	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Fabrika İşçiliği	Yerli ve Göçmen Köyü	
Bağlı	-5	28	Yarı-Kompakt	Dağ Köyü	Fabrika İşçiliği	Yerli Köyü	
Serme	-5	8	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Göçmen Köyü	
Küçükdeliller	-5	48	Yarı-Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yerli Köyü	
Aksungur	-6	18.7	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü	
Narlıdere	-7	12.5	Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yörük Köyü	
Hüseyinalan	-7	16	Yarı-Kompakt	Orman Köyü	Transfer Harcamaları	Yerli ve Göçmen Köyü	
Canbazlar	-7	4.7	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü	

Kozluören	-7	24.5	Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yerli Köyü
Sögütpınar	-7	27.4	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Göçmen Köyü
Babasultan	-7	25.7	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü
Tirilye	-7	11.6	Kompakt	Kıyı Köyü	Tarım	Yerli ve Göçmen Köyü
Ümitalan	-8	17.3	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Göçmen Köyü
Hasanköy	-8	2.5	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü
Güneybayır	-8	22.7	Yarı-Kompakt	Dağ Köyü	Transfer Harcamaları	Yerli Köyü
Çayönü	-9	32	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli ve Göçmen Köyü
Dışkaya	-9	16	Kompakt	Vadi Köyü	Hayvancılık	Yörük Köyü
Dudaklı	-9	12	Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yerli Köyü
Seçköy	-10	30.3	Yarı-Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Yerli Köyü
Büyükdeliller	-10	49	Kompakt	Dağ Köyü	Transfer Harcamaları	Yerli Köyü
Seferişıklar	-10	39.8	Kompakt	Orman Köyü	Transfer Harcamaları	Yerli Köyü
Gölbaşı	-10	16.6	Dağınık	Dağ Köyü	Tarım	Yörük Köyü
Çatalağıl	-12	25.2	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Göçmen Köyü
Nüzhetiye	-15	27	Yarı-Kompakt	Dağ Köyü	Tarım	Göçmen Köyü
Evciler	-17	38	Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli ve Göçmen Köyü
Çamlık	-22	32.4	Yarı-Kompakt	Ova Köyü	Tarım	Yerli Köyü

EK 03.

GÖRÜŞME FORMU

Değerli Köy Sakini,

Bu çalışmanın amacı, yaşadığınız köyün sosyokültürel ve ekonomik yapısına dair görüş ve düşünceleri ortaya koymaktır. Görüşme kapsamında sorulacak sorulara vereceğiniz cevaplar saklı tutulacak ve tamamen bilimsel amaçlı kullanılacaktır.

İlgi ve yardımlarınız için teşekkür ederiz.

Arş. Gör. Buket Kösa

GÖRÜŞME	İlçe Adı/Köy Adı:/.....
Tarihi/...../.....
Başlama ve bitiş saati /..... arası

1. KİŞİSEL BİLGİLER
1.1. Köydeki göreviniz nedir?
1.2. Kaç yıldır bu görevi yapıyorsunuz?
1.3. Köyde mi ikamet ediyorsunuz? Köy dışında ikamet ediyorsanız nereden geliyorsunuz?

2. KÖYE DAİR GENEL BİLGİLER
2.1. Köyün genel coğrafi özelliği: ☐ Dağ köyü ☐ Ova Köyü ☐ Vadi Köyü ☐ Orman köyü ☐ Kıyı Köyü ☐ Diğer.....
2.2. Köyünüzün nüfus yapısını nasıl tanımlarsınız? ☐ Nesillerdir yaşayanlar (en az beş nesildir köyde yaşayanlar) ☐ Başka kentlerden göç edenler ☐ Başka ülkelerden gelen yabancılar ☐ Mübadele ile gelenler ☐ Köye geri gelenler (Başka bir ülkede ya da kentte yaşayıp sonrasında köyelerine geri dönenler) ☐ Kentte çalışıp köyde ikamet edenler (Köyü sadece ikamet için kullananlar) ☐ Mevsimlik oturanlar/yazlıkçılar ☐ Diğer.....
2.3. Köyünüzün etnik kökenini nasıl tariflersiniz? (yörük köyü, göçmen köyü, yerli köyü vb.)
2.4. Köyünüzdeki yaz dönemi ve kış dönemi nüfusu değişiyor mu? Yaz nüfusu/ Kış nüfusu/ Hane sayısı
2.5. Köyünüzün göç eğilimini (dış göçe eğilimli, iç göçe eğilimli vb.) nasıl tanımlarsınız? 2.5.1. Köyünüzde dış göç eğilimi yüksek ise bunun sebepleri neler olabilir?
2.6. Köyünüzdeki aile yapısını nasıl tanımlarsınız? (Çok çocuklu aileler, anne baba ve çocuktan oluşan çekirdek aileler, geniş aile yapısı vb.)
2.7. Köyünüzdeki genç nüfus durumu nedir? 2.7.1. Çalışan genç nüfus köyde mi yoksa kentte mi çalışmaktadır?
2.8. Köyünüzü nasıl tanımlarsınız? Tek bir kelime ile ifade etmeniz gerekse “..... köyü” ne derdiniz? 2.8.1. “..... köyü” olması bu köyde neyi farklılaştırmaktadır? Diğer köylerden sizi ayıran ne tür bir durum oluşturmaktadır?

3. KÖYÜN EKONOMİK YAPISI
3.1. Köyünüzde hangi ekonomik faaliyetler gerçekleşmektedir? (Tarımsal üretim faaliyetleri, maden işçiliği, ormancılık, turizm vb.) <ul style="list-style-type: none">• Üretim faaliyeti (tahıl ve baklagil yetiştiriciliği, balıkçılık ve su ürünleri, hayvancılık, hediyelik eşya ve el sanatları vb.)• Ekonomik yaşamda aktif olan aktörler (kadınlar, gençler vb.)• Bir aile gelirinin ne kadarını yalnızca köyde gerçekleşen ekonomik faaliyetlerden elde etmektedir?

4. KÖYDEKİ SOSYAL İLİŞKİLER VE MEKANSAL YAPI
4.1. Köyün ortak alanları; <ul style="list-style-type: none">• Türleri ☐ Çocuk parkı ☐ Köy meydanı ☐ Cami ☐ Köy lokali ☐ Park ☐ Piknik alanı ☐ Diğer..... <ul style="list-style-type: none">• Bu alanların mülkiyeti kime aittir?• Bu alanlar nasıl üretilmiştir?• Bu alanların bakımı vb. nasıl sürdürülmektedir?
4.2. Köyünüzde yaşayanlar boş zamanlarında sıklıkla hangi mekanları kullanmaktadır? <ul style="list-style-type: none">• Kadınların kullandığı mekanlar• Erkeklerin kullandığı mekanlar• Çocukların kullandığı mekanlar• Diğer kullanıcılar (yaşlı, engelli vb.)
4.3. Köyünüzdeki komşuluk ilişkilerini nasıl tanımlarsınız? (Güçlü ilişkiler, zayıf ilişkiler vb.)
4.4. Köyünüzde yaşayanların sosyal yakınlığını tarif eder misiniz? (Yakın, mesafeli vb.) Köylüler arasında selamlaşma gibi gündelik yaşam olguları gerçekleşmekte midir?
4.5. Köyünüzde yalnızca önemli olaylarda mı yardımlaşma vardır yoksa günlük hayatta da yardımlaşma yaygın mıdır?
4.6. Köyünüzdeki dayanışmayı maddi /manevi nasıl tanımlarsınız? (İmece, salma vb.)
4.7. Köyünüzde ileri gelen kişi veya ailelerin bulunduğunu düşünüyor musunuz? Evet ise bu kişileri tanımlar mısınız? Köye katkıları neler olmuştur?
4.8. Köy hakkındaki kararlar nasıl alınır? (Köy halkı ile ortak, köyün ileri gelenleri, muhtar vb.)
4.9. Köyde bir sorun olduğundan ilk kiminle görüşülür? (Muhtar, ilçe belediyesi, kaymakamlık vb.)
4.10. Köyünüzde geçmişten günümüze varlığını sürdüren gelenek ve görenekler (bayram gelenekleri, düğün gelenekleri, ölüm geleneği, askerlik geleneği vb.) var mıdır?
4.11. Köyünüzde geçmişten günümüze varlığını sürdüren adetler (karşılamlar ve uğurlamalar, geçiş dönemleriyle ilgili kutlamalar ve kutsamalar vb.) var mıdır?
4.12. Köyünüze özgü gerçekleştirilen aktiviteler (festivaller, şenlikler, bayram kutlamaları, resmî törenler, yerel halk oyunu gösterileri, dini etkinlikler vb.) var mıdır? 4.12.1. Evet ise, bu aktiviteler nerelerde gerçekleşmektedir?
4.13. Köyünüzde yaşayanların ve kendinizin bu köye ait hissettiğini, benimsediğini veya sahiplendiğini düşünüyor musunuz?
4.14. Köyünüzde ne gibi ortak alan/alanlar olsaydı sosyal ilişkilerin ve aidiyetin artacağını düşünürdünüz?

EK 04.

ANKET FORMU

Değerli Köy Sakini,

Bu çalışmanın amacı, yaşadığınız köyün genel yapısına ve kamusal mekânlarına dair görüş ve düşünceleri ortaya koymaktır. Ankette bulunan sorulara vereceğiniz cevaplar saklı tutulacak ve tamamen bilimsel amaçlı kullanılacaktır.

İlgi ve yardımlarınız için teşekkür ederiz.

Arş. Gör. Buket Kösa

ANKET NO:	İlçe Adı/Köy Adı:/.....
Tarihi/...../.....

BÖLÜM 1-GENEL BİLGİLER

1. Cinsiyet (1) Kadın (2) Erkek
2. Yaşınız? (1) 18-24 (2) 25-34 (3) 35-44 (4) 45-54 (5) 55-64 (6) 65 ve üstü
3. Eğitim durumunuz nedir? (1) Okuryazar (2) İlkokul (3) Ortaokul (4) Lise (5) Üniversite (6) Lisansüstü
4. Mesleğiniz nedir? (1) Öğrenci (2) Memur (3) Özel Sektör (4) Serbest Meslek-Esnaf (5) Ev Hanımı (6) İşsiz (7) Emekli (8) Diğer.....
5. Köyde ikamet etme durumunuz (1) Sürekli (2) Dönemsel
6. Kaç yıldır bu köyde ikamet etmektesiniz? (1) 0-5 yıl (2) 6-10 yıl (3) 11-15 yıl (4) 16-20 yıl (5) 21-25 yıl (6) 26+ yıl
7. Bu köyde ikamet etme sebebiniz nedir? (1) Burada doğmuş olmam (2) Ailemin ve akrabalarımın burada olması (3) Şehir merkezine olan uzaklığı (4) Sahip olduğu olanaklar (5) Huzurlu, sakin bir yer olması (6) Diğer.....

BÖLÜM 2-KÖYDEKİ SOSYAL YAPIYA DAİR GÖRÜŞLER

8. Köyünüzdeki sosyal olguların güçlülük derecesini tanımlar mısınız?			
Sosyal olgu	Güçlü	Orta	Zayıf
Yardımlaşma			
Dayanışma			
Komşuluk ilişkileri			
8.1. Komşularınızla ne sıklıkla görüşmektesiniz? (1) Her gün (2) Haftada bir-birkaç (3) Ayda bir-birkaç (4) Bayramlarda (5) Görüşme yok			

BÖLÜM 3-KÖYDEKİ ORTAK ALANLARA VE KULLANIMINA DAİR GÖRÜŞLER

9. Köy içerisinde eviniz dışında hangi mekanları kullanıyorsunuz?

	İşlev	Kullanım sıklığı	Kullanım amacı	Kullanım zamanı	Kullanıcı grubu	Erişim süresi	Mülkiyet durumu
1.							
2.							
3.							
4.							
5.							
6.							
7.							

10. Size göre ortak alanlardaki en sembolik öge nedir?

.....

11. Köyünüzdeki ortak alanlarda aşağıdaki etkinliklerden hangileri yapılmaktadır?

- (1) Festivaller
- (2) Şenlikler
- (3) Bayram kutlamaları
- (4) Resmî törenler
- (5) Yerel halk oyunu gösterileri
- (6) Dini etkinlikler (Ramazan etkinlikleri vb.)
- (7) Hiçbiri
- (8) Diğer.....

BÖLÜM 4 – KÖYDEKİ ORTAK ALANLARIN KALİTESİNE DAİR GÖRÜŞLER

Bu bölümde yaşadığınız köydeki ortak alanların kalitesine ilişkin görüşlerinizi öğrenmek amacıyla çeşitli sorular verilmiştir. Lütfen ilgili soruları **Estetik Kalite, Sosyal Kalite, Fiziksel Kalite ve İşlevsel Kalite** bakımından aşağıdaki kriterlere göre 1 ve 5 aralığında değerlendiriniz.

“1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Kısmen Katılıyorum, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum, 0-Fikrim Yok”

İşlevsel Kalite: (Etkinlik çeşitliliği, Eğlence, Canlılık, Yürüyüş olanakları, Durma ve bekleme olanakları, Oturma olanakları, Oyun ve açık alan eylem olanakları)

Fiziksel Kalite: (Erişilebilir, Güvenli, Bağlantılı, Sürekli, Mekânsal yönlenebilir)

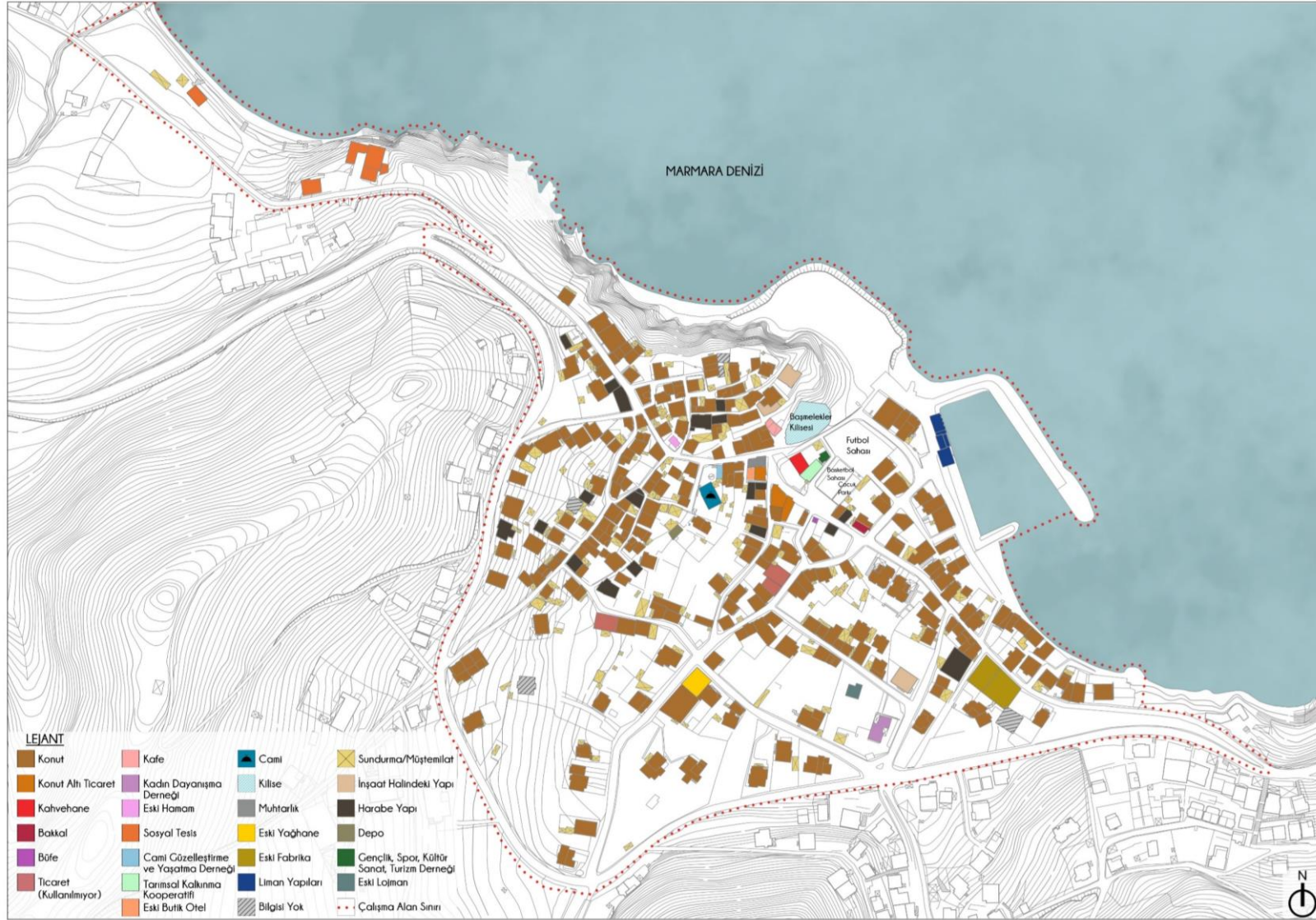
Sosyal Kalite: (Samimiyet, Hoşgörü, Ait olma, Kullanıcı çeşitliliğine sahip olma, Mekân duygusu, Etkin olma (katılım))

Estetik Kalite: (İnsan ölçeği, İklimin olumlu yönlerinden yararlanma, Olumlu duyuşsal deneyim, Çekicilik, Temizlik, Peyzaj Varlığı, Görsel Kalite)

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Fikrim Yok
3.1. "İŞLEVSEL KALİTE" ile ilgili sorular						
1. Köydeki ortak alanlarda etkinlik çeşitliliği fazladır.	1	2	3	4	5	0
2. Köydeki ortak alanlarda canlı bir mekânsal yapı (gece-gündüz aktif olma) vardır.	1	2	3	4	5	0
3. Köydeki ortak alanlar yürüyüş olanaklarına sahiptir.	1	2	3	4	5	0
4. Köydeki ortak alanlarda durma ve bekleme eylemleri gerçekleştirilebilir (kısa süreli eylemler).	1	2	3	4	5	0
5. Köydeki ortak alanlar oturma olanaklarına sahiptir (uzun süreli eylemler).	1	2	3	4	5	0
6. Köydeki ortak alanlar oyun ve açık alan eylem olanaklarına sahiptir.	1	2	3	4	5	0
3.2. "FİZİKSEL KALİTE" ile ilgili sorular						
1. Köydeki ortak alanlar diğer mekanlara yönlendiricidir.	1	2	3	4	5	0
2. Köydeki ortak alanlar ve içerisindeki öğeler kullanıcı tarafından kolayca algılanabilmektedir.	1	2	3	4	5	0
3. Köydeki ortak alanlar içerisindeki yapılar sürekli dir. Açık alanlarda ise mekanlar arası süreklilik ve hiyerarşi bulunmaktadır.	1	2	3	4	5	0

4. Köydeki ortak alanlar birbirleri ile bağlantılı ve etkileşimlidir.	1	2	3	4	5	0
5. Köydeki ortak alanlar güvenlidir.	1	2	3	4	5	0
6. Köydeki ortak alanlar erişilebilirdir (Yaya veya bisiklet ile erişim mümkündür).	1	2	3	4	5	0
3.3. “SOSYAL KALİTE” ile ilgili sorular						
1. Köydeki ortak alanlar farklı kullanıcı gruplarını (gençler, kadınlar, yaşlılar, turistler vb.) barındırmaktadır.	1	2	3	4	5	0
2. Köydeki ortak alanlarda bütün sosyal gruplar (yaşlı, çocuk, kadın, engelli vb.) etkin bir şekilde var olmaktadır.	1	2	3	4	5	0
3. Köydeki ortak alanlar köyün yerel değerlerini, kimliğini ve ruhunu yansıtmaktadır.	1	2	3	4	5	0
4. Köydeki ortak alanlarda kullanıcı mekânı benimsemekte ve ait hissetmektedir.	1	2	3	4	5	0
5. Köydeki ortak alanlarda bütün kullanıcılar hoşgörü içerisinde zaman geçirmektedir.	1	2	3	4	5	0
6. Köydeki ortak alanlarda kullanıcılar samimi ve içten bir ortama sahiptir.	1	2	3	4	5	0
3.4. “ESTETİK KALİTE” ile ilgili sorular						
1. Köydeki ortak alanlar kullanıcı için görsel kalite sunmaktadır.	1	2	3	4	5	0
2. Köydeki ortak alanlar temizlik ve hijyen yönünden yeterlidir.	1	2	3	4	5	0
3. Köydeki ortak alanlar kullanıcılar için çekicidir.	1	2	3	4	5	0
4. Köydeki ortak alanlarda duyu organlarına (işitme, koklama, görme vb.) yönelik olumlu deneyimler yaşanmaktadır.	1	2	3	4	5	0
5. Köydeki ortak alanlarda sahip olunan iklimin olumlu yönlerinden yararlanılmıştır.	1	2	3	4	5	0
6. Köydeki ortak alanlar ve içerisinde yer alan yapılar insan ölçeğine (göz hizasında olma) uygundur.	1	2	3	4	5	0

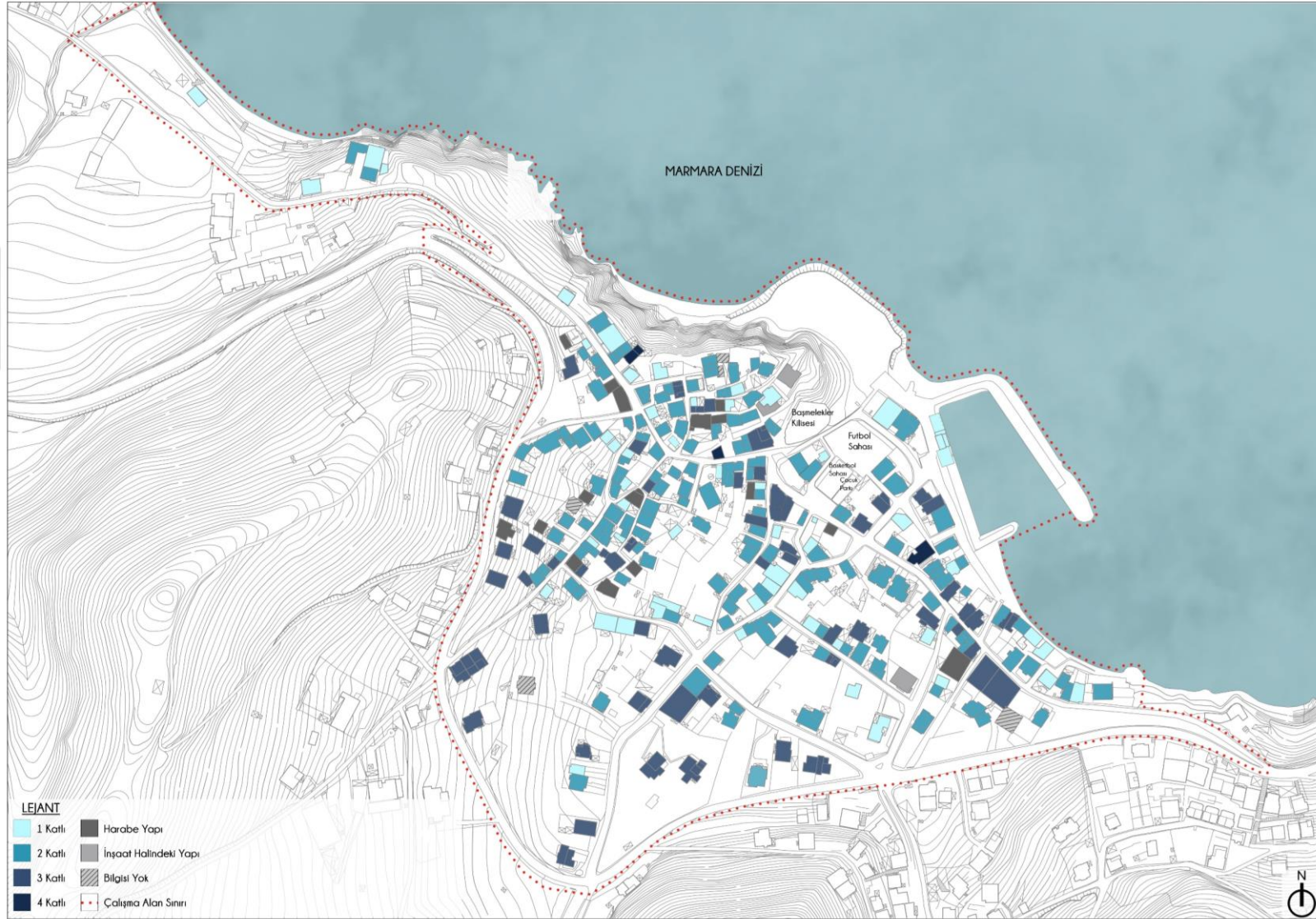
EK 05.

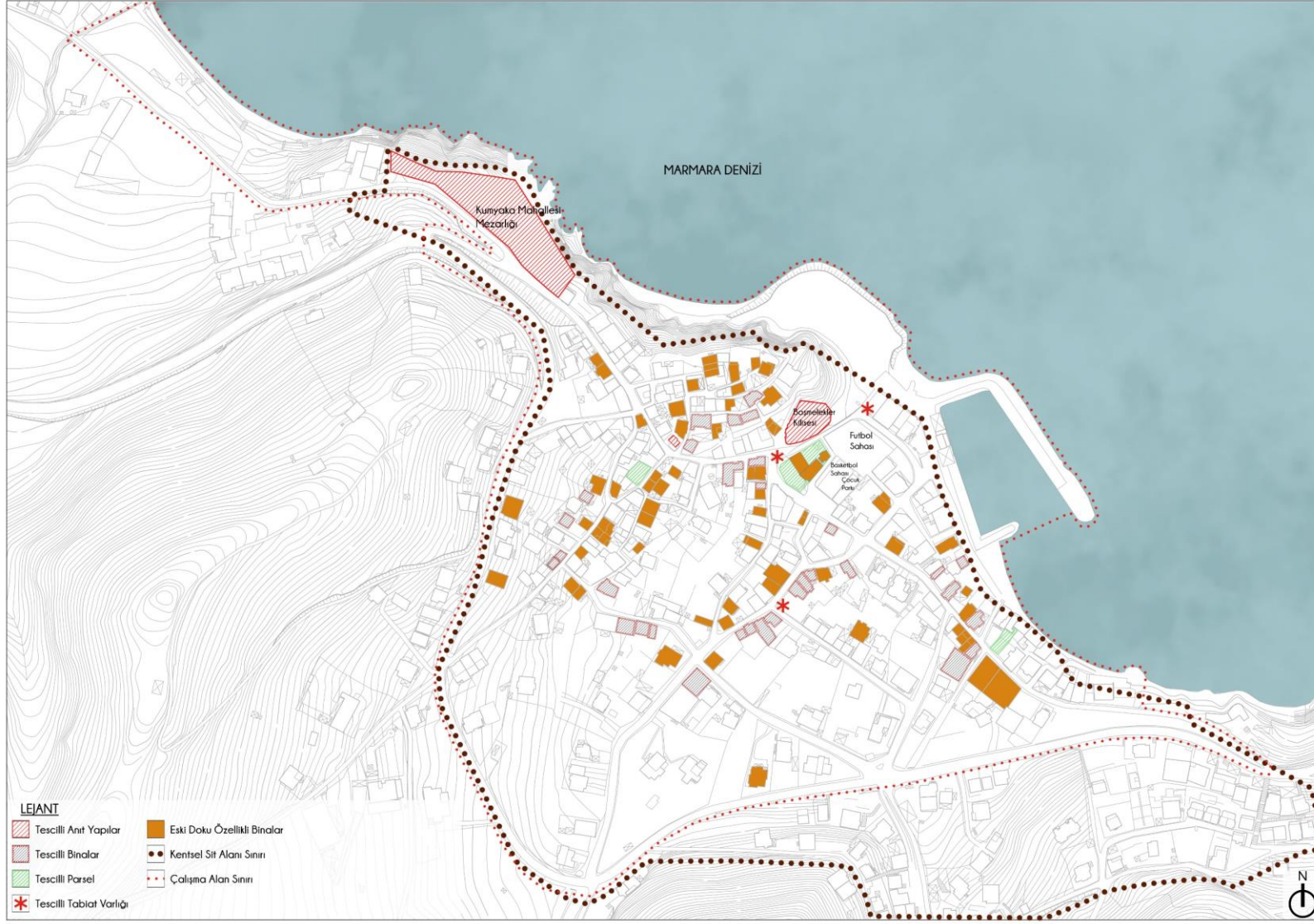
EK 06.

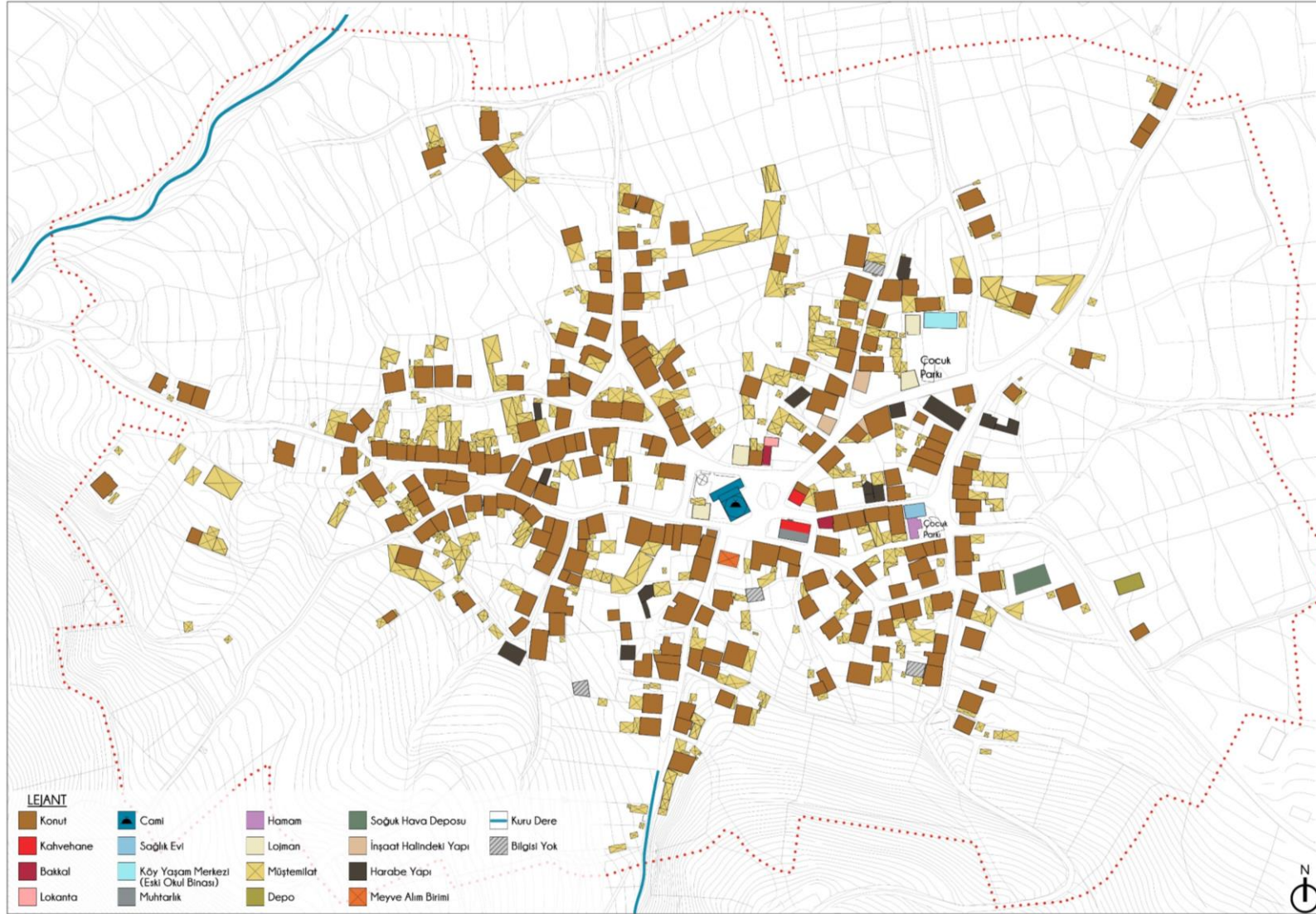
EK 07.

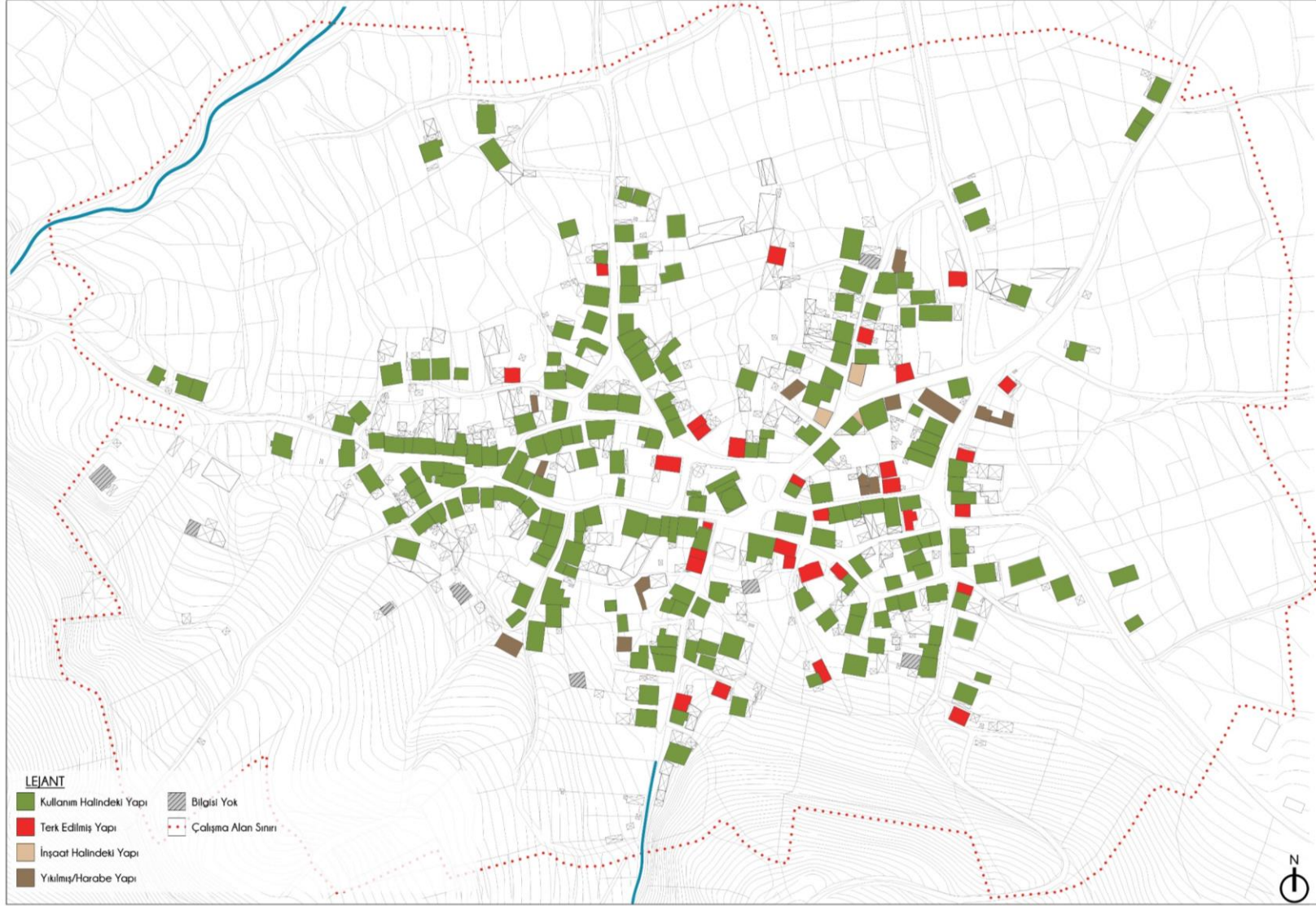
EK 08.

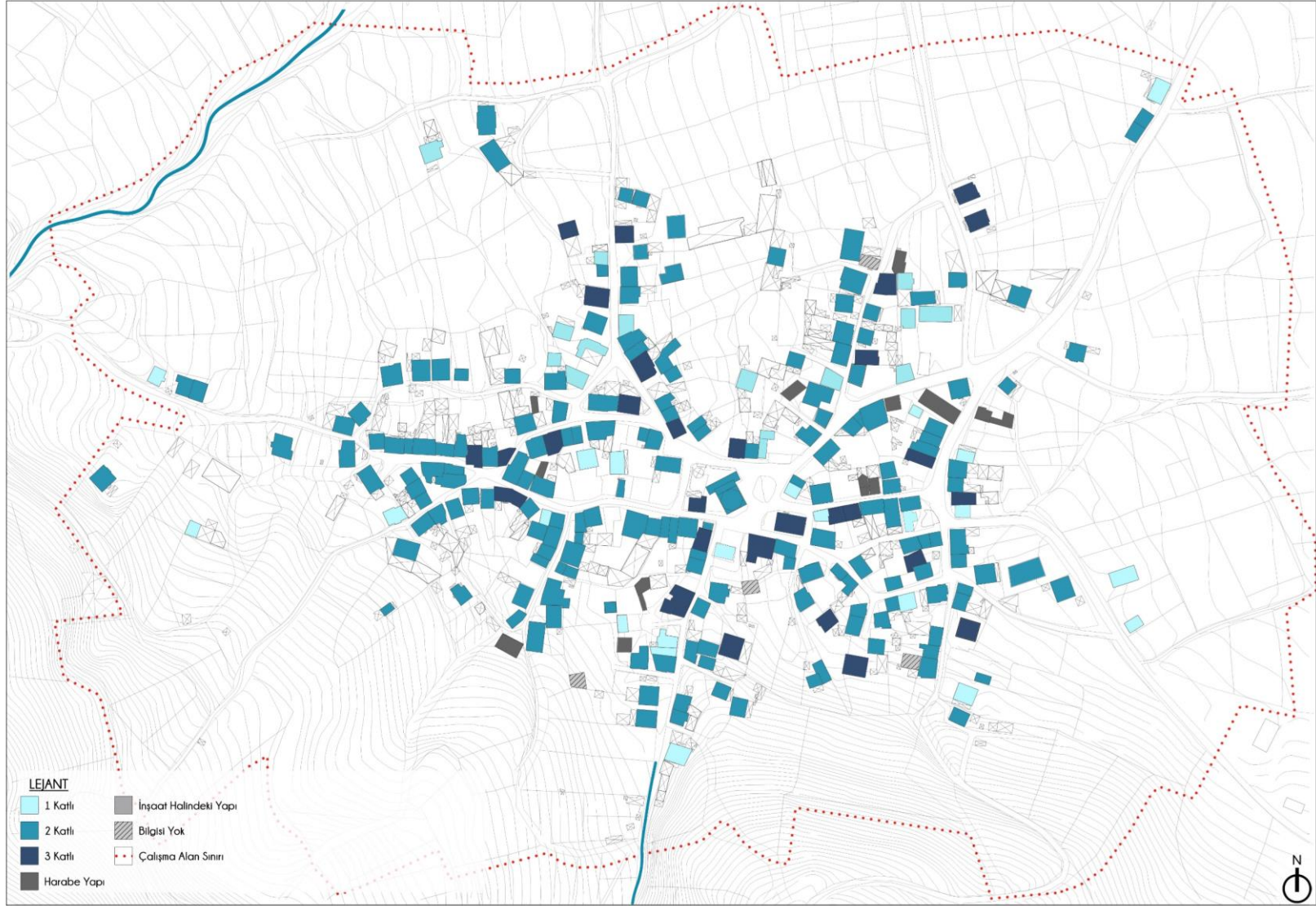
EK 09.

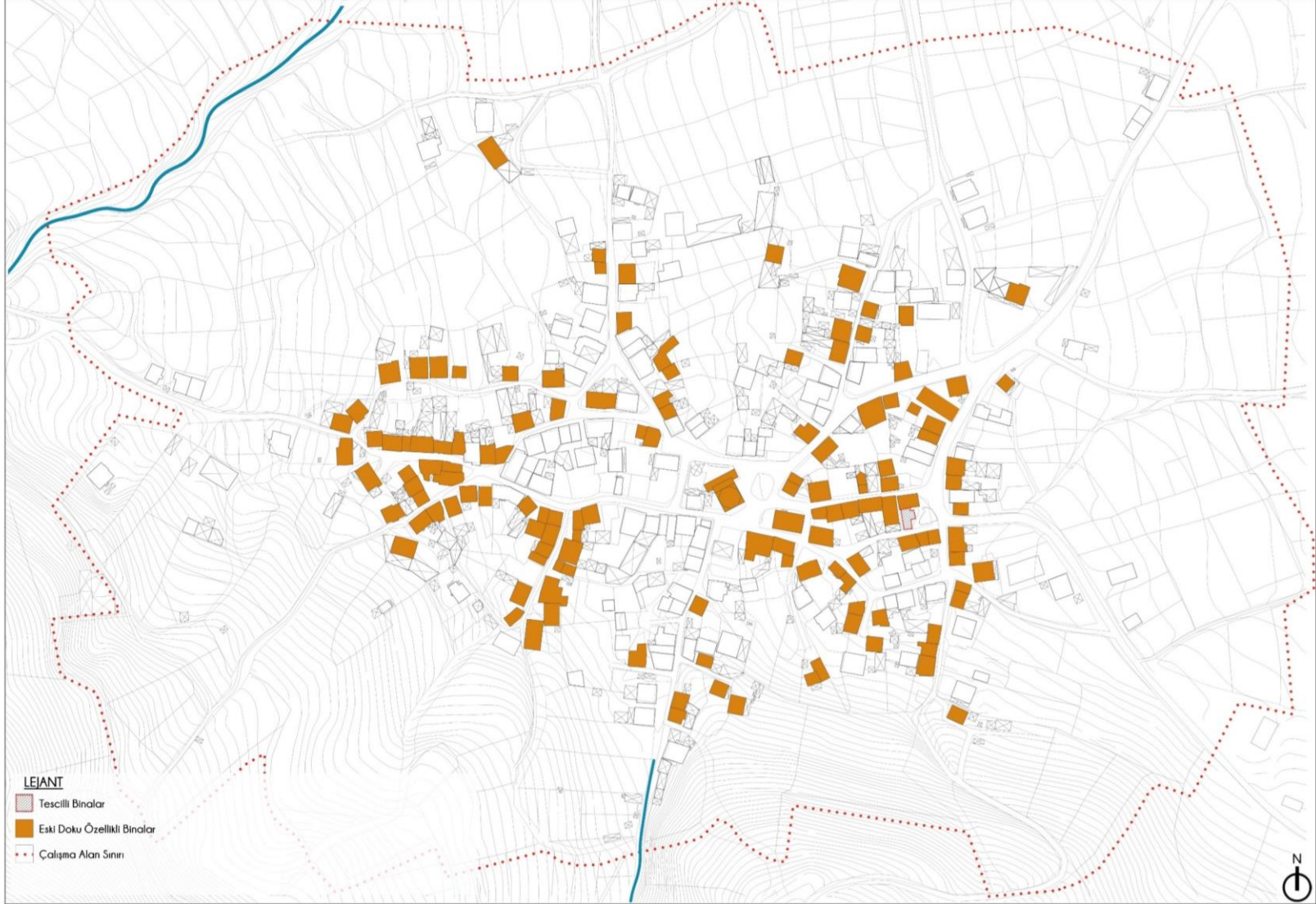
EK 010.

EK 011.

EK 012.

ÖZGEÇMİŞ

Buket KÖSA, 2016-2017 öğretim yılında Bursa Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama bölümünde lisans eğitimine başladı. 2020 yılında bu bölümden mezun oldu. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim dalında tezli yüksek lisans programına başladı. 2021 yılından itibaren Karadeniz Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır. Halen aynı kurumda akademik çalışmalarını sürdürmekte olup İngilizce bilmektedir.

